4

Tefsiru'l Kur'ân

Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri

تفسير القرآن

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ

للإمام عبد الرزاق بن همام الصنعاني

beka

Abdürrezzâk'ın, *Tefsîru'l-Kur'ân* veya *et-Tefsîr* şeklinde anılan tefsiri, kendisinden önceki rivayetlerin ve tefsir birikiminin sonraki döneme ulaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Abdürrezzâk tefsirinde sûreleri Mushaf sırasına göre sıralamış, hakkında rivayet bulunan âyetleri tefsir etmiştir. Eserde büyük çoğunluğu isnadlı 3755 rivayet yer almaktadır. Farklı âyetlerin tefsirinde tekrar eden rivayetler bulunan eserde, her bir âyet hakkında genellikle kısa açıklamalar ihtiva eden bir veya iki rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler kaynağına göre değerlendirildiğinde; Hz. Peygamber'den nakledilen 434 rivayet bulunmaktadır. Bunların 230'u mürseldir. Sahâbeden nakledilen 463 rivayet bulunan eserde, İbn Abbâs (186), İbn Mes'ûd (79) ve Hz. Ali'nin (39) görüşleri öne çıkmaktadır. Tefsirdeki rivayetlerin 2451'i tâbiînden gelmektedir. Dolayısıyla tefsirin çoğunluğu tâbiîn görüşlerinden; tâbiîn görüşlerinin de yaklaşık olarak % 60'ı Katâde'nin rivayetlerinden oluşmaktadır. Tebe-i tâbiînden nakledilen 400 civarındaki rivayet ile birlikte eserde toplam 2850 maktû rivayet bulunmaktadır.

Abdürrezzâk'ın tefsiri, elimizde bulunan ilk dönem kitâbu't-tefsîr eserlerinin en önemli ve en hacimli örneklerindendir. Tamamı günümüze ulaşan eser, kendisinden önceki tefsir rivayetlerinin bir kısmını kendisinden sonraki eserlere ulaştırmak yönünden literatüre katkıda bulunmuştur. Çoğunlukla isnadlı bilgiler içeren eser, tâbiîn tefsirinin önemli kaynaklarından sayılabilir. Abdürrezzâk eserinde, isnadları naklederken hadis rivayet usûlüne büyük ölçüde uygun hareket etmekte ve kendi görüşüne yer vermeyerek tefsirde re'yden kaçınmaktadır.

TAKIM ISBN: 978-625-6400-23-8
CİLT ISBN
9 786256 400276

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ
TEFSÎRU'L-KUR'ÂN

CİLT 4

KITABIN ADI & YAZARI
HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ
TEFSÎRU'L-KUR'ÂN
ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ

EDİTÖR
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

TERCÜME
Kasım KOÇ - (Ana Metin)
Mükerrem AYHAN - (Giriş Ve Dipnotlar)

SON OKUMA
Vahit Metin

İÇ & KAPAK TASARIM
A. Azzam ÖZEL& InkreativArts

ISBN
978-625-6400-23-8 (Tk) 978-625-6400-27-6 (4.c)

MATBAA
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

beka

ŞABAN - 1444 / MART - 2023
1. BASKI

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 50128

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ
(Ö. 211/826-27)

HADİSLERLE
KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ
TEFSÎRU'L-KUR'ÂN

TERCÜME
KASIM KOÇ - MÜKERREM AYHAN

beka

İÇİNDEKİLER

سُورَةُ النُّورِ

24. NÛR SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[1]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[2]

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. (Bu) indirdiğimiz ve (hükümlerini üzerinize) farz kıldığımız bir sûredir. Belki düşünüp öğüt alırsınız diye onda apaçık âyetler indirdik. 2. Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş kimseler iseniz, Allah'ın dini (hükmü) hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.

---

1 Bu sûrenin Medenî olduğu konusunda hiçbir ihtilâf yoktur.

2 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

١٩٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ}، قَالَ: رَأْفَةٌ فِي تَعْطِيلِ الْحُدُودِ عَنْهُمَا.

1995- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Allah'ın dini (hükmü) hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlardan had cezasını kaldırma konusunda acıyacağınız (tutmasın)."[3]

١٩٩٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: يُجْتَهَدُ فِي حَدِّ الزِّنَا، وَالْفِرْيَةِ، وَيُخَفَّفُ فِي حَدِّ الشَّرَابِ.

1996- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Zina ve iftira haddinin uygulanması için tüm güç sarf edilir. Ancak içki içme haddi ise hafifletilebilir."[4]

١٩٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: يُخَفَّفُ فِي الشَّرَابِ، وَالْفِرْيَةِ، وَيُجْتَهَدُ فِي الزِّنَا.

1997- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "İçki içme ve iftira haddi hafifletilebilir. Ancak zina haddinin uygulanması için tüm güç sarf edilir."[5]

١٩٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ}، قَالَ: إِلَّا أَنْ تُقَامَ الْحُدُودُ، وَقَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ}: الطَّائِفَةُ رَجُلٌ فَمَا فَوْقَهُ.

---

3 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 367. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 220. Bu, İkrime, Atâ, Saîd b. Cübeyr, Nehaî ve Şa'bî'nin görüşüdür. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 35; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 47; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 165; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 261. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Atâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 18; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 78.

4 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 369; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 53; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 47; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 429.

5 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 368; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 53; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 47.

1998- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Allah'ın dini (hükmü) hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hadlerin uygulanmaması için (acıyacağınız tutmasın)."[6]

"Mü'minlerden bir topluluk" ifadesi hakkında ise şöyle demiştir: "Bir kişi ve daha fazlasıdır."[7]

١٩٩٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ الثَّوْرِيُّ: قَالَ ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ: قَالَ عَطَاءٌ: اثْنَانِ فَصَاعِدًا.

1999- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ şöyle demiştir: ***"'Mü'minlerden bir topluluk,'*** iki kişi ve daha fazlasıdır."[8]

٢٠٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ}، قَالَ: نَفَرٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

2000- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mü'minlerden (on kişiden az) bir topluluk (şahit olsun)."[9]

---

6 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 367; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 97; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 9; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 429. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 18.

7 Sevrî, *Tefsîr*, s. 220; Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 367; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 47; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 166; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 262. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 18. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Nehaî'den nakletmiştir. Bk. Bu hadis Atâ, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Nehaî, Şa'bî ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir.

8 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 55. Begavî bu hadisi Atâ ve İkrime'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 47; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 166; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 262.

9 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 55; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 10. Begavî bu hadisi Zührî ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 25. İbn Kesîr hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 262. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

3. Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadın da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkekle evlenebilir. Böylesi mü'minlere haram kılınmıştır.

٢٠٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، وَقَالَهُ الزُّهْرِيُّ، وَقَتَادَةُ، قَالُوا: كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ بَغَايَا مَعْلُومٌ[10] ذَلِكَ مِنْهُنَّ، فَأَرَادَ نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ[11] نِكَاحَهُنَّ، فَأَنْزَلَ اللهُ: {الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً، وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ}.

2001- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: Cahiliye döneminde fahişelik yaptığı bilinen kadınlar vardı. Bazı Müslümanlar onlarla evlenmek isteyince Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadın da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkekle evlenebilir. Böylesi mü'minlere haram kılınmıştır."***[12]

٢٠٠٢ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ: أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ بْنُ أَبِي بَزَّةَ، قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَنْكِحُ الزَّانِيَةَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الَّتِي قَدْ عُلِمَ ذَلِكَ مِنْهَا يَتَّخِذُهَا مَأْكَلَةً، فَأَرَادَ نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ نِكَاحَهُنَّ عَلَى تِلْكَ الْجِهَةِ فَنُهُوا عَنْ ذَلِكَ.

---

b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 18; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 106.

10 Türkiye nüshasında "معلومات" şeklinde geçmektedir.

11 Türkiye nüshasında "مشركين" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

12 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 437; Sevrî, *Tefsîr*, s. 220; Şâfiî, *Müsned*, s. 159; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 56; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 48. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 19; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 168.

2002- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kâsım b. Ebî Bezze şöyle demiştir: "Erkekler cahiliye devrinde zina yaptığı bilinen fahişelerle evlenir ve onların kazançlarını yerlerdi. Bazı Müslümanlar da bu açıdan onlarla evlenmek isteyince bundan sakındırıldılar."[13]

٢٠٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: نَسَخَتْهَا {وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ}.

2003- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yahyâ b. Saîd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: "***'İçinizden evli olmayanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden de sâlih olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin eder. Allah Vâsi'dir, Alîm'dir'***[14] âyeti, bu âyeti (Nûr sûresinin 3. âyetini) neshetti."[15]

٢٠٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شُبْرُمَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، وَعِكْرِمَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً}، قَالَ: هُوَ الْوَطْءُ، يَعْنِي أَنْ لَا يَزْنِيَ الزَّانِي إِلَّا بِزَانِيَةٍ.

2004- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdullah b. Şübrüme > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadınla evlenebilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu cinsel ilişkidir. Zina eden erkek, ancak zina eden kadınla zina yapar anlamına gelir."[16]

---

13 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 58; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 11. Kurtubî bu hadisi Amr b. el-Âs ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 168; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 430; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 195.

14 Nûr 24/32.

15 Sevrî, *Tefsîr*, s. 221; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 59; Şâfiî, *Müsned*, s. 158; Abdürrezzâk, *Musannef*, IV, 271; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 193; Hibetullah, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 68. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Ebû Davud, Ebû Ubeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 20.

16 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 58; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 11. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e

٢٠٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً}، قَالَ: لَيْسَ هَذَا بِالنِّكَاحِ وَلَكِنَّهُ الْجِمَاعُ أَلَّا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ، يَقُولُ: الزَّانِي لَا يَزْنِي إِلَّا بِزَانِيَةٍ.

2005- Abdürrezzâk > Sevrî > Habîb b. Ebî Amra[17] > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadınla evlenebilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, evlilik değil cinsel ilişkidir. Dikkat edin! Kişi zina ettiğinde sadece zinakâr veya müşrik olarak zina yapar. Zina eden erkek, ancak zina eden kadınla zina yapar."[18]

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

---

isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 19. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 167.

17 O, Habîb b. Ebî Amra el-Kassâb Ebû Abdillah el-Himmânî el-Kûfî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. 142 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 150.

18 İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 4; Sevrî, *Tefsîr*, s. 221; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 11; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 167; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 194. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu hadis İbn Abbâs'tan sahih bir isnadla rivayet edilmiştir. Bu hadis aynı zamanda Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Urve b. Zübeyr, Dahhâk, Mekhûl ve Mukâtil b. Hayyân'dan da rivayet edilmiştir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 262.

4. Muhsan hanımlara iftira edip (onları zina ile itham edip) sonra da dört şahit getiremeyenlere seksener celde vurun ve onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir. 5. Ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna. Şüphesiz Allah günahları bağışlayandır, rahmet edendir. 6. Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince; onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi; 7. Beşincisinde de eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. 8. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi kendisinden cezayı kaldırır. 9. Beşinci (yemini) ise eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir. 10. Ya Allah'ın size bol lütfu ve merhameti bulunmasaydı ve Allah, tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu)! 11. O olmadık iftirada bulunanlar sizden bir topluluktur. Siz bunu kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Bilakis o sizin için hayırlıdır. Onlardan her birinin kazandığı günah kendisinindir. Onlardan (elebaşlık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.

٢٠٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، فَقَالَ: الَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ قُلْتُ: لَا، حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ، وَعُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ كُلُّهُمْ سَمِعُوا عَائِشَةَ تَقُولُ: الَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ. قَالَ: فَقَالَ لِي: وَمَا كَانَ مِنْ حَدِيثِهِ؟، قَالَ: قُلْتُ: أَخْبَرَنِي شَيْخَانِ مِنْ قَوْمِكِ أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ مُسِيئًا فِي أَمْرِي.

2006- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Onlardan bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de***

çok büyük bir azap vardır" âyeti hakkında şöyle demiştir: Velîd b. Abdulmelik'in yanındaydım. Velîd b. Abdulmelik, ***"'Onlardan bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse'*** Ali'dir" deyince ona "Hayır! Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Alkame b. Vakkâs ve Ubeydullah b. Abdullah b. Mes'ûd'un bana bildirdiklerine göre, hepsi de Âişe *radıyallahu anhâ*'nın 'İftira olayında günahın en büyüğünü üstlenen kişi Abdullah b. Übey'dir' dediğini işitmişlerdir" karşılığını verdim. Bunun üzerine Velîd b. Abdulmelik bana "Abdullah'ın günahı neydi?" diye sorunca da şu cevabı verdim: "Senin kabilenden iki ihtiyar olan Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf ile Ebû Bekir b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm'ın bana bildirdiklerine göre Âişe *radıyallahu anhâ*, 'Benim durumumla ilgili kötü şeyler yaptı' demiştir."[19]

٢٠٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا}، قَالَ: كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ الْقَاذِفِ أَبَدًا، وَتَوْبَتُهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللهِ.

2007- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhsan hanımlara iftira edip (onları zina ile itham edip) sonra da dört şahit getiremeyenlere seksener celde vurun ve onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Hasan (el-Basrî) şöyle derdi: "Zina iftirası atanın şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. Tevbesi ise onunla Allah arasındadır."[20]

٢٠٠٨ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ شُرَيْحٌ يَقُولُ: لَا تُقْبَلُ شَهَادَتُهُ.

2008- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şurayh[21] şöyle demiştir: "Onun şahitliği kabul edilmez."[22]

---

19 Buhârî bu hadisi uzun bir şekilde rivayet etmiştir. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 452; Müslim, Kitâbu't-Tevbe, no: 2770; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 334. Kurtubî şöyle demiştir: "Bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse, Abdullah b. Übey'dir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 200; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVIII, 117.

20 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 387. Taberî bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 62; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 21. Hâfız, Abdürrezzâk > Sevrî > Vâsıl > İbrahim tarîkiyle Hasan'ın sözünün aynısını nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, V, 257.

21 O, Şureyh b. el-Hâris b. Kays el-Kûfî el-Kâdı Ebû Âsiyye'dir. Muhadramdır. Sikadır. Sahâbî olduğu yönünde rivayetler de vardır. Bk. *Takrîb*, I, 349.

22 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 387. Taberî bu hadisi Şureyh'ten başka bir tarîkle

٢٠٠٩ - قَالَ: مَعْمَرٌ، وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: إِذَا جُلِدَ الْقَاذِفُ، فَيَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يَسْتَتِيبَهُ، قَالَ: فَإِنْ تَابَ قُبِلَتْ شَهَادَتُهُ، وَإِلَّا لَمْ تُقْبَلْ. قَالَ: وَكَذَلِكَ فَعَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي الَّذِينَ شَهِدُوا عَلَى الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، فَتَابُوا إِلَّا أَبَا بَكْرَةَ فَكَانَ لَا تُقْبَلُ شَهَادَتُهُ.

2009- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Zina iftirası atan kimse sopa cezasına çarptırılınca halifenin onu istisna tutması gerekir. Eğer tevbe ederse şahitliği kabul edilir, aksi halde kabul edilmez. Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* da Mugîre b. Şu'be aleyhine şahitlik yapan, peşinden tevbe eden kişilere aynı şeyi yapmıştır. Ebû Bekre ise tevbe etmediğinden şahitliği kabul edilmemiştir."[23]

٢٠١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: شَهِدَ عَلَى الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَرْبَعَةُ نَفَرٍ بِالزِّنَا فَنَكَلَ زِيَادٌ، فَحَدَّ عُمَرُ الثَّلَاثَةَ، ثُمَّ سَأَلَهُمْ أَنْ يَتُوبُوا، فَتَابَ اثْنَانِ فَقُبِلَتْ شَهَادَتُهُمَا، وَأَبَى أَبُو بَكْرَةَ أَنْ يَتُوبَ فَكَانَتْ شَهَادَتُهُ لَا تُقْبَلُ حَتَّى مَاتَ، وَكَانَ قَدْ عَادَ مِثْلَ النَّصْلِ[24] مِنَ الْعِبَادَةِ.

2010- Abdürrezzâk > Muhammed b. Müslim > İbrahim b. Meysere isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "Dört kişi, Mugîre b. Şu'be'nin zina ettiğine dair şahitlik ettiler. Ziyâd[25] şahitlikten çekilince Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, üç kişiye had cezası uyguladı. Sonra onlardan tevbe etmelerini isteyince iki kişi[26] tevbe etti. Bunun üzerine onların şahitliği kabul edildi. Ancak Ebû Bekre

---

rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 16; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 30; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 21. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu, Ebû Hanîfe, İbrahim en-Nehaî, Saîd b. Cübeyr, Mekhûl ve Abdurrahmân b. Zeyd'in görüşüdür." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 265.

23 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 61; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 28. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Zührî, Tâvus ve Mesrûk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 21; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 179.

24 "Kılıç demiri" anlamına gelmektedir. Bu ifade ile kastedilen kemiklerin incelmesi ve vücudun zayıflamasıdır. Bk. *el-Lisân*, VI, 4445.

25 O, İbn Ubeyd'dir. Ona daha sonra Ziyâd b. Ebî Süfyân denilmiştir.

26 O iki kişi, Şeyl b. Ma'bed ve Nâfi' b. el-Hâris b. Kelde'dir.

tevbe etmemekte ısrar etti. Bundan dolayı şahitliği, ölünceye kadar kabul edilmedi. Oysa Ebû Bekre'nin ibadetten dolayı kemikleri incelmiş ve bedeni zayıflamıştı."[27]

٢٠١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: تُقْبَلُ شَهَادَةُ الْقَاذِفِ إِذَا تَابَ.

2011- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "Zina iftirası atanın şahitliği, tevbe ederse kabul edilir."[28]

٢٠١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: {وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ، ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً}، فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: أَيُّ لَكَاعٍ أَلَا إِنْ تَفَخَّذَهَا رَجُلٌ فَنَظَرْتُ حَتَّى أَيْقَنْتُ، فَإِذَا ذَهَبْتُ أَجْمَعُ الشُّهَدَاءَ لَمْ أَجْمَعْهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ، وَإِنْ حَدَّثْتُكُمْ بِمَا رَأَيْتُ ضَرَبْتُمْ ظَهْرِي ثَمَانِينَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا تَسْمَعُونَ إِلَى مَا يَقُولُ سَيِّدُكُمْ؟، قَالُوا: يَا نَبِيَّ اللهِ لَا تَلُمْهُ فَإِنَّهُ لَيْسَ فِينَا أَحَدٌ أَشَدَّ غَيْرَةً مِنْهُ، وَاللهِ مَا تَزَوَّجَ امْرَأَةً قَطُّ إِلَّا بِكْرًا، وَلَا طَلَّقَ امْرَأَةً قَطُّ فَاسْتَطَاعَ أَحَدٌ مِنَّا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا إِلَّا الْبَيِّنَةَ الَّتِي ذَكَرَ اللهُ. فَابْتُلِيَ ابْنُ عَمٍّ لَهُ فَجَاءَهُ فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ أَنَّهُ قَدْ أَدْرَكَ عَلَى امْرَأَتِهِ رَجُلًا، فَأَنْزَلَ اللهُ: {وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ}، قَالَ: فَلَمَّا شَهِدَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قِفُوهُ فَإِنَّهَا وَاجِبَةٌ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَتُبْ إِلَى اللهِ، قَالَ: وَاللهِ إِنِّي لَصَادِقٌ، ثُمَّ مَضَى عَلَى الْخَامِسَةِ، ثُمَّ شَهِدَتْ هِيَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قِفُوهَا فَإِنَّهَا

---

27 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 362; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 60; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 168; Beyhakî, *Sünen*, X, 156; Hâfız, *el-Feth*, IX, 256. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in İbnu'l-Müseyyeb'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 21. Ayrıca bk. Buhârî, Kitâbu'ş-Şehâdât, V, 255.

28 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 389; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 61; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 31; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 21.

وَاجِبَةٌ، ثُمَّ قَالَ لَهَا: إِنْ كُنْتِ كَاذِبَةً فَتُوبِي فَسَكَتَتْ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَتْ: لَا أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ، ثُمَّ مَضَتْ عَلَى الْخَامِسَةِ.

2012- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: ***"Muhsan hanımlara iftira edip (onları zina ile itham edip) sonra da dört şahit getiremeyenlere seksener celde vurun ve onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir"*** âyeti inince Sa'd b. Ubâde, "Şimdi bu ne ahmaklık, bir adam eşimin uyluğuna dokunsa, ben de görüp emin olsam ve şahitler toplamaya gitsem şahitleri toplayamadan adam işini bitirir. Gördüğümü size anlatsam sırtıma seksen sopa vurursunuz" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Önderiniz olan şu adamın ne dediğini duyuyor musunuz?"*** buyurunca Ensârlı Müslümanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Onu kınama! Zira bizim içimizde ondan daha kıskanç biri yoktur. Allah'a yemin olsun ki, sadece bakire olan kadınlarla evlendi. (Kıskançlığından dolayı) boşadığı hiçbir kadınla içimizden hiç kimse evlenemedi" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hayır, sadece Allah'ın zikrettiği açık delilden başkası olmaz"*** dedi. Akabinde onun amcasının oğlunun (Hilâl b. Ümeyye'nin) başına bir bela geldi. Hemen Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip eşinin üzerinde bir adam gördüğünü haber verdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***"Eşlerine zina isnat edip kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince; onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşincisinde de eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir"*** âyetlerini indirdi. Adam dört defa şahitlik edince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onu tutun. Zira bu(ndan sonra yapacağı şahitlik eğer yalan ise azabı) zorunlu kılar"*** buyurdu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, adama ***"Yalan söylüyorsan Allah'a tevbe et"*** deyince adam, "Allah'a yemin olsun ki, doğru söylüyorum" dedi. Ardından beşinci şahitliğe kadar devam etti. Sonra kadın dört defa adamın yalancı olduğuna Allah'ı şahit gösterdi. Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onu tutun. Zira bu(ndan sonra yapacağı şahitlik eğer yalan ise azabı) zorunlu kılar"*** buyurdu. Sonra kadına ***"Yalan söylüyorsan Allah'a tevbe et"*** deyince

kadın, bir zaman sustu. Sonra “Ben kavmimi geri kalan günlerde rezil etmem!” dedi ve beşinci şahitliğini yaptı.[29]

٢٠١٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: كُنَّا نَخْتَلِفُ بِالْكُوفَةِ فَمِنَّا مَنْ يَقُولُ: يُفَرَّقُ بَيْنَهُمَا، قَالَ: قُلْتُ إِنَّ ابْنَ عُمَرَ: يُفَرِّقُ بَيْنَ الْمُتَلَاعِنَيْنِ قَالَ: فَرَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَخَوَيْ بَنِي الْعَجْلَانِ، وَقَالَ: وَاللهِ إِنَّ أَحَدَكُمَا لَكَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا وَاحِدٌ، فَلَمْ يَعْتَرِفْ تَائِبٌ مِنْهُمَا فَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا.

2013- Ma‘mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: “Biz Kûfe’de ihtilâfa düştük, aramızda lian yapanların birbirinden ayırılacağını söyleyenler de vardı. Ben, İbn Ömer’e “Lanetleşenler ayrılır mı?” diye sordum. İbn Ömer şöyle dedi: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Aclânoğulları’nın iki mensubunu[30] ayırdı ve ***‘Allah’a yemin olsun ki sizden biri yalan söylüyor. Sizden tevbe eden var mı?’*** dedi. Hiçbiri itiraf etmeyince aralarını ayırdı (onları boşadı).”[31]

٢٠١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا فَرَّقَ بَيْنَهُمَا قَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَدَاقِي؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ كُنْتَ صَادِقًا، فَلَهَا مَهْرُهَا بِمَا اسْتَحْلَلْتَ مِنْهَا، وَإِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَهُوَ أَوْجَبُ لَهَا.

---

29 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 114-115; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 65; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 32. Tirmizî şöyle demiştir: “İkrime’den mürsel olarak rivayet edilmiştir.” Buhârî bu hadisi İkrime tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu’t-Tefsîr, VIII, 449. Müslim hadisi Ebû Hureyre’den rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu’l-Liân, X, 130-131. Ebû Davud hadisi İbn Abbâs’tan rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu’t-Talâk, II, 688-689; Tirmizî, Kitâbu’t-Tefsîr, V, 330; Nesâî, Kitâbu’t-Talâk, VI, 141; İbn Mâce, Kitâbu’t-Talâk, I, 688; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 465; Beyhakî, *Sünen*, VII, 114. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu’l-Münzir ve İbn Merdûye’ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 21.

30 O iki kişi, Uveymir el-Aclânî ile hanımı Havle bint Âsım’dır. Bk. Hâfız, *el-Feth*, IX, 48.

31 Buhârî, Kitâbu’t-Talâk, IX, 456; Müslim, Kitâbu’l-Liân, X, 124; Ebû Davud, Kitâbu’t-Talâk, II, 692; Tirmizî, Kitâbu’t-Tefsîr, V, 330; Nesâî, Kitâbu’t-Talâk, II, 145; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 19, 42; Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 119.

2014- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Eyyûb > Amr b. Dînâr > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* aralarını ayırınca adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Benim verdiğim mehir ne olacak?" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Doğru söylüyorsan ondan faydalandığın için mehir onun hakkıdır. Yalan söylüyorsan mehir daha da fazla onun hakkı olur."***[32]

٢٠١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: أَمَرَنِي أَمِيرٌ مَرَّةً أَنْ أُلَاعِنَ بَيْنَ رَجُلٍ وَامْرَأَتِهِ. قَالَ أَيُّوبُ: فَقُلْتُ لَهُ: كَيْفَ لَاعَنْتَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: كَمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ.

2015- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr "Mürre emiri, bana bir adamla karısı arasında lanetleşme yaptırmamı emretti" dedi. Eyyûb "O ikisinin arasında nasıl lanetleşme yaptırdın?" deyince Saîd b. Cübeyr "Allah'ın Kitabı'nda olduğu gibi" cevabını verdi.[33]

٢٠١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ بَرَاءَتَهَا جَلَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَؤُلَاءِ النَّفَرَ الَّذِينَ قَالُوا فِيهَا مَا قَالُوا.

2016- Abdürrezzâk > İbn Ebî Yahyâ[34] > Abdullah b. Ebî Bekir[35] > Amra[36] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle

---

32 Buhârî, Kitâbu't-Talâk, IX, 457; Müslim, Kitâbu'l-Liân, X, 126; Ebû Davud, Kitâbu't-Talâk, II, 692; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 330; Nesâî, Kitâbu't-Talâk, II, 145; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 19, 42; Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 119; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 353.

33 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 120. İbn Ebî Şeybe bu hadisi Eyyûb'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 266.

34 O, İbrahim b. Muhammed b. Ebî Yahyâ el-Eslemî Ebû İshâk el-Medenî'dir. Yedinci tabakadan olup metrûk bir ravidir. 184 yılında vefat etmiştir. 191 yılında vefat ettiği de söylenmektedir. İbn Mâce ondan rivayette bulunmuştur. Bk. *Takrîb*, I, 42.

35 O, Abdullah b. Ebî Bekir b. Amr b. Hazm el-Ensârî el-Medenî el-Kâdî'dir. Beşinci tabakadan olup sikadır. 135 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 405.

36 O, Amra bint Abdirrahmân b. Sa‘d b. Zürâre el-Ensârî el-Medenî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 607.

demiştir: "Allah Teâlâ benim masum olduğumu ifade eden âyetleri indirince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* o sözleri söyleyen o kişilere celde cezası verdi."[37]

٢٠١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَدَهُمْ.[38]

2017- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onlara celde cezası verdi."[39]

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

37 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd, Ebû Davud, İbn Mâce, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 32. Bezzâr ve İbn Merdûye hadisi hasen bir isnadla Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Taberânî de İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVIII, 116.

38 Türkiye nüshasında "حدهم" şeklinde geçmektedir.

39 Had konusunda ihtilâflar vardır. Onların had cezasını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mi belirlemiştir? Tercih edilen görüşe göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* belirlemiştir. Bir önceki hadise bakınız.

وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَى مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

12. Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın mü'minlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi? 13. Buna dair dört şahit getirmeli değil miydiler? Şahitleri getiremediklerine göre onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler. 14. Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu. 15. O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz. Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı şeyleri ağızlarınızla söylüyordunuz. Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Hâlbuki o, Allah katında çok büyüktür. 16. Onu işittiğinizde "Böyle söz söylemek bize yakışmaz. Seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz? 17. Eğer mü'minler iseniz bunun gibisine ebediyen dönmemeniz için Allah size öğüt verir. 18. Allah sizlere âyetlerini açıklıyor. Allah en iyi bilendir, Hakîm'dir. 19. Şüphe yok ki mü'minler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere dünyada da ahirette de çok acıklı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. 20. Eğer Allah'ın size lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)! 21. Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı sizden hiçbir kimse ebediyyen temize çıkamazdı. Fakat Allah

dilediğini temize çıkarır. Allah her şeyi işitendir, çok iyi bilendir. 22. Sizden fazilet sahipleri, yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere infak etmeyeceklerine dair yemin etmesinler. Affetsinler ve görmezlikten gelsinler. Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayandır, bol bol rahmet edicidir. 23. Muhsan, hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

٢٠١٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ}، قَالَ: إِنَّمَا عَنَى بِهَذِهِ الْآيَةِ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَّا مَنْ رَمَى امْرَأَةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَهُوَ فَاسِقٌ كَمَا قَالَ اللهُ أَوْ يَتُوبُ.

2018- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Muhsan, hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyetle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşleri kastedilmiştir. Kim Müslüman bir kadına iftira atarsa Allah'ın dediği gibi o fâsıktır veya tevbe eder."[40]

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

---

40 Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 223. Taberî hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 60. İbn Ebî Hâtim hadisi Ebu'l-Cevzâ'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 58. Begavî ve İbn Kesîr hadisi İbn Abbâs'tan nakletmişlerdir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 276. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 35.

24. O gün onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları her şeyi söyleyerek aleyhlerinde şahitlik edecektir. 25. O günde Allah onlara hak ettikleri cezalarını tastamam verecektir. Ve Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğunu bileceklerdir. 26. Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışır. İyi kadınlar da iyi erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır. İşte onlar o iftiracıların söylediklerinden uzak olanlardır. Onlar için bir mağfiret ve cömertçe bir rızık vardır.

٢٠١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ}، قَالَ: الْخَبِيثَاتُ مِنَ الْكَلَامِ لِلْخَبِيثِينَ مِنَ النَّاسِ، وَالْخَبِيثُونَ مِنَ النَّاسِ لِلْخَبِيثَاتِ مِنَ الْكَلَامِ، وَالطَّيِّبَاتُ مِنَ الْكَلَامِ لِلطَّيِّبِينَ مِنَ النَّاسِ، وَالطَّيِّبُونَ مِنَ النَّاسِ لِلطَّيِّبَاتِ مِنَ الْكَلَامِ {أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ} فَمَنْ كَانَ طَيِّبًا فَهُوَ مُبَرَّأٌ مِنْ كُلِّ قَوْلٍ خَبِيثٍ يَقُولُهُ يَغْفِرُ اللَّهُ لَهُ، وَمَنْ كَانَ خَبِيثًا فَهُوَ مُبَرَّأٌ مِنْ كُلِّ قَوْلٍ صَالِحٍ، قَالَ: يَرُدُّهُ اللَّهُ عَلَيْهِ لَا يَقْبَلُهُ اللَّهُ مِنْهُ.

2019- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışır. İyi kadınlar da iyi erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır. İşte onlar o iftiracıların söylediklerinden uzak olanlardır. Onlar için bir mağfiret ve cömertçe bir rızık vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kötü sözler kötü kimseler için, kötü kimseler de kötü sözler içindir. Temiz olan sözler temiz kimselere, temiz olan kimseler de temiz sözlere layıktır. ***'İşte onlar o iftiracıların söylediklerinden uzak olanlardır.'*** Temiz olan, her türlü kötü söz söylemekten uzaktır ve Allah onu affeder. Kötü olan da her türlü iyi sözden uzaktır. Allah onun bu sözünü kabul etmez ve kendisine geri çevirir."[41]

---

41 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 439; Sevrî, *Tefsîr*, s. 223; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 77. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Cübeyr, Atâ, Katâde, Hasan, Dahhâk ve Şa'bî'den rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, I, 439; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 61; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 65; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 278.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

27. Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selâm vermeden girmeyin. Bu, sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.

٢٠٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا}، قَالَ: تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا.

2020- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selâm vermeden girmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İzin almadan ve selâm vermeden (girmeyin)."[42]

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız -size izin verilmedikçe- oralara girmeyin. Size "(Kabul edemiyoruz,) dönün" denirse hemen dönün; bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir. 29. Oturulmayan ve içlerinde size ait bir eşya bulunan evlere girmenizde bir günah yoktur. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

---

42 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 87. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 79; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 281; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 303; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 249; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 19. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 39.

٢٠٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ}، قَالَ: هِيَ الْبُيُوتُ الَّتِي يَنْزِلُهَا السَّفَرُ لَا يَسْكُنُهَا أَحَدٌ.

2021- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Oturulmayan ve içlerinde size ait bir eşya bulunan evlere girmenizde bir günah yoktur. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyette sözü edilen evler, kimsenin oturmadığı ve yolcuların konakladığı evlerdir."[43]

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

30. Mü'minlere de ki: "Gözlerini sakınsınlar, mahrem yerlerini korusunlar." Böylesi onlar için daha temizdir. Şüphe yok ki Allah yaptıkları işlerden çok iyi haberdar olandır. 31. Mü'min kadınlara da de ki: "Gözlerini sakınsınlar, mahrem yerlerini korusunlar." Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini de yakalarının

---

43 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 90. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 68. Kurtubî hadisi Muhammed b. el-Hanefiyye, Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 221; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 446; Sevrî, *Tefsîr*, s. 224; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 249. Şevkânî bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 20. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 39.

üzerine indirsinler. Ziynetlerini kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından, sağ ellerinin sahip olduklarından, kadınlara meyli olmayan erkeklerden ve kadınların avret yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını yere vurmasınlar. Ey iman edenler! Allah'a topluca tevbe edin ki, felah bulasınız.

٢٠٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا}، قَالَ: الْمَسَكَتَانِ، وَالْخَاتَمُ، وَالْكُحْلُ.

2022- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç ziynetlerini göstermesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada (kendiliğinden görünen derken) bilezik, yüzük ve sürme kastedilmektedir."[44]

٢٠٢٣ - قَالَ قَتَادَةُ: وَبَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُخْرِجَ مِنْ يَدِهَا إِلَّا هَا هُنَا. وَقَبَضَ عَلَى نِصْفِ الذِّرَاعِ.

2023- Katâde şöyle demiştir: "Bize nakledildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kadının ancak buraya kadar elini açması helâldir"*** buyurmuş ve dirseği ile parmak arasının yarısını tutmuştur."[45]

---

44 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 118. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Katâde'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 41. İbn Ebî Şeybe hadisi İbn Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 284; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 303; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 249.

45 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 93. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İbrahim'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VII, 76.

٢٠٢٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا}، قَالَ: هُوَ الْقَلْبَانِ وَالْخَاتَمُ، وَالْكُحْلُ.

2024- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Misver b. Mahreme, ***"Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç ziynetlerini göstermesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bilezik, yüzük ve sürme dışında..."[46]

٢٠٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ: {إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا} الثِّيَابُ، ثُمَّ قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقُولُ: {خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ}.

2025- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk > Ebu'l-Ahves isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç ziynetlerini göstermesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen elbiselerdir." Ebû İshâk ise şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'nın ***'Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez'***[47] buyurduğunu görmez misin?"[48]

٢٠٢٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا} قَالَ: هُوَ الْكَفُّ، وَالْخِضَابُ، وَالْخَاتَمُ.

---

46 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 93. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Misver b. Mahreme'den rivayet ettiğini, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin ise Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 41.

47 A'râf 7/31.

48 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 93. İbn Ebî Hâtim bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "Bu hadis Hasan, İbn Sîrîn, Ebû Sâlih Mâhân, Ebu'l-Cevzâ ve İbrahim'den benzer şekilde rivayet edilmiştir." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 74; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 69; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 283. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 41.

2026- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Mücâhid > Babası (Mücâhid) isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç ziynetlerini göstermesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Avuç, kına ve yüzük dışında..."[49]

٢٠٢٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ}، قَالَ: يُرَى الشَّيْءُ مِنْ دُونِ الْخِمَارِ، فَأَمَّا أَنْ تَسْلُخَهُ فَلَا.

2027- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç ziynetlerini göstermesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Başörtüsünün dışından görünen şeyler demektir. Kadının başörtüsünü çıkarması ise caiz değildir."[50]

٢٠٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ} أَوِ الْقِلَادَةُ مِنَ الزِّينَةِ وَالدُّمْلَجُ مِنَ الزِّينَةِ، وَالْخَلْخَالُ، وَالْقُرْطُ كُلُّ هَذَا زِينَةٌ فَلَا بَأْسَ أَنْ تُبْدِيَهُ عِنْدَ كُلِّ ذِي مَحْرَمٍ، وَأَمَّا التَّجَرُّدُ، فَإِنَّ تِلْكَ عَوْرَةٌ فَلَا يَنْبَغِي أَنْ تَتَجَرَّدَ إِلَّا عِنْدَ زَوْجِهَا.

2028- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Ziynetlerini kocalarından... başkasına göstermesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gerdanlıklar ziynettendir. Bilezik ziynettendir. Halhal ve küpeler de ziynettendir. Bunların tümü mahrem olan kimselerin yanında gösterilmesinde sakınca olmayan ziynetlerdir. Kadının üstünü çıkarıp soyunmasına gelince; kocasının yanından başka yerde soyunmaması gerekir."[51]

---

49 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 93. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 41. Bu hadis Mücâhid, İbn Ömer, Atâ, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Dahhâk ve İbrahim en-Nehaî'den de rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 74; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 283; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 26.

50 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 212; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 283. Taberî bu hadisi benzer şekilde Zührî tarîkiyle Âişe'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 120.

51 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Tefsîr*, XVIII, 94-95. Abdürrezzâk hadisi İbrahim'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*,

٢٠٢٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوِ التَّابِعِينَ}، قَالَ: هُوَ التَّابِعُ لَكَ الَّذِي يَتْبَعُكَ يُصِيبُ مِنْ طَعَامِكَ.

2029- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'التَّابِعِينَ/ *et-Tâbiîn,'* seni takip edip yemeğinden yiyen ve sana tâbi olan kişidir."[52]

٢٠٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ}، قَالَ: عَنْ نِكَاحِ الْأَمَةِ.

2030- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır"***[53] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cariyeyle evlenmeyip (sabrederseniz sizin için daha iyi olur)."[54]

٢٠٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُخَنَّثٌ وَكَانُوا يَعُدُّونَهُ مِنْ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا وَهُوَ عِنْدَ أُمِّ سَلَمَةَ، وَهُوَ يَنْعَتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ امْرَأَةً، فَقَالَ: إِذَا افْتَتَحْتُمُ الطَّائِفَ غَدًا فَإِنِّي رَأَيْتُ ابْنَةَ الْغَيْلَانِ بْنِ سَلَمَةَ إِذَا أَقْبَلَتْ أَقْبَلَتْ بِأَرْبَعٍ وَإِذَا أَدْبَرَتْ أَدْبَرَتْ بِثَمَانٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أَرَى هَذَا يَعْلَمُ مَا هَا هُنَا لَا يَدْخُلُ عَلَيْكُنَّ هَذَا. فَحَجَبُوهُ.

2031- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarının yanına giren muhannes biri vardı. Onu kadınlara ihtiyacı olmayan erkeklerden sayarlardı.

VII, 213. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 42.

52 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 96; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 65; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 285; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 43. Bu, İkrime ve Şa'bî'nin görüşüdür. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 58.

53 Nisâ 4/25.

54 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 26. Bu, İbn Abbâs, Mücâhid, İbn Cübeyr ve Katâde'nin görüşüdür. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 478.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün içeri girdi. O muhannes, Ümmü Seleme'nin yanındaydı ve Abdullah b. Ebî Ümeyye'nin[55] eşini vasfederek 'Yarın Tâif'i fethederseniz... Ben, Gaylân b. Seleme'nin[56] kızını gördüm. O dört kat gelir, sekiz kat gider' dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***'Gördüğüm kadarıyla bu orada ne olduğunu biliyor. Bir daha sizin yanınıza girmesin'*** buyurdu. Sonra eşleri onu engellediler."[57]

٢٠٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ}، قَالَ: هُوَ الْأَحْمَقُ الَّذِي لَيْسَ لَهُ فِي النِّسَاءِ حَاجَةٌ وَلَا أَرَبٌ.

2032- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"Kadınlara meyli olmayan erkeklerden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada, kadınlara karşı istek ve arzu duymayan ahmak/budala erkekler kastedilmektedir."[58]

---

55 Abdullah b. Ebî Ümeyye, Ümmü Seleme'nin kardeşidir. Mekke'nin fethinde Müslüman olmuş, Tâif'te şehit düşmüştür.

56 Gaylân b. Seleme'nin kızıdır. İsminin Bâdiye bint Gaylân b. Seleme b. Muattib b. Mâlik b. es-Sekafî olduğu söylenmektedir. Sakîf kabilesinin en güzel kadınlarından biridir. Babası Müslüman olmuştur ve Sakîf kabilesinin reislerinden biridir. On eşi vardı ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona içlerinden dördünü seçmesini emretmiştir. Ömer *radıyallahu anh*'ın hilâfetinin sonuna kadar yaşamıştır. Bk. Hâfız, *el-Feth*, IX, 335.

57 Müslim, Kitâbu's-Selâm, IV, 1715; Ebû Davud, Kitâbu'l-Libâs, IV, 359; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 196; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 258. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Davud, Nesâî, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 43.

58 Buhârî, Kitâbu's-Sıyâm, IV, 149; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 96. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: Bu hadis Tâvus, İkrime, Hasan, Zührî ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Onlar şöyle dediler: "O, kadına ihtiyacı olmayan ahmaktır." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 66; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 285. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 447. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 43. İbn Ebî Şeybe de hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 318.

٢٠٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: الْأَحْمَقُ الَّذِي لَا هِمَّةَ لَهُ فِي النِّسَاءِ وَلَا أَرَبَ.

2033- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Kadınlara ilgi veya heves duymayan ahmak/budala erkekler kastedilmektedir."[59]

٢٠٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ}، قَالَ: هُوَ الْخَلْخَالُ تَضْرِبُ الْمَرْأَةُ بِرِجْلِهَا لِيُسْمَعَ صَوْتُ خَلْخَالِهَا.

2034- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını yere vurmasınlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu halhaldır. Kadın, halhalının sesi duyulsun diye ayağını yere vurur."[60]

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

32. İçinizden evli olmayanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden de sâlih olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin eder. Allah Vâsi'dir, Alîm'dir. 33. Evlenme imkânını bulamayanlar da Allah, lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz köle ve cariyeler arasında sizden mükâtebe isteyenler ile eğer onlarda bir hayır görürseniz mükâtebe

---

59 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 96. Ayrıca bir önceki hadisin tahricine bakınız.

60 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 67. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 44; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 97; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 237; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 285.

yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

٢٠٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ عَبِيدَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا}، قَالَ: إِنْ عَلِمْتُمْ أَنَّ عِنْدَهُمْ أَمَانَةً.

2035- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > İbn Sîrîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyde, ***"Sahip olduğunuz köle ve cariyeler arasında sizden mükâtebe isteyenler ile eğer onlarda bir hayır görürseniz mükâtebe yapın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlarda emanet (güvenilirlik, dürüstlük) olduğunu görürseniz (onlarla mükâtebe yapın)."[61]

٢٠٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ رَجُلٍ، مِنْ أَهْلِ الشَّامِ أَنَّهُ وَجَدَ فِي خِزَانَةِ حِمْصٍ كِتَابًا مِنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ إِلَى عُمَيْرِ بْنِ سَعْدٍ الْأَنْصَارِيِّ، وَكَانَ عَامِلًا لَهُ بِهَا[62] فَإِذَا فِيهِ: أَمَّا بَعْدُ، فَانْهَ مَنْ قِبَلَكَ مِنَ النَّاسِ أَنْ يُفَادُوا أَرِقَّاءَهُمْ عَلَى مَسْأَلَةِ النَّاسِ.

2036- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Şam halkından bir adam, Hıms arşiv deposunda Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'dan oranın valisi olan Umeyr b. Sa'd[63] el-Ensârî'ye gönderilmiş bir mektup buldu. İçine bakınca şunu gördü: "Yanındaki insanlara, insanlardan isteyerek/dilenerek kölelerinin fidyesini verip onları kurtarmalarını yasakla."[64]

---

61 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 370; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 128; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 82. Bu, İbrahim, İbn Zeyd, Hasan ve Ubeyde'nin görüşüdür. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 245; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 74. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Ubeyde es-Selmânî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 45.

62 Türkiye nüshasında silinmiştir.

63 Mısır nüshasında "Saîd" olarak geçmektedir ve bu hatalıdır.

64 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 374; Beyhakî, *Sünen*, X, 320; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 246.

٢٠٣٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ قَتَادَةُ يَكْرَهُ إِذَا كَانَ الْعَبْدُ لَيْسَتْ لَهُ حِرْفَةٌ، وَلَا وَجْهٌ فِي شَيْءٍ أَنْ يُكَاتِبَهُ الرَّجُلُ لَا يُكَاتِبُهُ إِلَّا لِيَسْأَلَ النَّاسَ.

2037- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Katâde, kölenin bir mesleği yoksa ve hiçbir şeyde üstünlüğe sahip değilse kişinin onunla mükâtebe (bir bedel karşılığında hürriyet anlaşması) yapmasından hoşlanmazdı. İnsanlardan dilenmesin diye onunla mükâtebe yapmazdı."[65]

٢٠٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، أَنَّ عَلِيًّا، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ}: قَالَ: يُتْرَكُ لِلْمُكَاتَبِ الرُّبُعُ.

2038- Abdürrezzâk > Ma'mer > Atâ b. Sâib > Ebû Abdurrahmân es-Sülemî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh,* ***"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kişi, mükâtebe yapan köleye malının dörtte birini bırakır."[66]

٢٠٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: يُتْرَكُ لَهُ طَائِفَةٌ مِنْ كِتَابَتِهِ.

2039- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Anlaşma şartlarından bir kısmını köleye bağışlar."[67]

---

65 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 375. Taberî bu hadisi Ömer'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 127; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 246.

66 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 375. Taberî bu hadisi Ali tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 100; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 85. Begavî bu hadisi Ali, Osmân, Zübeyr ve bir grup raviden nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 75; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 252. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin mevkûf olarak Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 46.

67 Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 377; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 131; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 85. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin

٢٠٤٠ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: إِنَّمَا يَعْنِي بِهَذَا النَّاسَ آتُوا الْمُكَاتَبَ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِي آتَاهُمْ يَحُضُّهُمْ بِذَلِكَ عَلَى الصَّدَقَةِ.

2040- Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bununla ancak insanları kastediyor. Allah'ın size verdiği maldan mükâtebe yapan köleye verin diyor ve bununla onları sadaka/zekât vermeye teşvik ediyor."[68]

٢٠٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ أَنَّ رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ أُسِرَ يَوْمَ بَدْرٍ، وَكَانَ عِنْدَ عَبْدِ اللهِ بْنِ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ أَسِيرًا وَكَانَتْ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ أُبَيٍّ جَارِيَةٌ يُقَالُ لَهَا: مُعَاذَةُ فَكَانَ الْقُرَشِيُّ الْأَسِيرُ يُرِيدُهَا عَلَى نَفْسِهَا وَكَانَتْ مُسْلِمَةً، فَكَانَتْ تَمْتَنِعُ مِنْهُ لِإِسْلَامِهَا وَكَانَ ابْنُ أُبَيٍّ يُكْرِهُهَا وَيَضْرِبُهَا رَجَاءَ أَنْ تَحْمِلَ مِنَ الْقُرَشِيِّ فَيَطْلُبَ فِدَاءَ وَلَدِهِ، فَقَالَ اللهُ: {وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا}، قَالَ الزُّهْرِيُّ: {وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ}، قَالَ: غَفَرَ لَهُنَّ مَا أُكْرِهْنَ عَلَيْهِ.

2041- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Kureyşli bir adam, Bedir Savaşı'nda esir düşmüştü ve Abdullah b. Übey'in yanında esirdi. Abdullah b. Übey'in Muâze adlı bir cariyesi vardı. Kureyşli olan esir, onu kendi nefsine istiyordu. Cariye Müslüman idi ve bu sebeple ondan uzak duruyordu. Ancak Abdullah b. Übey, Kureyşliden hamile kalmasını ve doğacak çocuğunun da fidyesini istemeyi umarak cariyeye kızıyor ve onu dövüyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***'Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın.'"*** Zührî şöyle dedi: "Onların zorlanarak işledikleri günahları bağışlanır."[69]

Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 252.

68 Taberî bu hadisi İbrahim'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 131. İbn Ebî Hâtim hadisi Ebû Sinân'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 85. Kurtubî de hadisi Hasan, Nehaî ve Büreyde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 252.

69 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 133; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 86; Süyûtî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 159. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

٢٠٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: كَانَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ أُبَيٍّ جَارِيَةٌ يُقَالُ لَهَا: مُسَيْكَةُ يُكْرِهُهَا عَلَى الزِّنَا، فَقَالَتْ: إِنْ كَانَ هَذَا خَيْرًا فَقَدِ اسْتَكْثَرْتُ مِنْهُ، وَإِنْ كَانَ ذَلِكَ شَرًّا لَقَدْ آنَ لِي أَنْ أَدَعَهُ، قَالَ: فَنَزَلَتْ: {وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ}.

2042- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: “Abdullah b. Übey’in Müseyke adında bir cariyesi vardı ve onu zinaya zorlardı. Müseyke, ‘Eğer bu hayırlı bir şeyse bunu çok yaptım. Kötü bir şeyse bu işi bırakma zamanım geldi’ dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***‘Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın’*** âyetini indirdi.”[70]

٢٠٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ زَكَرِيَّا، عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ أُبَيٍّ كَانَتْ عِنْدَهُ مُعَاذَةُ وَمُسَيْكَةُ فَأَرْسَلَ إِحْدَاهُمَا تَفْجُرُ فَجَاءَتْ بِبُرْدٍ فَأَرَادَهَا عَلَى آخَرَ فَأَبَتْ فَنَزَلَتْ لَهُمَا التَّوْبَةُ دُونَهُ.

2043- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Zekeriyya isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa‘bî şöyle demiştir: “Abdullah b. Übey’in Müseyke ve Muâze adında iki cariyesi vardı. Birini zina etmeye gönderdi ve o geri gelirken bir kaftan getirdi. Abdullah b. Übey kendisinden aynı şeyi tekrar isteyince ise reddetti. Bunun üzerine bu âyet inip o ikisine tevbe imkânı tanıdı.”[71]

---

zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu’l-Münzir’in Zührî’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 86.

70 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 133; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 86; Süyûtî, *Esbâbu’n-Nüzûl*, s. 159. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Firyâbî ve Abd b. Humeyd’in İkrime’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 46. İbn Kesîr şöyle demiştir: “Seleften ve haleften birçok müfessirin beyânına göre bu âyetin nüzûl sebebi, Abdullah b. Übey b. Selûl’ün durumudur.” Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 288.

71 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 133; Müslim bu hadisi Câbir’den rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu’t-Tefsîr, XVIII, 163; Ebû Davud, Kitâbu’t-Talâk, II, 733. Münzirî şöyle demiştir: “Bazıları, Abdullah b. Übey’in ücretle zina yapan altı cariyesi (Muâze, Müseyke, Ervâ, Fetîle, Amre, Lefîme) bulunduğunu rivayet etmiştir.”

٢٠٤٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ}، قَالَ: غَفَرَ لَهُنَّ مَا أُكْرِهْنَ عَلَيْهِ.

2044- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zorlanarak işledikleri günahları bağışlanır."[72]

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾ اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

34. And olsun ki size açıklayıcı âyetler, sizden önce geçmiş olanlardan misaller ve takva sahiplerine de bir öğüt indirdik. 35. Allah göklerle yerin nurudur. Nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir. O cam ise doğuya da batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verir. Nur üstünde nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna hidayet eder. Allah insanlar için misaller getirir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

---

72 Bu hadis 1927 no'lu hadisin bir bölümüdür. İbn Kesîr bu hadisi Zührî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 289. İbn Ebî Hâtim hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 90; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 47. Ebû Davud da hadisi Süleymân et-Teymî'den rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu't-Talâk, II, 834.

٢٠٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ}، قَالَ: هُوَ مَثَلُ نُورِ اللَّهِ فِي قَلْبِ الْمُؤْمِنِ كَمِشْكَاةٍ، وَالْمِشْكَاةُ: الْكُوَّةُ فِيهَا مِصْبَاحٌ، الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ، الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ كَوْكَبٌ مُضِيءٌ، فَهَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ تُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ.

2045- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın nurunun misali, mü'min kişinin kalbindedir. Kandil ifadesi ise oyuk manasındadır. ***'O kandil de bir cam içindedir. O cam ise doğuya da batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir.'*** Bu, aydınlatan bir yıldız gibidir. Bu, Allah'ın bunun için gösterdiği bir örnektir."[73]

٢٠٤٦ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: لَيْسَتْ مِنْ شَجَرِ الدُّنْيَا، لَيْسَتْ شَرْقِيَّةً وَلَا غَرْبِيَّةً. وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: {لَا شَرْقِيَّةٍ} لَا يَسْتُرُهَا مِنَ الشَّرْقِ شَيْءٌ، {وَلَا غَرْبِيَّةٍ} لَا يَسْتُرُهَا مِنَ الْغَرْبِ شَيْءٌ فَهُوَ أَصْفَى لِلزَّيْتِ.

2046- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(Bu âyette sözü edilen ağaç,) dünya ağaçlarından değildir; ne doğuya ne de batıya aittir."

Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "***'Doğuya nispeti olmayan'*** ifadesi, doğuda hiçbir şey onu perdeleyemez anlamındadır. ***'Batıya da nispeti olmayan'*** ifadesi ise batıda hiçbir şey onu perdeleyemez anlamındadır. Zira o, zeytinyağının en hâlisidir."[74]

---

73 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 138. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 49; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 91. Kurtubî şöyle demiştir: "'نوره' ifadesindeki zamir Allah Teâlâ'ya dönmektedir. Bu İbn Abbâs'ın görüşüdür. Sa'lebî, Mâverdî ve Mehdevî, İbn Abbâs'ın bu hadisini rivayet etmişlerdir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 260.

74 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 139; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 95. Kurtubî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 259.

٢٠٤٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: هِيَ شَجَرَةٌ لَا يَفِيءُ عَلَيْهَا ظِلُّ شَرْقٍ، وَلَا ظِلُّ غَرْبٍ ضَاحِيَةً لِلشَّمْسِ، ذَلِكَ أَصْفَى لِلزَّيْتِ {يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ، وَلَوْ لَمْ تَمَسَّهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ}.

2047- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Doğu gölgesinin de batı gölgesinin de gölgelemediği, güneşe hep açık bir ağaçtır. O, zeytinyağının en hâlisidir. ***"O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verir. Nur üstünde nurdur."***[75]

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

36. (Öyle bir nur) Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Sabah akşam O'nu oralarda tesbih ederler. 37. (Onlar) kendilerini ticaretin de alışverişin de Allah'ı anmaktan, namazdan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı yiğitlerdir. Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar.

٢٠٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ}، قَالَ: هِيَ الْمَسَاجِدُ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ، يَقُولُ: أَنْ تُعَظَّمَ لِذِكْرِهِ {يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ} أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُبْنَى، وَيُصَلَّى لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ.

---

75 Kurtubî bu hadisi İkrime ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 258. Taberî hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 139. İbn Ebî Hâtim hadisi Mücâhid ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 99. İbn Kesîr de hadisi Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 291.

2048- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ***"(Öyle bir nur) Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Sabah akşam O'nu oralarda tesbih ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'فِي بُيُوت/***Fî buyûtin,'*** kendisinin anılması ve kendisine ibadet edilmesi için saygı gösterilmesine izin verdiği mescidlerde demektir. ***'Sabah akşam O'nu oralarda tesbih ederler. (Onlar) kendilerini ticaretin de alışverişin de Allah'ı anmaktan, namazdan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı yiğitlerdir. Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar.'*** Allah, onların (mescidlerin) inşa edilmesine ve oralarda sabah-akşam kendisi için namaz kılınmasına izin vermiştir."[76]

٢٠٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْأَوْدِيِّ، قَالَ: أَدْرَكْتُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمْ يَقُولُونَ: إِنَّ الْمَسَاجِدَ بُيُوتُ اللهِ فِي الْأَرْضِ، وَإِنَّهُ حَقٌّ عَلَى اللهِ أَنْ يُكْرِمَ زَائِرَهُ فِيهَا.

2049- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Meymûn el-Evdî şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbını gördüm. Onlar 'Mescitler, Allah'ın yeryüzündeki evleridir. Bundan dolayı oralara gelenlere ikramda bulunulması ve hürmet edilmesi Allah'ın hakkıdır' diyorlardı."[77]

٢٠٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: أرنا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ مَوْلَى لِآلِ الزُّبَيْرِ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ فِي السُّوقِ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَغْلَقُوا حَوَانِيتَهُمْ وَدَخَلُوا الْمَسْجِدَ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: فِيهِمْ نَزَلَتْ {رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ، عَنْ ذِكْرِ اللهِ}.

---

76 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 144, 145, 146; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 50. İbn Kesîr de hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 292.

77 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 144. *el-Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere Taberânî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 385. İbn Ebî Hâtim de hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 102; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 265.

2050- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Zübeyr ailesinin azatlısı Amr b. Dînâr > Sâlim isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: Çarşıdayken kamet getirilince insanlar, dükkânlarını kapatıp mescide girdiler. Şu âyet onlar hakkında nâzil oldu: ***"(Onlar) kendilerini ticaretin de alışverişin de Allah'ı anmaktan, namazdan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı yiğitlerdir. Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar."***[78]

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

38. Çünkü Allah onları işledikleri amellerinin en güzeli ile mükâfatlandıracak ve onlara lütfundan fazlasıyla verecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir. 39. Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Üstelik yanıbaşında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.

٢٠٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ}، قَالَ: بِقِيعَةٍ مِنَ الْأَرْضِ {يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً}، فَهُوَ مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ لِعَمَلِ الْكَافِرِ يَحْسَبُهُ أَنَّهُ شَيْءٌ كَمَا يَحْسَبُ هَذَا السَّرَابَ مَاءً، {حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدهُ شَيْئًا}، وَكَذَلِكَ الْكَافِرُ إِذَا مَاتَ لَمْ يَجِدْ عَمَلَهُ شَيْئًا، وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ.

---

78 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 146; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 103; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 80; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 295. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 52.

2051- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Yeryüzündeki ıssız bir çölde susamış kişi onu su zanneder. Bu, Allah'ın kâfirin ameli için gösterdiği bir örnektir. Zira kâfir, serabı su zannettiği gibi amelini de var olan bir şey zanneder. Yanına varınca da hiçbir şey bulamaz. Kâfir de bu şekilde öldüğünde amelinden hiçbir şey bulamaz. ***"Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür."***[79]

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

40. Yahut derin bir denizdeki dalgalar gibidir. Onu bir dalga örter. Onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa nerede ise onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz.

٢٠٥٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ}، قَالَ: هُوَ فِي بَحْرٍ عَمِيقٍ، وَهُوَ مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ لِلْكَافِرِ أَنَّهُ يَعْمَلُ فِي ظُلْمَةٍ وَحَيْرَةٍ، قَالَ: {ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ}.

2052- Ma'mer, Katâde'nin "فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ*/fî bahrin lücciyyin*" âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Derin bir denizde demektir. Bu, Allah'ın, kâfirin şaşkınlık ve karanlık içinde işler yaptığına dair verdiği bir örnektir."[80]

---

79 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 149; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 107; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 82; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 282; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 296; İbn Manzûr, *el-Lisân*, V, 3775.

80 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 150; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 108; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 296. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

41. Görmedin mi ki göklerde ve yerde olanlar ve dizi dizi uçan kuşlar Allah'ı tesbih ederler? Onların her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilendir. 42. Göklerle yerin mülkü Allah'ındır ve dönüş Allah'adır. 43. Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor. Sonra aralarını birleştiriyor. Sonra onları üst üste yığıyor. Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün. O, gökten, oradaki dağ (gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de geri çevirir. Bu bulutların şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak.

٢٠٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ}، قَالَ: لَمَعَانُ الْبَرْقِ، يَكَادُ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ.

2053- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu bulutların şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şimşeğin ışıltısı, parıltısı neredeyse gözleri alacak."[81]

Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 53; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 82; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 283.

81 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 154; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 111; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 296. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 290.

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ

لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ
عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

44. Allah gece ve gündüzü evirip çevirir. Şüphesiz ki bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır. 45. Allah bütün canlıları sudan yarattı. Onlardan bazısı karnı üzerinde yürür, bazısı iki ayak üzere yürür, bazısı dört ayak üzere yürür. Allah dilediğini yaratır. Muhakkak Allah her şeye güç yetirendir. 46. And olsun Biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini dosdoğru yola iletir. 47. "Biz Allah'a ve Resûlü'ne iman ve itaat ettik" derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar mü'minler değildirler. 48. Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve Resûlü'ne çağırıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir. 49. Eğer (Allah ve Resûlü'nün hükmettiği) hak kendi lehlerine ise ona hızlıca ve itaatle gelirler. 50. Acaba kalplerinde hastalık mı vardır bunların, yoksa şüpheye mi düştüler? Yahut Allah ve Resûlü kendilerine haksızlık eder diye mi korkarlar? Hayır, onlar zalimlerin ta kendileridir. 51. Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Resûlü'ne davet edildiklerinde mü'minlerin sözleri ancak "İşittik ve itaat ettik" demektir. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. 52. Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse, Allah'tan korkar ve O'ndan sakınırsa işte onlar kurtulan kimselerdir. 53. (Münafıklar,) sen hakikaten kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler. De ki: "Yemin etmeyin. Maruf olan bir itaatte bulunun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır." 54. De ki: "Allah'a da itaat edin, Resûlü'ne de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz ona düşen, ona yüklenendir. Size düşen de size yüklenendir. O'na itaat ederseniz hidayet bulursunuz. Resûl'e düşen de ancak apaçık tebliğdir." 55. Allah içinizden iman edip sâlih amel işleyenlere şunu vaat etti: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi and olsun kendilerini de muhakkak

yeryüzünde halife kılacak, kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacak, önceki korkularını güvene çevirecektir. Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet ederler. Bundan sonra artık kim kâfir olursa onlar fâsıkların ta kendileridir. 56. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Resûl'e itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız. 57. Sakın kâfirlerin yeryüzünde âciz bırakacaklarını sanma! Onların varacakları yer ateştir. O ne kötü bir dönüş yeridir! 58. Ey iman edenler! Sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler (köleleriniz ve cariyeleriniz) ve sizden büluğa ermemiş olanlarınız sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle vaktinde elbisesiz olacağınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir. Bu üç vakitten sonra size de bir vebal yoktur, onlara da. Onlar da yanınıza girip çıkarlar. Her biriniz de diğerinin yanına girip çıkar. Allah âyetleri size böyle açıklar. Allah çok iyi bilendir, Hakîm'dir.

٢٠٥٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ، وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ}، قَالَ: ثَلَاثُ آيَاتٍ مُحْكَمَاتٍ لَمْ يَعْمَلْ بِهِنَّ أَحَدٌ، هَذِهِ الْآيَةُ إِحْدَاهُنَّ وَالْأُخْرَى، فَقَالَ اللَّهُ: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ} فَأَبَيْتُمْ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا.

2054- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Ey iman edenler! Sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler (köleleriniz ve cariyeleriniz) ve sizden büluğa ermemiş olanlarınız sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle vaktinde elbisesiz olacağınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir. Bu üç vakitten sonra size de bir vebal yoktur, onlara da. Onlar da yanınıza girip çıkarlar. Her biriniz de diğerinin yanına girip çıkar. Allah âyetleri size böyle açıklar. Allah çok iyi bilendir, Hakîm'dir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, hiç kimsenin uygulamadığı üç muhkem âyettir. Birincisi bu âyettir. Diğerine gelince; Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***'Ey insanlar! Şüphe***

yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.'[82] Ama siz, falan ve falan dışında kabul etmediniz."[83][84]

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾

59. Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. Allah size âyetlerini böyle açıklar. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

٢٠٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: الْمَمْلُوكُونَ وَمَنْ لَمْ يَبْلُغِ الْحُلُمَ يَسْتَأْذِنُونَ فِي هَذِهِ الثَّلَاثِ السَّاعَاتِ: صَلَاةِ الْعِشَاءِ الَّتِي تُسَمَّى الْعَتَمَةَ، وَقَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ، وَنِصْفَ النَّهَارِ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَإِنَّهُمْ يَسْتَأْذِنُونَ عَلَى كُلِّ حَالٍ لَا يَدْخُلُ الرَّجُلُ عَلَى وَالِدَيْهِ إِلَّا بِإِذْنٍ، قَالَ: وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ، فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ}.

2055- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Köleler ve ergen olmamış çocuklar, bu üç vakitte; ateme adı verilen yatsı namazı vaktinde, sabah namazından önce ve gün ortasında izin istesinler. Çocuklar ergenliğe ulaştığında ise her halükârda izin istesinler. Kişi anne-babasının yanına ancak izin verilirse girebilir. Allah Teâlâ'nın şu âyeti de bunu ifade etmektedir: ***'Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde kendilerinden öncekilerin***

---

82 Hucurât 49/13.

83 Üçüncü âyet de şudur: ***"(Mirastan payı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." (Nisâ 4/8)***

84 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 162; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 128; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 303; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 56.

izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. Allah size âyetlerini böyle açıklar. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.'"[85]

٢٠٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا}، قَالَ: هُوَ الِاسْتِئْذَانُ.

2056- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Yahyâ b. Ebî Kesîr "حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا/***hattâ teste'nisû***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, izin istemek demektir."[86]

٢٠٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ نَذِيرٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ سُئِلَ، أَيَسْتَأْذِنُ الرَّجُلُ عَلَى وَالِدَتِهِ؟، فَقَالَ: نَعَمْ، إِنَّكَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ رَأَيْتَ مِنْهَا مَا تَكْرَهُ.

2057- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Müslim b. Nezîr şöyle demiştir: Huzeyfe'ye "Kişi annesinin yanına girmek için izin ister mi?" diye soruldu. Huzeyfe şöyle dedi: "Evet, eğer böyle yapmazsan onun hoşlanmayacağın bir şeyini görürsün."[87]

---

85 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Zührî'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 130; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 164. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 56. Âlimlerin çoğu bu âyetin neshedildiğini söylemiştir. Ancak Abdürrezzâk bu konuda bir şey söylememiştir. Aynı şekilde birçok âlim de bu âyetin muhkem olduğunu zikretmiştir. İbn Kesîr dedi ki: "Bu âyet muhkemdir ve hiçbir şekilde neshedilmemiştir."

86 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 110; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 32; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 445.

87 Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 380; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 398. Buhârî bu hadisi İbn Mes'ûd ve Huzeyfe'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 311. Mâlik bu hadisi Atâ b. Yesâr'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Mâlik, *Muvatta*, s. 597; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 445. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Beyhakî'nin Huzeyfe'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 57.

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

60. Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, ziynetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

٢٠٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ}، قَالَ: هُوَ الْجِلْبَابُ وَالْمَنْطِقُ. يَقُولُ: لَا جُنَاحَ عَلَى الْمَرْأَةِ إِذَا قَعَدَتْ عَنِ النِّكَاحِ أَنْ تَضَعَ الْجِلْبَابَ وَالنِّطَقَ، وَفِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ {أَنْ يَضَعْنَ مِنْ ثِيَابِهِنَّ.}

2058- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, ziynetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çıkarılabilecek elbiseler, cilbab ve kuşaklı uzun etektir. Doğumdan kesilmiş yaşlı kadının cilbabını ve eteğini çıkarmasında bir sakınca yoktur. İbn Mes'ûd'un Mushafı'nda[88] bu âyet 'أَنْ يَضَعْنَ مِنْ ثِيَابِهِنَّ/ ***en yada'ne min siyâbihinne'*** şeklindedir."[89]

٢٠٥٩ - مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: إِنَّ الْمَرْأَةَ تَكُونُ قَدْ حَبِلَتْ فَيَكُونُ الْعُضْوُ مِنْ أَعْضَائِهَا حَسَنًا، فَلَا يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُبْدِيَ ذَلِكَ تَلْتَمِسُ بِهِ الزِّينَةَ.

2059- Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kadın, yaşlanmış olabilir. Organlarından biri de güzel olabilir. Onunla güzel görünmeyi arzulayarak o organını göstermemesi gerekir."[90]

---

88 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 137; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 59; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 204; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 168.

89 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 137. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 57; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 309.

90 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

٢٠٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ}، قَالَ: هُوَ الرِّدَاءُ.

2060- Abdürrezzâk > Sevrî > Alkame b. Mersed[91] > Zir b. Hubeyş[92] > Ebû Vâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"(Bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada gömlek/entari kastedilmektedir."[93]

٢٠٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: هُوَ الرِّدَاءُ،

2061- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Mâlik b. Hâris[94] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdurrahmân b. Yezîd[95] şöyle demiştir: "Burada gömlek/entari kastedilmektedir."[96]

٢٠٦٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، وَسَالِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: هُوَ الرِّدَاءُ.

2062- Abdürrezzâk > Sevrî > Husayn ve Sâlim[97] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Burada gömlek/entari kastedilmektedir."[98]

---

91 O, Alkame b. Mersed el-Hadramî Ebu'l-Hâris el-Kûfî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 31.

92 O, Zir b. Hubeyş b. Hubâşe el-Esedî el-Kûfî Ebû Meryem'dir. Sika ve muhadramdır. Bk. *Takrîb*, I, 259.

93 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 166; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 137. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Ömer, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, İbrahim en-Nehaî, Hasan, Katâde, Zührî ve Evzâî'den rivayet edilmiştir. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 57.

94 O, Mâlik b. Hâris es-Sülemî er-Rakkî'dir. Sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 224.

95 O, Abdurrahmân b. Yezîd b. Kays Ebû Bekr el-Kûfî'dir. Sika bir ravidir. Bk. *Takrîb*, I, 502.

96 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 166; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 137.

97 O, Sâlim b. Aclân el-Aftes el-Ümevî -onların azadlı kölesidir- Ebû Muhammed'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 280.

98 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 166.

٢٠٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَعْقِلٍ أَوْ غَيْرِهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: هُوَ الْجِلْبَابُ.

2063- Abdürrezzâk > Sevrî > Ma'kıl ve başkaları isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Meymûn şöyle demiştir: "Burada cilbab kastedilmektedir."[99]

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. Gözü görmeyene bir sorumluluk yoktur, topala sorumluluk yoktur, hastanın da bir sorumluluğu yoktur. Kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden yahut teyzelerinizin evlerinden ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde size de bir sakınca yoktur. Sizin topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin. İşte Allah, düşünesiniz diye âyetleri size böyle açıklar.

---

99 İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 137; Taberî, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 66. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İbn Ömer'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 57.

٢٠٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ، وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ، وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ، وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا}، قَالَ: قُلْتُ لِلزُّهْرِيِّ: مَا بَالُ الْأَعْمَى ذُكِرَ هَاهُنَا وَالْأَعْرَجُ وَالْمَرِيضُ؟ قَالَ: أرني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا إِذَا غَزَوْا خَلَّفُوا زَمْنَاهُمْ، وَكَانُوا يَدْفَعُونَ إِلَيْهِمْ مَفَاتِيحَ أَبْوَابِهِمْ، وَيَقُولُونَ: قَدْ أَجَزْنَا لَكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِمَّا فِي بُيُوتِنَا، فَكَانُوا يَتَحَرَّجُونَ مِنْ ذَلِكَ، وَيَقُولُونَ: لَا نَدْخُلُهَا وَهُمْ غُيَّبٌ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ رُخْصَةً لَهُمْ.

2064- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Gözü görmeyene bir sorumluluk yoktur, topala sorumluluk yoktur, hastanın da bir sorumluluğu yoktur. Kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden yahut teyzelerinizin evlerinden ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde size de bir sakınca yoktur. Hem sizin topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben, Zührî'ye "Âmâ, topal ve hasta kişinin durumu ne ki burada zikredilmiştir?" diye sordum. Zührî şöyle dedi: "Ubeydullah b. Abdullah'ın bana bildirdiğine göre, Müslümanlar savaşa çıktıkları zaman evlerine özürlü kişileri vekil kılarlar ve kapılarının anahtarlarını onlara bırakarak 'Evlerimizde olan şeylerden yemenizi size helâl kıldık' derlerdi. Onlar da bundan çekinerek 'Onlar yokken biz bu evlere girmeyiz' derlerdi. Bunun üzerine bu âyet onlara ruhsat olarak indi."[100]

100 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 169; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 141; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 201. Vâhidî bu hadisi İbnu'l-Müseyyeb'den rivayet etmiştir. Bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 223. İbn Kesîr bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Zührî ve İbnu'l-Müseyyeb'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 58.

٢٠٦٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مطرِ الْوَرَّاقِ، قَالَ: كُنَّا نَحْمِلُ غَدَاءَنَا، وَعَشَاءَنَا إِلَى مَنْزِلِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ فَنَأْكُلُ عِنْدَهُ.

2065- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Matar el-Verrâk şöyle demiştir: "Azıklarımızı ve akşam yemeklerimizi alıp Saîd b. Ebî Arûbe'nin yanına götürüyor ve onunla birlikte yiyorduk."[101]

٢٠٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِالْأَعْمَى وَالْأَعْرَجِ وَالْمَرِيضِ إِلَى بَيْتِ[102] أَخِيهِ، أَوْ إِلَى بَيْتِ[103] أَبِيهِ، أَوْ إِلَى بَيْتِ أُخْتِهِ، أَوْ عَمَّتِهِ، أَوْ خَالِهِ، أَوْ خَالَتِهِ فَكَانَ الزَّمْنَى يَتَحَرَّجُونَ مِنْ ذَلِكَ، يَقُولُونَ: إِنَّمَا يَذْهَبُونَ بِنَا إِلَى بُيُوتِ غَيْرِهِمْ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ رُخْصَةً.

2066- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Kişi, âmâ veya topal ya da hasta birini alıp onu babasının, erkek kardeşinin, kız kardeşinin, amcasının, halasının, dayısının ya da teyzesinin evine götürürdü. Engelli kişiler, bundan çekinip 'Bizi başkalarının evlerine götürüyorlar' derlerdi. Bunun üzerine bu âyet onlara ruhsat olarak indi."[104]

٢٠٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ}، مِمَّا يَخْتَزِنُ ابْنُ آدَمَ {أَوْ صَدِيقِكُمْ}، قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ بَيْتَ صَدِيقِكَ مِنْ غَيْرِ مُؤَامَرَتِهِ لَمْ يَكُنْ بِذَلِكَ بَأْسٌ.

2067- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde size de bir sakınca yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "***'Anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz…'*** Yani bir insanın depo olarak kullandığından dolayı

101 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.
102 Mısır nüshasında silinmiştir.
103 Türkiye nüshasında silinmiştir.
104 Mücâhid, *Tefsîr*, XII, 444; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 169; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 141; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 223. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbrahim, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 58.

anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde (yemek yemenizde sakınca yoktur). ***'Veya dostlarınızın...'*** Yani kendisine danışmaksızın dostunun evine girdiğinde bunda bir sakınca yoktur."[105]

٢٠٦٨ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ، عَنْ عِكْرِمَةَ إِذَا مَلَكَ الرَّجُلُ الْمِفْتَاحَ فَهُوَ خَازِنٌ فَلَا بَأْسَ أَنْ يَطْعَمَ الشَّيْءَ الْيَسِيرَ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَدَخَلْتُ عَلَى قَتَادَةَ، فَقُلْتُ لَهُ: اشْرَبْ مِنْ هَذَا الْجُبِّ لِجُبٍّ مِنْهُ مَاءٌ، فَقَالَ: أَنْتَ لَنَا صَدِيقٌ.

2068- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Kişi, evin anahtarına sahipse ve mallarını orada saklıyorsa orada az bir şey yemesinde bir sakınca yoktur."

Ma'mer şöyle demiştir: "Katâde'nin yanına girip "İçinde su bulunan bu tulumdan içeceğim" dedim. Bunun üzerine o, "Sen bizim dostumuzsun[106]" dedi."[107]

٢٠٦٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا}، قَالَ: كَانُوا إِذَا اجْتَمَعُوا لِيَأْكُلُوا طَعَامًا عَزَلُوا الْأَعْمَى عَلَى حِدَةٍ، وَالْأَعْرَجَ عَلَى حِدَةٍ، وَالْمَرِيضَ عَلَى حِدَةٍ كَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَتَفَضَّلُوا عَلَيْهِمْ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ رُخْصَةً لَهُمْ {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا}.

2069- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Sizin topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yemek yemek için toplandıklarında âmâyı, topalı ve hastayı ayırıp yalnız başına oturturlardı. Zira

---

105 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 170; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 143. Kurtubî bu hadisi Dahhâk, Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 315. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 59; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305.

106 Yani senin izin almana gerek yoktur.

107 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 171. Begavî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 91; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 316; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 202.

kendilerinden üstün olmalarından çekinirlerdi. Bu nedenle bu âyet, onlar için ruhsat olarak indirildi."[108]

٢٠٧٠ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: نَزَلَتْ: {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا}، فِي حَيٍّ مِنَ الْعَرَبِ كَانَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ لَا يَأْكُلُ طَعَامَهُ وَحْدَهُ وَكَانَ يَحْمِلُهُ بَعْضَ يَوْمٍ حَتَّى يَجِدَ مَنْ يَأْكُلُهُ مَعَهُ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَأَحْسَبُهُ ذَكَرَ أَنَّهُمْ مِنْ بَنِي كِنَانَةَ.

2070- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizin topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Araplardan bir kabilede[109] kişi, yemeğini tek başına yemez, bazı günler beraber yiyeceği kimseyi buluncaya kadar yemeği taşırdı."

Ma'mer şöyle demiştir: "Bu kişilerin, Kinâne b. Huzeyme oğulları'ndan olduklarını zikrettiğini zannediyorum."[110]

٢٠٧١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، وَقَالَ: قَتَادَةُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ}، قَالَا: بَيْتُكَ إِذَا دَخَلْتَهُ فَقُلْ: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ.

2071- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî ve Katâde, ***"Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Evine girdiğinde 'Selâmun aleyküm' de."[111]

---

108 Taberî bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 182. İbn Ebî Hâtim hadisi benzer şekilde Mukâtil b. Hayyân'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 103. Begavî hadisi benzer şekilde İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 58.

109 Bu kabile, Benî Kinâne b. Huzeyme'dir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 91; İbn Manzûr, *el-Lisân*, V, 3944.

110 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 182; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 145; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305. Vâhidî bu hadisi Dahhâk ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 223. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 58.

111 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 173. Bu hadis Câbir, İbn Tâvus, Zührî, Katâde,

٢٠٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ مَاهَانَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ} إِذَا دَخَلْتُمْ بَيْتًا لَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ فَقُلِ: السَّلَامُ عَلَيْنَا مِنْ رَبِّنَا.

2072- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Sinân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mâhân, ***"Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selam verin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İçinde hiç kimse olmayan bir eve girdiğinde 'السَّلَامُ عَلَيْنَا مِنْ رَبِّنَا/es-selâmu aleynâ min rabbinâ (Rabbimizden bize selâm olsun)' de."[112]

٢٠٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ بَيْتًا لَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ فَقُلْ: بِسْمِ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْنَا مِنْ رَبِّنَا سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ.

2073- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdülkerîm b. Ebî Ümeyye[113] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Kimsenin bulunmadığı bir eve girersen 'بِسْمِ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْنَا مِنْ رَبِّنَا سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ/Bismillahi, velhamdülillahi, es-selâmu aleynâ min rabbinâ selâmun aleynâ ve alâ ibadillahi's-sâlihîn (Allah'ın adıyla, Allah'a hamd olsun, bize ve Allah'ın sâlih kullarına selâm olsun)' de."[114]

Dahhâk, Amr b. Dînâr, Saîd b. Cübeyr ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 91; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 59.

112 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 174; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 649. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Mâhân'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 59. Kurtubî bu hadisi Câbir b. Abdillah, İbn Abbâs ve Atâ b. Ebî Rebâh'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 318.

113 O, Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârik Ebû Ümeyye el-Basrî'dir. Mekke'de ikâmet etmiştir. Altıncı tabakadan zayıf bir ravidir. Buhârî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, I, 516.

114 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 649; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 60; Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 310; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 91; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 319.

٢٠٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ}، قَالَ: هُوَ الْمَسْجِدُ إِذَا دَخَلْتَهُ فَقُلِ: السَّلَامُ عَلَيْنَا، وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ.

2074- Abdürrezzâk > Ma'mer > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, mesciddir. Mescide girdiğinde 'السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ/es-selâmu aleynâ ve alâ ibadillahi's-sâlihîn (Bize ve Allah'ın sâlih kullarına selam olsun)' de."[115]

٢٠٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَالْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ}، قَالَ: يُسَلِّمُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ. كَقَوْلِهِ: {وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ}.

2075- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Kelbî şöyle demişlerdir: "Bu âyet, ***'Kendinizi (Birbirinizi) öldürmeyin'***[116] âyeti gibi birbirinize selâm verin anlamındadır."[117]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٢﴾

---

115 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 174; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 91; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 318; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 305. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 60. İbn Ebî Şeybe bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 648.

116 Nisâ 4/29.

117 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 174; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 60. Buradan anlaşıldığına göre, Hasan ve Kelbî, Nisâ sûresinin 29. âyetini "Birbirinizi öldürmeyin" anlamında yorumlamışlar ve her iki âyette geçen "enfüseküm ve enfüsiküm" ifadelerine "birbirinizi (öldürmeyin), birbirinize (selâm verin)" anlamını vermişlerdir.

62. *Mü'minler, ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman etmiş kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resûlü'ne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*

٢٠٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ}، قَالَ: هُوَ الْجُمُعَةُ إِذَا كَانُوا مَعَهُ فِيهَا لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ.

2076- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أمْرِ جَامع/ ***Emrin câmiin,'*** Cuma namazı demektir. Cuma namazında onun yanındayken ondan izin almadan gitmezler."[118]

٢٠٧٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: كَانَ ذَلِكَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَإِنَّ إِذْنَهُ أَنْ يَأْخُذَ تَابِعَهُ وَيَنْصَرِفَ.

2077- Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanındayken durum böyleydi. Bugüne gelince; onun izni, ona uyandan alınmalı ve oradan öyle ayrılınmalıdır."[119]

---

118 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 317. Ma'mer şöyle demiştir: Katâde'nin şöyle dediğini duydum: "Cuma namazı için." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 176. Bu hadis Mekhûl, Abdurrahmân b. Zeyd ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 92; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 306. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 60.

119 Abdürrezzâk bu hadisi İbn Sîrîn'den farklı lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 243.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

63. Peygamber'i kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar.

٢٠٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا}، قَالَ: أَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ يُفَخِّمُوهُ وَيُشَرِّفُوهُ[120].

2078- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Peygamber'i kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ onlara Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e saygı, hürmet ve tazim göstermelerini emretti."[121]

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

64. Bilmiş olun ki, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda olduğunuzu iyi bilir. İnsanlar O'nun huzuruna döndürüldükleri gün yapmış olduklarını onlara hemen bildirir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

---

120 Mısır nüshasında "يُفَخِّمُوا وَيُشَرِّفُوا" şeklinde geçmektedir.

121 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 177. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 151. Begavî hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 92; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 322; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 306. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 61. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu, Allah Teâlâ'nın mü'min kullarını yönlendirmek istediği edeptir. Allah Teâlâ kullarına bir yere girdiklerinde, bir yerden çıktıklarında ve özellikle Cuma ve bayram namazlarından ve istişare için yapılan bir toplantıdan ayrılmak istediklerinde izin almayı emretmiştir."

سُورَةُ الْفُرْقَانِ

25. FURKÂN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[122]

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً ﴿٩﴾ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

---

122 Besmele Türkiye nüshasından ilave edilmiştir.

وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Furkân'ı (hak ile bâtılı birbirinden ayıran Kur'ân'ı) âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren Allah ne yücedir, ne mübarektir! 2. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve O hiçbir çocuk edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir. 3. Onlar onu bırakıp hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan ve kendi kendilerine bile bir zarar ve fayda veremeyen, öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar can vermeye (nüşûr'a) gücü yetmeyen ilahlar edindiler. 4. Kâfirler dediler ki: "Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir." Muhakkak onlar zulmettiler ve asılsız bir iddiada bulundular. 5. Ve "Bu öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah akşam kendisine okunmaktadır" dediler. 6. De ki: "Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak ki O Gafûr'dur, Rahîm'dir." 7. Yine onlar "Bu nasıl bir peygamberdir ki yemek yer ve pazarlarda dolaşır? Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi?" dediler. 8. "Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" Zalimler "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler. 9. Onların sana nasıl misaller getirip sapıklığa düştüklerine bir bak! Artık onlar (kendilerini hakka götürecek) hiçbir yol bulamazlar. 10. Dilerse sana bunlardan daha hayırlı olmak üzere altından ırmaklar akan bahçeler verebilen ve senin için köşkler kurabilen Allah, yüceler yücesidir! 11. Fakat onlar kıyamet gününü yalanladılar. Kıyamet gününü yalanlayana da biz şiddetli

bir ateş hazırladık. 12. O ateş onları uzaktan görünce onun büyük bir öfke ile çıkaracağı şiddetli uğultusunu işiteceklerdir.

٢٠٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ اللَّيْثِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَمِعُوا لَهَا، تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا} إِنَّ جَهَنَّمَ تَزْفِرُ زَفْرَةً لَا يَبْقَى مَلَكٌ، وَلَا نَبِيٌّ إِلَّا خَرَّ تَرْعَدُ فَرَائِصُهُ حَتَّى إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَيَجْثُو عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ إِنِّي لَا أَسْأَلُكَ الْيَوْمَ إِلَّا نَفْسِي.

2079- Abdürrezzâk > Ma'mer > Mansûr > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr el-Leysî, ***"O ateş onları uzaktan görünce onun büyük bir öfke ile çıkaracağı şiddetli uğultusunu işiteceklerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cehennem öyle bir uğuldar ki, ne bir melek ne de bir peygamber kalmadan mutlaka hepsinin göğüs kasları tir tir titrer. Hatta İbrahim *aleyhisselâm* diz üstü çökerek 'Ey Rabbim! Bugün senden sadece kendi canımı kurtarmanı istiyorum' der."[123]

وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

13. Onlar elleri boyunlarında bağlanıp onun dar bir yerine atıldıklarında orada "Ölüm" diye feryat ederler. 14. Bugün ölümü bir kere değil, birçok kere temenni edin. 15. De ki:

123 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 187; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 162; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 311. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Ubeyd b. Umeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 64.

"Acaba bu mu hayırlıdır yoksa takva sahiplerine vaat edilen ebedilik cenneti mi?" Orası, onlar için bir mükâfat ve bir dönüş yeridir. 16. Orada onlar için -kendileri ebedî kalmak üzere- diledikleri her şey vardır. İşte bu, Rabbinin üzerine (aldığı ve yerine getirilmesi) istenen bir vaattir. 17. Onları ve Allah'tan başka ibadet ettiklerini haşredip toplayacağı gün der ki: "Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa kendileri mi yoldan saptılar?" 18. Derler ki: "Seni tenzih ederiz. Senden başkalarını dostlar edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki, sonunda seni anmayı unuttular ve helâke giden bir toplum oldular."

٢٠٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا}، قَالَ: هُمُ الَّذِينَ لَا خَيْرَ فِيهِمْ.

2080- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Helâke giden bir toplum oldular"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendilerinde hayır ve iyilik bulunmayan kimseler oldular."[124]

فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا
وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

19. İşte söylediklerinizde sizi yalanladılar. Artık ne üzerinizdeki azabı defedebilirsiniz ne de bir yardıma güç yetirirsiniz. Sizden kim zulmederse ona büyük bir azabı tattırırız.

٢٠٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ}، قَالَ: هُوَ الشِّرْكُ.

---

124 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 190; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 66; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 11. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 65. İbn Kesîr bu hadisi Hasan ve Zührî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 312.

2081- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Sizden kim zulmederse…"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sizden kim şirk koşarsa…"[125]

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾

20. Bizim senden önce gönderdiğimiz resûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı. Biz kiminizi kiminize imtihan (vesilesi) kıldık. Sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi çok iyi görendir. 21. Bizimle karşılaşacaklarını ummayanlar "Bize melekler indirilmeli yahut Rabbimizi görmeli değil miydik?" dediler. And olsun ki onlar kendi kendilerine büyüklendiler. Azgınlık yapmakta çok ileri gittiler. 22. Melekleri görecekleri gün, işte o günde günahkârlara müjde yoktur. (Melekler) "Sizlere müjde yasak edilmiştir yasak" derler.

٢٠٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حِجْرًا مَحْجُورًا}، قَالَ: هِيَ كَلِمَةٌ كَانَتِ الْعَرَبُ تَقُولُهَا كَانَ الرَّجُلُ إِذَا نَزَلَتْ بِهِ شِدَّةٌ، قَالَ: حِجْرًا مَحْجُورًا قَالَ: يَقُولُ: حَرَامًا مُحَرَّمًا.

2082- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Sizlere müjde yasak edilmiştir yasak"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Arapların söylediği bir sözdür. Adamın başına büyük bir musibet geldiğinde 'حِجْراً مَحْجُوراً/Eyvah! Her şeyden mahrum

---

125 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 193. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 65; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 96; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 12; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 312.

bırakıldık' derdi. 'حِجْرًا مَحْجُورًا/Eyvah bize her şey yasaklandı, yoksun bırakıldık' derdi."[126]

وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾

23. İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız.

٢٠٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا}، قَالَ: أَمَا رَأَيْتَ يَدْخُلُ الْبَيْتَ مِنَ الشَّمْسِ يَدْخُلُهُ مِنَ الْكُوَّةِ فَهُوَ الْهَبَاءُ.

2083- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, **"*İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Küçük bir delikten sızıp eve giren güneş ışığını görmedin mi? İşte o 'الْهَبَاءُ/el-hebâü'dür."[127]

٢٠٨٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: {هَبَاءً مَنْثُورًا} هُوَ مَا تَذْرُو الرِّيَاحُ مِنْ حُطَامِ هَذَا الشَّجَرِ.

2084- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "**هَبَاءً مَنْثُورًا/*Hebâen mensûran,*'** şu ağaç parçalarından rüzgârın sürüklediği şeyler demektir."[128]

---

126 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 4; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 170; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 314. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 66.

127 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 4; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 171; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 314; Sevrî, *Tefsîr*, s. 226; Hâfız, *el-Feth*, VII, 490.

128 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 4; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 171; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 98; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 314. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbn Ebî Hâtîm ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 67.

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿٢٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَالَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

24. O gün cennetliklerin kalacakları yer çok huzurlu ve dinlenecekleri yer pek güzeldir. 25. O gün gökyüzü beyaz bulutlar ile yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir. 26. İşte o gün, gerçek mülk (hükümranlık) çok merhametli olan Allah'ındır. Kâfirler için de pek çetin bir gündür o. 27. O günde zalim ellerini ısırıp "Keşke o Resûl ile beraber bir yol tutmuş olsaydım" der.

٢٠٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعُثْمَانَ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مِقْسَمٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا}، قَالَ: اجْتَمَعَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، وَأُبَيُّ بْنُ خَلَفٍ وَكَانَا خَلِيلَيْنِ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: بَلَغَنِي أَنَّكَ أَتَيْتَ مُحَمَّدًا فَاسْتَمَعْتَ مِنْهُ، وَاللهِ لَا أَرْضَى عَنْكَ حَتَّى تَتْفُلَ فِي وَجْهِهِ، وَتُكَذِّبَهُ فَلَمْ يُسَلِّطْهُ اللهُ عَلَى ذَلِكَ، فَقُتِلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ يَوْمَ بَدْرٍ صَبْرًا، وَأَمَّا أُبَيُّ بْنُ خَلَفٍ فَقَتَلَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ يَوْمَ أُحُدٍ فِي الْقِتَالِ، فَهُمَا اللَّذَانِ أَنْزَلَ اللهُ فِيهِمَا {وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ} حَتَّى بَلَغَ: {خَلِيلًا}.

2085- Abdürrezzâk > Ma'mer Katâde > Osmân el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs'ın azadlı kölesi Miksem, ***"O günde zalim ellerini ısırıp 'Keşke o Resûl ile beraber bir yol tutmuş olsaydım' der"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dost olan Übey b. Halef ile Ukbe b. Ebî Muayt bir araya gelince biri diğerine 'Öğrendiğime göre sen, Muhammed'in yanına gidip ondan Kur'ân dinlemişsin. Allah'a yemin olsun ki, Muhammed'e gidip yüzüne tükürmedikçe ve ona küfredip onu yalanlamadıkça senden razı değilim' dedi. Ancak Allah bunu yapmasına izin vermedi. Zira Bedir Savaşı'nda Ukbe b. Ebî Muayt esir edilerek öldürüldü. Übey b. Halef'e gelince; onu Uhud Savaşı'nda savaş esnasında

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendi eliyle öldürdü. Allah'ın bu âyeti haklarında indirdiği iki kişi de onlardır."[129]

٢٠٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عُثْمَانَ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مِقْسَمٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ عُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ، وَأُبَيَّ بْنَ خَلَفٍ الْجُمَحِيَّ، قَالَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ لِأُبَيِّ بْنِ خَلَفٍ وَكَانَا خَلِيلَيْنِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَالَ: لَا أَرْضَى عَنْكَ أَبَدًا حَتَّى تَأْتِيَ مُحَمَّدًا فَتَتْفُلَ فِي وَجْهِهِ وَتُكَذِّبَهُ وَتَشْتُمَهُ، وَكَانَ قَدْ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ ذَلِكَ وَعَرَضَ عَلَيْهِ الْإِسْلَامَ، فَلَمَّا سَمِعَ عُقْبَةُ بِذَلِكَ، قَالَ: لَا أَرْضَى عَلَيْكَ أَبَدًا حَتَّى تَتْفُلَ فِي وَجْهِهِ، فَلَمْ يُسَلِّطْهُ اللهُ عَلَى ذَلِكَ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ أُسِرَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ فِي الْأُسَارَى فَأَمَرَ بِهِ الرَّسُولُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ: مِنْ بَيْنِ هَؤُلَاءِ أُقْتَلُ؟، قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: لِمَ؟ قَالَ: بِكُفْرِكَ وَفُجُورِكَ وَعُتُوِّكَ عَلَى اللهِ وَعَلَى رَسُولِهِ، قَالَ مِقْسَمٌ: فَبَلَغَنَا وَاللهُ أَعْلَمُ أَنَّهُ، قَالَ: فَمَنْ لِلصِّبْيَةِ؟، قَالَ: فَيُقَالُ: إِنَّهُ، قَالَ: إِلَى النَّارُ، قَالَ: فَقَامَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَضَرَبَ عُنُقَهُ، وَأَمَّا أُبَيُّ بْنُ خَلَفٍ، فَقَالَ: وَاللهِ لَأَقْتُلَنَّ مُحَمَّدًا فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: بَلْ أَنَا أَقْتُلُهُ إِنْ شَاءَ اللهُ، قَالَ: فَانْطَلَقَ رَجُلٌ حَتَّى أَتَى أُبَيَّ بْنَ خَلَفٍ، فَقَالَ: إِنَّ مُحَمَّدًا حِينَ قِيلَ لَهُ مَا قُلْتَ، قَالَ: بَلْ أَنَا أَقْتُلُهُ، فَأَفْزَعَهُ ذَلِكَ وَقَالَ: أَنْشُدُكَ بِاللهِ أَسَمِعْتَهُ يَقُولُ ذَلِكَ؟ وَوَقَعَتْ فِي نَفْسِهِ؛ لِأَنَّهُمْ لَمْ يَسْمَعُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ قَوْلًا قَطُّ إِلَّا كَانَ حَقًّا، قَالَ: فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ خَرَجَ أُبَيُّ بْنُ خَلَفٍ مَعَ الْمُشْرِكِينَ فَجَعَلَ يَلْتَمِسُ غَفْلَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ لِيَحْمِلَ عَلَيْهِ فَيَحُولُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بَيْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَهُ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَلُّوا عَنْهُ. فَأَخَذَ الْحَرْبَةَ فَجَزَلَهُ بِهَا يَقُولُ فَرَمَاهُ بِهَا فِي تَرْقُوَتِهِ تَحْتَ تَسْبِغَةِ الْبَيْضَةِ، وَفَوْقَ الذِّرَاعِ فَلَمْ يَخْرُجْ كَثِيرُ دَمٍ وَاحْتَقَنَ الدَّمُ فِي جَوْفِهِ فَخَرَّ يَخُورُ كَمَا يَخُورُ الثَّوْرُ، فَأَقْبَلَ أَصْحَابُهُ حَتَّى احْتَمَلُوهُ وَهُوَ يَخُورُ فَقَالُوا: مَاذَا؟ فَوَاللهِ مَا كَانَ إِلَّا خَدْشٌ، فَقَالَ: وَاللهِ لَوْ لَمْ يُصِبْنِي إِلَّا بِرِيقِهِ لَقَتَلَنِي، أَلَيْسَ قَدْ قَالَ: أَنَا أَقْتُلُهُ؟

---

129 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 8; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 176; İbn Kuteybe, *Müşkilu'l-Kur'ân*, s. 262. Müfessirler bu âyetin o iki kişi hakkında nâzil olduğunu zikretmişlerdir. Ancak rivayet edilen kıssanın lafızları farklılık arz etmektedir.

وَاللَّهِ لَوْ كَانَ الَّذِي بِي بِأَهْلِ الْحِجَازِ لَقَتَلَهُمْ، قَالَ: فَمَا لَبِثَ إِلَّا يَوْمًا أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ حَتَّى مَاتَ إِلَى النَّارِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ}، حَتَّى بَلَغَ {خَذُولًا}.

2086- Abdürrezzâk > Ma'mer > Osmân el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs'ın azadlı kölesi Miksem şöyle demiştir: "Übey b. Halef ile Ukbe b. Ebî Muayt cahiliye devrinde dosttu. Ukbe b. Ebî Muayt, Übey b. Halef'e "Muhammed'e gidip yüzüne tükürmedikçe ve ona küfredip onu yalanlamadıkça senden razı olmayacağım" dedi. Übey b. Halef daha önce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelip Müslüman olduğunu bildirmişti. Ukbe b. Ebî Muayt bunu duyunca "Muhammed'e gidip yüzüne tükürmedikçe ve onu yalanlamadıkça senden razı olmayacağım" dedi. Ancak Allah bunu yapmasına izin vermedi. Zira Ukbe b. Ebî Muayt, Bedir Savaşı'nda esir alınmış olup diğer esirlerlerin içindeydi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali b. Ebî Tâlib'e onu öldürmesi için emir verdi. Ukbe b. Ebî Muayt, "Ey Muhammed! Bütün bu esirlerin arasından ben mi öldürüleceğim?" deyince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Evet"*** karşılığını verdi. Ukbe b. Ebî Muayt, "Niçin?" diye sorunca Allah ***Resûlü "Küfründen, günahlara dalmandan, Allah'a ve Resûlü'ne karşı haddi aşmandan dolayı"*** buyurdu."

Miksem şöyle demiştir: "Allah daha iyi bilir ya, öğrendiğimize göre Ukbe b. Ebî Muayt, "Çocuklara kim bakacak?" deyince söylendiğine göre, Allah Resûlü ***"Ateş"*** demiştir. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib kalkarak onun boynunu vurdu. Übey b. Halef ise "Vallahi, Muhammed'i öldüreceğim" dedi. Bu haber Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ulaşınca Allah Resûlü ***"İnşâallah ben onu öldüreceğim"*** dedi. Bir kişi, Übey b. Halef'e giderek şöyle dedi: "Senin dediğin sözler Muhammed'e söylenince o, ***'İnşâallah ben onu öldüreceğim'*** dedi." Bu sözler onu korkutunca Übey b. Halef, "Allah adına sana soruyorum, sen onun öyle dediğini işittin mi?" diye sordu. O da "Evet, işittim" karşılığını verdi. Artık Übey b. Halef'in içine bir korku düşmüştü. Çünkü Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir şey söyleyip de o şeyin gerçekleşmediğini duymamışlardı. Übey b. Halef Uhud Savaşı'na müşriklerle beraber çıkmıştı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hamle yapmak için gaflet anını kollamaya başladı. Ancak sürekli kendisiyle Allah

Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* arasına bir Müslüman giriyordu, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onun fırsat kolladığını görünce ashâbına ***"Etrafından çekilin"*** buyurdu. Kısa bir mızrak alıp ona attı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mızrağı atıp kolunun üstündeki tolga enseliğinin altındaki köprücük kemiğine sapladı. Ancak ondan fazla bir kan çıkmamıştı. Zira kanı içine akıp birikmişti. Bundan dolayı öküz gibi böğürmeye başladı. Hemen arkadaşları gelip onu götürürken böğürüyordu. Kendisine "Bu da ne? Sadece bir sıyrık, çizik var" dediklerinde o, "Vallahi, bana sadece tükürüğü isabet etse yine beni öldürür. O, ***'Ben onu öldüreceğim'*** demedi mi? Vallahi, bana attığı şeyi Zü'l-Mecâz ahalisine atsaydı hepsini öldürürdü" dedi. Bir gün veya buna yakın bir zaman geçmişti ki, öldü ve cehenneme gitti. Allah Teâlâ onun hakkında ***"O günde zalim ellerini ısırıp 'Keşke o Resûl ile beraber bir yol tutmuş olsaydım' der"*** âyetini indirdi."[130]

يَاوَيْلَتَا لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَارَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

28. "Yazık bana! Keşke filanı dost edinmeseydim. 29. And olsun ki zikir bana gelmişken ondan beni o saptırdı." Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır. 30. Resûl "Rabbim! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti" dedi. 31. İşte böylece Biz her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık. Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter. 32. Kâfirler "Ona bu Kur'ân topluca bir defada indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık ve onu ağır ağır okuduk.

---

130 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 355-357; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 225. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 69; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 327; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I, 359; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 495.

٢٠٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ: {وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا}، قَالَ: كَانَ يَنْزِلُ آيَةً أَوْ آيَتَيْنِ، أَوْ آيَاتٍ كَانَ يَنْزِلُ جَوَابًا لَهُمْ فَإِذَا سَأَلُوا عَنْ شَيْءٍ أَنْزَلَ اللهُ جَوَابًا لَهُمْ وَرَدًّا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يُكَلِّمُونَهُ، وَكَانَ بَيْنَ أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ نَحْوٌ مِنْ عِشْرِينَ سَنَةً.

2087- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Onu ağır ağır okuduk"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân birer veya ikişer âyet veya âyetler olarak iniyordu. Âyetler inkârcılara cevap şeklinde iniyordu. Onlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir şey sordukları zaman Allah cevap olarak bir âyet indiriyor ve onların dediklerini çürüterek Peygamber'den savıyordu. Kur'ân'ın inmeye başlaması ve bitmesi arasında yaklaşık yirmi yıl vardır."[131]

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾ الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلَى جَهَنَّمَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾

33. Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir. 34. Yüzleri üzere cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar, yerleri en kötü ve yolları en sapık olan kimselerdir. 35. And olsun ki Biz, Musa'ya kitabı verdik. Kardeşi Hârûn'u da ona yardımcı yaptık. 36. "Âyetlerimizi yalanlayan o kavme gidin" dedik. Sonunda Biz onları tümden helâk

---

131 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 11; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 183; İbn Kuteybe, *Müşkilu'l-Kur'ân*, s. 228. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 101.

ettik. 37. Nûh kavmi peygamberleri yalanlayınca Biz de onları suda boğduk ve onları insanlara bir ibret kıldık. Zalimler için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır. 38. Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de (inkârcılıklarından ötürü helâk ettik). 39. Her birine misaller getirdik ve onların hepsini kırdık geçirdik.

٢٠٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ معمرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ}، قَالَ: كُلًّا قَدْ أَعْذَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ، ثُمَّ انْتَقَمَ مِنْهُ.

2088- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her birine misaller getirdik ve onların hepsini kırdık geçirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların her birini yükümlü tuttu ve her birinden intikamını aldı."[132]

٢٠٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا}، قَالَ: تَبَّرَ اللَّهُ كُلًّا بِالْعَذَابِ تَتْبِيرًا.

2089- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Onların hepsini kırdık geçirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah onları azapla helâk edip ortadan kaldırdı."[133]

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ

---

132 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 15; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 189. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 72.

133 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 16; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 189. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 72.

يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾

40. And olsun (bu Mekkeli putperestler) bela ve felaket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Acaba bunlar orayı görmüyorlar mıydı? Hayır, onlar tekrar dirilmeyi ümit etmezler. 41. Onlar seni gördüklerinde mutlaka "Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur?" diye seni alaya alırlar. 42. "Şayet ilahlarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, gerçekten bizi neredeyse ilahlarımızdan saptıracaktı" diyorlar. Azabı gördükleri zaman, asıl kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler. 43. Heva ve hevesini kendine ilah edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil (koruyucu) olacaksın? 44. Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidirler. Hatta onlar yolca daha da sapıklıktadırlar. 45. Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığına bakmaz mısın? Dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra güneşi gölgeye delil kıldık.

٢٠٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ}، قَالَ: مَدَّ الظِّلَّ مِنْ حِينِ يَطْلُعُ الْفَجْرُ إِلَى أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَذَلِكَ: مَدُّ الظِّلِّ.

2090- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve Katâde, ***"Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığına bakmaz mısın? Dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra güneşi gölgeye delil kıldık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Fecrin doğuşundan güneşin doğmasına kadar gölgeyi uzatır. Gölgenin uzatılması bu şekilde olur."[134]

---

134 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 18. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 72-73. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Mâlik, Saîd b. Cübeyr, Ebu'l-Âliye, Mesrûk, Hasan, Dahhâk, Süddî, Ebû Sinân ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 227; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 193; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 320; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 491; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 79.

ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾

46. Sonra onu yavaş yavaş kendimize çektik. 47. Geceyi sizin için elbise, uykuyu da rahatlık kılan O'dur. O gündüzü de yeni bir hayata başlangıç yaptı. 48. Ve O, rahmeti önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderendir. Ve gökten tertemiz bir su indirdi. 49. Onunla ölü bir beldeyi canlandıralım, yarattığımız nice hayvan ve insanı onunla sulayalım diye. 50. And olsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışızdır. Hâlbuki insanların çoğu yüz çevirip nankörlük etmekten başka bir yol izlemezler. 51. Eğer dileseydik her bir beldeye elbette bir uyarıcı gönderirdik. 52. Kâfirlere itaat etme ve onlara karşı Kur'ân'la büyük bir cihad yap. 53. İki denizi salıveren O'dur. Bu tatlı mı tatlı, bu ise tuzlu ve acıdır. Bu ikisi arasında da bir perde (engel) ve belirli bir sınır koydu.

٢٠٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا}، قَالَ: جَعَلَ هَذَا مِلْحًا أُجَاجًا، وَالْأُجَاجُ الْمُرُّ.

2091- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İki denizi salıveren O'dur. Bu tatlı mı tatlı, bu ise tuzlu ve acıdır. Bu ikisi arasında da bir perde (engel) ve belirli bir sınır koydu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunu tuzlu ve acı hale getirdi. 'أُجَاجٌ/ ***Ücâcün,'*** acı demektir."[135]

135 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 25; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII,

٢٠٩٢ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: جَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا يَقُولُ: حَاجِزًا.

2092- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Bu ikisi arasına da bir perde (engel) koydu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Aralarına da bir engel koydu."[136]

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ
رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ
وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

54. Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter. 55. Hâlbuki onlar Allah'tan başka kendilerine fayda da zarar da veremeyen şeylere ibadet ederler. Kâfir, Rabbine karşı (şeytana) yardımcı olandır.

٢٠٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا}، قَالَ: عَوْنًا لِلشَّيَاطِينِ عَلَى رَبِّهِ عَلَى الْمَعَاصِي.

2093- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Kâfir, Rabbine karşı (şeytana) yardımcı olandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kötülükler ve günahlar konusunda Rabbine karşı şeytanın destekçisi ve yardımcısıdır."[137]

---

201. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 74; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 63.

136 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 74. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 25.

137 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 26. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 202. Kurtubî hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 61. İbn Kesîr hadisi Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 322; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 105. Ferrâ şöyle demiştir: "'الظهير' yardım etmek ve 'المظاهر' yardımcı anlamına gelmektedir." Bk. Ferrâ, *Meâni'l-*

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾

56. Biz seni ancak bir müjdeleyici ve uyarıcı olmak üzere gönderdik. 57. De ki: "Buna karşılık, sizden, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler (olmanız) dışında herhangi bir ücret istemiyorum." 58. Asla ölmez ve Hayy olana tevekkül et ve onu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter. 59. O göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan sonra Arş üzerine istivâ edendir. Rahmân'dır. Sen bunu bir bilene sor! 60. Onlara "Rahmân'a secde edin" denildiğinde onlar "Rahmân da neymiş! Bize emrettiğin şeye secde eder miyiz hiç!" derler ve bu emir onların nefretini artırır.[138] 61. Gökte burçlar var eden, orada bir kandil ve aydınlık saçan bir ay yaratanın şanı ne yüce, ne mübarektir!

٢٠٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ: {بُرُوجًا}، قَالَ: الْبُرُوجُ النُّجُومُ.

2094- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gökte burçlar var eden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بُرُوجا/***Burûcen,***' yıldızlar demektir."[139]

Kur'ân, II, 270. İbn Kuteybe şöyle demiştir: "'ظهير' yardım etmek anlamına gelmektedir." Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 314.

138 Bu âyet, secde âyetidir.

139 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 29; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 200. Bu hadis Hasan, Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk.

٢٠٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا}، قَالَ: السِّرَاجُ: الشَّمْسُ.

2095- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Orada bir kandil ve aydınlık saçan bir ay yaratanın şanı ne yüce, ne mübarektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'سِرَاجاً/***Sirâcen,'*** güneş demektir."[140]

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾

62. İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.

٢٠٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً}، قَالَ: جَعَلَ أَحَدَهُمَا خَلَفًا لِلآخَرِ إِنْ فَاتَ الرَّجُلَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ أَدْرَكَهُ مِنَ اللَّيْلِ، وَإِنْ فَاتَهُ مِنَ اللَّيْلِ أَدْرَكَهُ مِنَ النَّهَارِ.

2096- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Geceyi ve gündüzden birini, diğerinin ardınca getirdi. Gece bir şeyi yapamayan kişi onu gündüz telafi eder. Gündüz bir şeyi yapamayan kişi de onu gece telafi eder."[141]

Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 106; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 65; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 324.

140 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 30; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 207. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 107; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 324.

141 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 31; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 207. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 106. Kurtubî hadisi Ömer b. el-Hattâb, İbn Abbâs ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 22; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 491. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 75.

٢٠٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا حَسَدَ إِلَّا عَلَى اثْنَتَيْنِ رَجُلٍ آتَاهُ اللهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ آنَاءَ اللَّيْلِ، وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٍ آتَاهُ اللهُ الْقُرْآنَ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ، وَآنَاءَ النَّهَارِ.

2097- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Sâlim > Babası (İbn Ömer) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Şu iki kişiden başkasına haset/gıpta edilmez: Allah tarafından mal verilen ve malını gece gündüz infak eden kişiye ve Allah tarafından Kur'ân (ilim) verilen ve gece gündüz onunla ilgilenen kişiye."***[142]

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

63. Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) "Selâm!" derler (geçerler). 64. Onlar ki gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler. 65. Onlar ki "Rabbimiz! Bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helâk oluştur" derler. 66. Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü kalınacak bir yerdir. 67. Ve onlar ki mallarını infak ettiklerinde israf da etmezler, cimrilik de etmezler, bunun arasında orta bir yol tutarlar. 68. Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezasını bulur.

142 Buhârî, Kitâbu Fezâili'l-Kur'ân, IX, 73; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1408; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 2, 8, 9, 36, 88, 133, 152; İbnu'l-Mübârek, *Zühd*, s. 423.

٢٠٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَلْقَ أَثَامًا}، قَالَ: نَكَالًا، وَيُقَالُ: إِنَّهُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ.

2098- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim bunları işlerse cezasını bulur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada ceza kastedilmektedir. 'أثاما/***Esâmen***'in cehennemde bir vadi olduğu da söylenir."[143]

٢٠٩٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا}، قَالَ: حِلْمًا عِلْمًا.

2099- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) 'Selâm!' derler (geçerler)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cahil olmayan âlimler ve halîmler (yumuşak, ağır başlı kişiler) olarak (yürürler)."[144]

٢١٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا}، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: كَفَى الرَّجُلَ سَرَفًا أَنْ لَا يَشْتَهِيَ الرَّجُلُ شَيْئًا إِلَّا اشْتَرَاهُ فَأَكَلَهُ.

2100- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ve onlar ki mallarını infak ettiklerinde israf da etmezler, cimrilik de etmezler, bunun arasında orta bir yol tutarlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ömer b.

---

143 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 34; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 220. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 78. İbn Ebî Hâtim'in zikrettiğine göre bu hadis Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve İkrime'den rivayet edilmiştir.

144 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 34; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 108; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 69. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 96; Mücâhid, *Tefsîr*, I, 456.

el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Arzu duymadığı halde satın alıp yediği şey, kişiye israf olarak yeter."[145]

٢١٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا}، قَالَ: بِالْوَقَارِ وَالسَّكِينَةِ {وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا}، قَالَ: سِدَادًا.

2101- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) 'Selâm!' derler (geçerler)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'هَوْنًا/***Hevnen,'*** vakarlı ve sakin bir şekilde yürürler demektir. 'قَالُوا سَلَامًا/***Kâlû selâmen,'*** doğru söylerler demektir."[146]

يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

69. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir ve o azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır. 70. Ancak tevbe eden, iman eden ve sâlih amel işleyenler müstesna. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir. 71. Kim tevbe edip sâlih amel işlerse muhakkak o -rızasına ermiş olarak- Allah'a dönmüş olur.

---

145 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 77.

146 Mücâhid, *Tefsîr*, VII, 209; Sevrî, *Tefsîr*, s. 227; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 33; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 209; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 272; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 107; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 68. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 76; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 325; Sevrî, *Tefsîr*, s. 227.

72. Ve onlar ki yalan yere şahitlik yapmazlar. Boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler.

٢١٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا}، قَالَ: اللَّغْوُ كُلُّهُ الْمَعَاصِي.

2102- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ve onlar ki yalan yere şahitlik yapmazlar. Boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'اللَّغْو***el-Lağv'***ın tamamı isyan, hata, günahtır."[147]

٢١٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُهُ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا الْمُعْتَمِرِ أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ: {إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا} مَا الْغَرَامُ؟ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ. ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: كُلُّ أَسِيرٍ لَا بُدَّ أَنْ يُفَكَّ إِسَارُهُ يَوْمًا، أَوْ يَمُوتَ إِلَّا أَسِيرَ جَهَنَّمَ فَهُوَ الْغَرَامُ لَا يُفَكُّ أَبَدًا.

2103- Abdürrezzâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ca'fer b. Süleymân şöyle demiştir: Bir kişi, Süleymân et-Teymî'ye "Ey Ebu'l-Mu'temir! Allah Teâlâ'nın ***'Onlar ki 'Rabbimiz! Bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helâk oluştur' derler'***[148] sözünü gördün mü? 'غَرَاماً/***Garâmen'*** nedir?" diye sordu. Süleymân et-Teymî şöyle dedi: "En iyi bilen Allah'tır. -Bu sözünü üç defa tekrarladı.- Her esir, mutlaka bir gün serbest bırakılır veya ölür. Ancak cehennem tutsağı öyle değildir. O, bitmeyecek bir غَرَام/azaptır."[149]

---

147 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 51. Begavî bu hadisi Kelbî ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 110. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 81.

148 Furkân 25/65.

149 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 214; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânil-Azîm*, III, 325; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 90; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 72. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 77; Mücâhid, *Tefsîr*, I, 456.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا
وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا
وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

73. Onlar ki, Rablerinin âyetleri ile kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar. 74. Ve onlar ki "Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl!" derler.

٢١٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا}، قَالَ: مُؤْتَمِّينَ بِهِمْ مُقْتَدِينَ بِهِمْ.

2104- Abdürrezzâk İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ve onlar ki 'Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl!' derler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Örnek alınan, uyulan ve izlerinden gidilen kişiler kıl."[150]

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا
﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ
بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

75. İşte bunlar sabretmelerinden ötürü cennetin yüksek köşkleri ile mükâfatlandırılacaklar ve orada esenlik dileği ve selâm ile karşılanacaklardır. 76. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar. O ne güzel karargâh ve ikâmet yeridir. 77. De ki: "Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu? Şimdi siz yalanladınız. Onun için azap yakanızı bırakmayacaktır."

---

150 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 53; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 238; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 83. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 81.

٢١٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا}، قَالَ: قَالَ أُبَيٌّ: هُوَ الْقَتْلُ يَوْمَ بَدْرٍ.

2105- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun için azap yakanızı bırakmayacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Babam şöyle dedi: "Bu ceza, Bedir günü öldürülmek oldu."[151]

---

151 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 56. Bu hadis İbn Mes'ûd, Übey b. Ka'b, Ebû Mâlik, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 235; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 112; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 86; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 330; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 90. Müfessirlerin çoğu şöyle demiştir: "'لِزَامًا' kelimesinden kasıt, Bedir gününde müşriklere gerekli olan şeylerdir."

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

26. ŞUARÂ SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[152]

طسم ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Tâ, Sîn, Mîm.

٢١٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طسم}، قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2106- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tâ, Sîn, Mîm"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***"'Tâ. Sîn. Mîm'*** Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[153]

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

2. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir. 3. İman etmiyorlar diye neredeyse kendini öldüreceksin.

---

152 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

153 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 58; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 236. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 82; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 112.

٢١٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ}، قَالَ: قَاتِلٌ نَفْسَكَ.

2107- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İman etmiyorlar diye neredeyse kendini öldüreceksin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendini öldüreceksin."[154]

إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴿٤﴾

4. Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet (mûcize) indiririz de boyunları ona eğiliverirdi.

٢١٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَهَا خَاضِعِينَ}، قَالَ: لَوْ شَاءَ اللهُ أَنْزَلَ عَلَيْهِمْ آيَةً يَذِلُّونَ بِهَا، فَلَا يَلْوِي أَحَدٌ مِنْهُمْ عُنُقَهُ إِلَى مَعْصِيَةِ اللهِ.

2108- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet (mûcize) indiririz de boyunları ona eğiliverirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, isterse onlara gökten bir âyet/mûcize indirir de ona boyun eğerler ve onlardan hiçbiri boynunu çevirip Allah'a isyan edemez."[155]

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾

---

154 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 58; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 112; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 89; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 275. Bu hadis Mücâhid, Hasan, İkrime, Atiyye ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 237. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 82.

155 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 63; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 239; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 112; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 90; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 82.

5. Onlara Rahmân'dan yeni öğüt gelse muhakkak ondan yüz çevirirler. 6. Artık onlar gerçekten yalanladılar. Alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine yakında gelecektir. 7. Yeryüzüne bakmazlar mı ki biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik.

٢١٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ}، قَالَ: حَسَنٍ.

2109- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Yeryüzüne bakmazlar mı ki biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik"** âyeti hakkında şöyle demiştir: **"'كَرِيم/Kerîm,'** güzel demektir."[156]

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

8. Muhakkak bunda bir âyet vardır. Hâlbuki onların çoğu mü'min değildirler. 9. Muhakkak Rabbin Azîz, Rahîm olandır. 10. Hani Rabbin Musa'ya şöyle seslenmişti: "Git o zalimler topluluğuna. 11. Firavun'un kavmine! Korkmazlar mı onlar?" 12. Dedi ki: "Rabbim! Gerçekten ben, beni yalanlarlar diye korkarım. 13. Ve göğsüm daralır, dilim çözülmez. Bunun için Hârûn'a da elçilik ver. 14. Ayrıca onların bana isnad ettikleri bir suç da vardır. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum.

---

156 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 63. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 240. Ebû Hayyân da hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 6.

٢١١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ}، قَالَ: قَتْلُ النَّفْسِ.

2110- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ayrıca onların bana isnad ettikleri bir suç da vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir kişiyi öldürmüştü."[157]

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

15. Dedi ki: "Asla! İkiniz âyetlerimizle gidin, muhakkak Biz sizinle birlikteyiz, işitenleriz. 16. İkiniz Firavun'a gidin ve 'Gerçekten biz âlemlerin Rabbinin resûlleriyiz' deyin. 17. "İsrâiloğulları'nı bizimle gönderesin diye (geldik)." 18. Dedi ki: "Sen bir çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda eğlenmedin mi? 19. Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin. 20. O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim."

٢١١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ}، قَالَ: مِنَ الْجَاهِلِينَ قَالَ: جَهِلَهُ نَبِيُّ اللهِ وَلَمْ يَتَعَمَّدْهُ.

2111- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim"*** âyeti hakkında

157 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 65; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 241. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 83. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 113; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 92.

şöyle demiştir: "Allah'ın peygamberi (Musa *aleyhisselâm*) bu işi bilmeden ve kasıtsız olarak yapmıştır."[158]

٢١١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا}، قَالَ: الْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ فَرَبَّوْهُ حَتَّى كَانَ رَجُلًا.

2112- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Firavun) dedi ki: Sen bir çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda eğlenmedin mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu Firavun ailesi bulup aldı ve yetişkin erkek oluncaya dek ona baktı."[159]

فَفَرَرْتُ مِنكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

21. Sizden korkunca da aranızdan kaçtım, Rabbim de bana bir hüküm bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı. 22. Sen İsrâiloğullarını köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun.

٢١١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ}، قَالَ: يَقُولُ مُوسَى لِفِرْعَوْنَ: أَتَمُنُّ عَلَيَّ أَنِ اتَّخَذْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَبِيدًا؟

2113- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen İsrâiloğulları'nı köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm*, Firavun'a 'İsrâiloğulları'nı köleleştirdiğin için sana minnet duymamı mı istiyorsun?' demiştir."[160]

158 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 67; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 243.
159 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 242. İbn Kesîr bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 332.
160 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 69; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 244. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 83; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 85; İbn Kuteybe,

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ

Garîbü'l-Kur'ân, s. 316; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 115; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 95; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 96.

لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾ فَأَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ ﴿٦٤﴾

23. Firavun "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" dedi. 24. "Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi. 25. Etrafında bulunanlara "İşitmiyor musunuz?" dedi. 26. "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi. 27. (Firavun) "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi. 28. (Musa) "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz" dedi. 29. "Eğer benden başka ilah edinirsen elbette seni zindana atılanlar arasına katarım" dedi. 30. "Ben sana apaçık bir şeyle gelmiş isem de mi?" dedi. 31. (Firavun) "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen haydi onu getir" dedi. 32. Bunun üzerine asasını bıraktı. O da hemen apaçık bir ejderha oluverdi. 33. Elini (koynundan) çıkardığında bakanlara bembeyaz görünüverdi. 34. Etrafındaki ileri gelenlere dedi ki: "Muhakkak ki bu çok bilgili bir sihirbazdır." 35. "Sizi sihri ile yerinizden çıkarmak istiyor. Ya siz ne dersiniz?" 36. Dediler ki: "Onu ve kardeşini oyala ve şehirlere toplayıcılar (bütün sihirbazları toplayacak güvenlik güçleri) gönder." 37. "Çok iyi bilen bütün sihirbazları sana getirsinler." 38. Böylece sihirbazlar belirli bir günün bir vaktinde bir araya getirildi. 39. Ve insanlara da "Siz de toplanır mısınız?" denildi. 40. "Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız." 41. Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a dediler ki: "Eğer biz galip olursak bize bir ödül var değil mi?" 42. "Evet, o takdirde

siz elbette yakınlaştırılacaklardan olursunuz" dedi. 43. Musa onlara "Siz ne atacaksanız atın" dedi. 44. İplerini ve asalarını bıraktılar ve "Firavun'un izzeti hakkı için muhakkak biz galip geleceğiz" dediler. 45. Musa asasını bırakır bırakmaz onların hile ile yaptıklarını yutuverdi. 46. Sihirbazlar hemen secdeye kapandılar. 47-48. "Âlemlerin Rabbine, Musa ve Hârûn'un Rabbine iman ettik" dediler. 49. Dedi ki: "Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz? Demek ki o size sihri öğreten büyüğünüzmüş. Yakında bileceksiniz. Mutlaka el ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve hepinizi toptan astıracağım." 50. "Olsun, zararı yok. Zaten biz Rabbimize döneceğiz" dediler. 51. "Biz gerçekten ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı bağışlayacağını ümit ederiz." 52. Biz, Musa'ya "Kullarım ile geceleyin yola çık. Muhakkak izleneceksiniz" diye vahyettik. 53. Firavun şehirlere toplayıcı adamlar gönderdi. 54. "Gerçekten bunlar az bir topluluktur." 55. "Onlar bizi gerçekten kızdırdılar." 56. "Biz ise uyanık ve tedbirli bir topluluğuz" (diyor ve dedirtiyordu). 57. Böylece onları bostanlarından, akarsularından çıkardık. 58. Hazinelerle şerefli makamlardan da. 59. İşte böyle! Ve biz bunlara İsrâiloğulları'nı mirasçı kıldık. 60. Sonra güneş doğarken onların ardından gittiler. 61. İki topluluk birbirini görünce Musa'nın arkadaşları "İşte şimdi kıstırıldık" dediler. 62. "Asla! Muhakkak Rabbim benimledir. Bana doğru yolu gösterecektir" dedi. 63. Biz de Musa'ya "Asanla denize vur" diye vahyettik. Ardından deniz ayrılıp her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu. 64. Diğerlerini de buraya yaklaştırdık.

٢١١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ}، قَالَ: هُمْ قَوْمُ فِرْعَوْنَ قَرَّبَهُمُ اللَّهُ ثُمَّ أَغْرَقَهُمْ فِي الْبَحْرِ.

2114- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Diğerlerini de buraya yaklaştırdık"*** âyeti hakkında şöyle

demiştir: "Onlar, Firavun'un kavmi olup Allah, onları yaklaştırdı, sonra onları denizde boğdu."[161]

وَأَنْجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

65. Musa'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık. 66. Sonra diğerlerini suda boğduk. 67. Şüphesiz ki bunda bir âyet (ibret) vardır fakat çoğu iman etmediler. 68. Şüphe yok ki Rabbin Azîz'dir, Rahîm'dir. 69. Onlara İbrahim'in haberini de oku. 70. Hani o, babasına ve kavmine "Neye ibadet ediyorsunuz?" demişti. 71. Onlar "Birtakım putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" dediler. 72. Dedi ki: "Acaba bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi?" 73. "Yahut size fayda ve zarar verirler mi?" 74. Onlar "Hayır

161 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 81; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 268; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 317; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 107; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 86.

fakat biz atalarımızı böyle yapar bulduk" dediler. 75-76. Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? 77. İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur). 78. O, beni yaratandır ve bana doğru yolu gösterendir. 79. Bana yediren ve içiren O'dur. 80. Hastalandığımda bana şifa veren O'dur. 81. Beni öldüren sonra diriltecek olan O'dur. 82. Din gününde günahlarımı bağışlayacağını umuduğum O'dur." 83. "Rabbim! Bana bir hüküm bağışla ve beni sâlihlere kat. 84. Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle. 85. Ve beni Naîm cennetinin mirasçılarından kıl! 86. Ve babama mağfiret et! Çünkü o sapıtanlardandır. 87. Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni zelil etme!" 88. O günde malın da evladın da hiç faydası olmaz. 89. Allah'a salim bir kalp ile gelmiş olanlar müstesna.

٢١١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِقَلْبٍ سَلِيمٍ}، قَالَ: سَلِيمٌ مِنَ الشِّرْكِ.

2115- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'a salim bir kalp ile gelmiş olanlar müstesna"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirkten uzak bir kalple (gelenler müstesna)."[162]

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾

90. Takva sahiplerine cennet yakınlaştırılır. 91. Azgınlara da cehennem açılıp gösterilir. 92-93. Onlara "O sizin Allah'tan başka ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım

162 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 87. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 90. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Mücâhid ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 189; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 114; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 120.

edebiliyor ya da kendilerine yardımları dokunuyor mu?" denilir. 94-95. Onlar da azgınlar da İblis'in orduları ile hep birlikte yüzleri üstü oraya atılırlar.

٢١١٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَكُبْكِبُوا[163] فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ}، قَالَ: الْغَاوُونَ الشَّيَاطِينُ.

2116- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar da azgınlar da yüzleri üstü oraya atılırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْغَاوُونَ/*el-Gâvûn,'* şeytanlar demektir."[164]

قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَانُوحُ

---

163 "Havaya savrulmak, atılmak" anlamına gelmektedir. Zeccâc şöyle demiştir: "Bazılarının birbirlerini ateşe atması anlamına gelmektedir." Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, V, 3804; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 420; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 318.

164 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 88; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 281; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 121. Kurtubî bu hadisi Kelbî ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 116. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 90.

لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾
فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

96. Onlar orada tartışarak derler ki: 97. "Allah'a yemin olsun ki, biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. 98. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk. 99. Bizi günahkârlardan başkası saptırmadı. 100. Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur. 101. Candan bir dostumuz da yok. 102. "Ne olurdu bir kere (dünyaya) dönme imkânımız olsaydı da mü'minlerden olsaydık." 103. Şüphe yok ki bunda bir âyet (alınacak büyük bir ders) vardır. Fakat onların çoğu mü'min değillerdi. 104. Muhakkak Rabbin Azîz'dir, Rahîm'dir. 105. Nûh kavmi resûlleri yalanladılar. 106. Hani kardeşleri Nûh onlara "Korkmaz mısınız?" demişti. 107. "Ben size gönderilmiş emin bir peygamberim. 108. O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. 109. Bunun için sizden hiçbir ücret istemem. Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbine aittir. 110. Onun için Allah'tan korkun ve bana itaat edin." 111. "Sana en sıradan kimseler uymuş iken sana iman mı edelim?" dediler. 112. Dedi ki: "Onların yaptıkları hakkında benim bir bilgim yoktur. 113. Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Eğer inceden inceye kavrayan kimselerseniz. 114. Ben mü'minleri kovacak değilim. 115. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım." 116. Dediler ki: "Ey Nûh! Eğer vazgeçmez isen mutlaka taşlananlardan olacaksın." 117. Dedi ki: "Rabbim! Kavmim gerçekten beni yalanladı. 118. Artık benimle onlar arasında ayırt edici hükmünü ver, beni ve beraberimdeki mü'minleri de kurtar."

٢١١٧ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا}، قَالَ: فَاقْضِ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ قَضَاءً.

2117- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık benimle onlar arasında ayırt edici hükmünü ver"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Artık onlarla benim aramda hüküm ver."[165]

فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾

119. Biz de onu ve onunla birlikte olanları o dolu geminin içinde (taşıyarak) kurtardık.

٢١١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ} قَالَ: الْمَشْحُونُ الْمُحَمَّلُ.

2118- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz de onu ve onunla birlikte olanları o dolu geminin için-de (taşıyarak) kurtardık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْمَشْحُونِ/*el-Meşhûn,*' yüklü demektir."[166]

ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾

120. Sonra geri kalanları da suda boğduk. 121. Muhakkak bunda bir âyet (büyük bir ders) vardır. Onların çoğu iman etmediler. 122. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır. 123. Âd (kavmi) resûlleri yalanladılar. 124. Hani

---

165 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 91; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 287. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 91.

166 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 92; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 288. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 91; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 88; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 317.

kardeşleri Hûd onlara "Sakınmaz mısınız?" demişti. 125. "Muhakkak ben size gönderilmiş emin bir peygamberim. 126. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. 127. Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir. 128. Siz her yüksek yere eğlenmek için koca bir bina mı inşa edip duruyorsunuz?"

٢١١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ}، قَالَ: بِكُلِّ طَرِيقٍ.

2119- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Siz her yüksek yere eğlenmek için koca bir bina mı inşa edip duruyorsunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Siz her bir yola..."[167]

وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾

129. "Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?"

٢١٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ}، قَالَ: مَآخِذَ لِلْمَاءِ. قَالَ: وَفِي بَعْضِ الْحُرُوفِ }تَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ كَأَنَّكُمْ تَخْلُدُونَ{.

2120- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَصَانِع/***Mesâni'***,' su kaynakları demektir."[168]

---

167 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 94; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 290; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 498. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 91; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 318; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 122. Şevkânî bu hadisi *Fethu'l-Kadîr*'de nakletmiş ve Katâde, Dahhâk, Kelbî, Mukâtil ve Süddî'ye isnad etmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 109.

168 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 95; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 290. Begavî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 127. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd

Yine dedi ki: "Bazı kırâatlerde 'تَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ كَأَنَّكُمْ تَخْلُدُونَ/**tettehizûne mesânia keennekùm tahludûn**' şeklindedir."[169]

٢١٢١ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ مُجَاهِدٌ: {مَصَانِعَ}: قُصُورٌ وَحُصُونٌ.

2121- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'مصانع/**Mesâni**', 'saraylar ve kaleler demektir."[170]

وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾ قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾

130. "Yakaladığınız zaman da zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz? 131. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. 132. Size bildiğiniz nimetlerle destek verenden sakının. 133. O size hem hayvanlar ve çocuklarla destek verdi. 134. Hem de bahçeler ve pınarlarla. 135. Gerçekten sizin için büyük bir günün azabından korkarım." 136. Onlar dediler ki: "Sen öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir. 137. Bu öncekilerin âdetlerinden başka bir şey değildir."

٢١٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ}، قَالَ: يَقُولُ: هَكَذَا خَلَقْتُ الْأَوَّلِينَ، وَهَكَذَا كَانُوا يَحْيَوْنَ وَيَمُوتُونَ.

---

b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 91.

169 Hâfız şöyle demiştir: "Übey b. Ka'b 'كأنكم تخلدون' şeklinde ve İbn Mes'ûd 'كي تخلدوا' şeklinde okumuştur." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 497.

170 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 463; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 95; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 290; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 123; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 498; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 110. İbn Cerîr şöyle demiştir: "Bu binaların saray veya su için yapılmış depolar olması mümkündür. Akılla idrak edildiği kadarıyla durum bu şekildedir."

2122- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu öncekilerin âdetlerinden başka bir şey değildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şöyle diyor: Öncekiler de bu şekilde yaratıldılar ve bu şekilde yaşayıp öldüler."[171]

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾

138. "Biz azaba uğratılacak da değiliz." 139. Böylece onu yalanladılar. Biz de onları helâk ettik. Muhakkak bunda bir âyet (ibret) vardır. Onların çoğu da mü'min değildi. 140. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır. 141. Semûd da resûlleri yalanladılar. 142. Hani kardeşleri Sâlih onlara demişti ki: "Korkmaz mısınız? 143. Ben sizin için güvenilir bir elçiyim. 144. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin. 145. Buna karşılık sizden bir ücret istemem. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir." 146. Siz burada güven içinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz? 147. Bahçelerde ve akarsular arasında. 148. Ekinler ve meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları arasında.

---

171 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 97; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 293. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 92. Kurtubî şöyle demiştir: "Öncekilerin âdetleri, hayat ve ölümdür, yeniden dirilme (inançları arasında) yoktur." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 26. Taberî şöyle demiştir: "Burada kastedilen sadece öncekilerin dinidir."

٢١٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ: {طَلْعُهَا هَضِيمٌ}، قَالَ: الْهَضِيمُ اللَّطِيفُ.

2123- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Ekinler ve meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları arasında"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'طَلْعُهَا هَضِيمٌ/***Tal'uhâ hedîm,'*** meyveleri yumuşak, hoş hurmalıklarda demektir."[172]

﴿وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾﴾

149. "Dağlardan, azgınlığınızdan ve şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz."

٢١٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَارِهِينَ}، قَالَ: مُعْجَبِينَ بِصُنْعِكُمْ.

2124- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, ***"Dağlardan, azgınlığınızdan ve şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yaptıklarınızla gururlanarak (evler yontuyorsunuz)."[173]

---

172 Rivayette zikredilen şekliyle bulamadım. Ancak müfessirlerin çoğu "طَلْعُهَا هَضِيمٌ" ifadesinin anlamının "yumuşak meyveler" olduğunu zikretmişlerdir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 101. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 298. Begavî hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 123. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İkrime'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 92; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4673.

173 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 101; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 300. Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 129; Hâfız, *el-Feth*, VII, 498. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 92. Abdullah (b. Mes'ûd), İbn Abbâs, Zeyd b. Ali, İbn Âmir, Âsım, Hamza ve Kisâî "فَرِهِينَ" şeklinde okumuşlardır. Bkz. *el-İthâf*, s. 333. Haleften bazıları "فَارِهِينَ" şeklinde okumuştur. Kurtubî bu hadisi aynı manada "فَرِهِينَ" ve "فَارِهِينَ" şeklinde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 129.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ
﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ
﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾

150. "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. 151-152. Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın." 153. Dediler ki: "Muhakkak sen aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin."

٢١٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْمُسَحَّرِينَ}، قَالَ: السَّاحِرُونَ.

2125- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Muhakkak sen aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyücülerdensin."[174]

مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ

174 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 102; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 310. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 124; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 130. Hâfız bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 497; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 124.

يَالُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾

154. "Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bir âyet (mûcize) getir. 155. İşte bu bir dişi devedir. Onun da belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belirli bir günde su içme nöbetiniz vardır. 156. Ona kötülükle el sürmeyin. O zaman sizi büyük bir günün azabı yakalar." 157. Derken onu boğazladılar da pişman oluverdiler. 158. Bunun üzerine onları azap yakaladı. Muhakkak bunda bir âyet (büyük bir ders) vardır ama onların çoğu iman etmediler. 159. Muhakkak senin Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır. 160. Lût kavmi peygamberleri yalanladılar. 161. Hani kardeşleri Lût onlara "Korkmaz mısınız?" demişti. 162. "Gerçekten ben size (gönderilmiş) emin bir peygamberim. 163. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. 164. Bunun için sizden herhangi

bir ücret istemem. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir. 165. Âlemler arasından erkeklere yaklaşırsınız öyle mi? 166. Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerini bırakırsınız demek? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz." 167. Dediler ki: "Ey Lût! Eğer sen vazgeçmez isen elbette dışarı çıkartılanlardan olursun." 168. "Ben sizin yaptıklarınıza oldukça buğzedenlerdenim" dedi. 169. "Rabbim! Beni ve ailemi yaptıklarından kurtar." 170. Biz de onu ve ailesini topluca kurtardık. 171. Ancak bir kocakarı geride kalanlar arasında kaldı. 172. Sonra da diğerlerini yıkıp yok ettik. 173. Ve onların üzerine bir yağmur yağdırdık. O korkutulanların yağmuru ne kötü idi! 174. Muhakkak bunda bir âyet (büyük bir ibret) vardır. Onların çoğu iman edenler olmadı. 175. Ve muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır. 176. Eyke ashâbı peygamberleri yalanladı. 177. Hani Şuayb onlara "Korkmaz mısınız?" demişti. 178. "Gerçekten ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim." 179. "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin." 180. "Ben sizden bunun için herhangi bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir. 181. Ölçüyü tam yapın ve zarar verenlerden olmayın. 182. Dosdoğru terazi ile tartın. 183. Ve insanların eşyasından bir şey eksiltmeyin ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışmayın. 184. Sizi ve önceki nesilleri yaratandan korkun." 185. Dediler ki: "Sen ancak aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin. 186. Sen ancak bizim gibi bir beşersin ve muhakkak biz seni yalancılardan sanıyoruz. 187. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi üzerimize gökten parçalar indir." 188. "Rabbim, sizin yaptıklarınızı daha iyi bilir" dedi. 189. Derken onu yalanladılar. Bunun üzerine onları gölge gününün azabı gelip yakaladı. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi.

٢١٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ}، قَالَ: كَانَتْ سَحَابَةً اسْتَظَلُّوا تَحْتَهَا فَجَعَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِمْ نَارًا.

2126- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Onları gölge gününün azabı gelip yakaladı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Altında gölgelendikleri bulutlar vardı. Allah, o bulutları onların üzerine ateş olarak gönderdi."[175]

٢١٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: قَالَ مَعْمَرٌ: نا رَجُلٌ، مِنْ أَصْحَابِنَا، عَنْ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ، قَالَ: كَانُوا عَطَّلُوا حَدًّا فَوَسَّعَ اللهُ عَلَيْهِمْ فِي الرِّزْقِ، ثُمَّ عَطَّلُوا حَدًّا، فَوَسَّعَ اللهُ عَلَيْهِمْ فِي الرِّزْقِ، فَجَعَلُوا كُلَّمَا عَطَّلُوا حَدًّا وَسَّعَ عَلَيْهِمْ فِي الرِّزْقِ، حَتَّى إِذَا أَرَادَ اللهُ إِهْلَاكَهُمْ، سَلَّطَ عَلَيْهِمْ حَرًّا لَا يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَتَقَارُّوا، وَلَا يَنْفَعُهُمْ ظِلٌّ وَلَا مَاءٌ حَتَّى ذَهَبَ ذَاهِبٌ مِنْهُمْ فَاسْتَظَلَّ تَحْتَ ظُلَّةٍ، فَوَجَدَ فِيهَا رَوْحًا فَنَادَى أَصْحَابَهُ، هَلُمُّوا إِلَى الرَّوْحِ فَذَهَبُوا إِلَيْهِ سِرَاعًا حَتَّى إِذَا اجْتَمَعُوا فِيهَا وَتَتَامُّوا أَلْهَبَهَا اللهُ عَلَيْهِمْ نَارًا، فَذَلِكَ {عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ}.

2127- Abdürrezzâk > Ma'mer > Dostlarımızdan bir adam isnadıyla rivayet edildiğine göre, bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Onlar sınırları aşınca Allah Teâlâ rızıklarını çoğalttı. Sonra yine sınırları aşınca Allah Teâlâ rızıklarını çoğalttı. Ne zaman hadlerini aşsalar Allah Teâlâ rızıklarını bollaştırıyordu. Sonunda Allah Teâlâ onları helâk etmeyi murad edince onlara öyle bir sıcaklık musallat etti ki şiddetli sıcaktan dolayı bir yerde duramıyorlardı. Ne gölge ne de su fayda veriyordu. Sonunda onlardan biri gidip bir gölgede gölgelenince orada bir rahatlık ve serinlik buldu. Bunun üzerine arkadaşlarına seslenip 'Serinliğe gelin' deyince hızla onun yanına geldiler. Hepsi orada bir araya gelip toplanınca Allah Teâlâ gölgeyi ateşe çevirip onların üzerine gönderdi. ***'gölge gününün azabı'*** işte budur."[176]

---

175 İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 98. Taberî bu hadisi Zeyd b. Muâviye, Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 1105; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 313; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 93.

176 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 110; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 314. İbn Kesîr bu hadisi İkrime, Saîd b. Cübeyr, Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, XIII, 46. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 94.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾

190. Muhakkak bunda bir âyet (büyük bir ders) vardır. Onların çoğu zaten mü'min değildi. 191. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır. 192. Muhakkak bu (Kur'ân) Âlemlerin Rabbinin indirdiğidir.

٢١٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ}، قَالَ: هَذَا الْقُرْآنُ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ.

2128- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak bu (Kur'ân) âlemlerin Rabbinin indirdiğidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Ruhu'l-Emîn'in indirdiği Kur'ân'dır."[177]

٢١٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، قَالَ: كَانَ يَقْرَأُ: {وَإِنَّ لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ}، قَالَ: يَقُولُ مُؤَدُّونَ مُقَوَّوْنَ.

2129- Abdürrezzâk > İsrâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İshâk şöyle demiştir: "Esved b. Yezîd, "وَإِنَّ لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ/***Ve inne lecemîun hâzirûn (Ama biz uyanık ve tedbirli bir topluluğuz)"***[178] şeklinde okuyordu. 'حَاذِرُونَ/***Hâzirûn,'*** güçlü, kuvvet ve araç-gereç sahibi demektir."[179]

---

177 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 111; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 315. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 94.

178 Şuarâ 26/56.

179 Sevrî, *Tefsîr*, s. 229; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 44. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İshâk b. el-Esved'den "وَإِنا لَجَمِيع حَاذِرُونَ" şeklinde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 260. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in Esved b. Yezîd'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 85; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 118; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 102.

٢١٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا هُشَيمٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَزْدِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَؤُهَا: {حَاذِرُونَ}

2130- Abdürrezzâk > Hüşeym > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ezdli bir râvi şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd, 'حَاذِرُونَ/***hâzirûn***' şeklinde okuyordu."[180]

٢١٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ هُشَيمٍ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَعَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، أَنَّهُمَا كَانَا يَقْرَآنِهَا {حَاذِرُونَ}.

2131- Abdürrezzâk > Hüşeym > İbrahim isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mugîre şöyle demiştir: "Cüveybir ve Dahhâk, âyeti 'حَاذِرُونَ/***hâzirûn***' şeklinde okuyorlardı."[181]

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾

193-195. Onu uyarıcılardan olman için Rûhu'l-Emîn senin kalbine apaçık bir Arapça lisan ile indirdi. 196. Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır. 197. Acaba İsrâiloğulları âlimlerinin onu bilmeleri, onlar için bir delil değil midir?

---

180 Ferrâ bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 280; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 102; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 86; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 101.

181 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 265. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in İbrahim'den ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Dahhâk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 265; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 101.

٢١٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ}، قَالَ: أَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ النَّبِيُّ آيَةً، أَنَّ عُلَمَاءَ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانُوا يَعْلَمُونَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ.

2132- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Acaba İsrâiloğulları âlimlerinin onu bilmeleri, onlar için bir delil değil midir?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İsrâiloğulları'nın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bilmesi ve yanlarındaki kitapta yazılı olarak onu görmeleri, onlar için bir delil değil midir?"[182]

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾

198. Eğer biz onu Arapça bilmeyen biri üzerine indirmiş olsaydık. 199. O da onu bunlara okusaydı, bunlar yine ona iman etmezlerdi.

٢١٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ[183]}، قَالَ: لَوْ أَنْزَلَهُ اللهُ أَعْجَمِيًّا لَكَانُوا أَخَصَّ[184] النَّاسِ بِهِ؛ لِأَنَّهُمْ لَا يَعْرِفُونَ الْعَجَمِيَّةَ.

2133- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer biz onu Arapça bilmeyen biri üzerine indirmiş olsaydık, o da onu bunlara okusaydı, bunlar yine ona iman etmezlerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Kur'ân'ı Arap olmayan birine

---

182 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 348; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 317. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 125; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 139; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 348; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 118.

183 "الأعجمين" kelimesi "الأعجمي" kelimesinin cemi'sidir. Arap olsun ya da olmasın Arapçayı fasih bir şekilde konuşamayanlardır. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 126.

184 Süyûtî şöyle demiştir: "Buradaki muhtemel mana, 'şayet Allah Teâlâ Kur'ân'ı başka bir dilde indirseydi Araplar kaybedenlerden olurdu' şeklindedir. Çünkü onlar acemlerin dilini bilmemektedirler."

indirseydi Araplar, yabancı dili bilmediklerinden dolayı insanların en fazla zarara uğrayanları olurlardı."

كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾

200. Biz onu (Kur'ân'ı) günahkârların kalplerine öyle bir yerleştirip soktuk ki. 201. Onlar acıklı azabı görünceye kadar artık ona iman etmezler. 202. Azap onlara ansızın gelecek ve farkında bile olmayacaklar. 203. Hemen ardından "Acaba bize mühlet verilir mi?" derler. 204. Acaba bunlar azabımızın mı çabuk gelmesini isterler? 205. Ne dersin? Biz onları nice seneler geçindirsek. 206. Sonra onlara vaat edilen (azap) gelse. 207. Faydalandırıldıkları nimetlerin onlara bir yararı olmaz. 208. Biz uyarıcıları olmaksızın hiçbir ülkeyi helâk etmiş değiliz. 209. Bir hatırlatmadır. Biz zulmedenler olmadık. 210. Onu şeytanlar indirmemiştir.

٢١٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ}، قَالَ: هُوَ الْقُرْآنُ.

2134- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onu şeytanlar indirmemiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani Kur'ân'ı (şeytanlar indirmemiştir)."[185]

---

185 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 321. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 95; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 126; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 139.

وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

211. Bu onlara yaraşmaz. Zaten güçleri de yetmez. 212. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.

٢١٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ}، قَالَ: عَنْ سَمْعِ السَّمَاءِ.

2135- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Semada dinlemekten (uzaklaştırılmışlardır)."[186]

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾

213. O halde Allah ile birlikte başka bir ilaha dua etme! O takdirde azap edilenlerden olursun. 214. Aşiretini, en yakın akrabanı da uyar.

٢١٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: {وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ}، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا فَاطِمَةُ ابْنَةَ مُحَمَّدٍ، يَا صَفِيَّةُ ابْنَةَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ.

2136- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hişâm b. Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası şöyle demiştir: ***"Aşiretini, en yakın akrabanı da uyar"*** âyeti inince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Ey Abdulmuttalib'in kızı Safiyye! Yarım hurma ile bile olsa cehennemden kendinizi koruyun"*** buyurdu.[187]

---

186 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 118; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 321; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 126; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 349; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 142; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 142.

187 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 501, Kitâbu'l-Vesâyâ, V, 382; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, II, 80; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 338; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 122-

٢١٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ جَمَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَنِي هَاشِمٍ ثُمَّ قَالَ: يَا بَنِي هَاشِمٍ أَلَا لَا أَلْفِيَنَّكُمْ تَحْمِلُونَ الدُّنْيَا وَتَأْتِي النَّاسُ يَحْمِلُونَ الْآخِرَةَ أَلَا إِنَّ أَوْلِيَائِي مِنْكُمُ الْمُتَقَدِّمَةُ، أَلَا فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ.

2137- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"Aşiretini, en yakın akrabanı da uyar"*** âyeti inince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hâşimoğulları'nı toplayıp şöyle dedi: ***"Ey Hâşimoğulları! Dikkat edin! (Kıyamet gününde) insanlar ahireti getirirken sizi dünyayı yüklenmiş halde görmeyeyim. Dikkat edin! İyi bilin ki, benim sizlerden olan dostlarım, takva sahibi olanlardır. Dikkat edin! Yarım hurma ile bile olsa cehennemden kendinizi koruyun."***[188]

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

215. Sana uyan mü'minlere de (merhamet) kanadını indir! 216. Sana isyan ederlerse "Muhakkak ben yaptıklarınızdan uzağım" de. 217. Ve Azîz ve Rahîm olana tevekkül et! 218. O seni kalkınca da görür. 219. Secde edenler arasındaki dolaşmanı da.

٢١٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ}، قَالَ: فِي الْمُصَلِّينَ.

2138- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Secde edenler arasındaki dolaşmanı da"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani namaz kılanlar arasında (dolaşmanı da görür)."[189]

123; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 323; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 349-350.

188 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 123. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 96. Kurtubî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 143; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 352.

189 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 124. Kurtubî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 144; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII,

٢١٣٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: وَقَالَ عِكْرِمَةُ: قَائِمًا، وَرَاكِعًا، وَسَاجِدًا، وَجَالِسًا.

2139- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Kıyamda, rükû ve secde ederken ve otururken (görür)."[190]

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

220. Muhakkak O, her şeyi işitendir, bilendir. 221. Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? 222. Her yalancı, günahkâr üzerine inerler.

٢١٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ}، قَالَ: هُمُ الْكَهَنَةُ تَسْتَرِقُ الْجِنُّ السَّمْعَ، ثُمَّ يَأْتُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ مِنَ الإِنْسِ.

2140- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her yalancı, günahkâr üzerine inerler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kâhinlere (inerler). Cinler, kulak hırsızlığı yaparlar sonra bunları insanlardan olan dostlarına getirirler."[191]

---

47. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 270; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 327.

190 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 124. Sevrî bu hadisi İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 230; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 327; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 144; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 47. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 98.

191 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 125; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 328. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 99.

يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

223. Onlar (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar.

٢١٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ}، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ الْكُهَّانَ كَانُوا يُحَدِّثُونَنَا بِالشَّيْءِ فَيَكُونُ حَقًّا، قَالَ: تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا الْجِنِّيُّ فَيَقْذِفُهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ، قَالَ: فَيَزِيدُ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كُفْرٍ بِهِ.

2141- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Yahyâ b. Urve > Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ*, ***"Onlar (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Kâhinler bize bir şeyden söz ediyorlar, akabinde bu gerçekleşiyor" deyince Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"O kelimeler, cinlerin kaptığı hak sözlerdir. Cinler, bu kelimeleri dostlarının kulağına fısıldarlar. Bunlar da ona yüzden fazla yalan katarlar."***[192]

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾

224. Şairlere de azgınlar uyar.

٢١٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ}، قَالَ: يَتَّبِعُهُمُ الشَّيَاطِينُ.

2142- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şairlere de azgınlar uyar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara şeytanlar uyar."[193]

---

192 Buhârî, Bed'ü'l-Halk, VI, 304, Kitâbu't-Tıbb, X, 216, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 535, Kitâbu'l-Edeb, XI, 595; Müslim, Kitâbu's-Selâm, III, 1748.

193 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 127; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 330. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 100.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

225. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? 226. Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler. 227. Ancak iman edip sâlih amel işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra öçlerini alanlar müstesna. Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini (hangi akıbete uğrayacaklarını) bileceklerdir.

٢١٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ}، قَالَ: يَمْدَحُونَ قَوْمًا بِبَاطِلٍ وَيَشْتِمُونَ قَوْمًا بِبَاطِلٍ {إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا}، قَالَ: هُوَ مِنَ الْأَنْصَارِ الَّذِينَ هَاجُوا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

2143- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Boş ve uydurma şeylerle bir kavmi överler. Boş ve uydurma şeylerle bir kavmi de kötülerler. ***'Ancak iman edip sâlih amel işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra öçlerini alanlar müstesna.'***[194] Bu kişiler, Ensâr'dan idiler ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i hicvedenlere hiciv yazmışlardı."[195]

---

194 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 129; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 332; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 353. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 110.

195 İbn Ebî Hâtim bu hadisi isnadıyla birlikte Abdürrezzâk'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 322. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 130; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 100; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 354. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Katâde ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir.

سُورَةُ النَّمْلِ

27. NEML SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[196]

طس تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Tâ, Sîn. Bunlar Kur'ân'ın ve apaçık Kitab'ın âyetleridir.

٢١٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طس} قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2144- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tâ, Sîn. Bunlar Kur'ân'ın ve apaçık Kitab'ın âyetleridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**طس/Tâ, Sîn,**' Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[197]

هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ

---

196 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

197 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 334. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 102. Begavî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 133.

فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾ إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾

2-3. Namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak iman eden mü'minler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir. 4. Ahirete iman etmeyenlerin amellerini kendilerine süslü göstermişizdir. Bu sebeple onlar körelmişler ve şaşırmışlardır. 5. İşte bunlaradır azabın en kötüsü bunlara! Ahirette en çok ziyanda olacaklar da bizzat onlardır. 6. Muhakkak sen Kur'ân'ı, Hakîm, Alîm olandan almaktasın. 7. Hani Musa, aile halkına "Ben gerçekten bir ateş gördüm. Size ondan bir haber getirir yahut ısınmanız için size parlak bir parça ateş getiririm" demişti. 8. Onun yanına gelince ona "O ateşin bulunduğu yerde ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah münezzehtir" diye seslenildi.

٢١٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ}، قَالَ: نُورُ اللَّهِ بُورِكَ.

2145- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O ateşin bulunduğu yerde ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın nuru mübarek kılınmıştır."[198]

---

198 Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 134. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 341. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 102; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 134; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 127.

٢١٤٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: هُوَ النُّورُ وَمِنْ حَوْلِهِ الْمَلَائِكَةُ.

2146- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Ateşte mübarek kılınan Allah'ın nurudur. Çevesindekiler ise meleklerdir."[199]

يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ وَأَلْقِ عَصَاكَ
فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَى
لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

9. Ey Musa! Şüphesiz ki ben Azîz ve Hakîm olan Allah'ım. 10. Asanı bırak!" Onun ince yılanmış gibi hareket ettiğini görünce, arkasına bakmaksızın dönüp gitti. (Kendisine dedik ki:) "Ey Musa! Korkma; çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz.

٢١٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَمْ يُعَقِّبْ}، قَالَ: لَمْ يَلْتَفِتْ.

2147- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Onun ince yılanmış gibi hareket ettiğini görünce, arkasına bakmaksızın dönüp gitti"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**وَلَمْ يُعَقِّبْ/*Ve lem yuakkib,'*** dönüp bakmadan (kaçtı) anlamındadır."[200]

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَدْخِلْ
يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ
وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً
قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا

199 Bu hadis bir önceki hadis ile aynı anlamdadır.

200 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 136; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 343; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 160. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 102; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 107; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 134; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 34.

وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَاأَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

11. Zulmedenler müstesna. Sonra da kötü halini iyilikle değiştirene muhakkak ben mağfiret ve rahmet ediciyim. 12. Elini de yakana sok. Firavun'a ve kavmine dokuz mûcize arasında olmak üzere kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Şüphesiz onlar fâsık bir topluluktur." 13. Mûcizelerimiz onların gözleri önüne serilince onlar "Bu apaçık bir sihirdir" dediler. 14. Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak! 15. And olsun Biz, Davud'a ve Süleymân'a ilim verdik. İkisi de "Bizi mü'min kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamd olsun" dediler. 16. Süleymân, Davud'a mirasçı oldu. Dedi ki: "Ey insanlar! Bizlere kuşların dili öğretildi. Her şeyden bize verildi. Muhakkak ki bu apaçık üstünlüğün ta kendisidir.

٢١٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْطِقَ الطَّيْرِ}، قَالَ: النَّمْلَةُ وَالطَّيْرِ.

2148- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bizlere kuşların dili öğretildi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Karıncaların ve kuşların dili (öğretildi)."[201]

---

201 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 249; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 323. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 104; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 142. Himyerî şöyle demiştir: "Süleymân b. Davud'un karıncası sineğe benziyordu." Şa'bî şöyle demiştir: "O karınca iki kanatlıydı." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 138; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 166; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 59.

وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

17. Süleymân'ın cin, insan ve kuşlardan orduları huzuruna toplandı. Hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu.

٢١٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهُمْ يُوزَعُونَ}، قَالَ: يُرَدُّ أَوَّلُهُمْ عَلَى آخِرِهِمْ.

2149- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Süleymân'ın cin, insan ve kuşlardan orduları huzuruna toplandı. Hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Geridekiler öndekilere yetişsin diye öndekiler bekletilirdi."[202]

٢١٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: {يُوزَعُونَ} أَنْ يَتَقَدَّمُوهُ.

2150- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Süleymân'ın cin, insan ve kuşlardan orduları huzuruna toplandı. Hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun önünden gitmeleri için (sevk ediliyorlardı)."[203]

حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَاأَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

---

202 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 142; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 104; Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 522; Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 279; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 167; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 60.

203 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 142; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 351.

﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ
﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾

18. Nihayet karıncalar vadisine geldiklerinde bir karınca "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin. Süleymân ve askerleri fark etmeyip sizi çiğnemesin" dedi. 19. Sözünden dolayı gülercesine tebessüm edip "Rabbim! Beni, gerek bana gerekse anne-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat" dedi. 20. Bir de kuşları araştırdı ve dedi ki: "Neden Hüdhüd'ü göremiyorum. Yoksa o kayıplara karışanlardan mı oldu? 21. Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onu şiddetli bir ceza ile cezalandıracağım yahut onu boğazlayacağım."

٢١٥١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، {لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا}، قَالَ: نَتْفُ رِيشِهِ.

2151- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ya da onu şiddetli bir ceza ile cezalandıracağım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tüylerini yolarak (cezalandıracağım)."[204]

٢١٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا}، قَالَ: نَتْفُهُ وَتَشْمِيتُهُ.

2152- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Husayn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Şeddâd, ***"Ya da onu şiddetli bir ceza ile cezalandıracağım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tüylerini yolarak ve onu güneş altında bırakarak (cezalandıracağım)."[205]

---

204 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 145; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 105. Ebû Hayyân da hadisi Mücâhid ve İbn Cüreyc'e isnad etmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 65; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 1140.

205 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 351; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-*

٢١٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: نَتْفُهُ.

2153- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Tüylerini yolarak (cezalandıracağım)."[206]

٢١٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٍ، قَالَ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ}، قَالَ: بِعُذْرٍ مُبِينٍ.

2154- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Açık, güçlü bir mazeret sunacak."[207]

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا

Azîm, III, 360. Taberî bu hadisi İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 145.

206 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 146; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 105.

207 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 147. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 105; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 360. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Abdullah b. Şeddâd'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 351; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 323; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 140; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 180.

يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَاأَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُو بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِيَ اللهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يَاأَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

22. Çok eğlenmeden geldi ve "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana kesin bir haber ile geldim" dedi. 23. "Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım. 24. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve onları doğru yoldan alıkoymuş. Onun için onlar doğru yola gelemiyorlar. 25. (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler.[208] 26. Allah O'dur ki, O'ndan başka ilah yoktur. Çok büyük Arş'ın Rabbidir. 27. Bakalım, doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın?" dedi. 28. "Bu mektubumu al götür ve onu kendilerine bırak. Sonra da onlardan geri çekilip ne şekilde karşılık vereceklerine bak." 29. Dedi ki: "Ey ileri gelenler! Gerçekten bana çok şerefli bir mektup bırakıldı. 30. O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile (diye başlıyor)." 31. "'Bana

208 Bu âyet, secde âyetidir.

karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin' diye yazıyor." 32. Dedi ki: "Ey ileri gelenler! Benim bu işim hakkında bana görüş belirtin. Zaten ben sizler yanımda hazır olmadıkça hiçbir işi kestirip atmış değilim." 33. Dediler ki: "Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağını sen düşün. 34. Şüphesiz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde onu harap ederler. Ahalisinin şereflilerini zelil kılarlar. Gerçekten de onlar böyle yaparlar. 35. Muhakkak ben onlara bir hediye gönderip elçilerin ne ile döneceklerine bakacağım." 36. (Elçi) Süleymân'a geldiğinde dedi ki: "Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? Hâlbuki Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha hayırlıdır. Siz ise bu hediyeniz sebebi ile böbürleniyorsunuz. 37. Dön onlara! And olsun üzerlerine karşı duramayacakları ordularla geleceğiz. Ve onları -and olsun- oradan zelil ve küçük düşmüşler olarak çıkartacağız." 38. Dedi ki: "Ey ileri gelenler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?"

٢١٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ}، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهَا امْرَأَةٌ تُسَمَّى بِلْقِيسَ[209] أَحْسَبُهُ، قَالَ: بِنْتُ شَرَاحِيلَ أَحَدُ أَبَوَيْهَا مِنَ الْجِنِّ مُؤَخَّرُ إِحْدَى قَدَمَيْهَا كَحَافِرِ الدَّابَّةِ، وَكَانَتْ فِي بَيْتِ مَمْلَكَةٍ وَكَانَ أُولُو مَشُورَتِهَا ثَلَاثَ مِائَةٍ وَاثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا، كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ عَلَى عَشَرَةِ آلَافِ رَجُلٍ، وَكَانَتْ بِأَرْضٍ يُقَالُ لَهَا مَأْرِبُ مِنْ صَنْعَاءَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، فَلَمَّا جَاءَ الْهُدْهُدُ بِخَبَرِهَا إِلَى سُلَيْمَانَ كَتَبَ الْكِتَابَ وَبَعَثَ بِهِ مَعَ الْهُدْهُدِ فَجَاءَهَا وَقَدْ غَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَكَانَتْ تُغْلِقُ أَبْوَابَهَا وَتَضَعُ مَفَاتِيحَهَا عِنْدَ رَأْسِهَا، فَجَاءَ الْهُدْهُدُ فَدَخَلَ الْكُوَّةَ فَأَلْقَى الصَّحِيفَةَ عَلَيْهَا فَقَرَأَتْهَا فَإِذَا فِيهَا {إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ} قَالَ: وَكَذَلِكَ كَانَتِ الْأَنْبِيَاءُ لَا تُطْنِبُ إِنَّمَا تَكْتُبُ جُمَلًا، فَقَالَ سُلَيْمَانُ لِلْجِنِّ: {أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ}، فَأُخْبِرَ سُلَيْمَانُ أَنَّهَا قَدْ خَرَجَتْ؛ لِتَأْتِيَهُ وَأُخْبِرَ بِعَرْشِهَا فَأَعْجَبَهُ، وَكَانَ مِنْ ذَهَبٍ،

---

209 Allah Teâlâ'nın bu sûrede Süleymân *aleyhisselâm* ile kıssasını zikrettiği Belkıs, Sebe kraliçesidir.

وَقَوَائِمُهُ مِنْ جَوْهَرٍ مُكَلَّلٍ بِاللُّؤْلُؤِ فَعَرَفَ أَنَّهُمْ إِذَا جَاءُوا سُلَيْمَانُ لَمْ تَحِلَّ لَهُ أَمْوَالُهُمْ فَقَالَ: {أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ}.

2155- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bana bildirildiğine göre, o, Belkıs adında bir kadındı. -Şerâhîl'in kızı dediğini zannediyorum.- Onun ebeveyninden biri cindi. Bir ayağının topuğu at toynağı gibiydi. O, kendisinden kral çıkan bir ailedendi. Belkıs'ın istişare ettiği kişiler üç yüz on iki kişiydi. Bunlardan her birinin emri altında on bin kişi bulunmaktaydı. San'â'dan üç günlük mesafede Me'rib denilen bir yerdeydi. Hüdhüd, haberini Süleymân *aleyhisselâm*'a getirince mektup yazıp Hüdhüd'le birlikte gönderdi. Hüdhüd geldiğinde kapılar kapanmıştı. Belkıs kapıları kapatır ve anahtarları başının altına koyardı. Hüdhüd delikten içeri girerek mektubu Belkıs'ın üzerine bıraktı. Belkıs alıp okuyunca mektupta şunların yazdığını gördü: ***"O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile (diye başlıyor). 'Bana karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin' diye yazıyor."*** Peygamberler kısa cümleler yazarlar ve sözü uzatmazlardı. Ardından Süleymân *aleyhisselâm*, cinlere ***"Ey ileri gelenler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?"*** dedi. Süleymân *aleyhisselâm*'a Belkıs'ın, yanına gelmek için yola çıktığı haber verildi. Belkıs'ın tahtı da ona anlatılınca onu beğendi. Zira tahtın kendisi altından, ayakları ise inciyle süslenmiş mücevherdendi. Süleymân *aleyhisselâm* onlar teslimiyet gösterip kendisinin yanına geldiklerinde mallarının kendisine helâl olmayacağını biliyordu. Bu nedenle şöyle dedi: ***"Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?"***[210]

---

210 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 105. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 367. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 105; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 284; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 142; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 360; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 67.

٢١٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ}، قَالَ: هُوَ السِّرُّ.

2156- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْخَبْءَ/***el-Hab'e,'*** gizli, sır olan demektir."[211]

٢١٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمْ يَكُنِ النَّاسُ يَكْتُبُونَ إِلَّا بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ. حَتَّى نَزَلَتْ: {إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}.

2157- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o 'Bismillahirrahmânirrahîm/Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile' (diye başlıyor)"*** âyeti ininceye kadar insanlar, sadece "بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ/bismike Allahümme (Allah'ım! Senin adınla)" yazarlardı.[212]

٢١٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَتَبَ أَوَّلَ مَا كَتَبَ بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ، حَتَّى نَزَلَتْ: {بِسْمِ اللهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا}، فَكَتَبَ

---

211 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde ve İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 365; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 187; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 504. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 106.

212 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 107. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Meymûn b. Mihrân'dan şöyle rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o 'Bismillahirrahmânirrahîm/Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile' (diye başlıyor)"*** âyeti ininceye kadar, sadece " بِاسْمِكَ اللَّهُمَّAllahümme (Allah'ım! Senin adınla)' şeklinde yazardı." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 369. İbn Kesîr bu hadisi Meymûn b. Mihrân'dan rivayet etmiş ve âlimlerin şöyle dediklerini zikretmiştir: "Hiç kimse Süleymân *aleyhisselâm*'dan önce "Bismillahirrahmânirrahîm" yazmamıştır." İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 362.

بِسْمِ اللهِ، حَتَّى نَزَلَتْ {قُلِ ادْعُوا اللهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ} فَكَتَبَ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ، حَتَّى نَزَلَتْ: {إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} فَكَتَبَ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

2158- Abdürrezzâk > Sevrî > Birden fazla kişi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ilk mektup yazdığı zaman "بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ/**bismike Allahümme** (Allah'ım! Senin adınla)" diye yazdı. ***"(Nûh dedi ki:) Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir"***[213] âyeti inince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* "بِسْمِ اللهِ/Bismillahi (Allah'ın adıyla)" şeklinde yazmaya başladı. ***"De ki: (Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur"***[214] âyeti inince de "بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ/Bismillahirrahmân (Rahmân olan Allah'ın adıyla)" şeklinde yazdı. ***"O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o 'Bismillahirrahmânirrahîm/Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile' (diye başlıyor)"*** âyeti inince de "***Bismillahirrahmânirrahîm*** (Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla)" şeklinde yazmaya başladı."[215]

٢١٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ}، قَالَ: أَهْدَتْ لَهُ صَفَائِحَ الذَّهَبِ فِي أَوْعِيَةِ الدِّيبَاجِ، فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ سُلَيْمَانَ أَمَرَ الْجِنَّ فَمَوَّهُوا لَهُ الْآجُرَّ بِالذَّهَبِ، ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَأُلْقِيَ فِي الطَّرِيقِ فَلَمَّا جَاءُوا رَأَوْهُ مُلْقًى فِي الطَّرِيقِ فِي كُلِّ مَكَانٍ، فَقَالُوا: قَدْ جِئْنَا نَحْمِلُ شَيْئًا نَرَاهُ هَاهُنَا مُلْقًى مَا يُلْتَفَتُ إِلَيْهِ فَصَغُرَ فِي أَعْيُنِهِمْ مَا جَاءُوا بِهِ.

2159- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sâbit el-Bünânî, ***"Muhakkak ben onlara bir hediye gönderip elçilerin***

---

213 Hûd 11/41.

214 İsrâ 17/110.

215 Ebû Davud bu hadisi mürsel olarak nakletmiş ve şöyle demiştir: Şa'bî, Ebû Mâlik, Katâde ve Sâbit b. İmâre şöyle dediler: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Neml sûresi ininceye kadar, ***'Bismillahirrahmânirrahîm/Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile'*** şeklinde yazmadı." Bk. Ebû Davud, Kitâbu's-Salât, I, 498-499. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Şa'bî'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 369; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 106; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 8. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Sa'd, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Şa'bî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 106.

ne ile döneceklerine bakacağım" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Belkıs, Süleymân *aleyhisselâm*'a hediye olarak ipek yükler içinde altın levhalar göndermişti. Süleymân *aleyhisselâm* bu haberi alınca cinlere emretti. Cinler de tuğlaları altınla kapladılar. Sonra emretti ve altın tuğlalar yola atıldı. Belkıs'ın elçileri gelip altın tuğlaların her yerde yola atıldığını görünce 'Getirdiğimiz şeylerin burada yola atılmış olduğunu ve kimsenin onlarla ilgilenmediğini görüyoruz' dediler. Bu sebeple getirdikleri hediyeler, onların gözünde değersizleşti."[216]

قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

39. Cinlerden bir ifrit dedi ki: "Ben onu sana sen yerinden kalkmadan önce getirebilirim. Muhakkak ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim."

٢١٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ}، قَالَ: دَاهِيَةٌ مِنَ الْجِنِّ.

2160- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Cinlerden bir ifrit"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cinlerden deha sahibi biri."[217]

٢١٦١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ}، قَالَ: يَعْنِي مَجْلِسَهُ.

2161- Ma'mer, Katâde'nin ***"Sen yerinden kalkmadan önce"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Oturduğu yeri kastediyor."[218]

---

216 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 155; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 375; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 146. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Sâbit el-Bünânî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 107; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 140. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Doğrusu o, altından kaplar gönderdi." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 362.

217 Taberî bu hadisi Ma'mer ve onun bazı ashâbından rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 161. Begavî de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 148.

218 Bu hadis İbn Abbâs, Süddî ve Vehb b. Münebbih'ten rivayet edilmiştir. Bk.

٢١٦٢ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: كَانَ يَقْضِي، فَقَالَ: قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَجْلِسِكَ الَّذِي تَقْضِي فِيهِ.

2162- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Süleymân *aleyhisselâm* hüküm veriyordu. Hüküm verdiğin yerden kalkmadan önce demek istiyor."[219]

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

40. Kendisinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki: "Ben onu sana gözünü kırpmadan getiririm." (Süleymân) onu (melikenin tahtını) yanı başına yerleşmiş olarak görünce "Bu, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince; o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir" dedi.

٢١٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ}، قَالَ: هُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ، قَالَ: أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ، يَقُولُ: قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكَ الشَّخْصُ مِنْ مَدِّ الْبَصَرِ، وَقَالَ غَيْرُهُ: هُوَ النَّظَرُ.

2163- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Kendisinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki: Ben onu sana gözünü kırpmadan getiririm"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, Âdem *aleyhisselâm*'ın soyundan gelen bir kişidir. (***Gözünü kırpmadan***

Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 162; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 148; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 363; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 108.

219 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 162; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 108-109. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde, Mücâhid ve Vehb'den rivayet etmiştir. Ebû Hayyân hadisi naklettikten sonra şöyle demiştir: "Her gün sabahtan öğleye kadar oturuyordu." Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 86.

ifadesiyle kastedilen) bakıp gözünü çevirmeden önce demektir." Başkası da onun "bakış" olduğunu söylemiştir.[220]

٢١٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ أَحْسَبُهُ قَالَ: مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ يَعْلَمُ اسْمَ اللهِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ.

2164- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendisinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kişi, Âdem *aleyhisselâm*'ın soyundandır. – İsrâiloğulları'ndan dediğini zannediyorum.- Allah'ın onunla dua edildiğinde duayı kabul ettiği ismini biliyordu."[221]

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

41. Dedi ki: "Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin. Bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayacaklardan mı olacak?"

٢١٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا}، قَالَ: نَكِّرُوا لَهَا أَنْ يُزَادَ فِيهِ أَوْ يُنْقَصَ مِنْهُ.

2165- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tahtı bazı şeyler ilave ederek ve bazı şeyleri eksilterek tanıyamayacağı hale getirin."[222]

---

220 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 164. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde ve İbn Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 77. İbn Ebî Hâtim hadisi Züheyr b. Muhammed'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 382. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Süddî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 109.

221 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 164; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 383. İbn Kesîr ve Süyûtî hadisi Katâde'den nakletmişlerdir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 364; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 109; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 115.

222 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 166. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-*

٢١٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا}، قَالَ: نُكْرَتُهُ أَنْ يُزَادَ فِيهِ أَوْ يُنْقَصَ مِنْهُ.

2166- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tanınmaz hale getirilmesi, ilaveler ve eksiltmelerle yapılmıştır."[223]

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

42. (Kadın) geldiğinde (ona) şöyle denildi: "Senin tahtın böyle midir?" O da "Sanki bu odur. Bize bundan önce ilim verilmiş olup biz teslim olanlardan olmuştuk" dedi.

٢١٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنَّهُ هُوَ}، قَالَ: شَبَّهَتْهُ بِهِ، وَكَانَتْ قَدْ تَرَكَتْهُ خَلْفَهَا.

2167- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sanki bu odur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu kendi tahtına benzetti. Ancak tahtını geride bırakmıştı."[224]

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ

Mensûr, V, 109. İbn Ebî Hâtim hadisi İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 387; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 116; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 149; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 237; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 364.

223 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 167. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 109.

224 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 167; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 389. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 109.

عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

43. Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o kâfir bir kavimden idi. 44. O kadına "Köşke gir" denildi. Onu görünce derin bir su sanıp ayaklarının üzerini açtı (eteklerini topladı). "Gerçekten o billurdan yapılmış, iyice düzeltilmiş bir köşktür" dedi. Dedi ki: "Rabbim! Ben nefsime zulmettim ve Süleymân ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."

٢١٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَسِبَتْهُ لُجَّةً}، قَالَ: كَانَ مِنْ قَوَارِيرَ، وَكَانَ الْمَاءُ مِنْ خَلْفِهِ فَحَسِبَتْهُ لُجَّةً أَيْ مَاءً.

2168- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onu görünce derin bir su sanıp ayaklarının üzerini açtı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Köşk (cam gibi) mermerdendi, altında da su vardı. Belkıs, mermeri su zannetti."[225]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَاقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾

45. And olsun ki Semûd'a kardeşleri Sâlih'i "Allah'a ibadet edin" diye gönderdik. Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler. 46. Dedi ki: "Kavmim! İyilikten önce ne diye kötülüğün çabuk gelmesini istersiniz? Allah'tan mağfiret dilemelisiniz değil mi? Belki size merhamet edilir." 47. Dediler ki: "Sen ve sana uyanlar

225 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 169. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ebû Sâlih'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 169.

bize uğursuzluk getirdiniz." Dedi ki: "Sizin uğurunuz Allah nezdindedir. Esasen siz imtihan edilmekte olan bir kavimsiniz."

٢١٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ}، قَالَ: عِلْمُ عَمَلِكُمْ عِنْدَ اللَّهِ.

2169- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizin uğurunuz Allah nezdindedir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Amellerinizin bilgisi Allah'ın yanındadır."[226]

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾

48. O şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı. 49. Onlar kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: "Ona ve aile halkına gece baskın yapalım. Sonra da velisine "Biz (Sâlih) ailesinin helâk edildikleri yere bile tanık olmadık. Biz gerçekten doğru söyleyenlerdeniz" diyelim. 50. Onlar tuzak kurdular, biz de onlar fark etmeksizin bir tuzak kurduk.

٢١٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تِسْعَةُ رَهْطٍ} يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ، قَالُوا: تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ أَنْ يُبَيِّتُوا صَالِحًا؛ لِيَفْتِكُوا بِهِ {ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ}، {وَمَكَرُوا مَكْرًا}، فَذَلِكَ مَكْرُهُمْ فَبَيْنَمَا هُمْ مَعَانِيقُ إِلَى صَالِحٍ يَعْنِي يُسْرِعُونَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ صَخْرَةً فَقَتَلَتْهُمْ.

2170- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi***

---

226 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 10; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 112.

vardı" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sâlih *aleyhisselâm*'ı öldürmek için ona gece tuzak kuracaklarına ve ailesine de şöyle diyeceklerine dair Allah adına yeminleştiler. ***"Onlar kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: 'Ona ve aile halkına gece baskın yapalım. Sonra da velisine 'Biz (Sâlih) ailesinin helâk edildikleri yere bile tanık olmadık. Biz gerçekten doğru söyleyenlerdeniz' diyelim.' Onlar tuzak kurdular, biz de onlar fark etmeksizin bir tuzak kurduk."*** Onlar Sâlih *aleyhisselâm*'a hızla giderlerken Allah Teâla üzerlerine bir kaya gönderip onları öldürdü."[227]

٢١٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا يَحْيَى بْنُ رَبِيعَةَ الصَّنْعَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ، يَقُولُ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ، وَلَا يُصْلِحُونَ}، قَالَ: كَانُوا يُقْرِضُونَ الدِّرْهَمَ.

2171- Abdürrezzâk > Yahyâ b. Rebîa es-San'ânî[228] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ b. Ebî Rebâh, ***"O şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu çeteler, dirhemleri kesiyorlardı (azaltıyorlardı)."[229]

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ

---

227 Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 293; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 183; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 398). Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 112.

228 Yahyâ b. Rebîa es-San'ânî: Abdulhak şöyle demiştir: "Ben Abdürrezzâk'tan başka Yahyâ'dan hadis rivayetinde bulunan başka birini bilmiyorum." O, Atâ'dan Cuma saati hadisini rivayet etmiştir. Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, IV, 374.

229 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 397; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 397; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 397. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Atâ b. Ebî Rebâh'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 112.

النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ
قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

51. Tuzaklarının akıbeti nasıl oldu bir bak! Çünkü Biz onları da kavimlerini de hep birlikte helâk ettik. 52. İşte zulümleri sebebi ile onların bomboş ve harap olmuş evleri. Artık bunda bilen bir topluluk için bir âyet (ibret) vardır. 53. İman edenleri ve sakınmakta olanları da kurtardık. 54. Lût'u da (peygamber gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz bu hayâsızlığı bile bile mi işlersiniz? 55. Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşırsınız? Doğrusu siz cahillik eden bir kavimsiniz." 56. Kavminin cevabı "Kasabanızdan çıkarın. Çünkü onlar (bizim yaptıklarımızdan) uzak kalmak isteyen insanlarmış!" demelerinden ibaret oldu.

٢١٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّهُ تَلَا: {إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ}، فَقَالَ: عَابُوهُمْ وَاللهِ بِغَيْرِ عَيْبٍ أَيْ أَنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ مِنْ أَعْمَالِ السُّوءِ.

2172- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çünkü onlar (bizim yaptıklarımızdan) uzak kalmak isteyen insanlarmış"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki onları ayıp ve kusur olmayan şeylerden dolayı ayıpladılar. Yani 'Kötü işlerden uzak durup temiz kalmak isteyen insanlar' dediler."[230]

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ
مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ
اصْطَفَى آللهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ
تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَإِلَهٌ مَعَ اللهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ

---

230 Taberî bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 1. İbn Ebî Hâtim de hadisi benzer şekilde Abdurrahmân'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 401.

قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

57. Biz de onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesna. Onun kalanlardan olmasını takdir etmiştik. 58. Biz üzerlerine bir yağmur yağdırdık. Korkutulanların yağmuru ne kötüdür! 59. "Allah'a hamd olsun, kullarına da selâm olsun" de. Allah mı hayırlıdır yoksa koştukları ortaklar mı? 60. O, göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indirendir. Onunla göz alıcı bahçeler bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin için mümkün olmaz. Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onlar sapan bir topluluktur. 61. (Putları mı hayırlıdır) yoksa yeri barınılabilir halde yaratan, aralarında akarsular var eden, orada sabit dağlar yaratan ve iki deniz arasında engel kılan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onların çoğu bilmezler. 62. Darda kalana kendisine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan Allah ile birlikte bir ilah mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz. 63. (Putları mı hayırlıdır) yoksa kara ve denizin karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgârları gönderen mi? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Allah koştukları ortaklardan çok yücedir. 64. (Putları mı hayırlıdır) yoksa ilkin yaratan sonra da onu tekrar var edecek olan, gökten ve yerden size rızık veren mi? Allah ile birlikte başka bir ilah mı var? "Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi delilinizi getirin" de. 65. De ki: "Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Onlar ne vakit diriltileceklerini de bilmezler." 66. Hâlbuki ahirete dair bilgileri art arda ulaştırılmıştır. Onlar ise ondan yana şüphe içindedirler. Bilakis onlar ona karşı kördürler. 67. Kâfirler "Sahi, biz ve atalarımız, toprak olduktan sonra gerçekten (diriltilip) çıkarılacak mıyız?" dediler. 68. "And olsun ki bundan önce biz de atalarımız da bununla tehdit edilmiştik. Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir." 69. De ki: "Yeryüzünde gezip günahkârların akıbetinin nasıl olduğunu bir görün." 70. Onlara üzülme! Kurdukları düzenlerden dolayı da sıkılma. 71. Derler ki: "Eğer doğru söylüyor iseniz

bu tehdidiniz ne zaman?" 72. O acele ettiğinizin bir bölümü belki de hemen ardınızda bulunuyordur. 73. Şüphesiz Rabbin insanlara pek lütufkârdır. Fakat onların çoğu şükretmezler. 74. Muhakkak Rabbin göğüslerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da elbette bilir. 75. Gökte ve yerde gizli olan her şey mutlaka apaçık bir kitaptadır. 76. Gerçekten bu Kur'ân İsrâiloğulları'na, hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin çoğunu anlatır. 77. Muhakkak o, mü'minlere bir hidayet ve bir rahmettir. 78. Elbette Rabbin aralarında hükmünü verecektir ve O, Azîz'dir, Alîm'dir. 79. O halde sen Allah'a tevekkül et. Çünkü sen şüphesiz apaçık hak üzeresin. 80. Çünkü sen ölülere de işittiremezsin, arkalarını dönüp gittikleri takdirde sağırlara da işittiremezsin. 81. Körleri de sapıklıklarından doğru yola erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip teslimiyette olanlara duyurabilirsin. 82. O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir Dâbbe çıkartırız. Onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler.

٢١٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ: أرني مَنْ سَمِعَ حَفْصَةَ بِنْتَ سِيرِينَ، تَقُولُ: سَأَلْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ الرِّيَاحِيَّ وَاسْمُهُ رُفَيْعٌ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ}، فَقَالَ: {وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ}.

2173- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hafsa bint Sîrîn şöyle demiştir: "Adı Rufey' olan Ebu'l-Âliye er-Riyâhî'ye ***"O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir Dâbbe çıkartırız. Onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler"*** âyetini sordum. O şu âyeti okudu: ***"Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O halde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme."***[231]

231 Hûd 11/36. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 13; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 418. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 115.

٢١٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ، قَالَتْ: سَأَلْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ}، الْآيَةَ قَالَ: {فَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ}.

2174- Abdürrezzâk > Hişâm[232] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hafsa bint Sîrîn[233] şöyle demiştir: Ebu'l-Âliye er-Riyâhî'ye ***"O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir Dâbbe çıkartırız. Onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler"*** âyetini sordum. O şöyle dedi: Allah Teâlâ Nûh *aleyhisselâm*'a şunu vahyetti: ***"Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O hâlde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme."***[234]

٢١٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ}، قَالَ: حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ أَنَّ لِلدَّابَّةِ ثَلَاثَ خَرَجَاتٍ: خَرْجَةٌ تَخْرُجُ فِي بَعْضِ الْبَوَادِي، ثُمَّ تَنْكَمِي، وَخَرْجَةٌ تَخْرُجُ فِي بَعْضِ الْقُرَى، حَتَّى تُذْكَرَ وَحَتَّى يُهْرِيقَ الْأُمَرَاءُ فِيهَا الدَّمَ، ثُمَّ تَنْكَمِي، فَبَيْنَمَا النَّاسُ عِنْدَ أَشْرَفِ الْمَسَاجِدِ وَأَفْضَلِهَا، وَأَعْظَمِهَا - حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ يُسَمِّي الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَمَا سَمَّاهُ - إِذِ ارْتَفَعَتْ بِهِمُ الْأَرْضُ فَانْطَلَقَ النَّاسُ هِرَابًا، فَلَا يَفُوتُهَا هَارِبٌ وَتَبْقَى عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَقُولُونَ: لَا يُنَجِّينَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ شَيْءٌ، فَتَخْرُجُ عَلَيْهِمُ الدَّابَّةُ فَتَجْلُو وُجُوهَهُمْ مِثْلَ الْكَوْكَبِ الدُّرِّيِّ، ثُمَّ تَنْطَلِقُ، فَلَا يُدْرِكُهَا طَالِبٌ، وَلَا يَفُوتُهَا هَارِبٌ، ثُمَّ تَأْتِي الرَّجُلَ وَهُوَ يُصَلِّي فَتَقُولُ: أَتَتَعَوَّذُ بِالصَّلَاةِ؟ فَتَاللَّهِ مَا كُنْتَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ فَيَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَتَخْطِمُهُ وَتَجْلُو وَجْهَ الْمُؤْمِنِ، وَتَخْطِمُ وَجْهَ الْكَافِرِ، قَالَ: قُلْنَا: وَمَا النَّاسُ يَوْمَئِذٍ يَا حُذَيْفَةُ؟، قَالَ: جِيرَانٌ فِي الرِّبَاعِ، وَشُرَكَاءُ فِي الْأَمْوَالِ، وَأَصْحَابٌ فِي الْأَسْفَارِ.

2175- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hişâm b. Hassân > Kays b. Sa'd[235] > Ebu't-Tufeyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Huzeyfe b. Yemân, ***"O söz***

---

232 O, Hişâm b. Hassân el-Ezdî el-Kurdûsî Ebû Abdillah el-Basrî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. 147 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 318.

233 O, Hafsa bint Sîrîn Ümmü'l-Hüzeyl el-Basriyye'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 594.

234 Hûd 11/36. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 13.

235 O, Kays b. Sa'd el-Mekkî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 128.

aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir Dâbbe çıkartırız. Onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dâbbe'nin çıkışı üç defa olacaktır. Birincisinde çöllerden birinde ortaya çıkacak sonra saklanacaktır. İkincisinde bazı şehirlerde ortaya çıkacak ve kendisinden söz edilecektir. Sonunda emirler, oralarda kanlar dökecek sonra Dâbbe gizlenecektir. Sonra insanlar, mescidlerin Allah katında en saygın, en hayırlı ve Allah için en değerli olanının yanında iken -öyle ki adını söylemediği halde Mescidü'l-Harâm'ın adını söylediğini zannettik- birden yer onları yükseltecek. İnsanlar koşup kaçmaya başlayacak, ancak kaçan ondan kurtulamayacak. Müslümanlardan bir topluluk, geride kalıp 'Bizi Allah'ın emrinden hiçbir şey kurtaramaz' diyecek. Akabinde Dâbbe ortaya çıkıp onlara görünecek ve onların yüzlerini inciden bir yıldız gibi (parlak) yapacaktır. Sonra yoluna devam edecek, onun arkasından giden hiç kimse ona yetişemeyecek ve ondan kaçan hiç kimse de ondan kurtulamayacaktır. Sonra Dâbbe, namaz kılan adamın yanına gelip 'Namaza mı sığınıyorsun? Allah'a yemin olsun ki, sen daha önce namaz kılanlardan değildin' diyecektir. Adam dönüp kendisine bakınca yüzünü işaretleyecektir. Mü'minin yüzünü parlatacak, kâfirin yüzüne işaret koyacaktır." (Ebu't-Tufeyl dedi ki:) "Bunun üzerine biz, "Ey Huzeyfe! O gün insanlar ne haldedir?" diye sorduk. Huzeyfe şöyle dedi: "İnsanlar, evlerde birbirlerine komşular, mallarda ortak ve yolculuklarda birbirleriyle dost olacaklar."[236]

---

236 Ebû Davud et-Tayâlisî bu hadisi Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 221; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 40; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 419. Ahmed b. Hanbel bu hadisi muhtasar olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 295. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Hâkim, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Huzeyfe b. Esîd b. el-Gıfârî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 116; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 236. Ahmed b. Hanbel bu hadisi ayrıca Ebû Ümâme'den rivayet etmiştir. Heysemî şöyle demiştir: "Hadisin isnadının ravileri, *Sahîh*'in ravileridir." İbn Manzûr, *el-Lisân*'da Huzeyfe'den nakletmiştir. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1204. Begavî hadisi Şüreyh el-Ensârî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 157. Tirmizî hadisi Ebû Hureyre'den muhtasar bir şekilde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir. Çünkü isnadında Übey b. Ümâme ve Huzeyfe b. Esîd bulunmaktadır." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 340.

٢١٧٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: هِيَ دَابَّةٌ ذَاتُ زَغَبٍ وَرِيشٍ لَهَا أَرْبَعَةُ قَوَائِمَ تَخْرُجُ فِي بَعْضِ أَوْدِيَةِ تِهَامَةَ، قَالَ: وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ: إِنَّهَا تَنْكُتُ فِي وَجْهِ الْكَافِرِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ فَتَنْتَشِرُ فِي وَجْهِهِ حَتَّى يَسْوَدَّ وَجْهُهُ وَتَنْكُتُ فِي وَجْهِ الْمُؤْمِنِ نُكْتَةً بَيْضَاءَ، فَتَنْتَشِرُ فِي وَجْهِهِ حَتَّى يَبْيَضَّ وَجْهُهُ فَيَجْلِسُ أَهْلُ الْبَيْتِ عَلَى الْمَائِدَةِ فَيَعْرِفُونَ الْمُؤْمِنَ مِنَ الْكَافِرِ، وَيَتَبَايَعُونَ فِي الْأَسْوَاقِ فَيَعْرِفُونَ الْمُؤْمِنَ مِنَ الْكَافِرِ.

2176- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: “Dâbbe, üzerinde deve tüyü ve kuş tüyü olan dört ayaklı bir yaratıktır. Tihâme vadilerinden birinden çıkacaktır.”[237]

Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle demiştir: “Dâbbe, kâfirin yüzüne siyah bir nokta koyacak, o da yüzünde dolaşıp yüzünü siyahlaştıracaktır. Mü’minin yüzüne ise beyaz bir nokta koyacak, o da yüzünde dolaşıp yüzünü beyazlaştıracaktır. Bunun sonucunda ev halkı, sofraya oturunca mü’mini kâfirden ayırıp bileceklerdir. Çarşılarda alışveriş yapacaklar ve inananı, inkâr edenden ayırıp bileceklerdir.”[238]

٢١٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا فُضَيْلٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ}، قَالَ: كَانَ يُجَامِعُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي الْمَجَالِسِ.

2177- Abdürrezzâk > Fudayl[239] > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***“(Lût dedi ki:) ‘Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?’ Kavminin cevabı, ‘Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah’ın azabını getir***

---

237 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 15; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 421; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 376. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abd b. Humeyd’in İbn Abbâs’tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 115.

238 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 15; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 376. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abd b. Humeyd’in Abdullah b. Amr b. el-Âs’tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 115.

239 O, Fudayl b. İyâz b. Mes‘ûd et-Teymî Ebû Ali ez-Zâhid’dir. Meşhur bir ravidir. İmam ve âbiddir. Aslen Horasanlıdır. Mekke’de ikâmet etmiştir. 187 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 113.

bize' demelerinden ibaret oldu"[240] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Meclislerde birbirleriyle cinsel ilişkiye giriyorlardı."[241]

٢١٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ}، قَالَ: إِذَا لَمْ يَأْمُرُوا بِمَعْرُوفٍ، وَلَمْ يَنْهَوْا عَنْ مُنْكَرٍ.

2178- Abdürrezzâk > Sevrî > Amr b. Kays[242] > Atiyye b. Sa'd[243] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer, ***"O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir Dâbbe çıkartırız. Onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmadıkları zamanda yaşanacaktır."[244]

٢١٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مِنْ مَكَّةَ.

2179- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim şöyle demiştir: "Dâbbe, Mekke'den çıkacaktır."[245]

---

240 Ankebût 29/29.

241 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Harâitî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 144.

242 O, Amr b. Kays el-Mülâî Ebû Abdillah el-Kûfî'dir. Sika ve itkân sahibidir. 140'lı yıllarda vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 77.

243 O, Atiyye b. Sa'd b. Cünâde el-Avfî el-Kûfî Ebu'l-Hasan'dır. Sıdk sahibidir. Hadis rivayetinde çok fazla hata yapmıştır. Şiî'dir ve tedlise düşmüştür. Buhârî, Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 224.

244 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 13-14. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Nuaym b. Hammâd, İbn Merdûye, İbn Ebi'd-Dünyâ, Abdürrezzâk ve Hâkim'in İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 115; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 157.

245 İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 134; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 14. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in İbrahim'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 115.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّى إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾

83. O gün, her ümmet içinden âyetlerimizi yalan sayanlardan bir cemaat toplarız da onlar toplu olarak (hesap yerine) sevk edilirler. 84. Nihayet geldiklerinde der ki: "Benim âyetlerimi -onları bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde- yalanladınız ha! Yoksa ne yapıyordunuz?" 85. Zulmetmeleri sebebi ile söz aleyhlerine gerçekleşti. Artık konuşamazlar. 86. Bizim geceyi o vakitte dinlensinler diye yarattığımızı, gündüzü de aydınlık kıldığımızı görmediler mi? Muhakkak bunda inanan bir topluluk için âyetler (ibretler) vardır. 87. Sûr'a üfürüleceği günde Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerde olanlar da yerde olanlar da dehşetle korkarlar. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.

٢١٨٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ أَحْسَبُهُ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ، وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ}، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ مُسْلِمًا وَيَهُودِيًّا تَدَارَءَا فِي أَمْرٍ، فَقَالَ الْمُسْلِمُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُحَمَّدًا عَلَى الْبَشَرِ، لَقَدْ كَانَ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ الْيَهُودِيُّ وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ لَقَدْ كَانَ كَذَا وَكَذَا، فَصَكَّهُ الْمُسْلِمُ، فَأَتَى الْيَهُودِيُّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَكَا إِلَيْهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى، فَإِنَّ النَّاسَ يُصْعَقُونَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ فَإِذَا مُوسَى مُتَعَلِّقًا بِالْعَرْشِ فَلَا أَدْرِي أَبُعِثَ قَبْلِي أَمْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَى اللَّهُ؟

2180- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, -zannedersem İbnu'l-Müseyyeb- ***"Sûr'a üfürüleceği günde***

Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerde olanlar da yerde olanlar da dehşetle korkarlar. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler" âyeti hakkında şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre, bir Müslümanla bir Yahudi, bir mesele hakkında tartıştılar. Müslüman, "Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i seçip insanlardan üstün kılan Allah'a yemin olsun ki şöyle şöyledir" dedi. Buna karşılık Yahudi, "Musa *aleyhisselâm*'ı seçip insanlardan üstün kılan Allah'a yemin olsun ki şöyle şöyledir" deyince Müslüman ona tokat attı. Bunun üzerine Yahudi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelip onu şikâyet etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise şöyle buyurdu: ***"Beni Musa'dan üstün tutmayın. Zira insanlar kıyamet günü bayılacaklar (ben de onlarla birlikte bayılacağım). İlk kişi olarak ayıldığımda Musa'yı Arş'a sıkı sıkıya tutunmuş vaziyette göreceğim. Onun benden önce mi diriltildiğini yoksa Allah'ın istisna ettiklerinden mi olduğunu bilmiyorum."***[246]

٢١٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عنْ قَتَادَةَ، {فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ}، قَالَ: مُصَدِّقٌ بِالْقُرْآنِ وَتَارِكٌ عَنْهُ، وَمُكَذِّبٌ بِالْقُرْآنِ وَتَارِكٌ عَنْهُ.

2181- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki Semûd'a kardeşleri Sâlih'i 'Allah'a ibadet edin' diye gönderdik. Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler"***[247] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ı terk edip diğerinden ayrılan ve Kur'ân'ı yalanlayıp diğerini terk eden iki grup oldular."[248]

٢١٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ}، قَالَ: النَّخْلُ الْحِسَانُ.

2182- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indirendir.***

---

246 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 302, Kitâbu'l-Husûmât, no: 7472, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 367; Müslim, Kitâbu'l-Fezâil, IV, 1844; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1428-1429; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 264.

247 Neml 27/45.

248 Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 170; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 395.

Onunla göz alıcı bahçeler bitirdik”[249] âyeti hakkında şöyle demiştir: “Çok hoş hurmalara sahip bahçeler (bitirdi).”[250]

٢١٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ}، قَالَ: صَاغِرِينَ.

2183- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Sûr’a üfürüleceği günde Allah’ın dilediği kimseler dışında göklerde olanlar da yerde olanlar da dehşetle korkarlar. Hepsi boyunları bükük olarak O’na gelirler”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Hakir halde, boyun eğerek gelirler demektir.”[251]

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ
اللهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

88. Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler. Allah’ın her şeyi sapasağlam yapan yaratmasına bir bak! Muhakkak O, yaptıklarınızdan haberdardır.

٢١٨٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ}، قَالَ: أَحْكَمَ كُلَّ شَيْءٍ.

2184- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***“Allah’ın her şeyi sapasağlam yapan yaratmasına bir bak!”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Allah her şeyi sağlam, dayanıklı ve ustaca yapandır.”[252]

---

249 Neml 27/60.

250 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 403. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 113; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 154; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 14; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 378.

251 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 20. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 430; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 160; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 387.

252 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 21. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

٢١٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ عَمْرِو بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، وَسُئِلَ عَنِ الْموجِبَتَيْنِ، فَقَالَ: مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَقِيَ اللَّهَ يُشْرِكُ بِهِ دَخَلَ النَّارَ.

2185- Abdürrezzâk > Amr b. Zeyd > Ebu'z-Zübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Câbir b. Abdullah, mûcibeteyn (iki zorunlu şey) hakkında soru sorulunca şöyle demiştir: "Kim Allah'ın karşısına şirk koşmadan çıkarsa cennete girer. Kim de Allah'ın huzuruna ortak koşarak çıkarsa o da cehenneme girer."[253]

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

89. Kim iyilikle gelirse ona, ondan hayırlısı vardır. Hem onlar o gün dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler. 90. Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler. İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılacaksınız ki?

٢١٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا}، قَالَ: مَنْ جَاءَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِنَّ لَهُ مِنْهَا خَيْرًا، وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ يَقُولُ بِالشِّرْكِ {فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ}.

2186- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Kim iyilikle gelirse ona, ondan hayırlısı vardır. Hem onlar o gün dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler. Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler. İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılacaksınız ki?"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Kim

---

ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 118; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 430.

253 Müslim bu hadisi Câbir'den merfû olarak rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Îmân, II, 93; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 345. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 118.

'لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ/lâ ilahe illallah' ile gelirse ona daha hayırlısı vardır. 'السَّيِّئَة/Kötülük' yani şirk ile gelen kimse de yüzüstü cehenneme atılır."[254]

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

91. Ben ancak bu şehri saygıdeğer kılan ve her şey kendisinin olan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Müslümanlardan olmakla da emrolundum. 92. Kur'ân'ı okumakla da. Kim hidayet bulursa ancak kendi lehine hidayet bulur. Kim de sapıklığa düşerse de ki: "Ben ancak uyarıcılardanım." 93. Ve de ki: "Hamd olsun Allah'a. O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız (ama artık faydası olmayacaktır). Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

---

254 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 22. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 118. Bu hadis İbn Abbâs, Ebû Hureyre, Ali b. el-Hüseyn, Saîd b. Cübeyr, Atâ, Mücâhid, Ebû Sâlih Zekvân, Muhammed b. Ka'b, Dahhâk, Zührî, İkrime, Zeyd b. Eslem ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 341.

سُورَةُ الْقَصَصِ

28. KASAS SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طسم ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Tâ, Sîn, Mîm.

٢١٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طسم}، قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2187- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "***طسم/Tâ, Sîn, Mîm***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[255]

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

2. Bunlar açıklayıcı kitabın âyetleridir. 3. İman eden bir topluluk için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir

---

255 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Bu, Kur'ân'ın isimlerinden biridir, Rabbin onunla yemin etmiştir." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 433.

kısmını sana gerçek şekliyle nakledeceğiz. 4. Şüphe yok ki Firavun yeryüzünde üstünlük sağlamaya kalkıştı. Oranın ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimini zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp kadınlarını hayatta bırakıyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi.

٢١٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا}، قَالَ: يَسْتَعْبِدُ طَائِفَةً، وَيُذَبِّحُ طَائِفَةً، وَيَقْتُلُ وَيَسْتَحْيِي طَائِفَةً.

2188- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Oranın ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimini zayıf düşürmek istiyordu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir kısmını köleleştirip, bir kısmını kesiyordu. Bir kısmını öldürürken, bir kısmını da hayatta bırakıyordu."[256]

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ
وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾

5. Biz ise istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları vârisler kılalım.

٢١٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ}، قَالَ: يَرِثُونَ الْأَرْضَ بَعْدَ آلِ فِرْعَوْنَ.

2189- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ise istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları vârisler kılalım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Firavun ailesinden sonra yeryüzünü onlara miras bırakacağız."[257]

---

256 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 28. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 120; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 379.

257 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 28; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 437. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b.

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ
وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

6. Ve yeryüzünde onları hâkim kılmak; Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan (İsrâiloğulları'ndan gelecek diye) korktukları şeyi göstermek (istiyorduk).

٢١٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: كَانَ حَازٍ يَحْزِي لِفِرْعَوْنَ، فَقَالَ: إِنَّهُ يُولَدُ فِي هَذَا الْعَامِ غُلَامٌ يَذْهَبُ بِمُلْكِكُمْ، فَكَانَ فِرْعَوْنُ يَذْبَحُ أَبْنَاءَهُمْ، وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ. خَوْفًا مِنْ قَوْلِ الْحَازِي وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ}.

2190- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Bir müneccim, Firavun'a gaipten haber verip "Bu yıl sizin krallığınızı yok edecek bir erkek çocuk doğacak" dedi. Firavun, müneccimінin söylediği sözden korktuğu için İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürüyor, kızları ise hayatta bırakıyordu. Şu âyet de bunu ifade ediyor: ***"Ve yeryüzünde onları hâkim kılmak; Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan (İsrâiloğulları'ndan gelecek diye) korktukları şeyi göstermek (istiyorduk)."***[258]

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾

7. Musa'nın annesine "Onu emzir, onun adına bir tehlikeden korkarsan onu hemen denize bırak! Korkma ve üzülme! Şüphesiz biz onu sana döndürecek ve onu peygamberlerden kılacağız" diye vahyettik.

Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 120; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 162; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 159.

258 Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 29; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 447; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 249.

٢١٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ}، قَالَ: قَذَفَ فِي نَفْسِهَا.

2191- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Musa'nın annesine 'Onu emzir, onun adına bir tehlikeden korkarsan onu hemen denize bırak! Korkma ve üzülme! Şüphesiz biz onu sana döndürecek ve onu peygamberlerden kılacağız' diye vahyettik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "وَأَوْحَيْنَا/Ve ***evhaynâ (vahyettik)'*** ifadesi, içine attık, ilham ettik anlamına gelir."[259]

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

8. Sonra Firavun hanedanı onu aldı. Sonunda onlara bir düşman ve bir tasa olacaktı. Muhakkak Firavun, Hâmân ve orduları suçlu kimselerdi. 9. Firavun'un hanımı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca kocasına) "Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz" dedi. Hâlbuki onlar (işin sonunu) sezemiyorlardı.

٢١٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا، وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ}، قَالَ: لَا يَشْعُرُونَ أَنَّ هَلَاكَهُمْ عَلَى يَدَيْهِ.

2192- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Firavun'un hanımı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca***

---

259 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 29; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 438. Kurtubî bu hadisi Katâde'den şöyle rivayet etmiştir: "Vahiy, ilham şeklindedir." Ebû Hayyân hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 60. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 120; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 162; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 159.

kocasına) 'Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz' dedi. Hâlbuki onlar (işin sonunu) sezemiyorlardı" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Helâklarının o çocuğun elinden olacağının farkında değillerdi."[260]

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

10. Musa'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. İnananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti.

٢١٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا}، قَالَ: لَيْسَ لَهَا هَمٌّ غَيْرُهُ.

2193- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Musa'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Annesinin tek derdi ve ilgisi o oldu."[261]

٢١٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، فِي قَوْلِهِ: {فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا}، قَالَ: فَارِغًا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا مِنْ ذِكْرِ مُوسَى.

2194- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İmrân el-Cevnî,[262] ***"Musa'nın annesi kalbi bomboş***

---

260 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 34; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 442. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 121; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 140; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 165; Kurtubî, *Tefsîr*, III, 254.

261 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 39; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 443. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Hasan, Mücâhid, İkrime, Katâde, Dahhâk ve Ebû İmrân el-Cevnî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 5; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 500; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 160.

262 O, Abdilmelik b. Habîb el-Ezdî/el-Kindî Ebû İmrân el-Cevnî'dir. Künyesi ile meşhurdur. Dördüncü tabakadan olup sikadır. 128 yılında ve daha sonrasında vefat ettiği söylenmektedir. Bk. *Takrîb*, I, 518.

sabahı etti” âyeti hakkında şöyle demiştir: “Musa *aleyhisselâm*’ı anmaktan başka her şeyden bomboş halde (sabahı etti).”[263]

٢١٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا}، قَالَ: رَبَطَ اللهُ عَلَى قَلْبِهَا بِالْإِيمَانِ.

2195- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“İnananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Allah Teâlâ onun kalbini imanla güçlendirdi.”[264]

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾

11. Annesi, kız kardeşine “Git, onu izle” dedi. Onlar farkına varmadan onu uzaktan gözetledi.

٢١٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُصِّيهِ}، قَالَ: قُصِّي أَثَرَهُ {فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ}، يَقُولُ: بَصُرَتْ بِهِ وَهِيَ مُجَانِبَةٌ لَهُ لَمْ تَأْتِهِ.

2196- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Annesi, kız kardeşine ‘Git, onu izle’ dedi. Onlar farkına varmadan onu uzaktan gözetledi”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “‘قُصِّيه/***Kussîhi,’*** izini takip et demektir. ‘فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُب/***Fe-besurat bihî an cunubin’*** ifadesi ise kız kardeşi, yakınında olduğu halde yanına gelmeden onun izini takip etti anlamındadır.”[265]

263 Bu hadis İbn Abbâs, Katâde, Dahhâk, Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Ebû Ubeyde ve Hasan el-Basrî’den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 140; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 36; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 442; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, II, 303; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 381. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu’l-Münzir ve Hâkim’in İbn Abbâs’tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 121.

264 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 33; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 444; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 256; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VII, 107. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da Ebû Ubeyde’den benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 121.

265 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 39; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII,

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾

12. Önceden biz onun sütannelerinin memesini almamasını sağlamıştık. Bunun üzerine (kız kardeşi) "Sizin için ona bakacak hem de ona iyilikte bulunacak bir aile göstereyim mi?" dedi.

٢١٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ}، قَالَ: كَانَ لَا يَقْبَلُ ثَدْيًا لَهُمْ، فَقَالَتْ أُخْتُهُ: {هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ}.

2197- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Önceden biz onun sütannelerinin memesini almamasını sağlamıştık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Musa *aleyhisselâm* onlara ait hiçbir memeyi kabul etmiyordu. Bunun üzerine kız kardeşi şöyle dedi: ***"Sizin için ona bakacak hem de ona iyilikte bulunacak bir aile göstereyim mi?"***[266]

فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

13. Gözü aydın olup üzülmesin ve gerçekten Allah'ın vaadinin hak olduğunu da bilsin diye Biz onu böylece annesine geri çevirdik. Fakat onların çoğu bilmezler. 14. Musa yiğitlik

---

445; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 257; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 381. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 107.

266 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 41. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 122. Bu hadis İbn Cüreyc ve Muhammed b. İshâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 446; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 381; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 162.

çağına erip olgunlaşınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böylece mükâfatlandırırız.

٢١٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى}، قَالَ: بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً.

2198- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Musa yiğitlik çağına erip olgunlaşınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları Biz böylece mükâfatlandırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kırk yaşına ulaşınca..."[267]

٢١٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: اسْتَوَى أَرْبَعِينَ سَنَةً.

2199- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Huseym[268] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, "**واستوى/vestevâ**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kırk yaşına ulaşınca..."[269]

٢٢٠٠ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: {بَلَغَ أَشُدَّهُ} ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ سَنَةً.

2200- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "ولما بلغ اشده/***velemmâ belağa eşüddehû***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Otuz üç yaşına ulaşınca..."[270]

---

267 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 42. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Mücâhid, Katâde, Sevrî ve Zeyd b. Eslem'den benzer şekilde rivayet edilmiştir." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 447; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 258. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 122.

268 Mısır nüshasında Hüseym şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır. Doğrusu "Abdullah b. Osmân b. Heysem"dir.

269 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 482; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 42. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 122.

270 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 42; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 166; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 258; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 215.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15. Şehre, ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte girdi. Orada birbiri ile dövüşen iki adam buldu. Şu kendi taraftarlarından, diğeri düşmanından. Taraftarlarından olan, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Musa ona bir yumruk vurmakla ölümüne sebep olunca "Bu, şeytanın işidir. Şüphesiz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır" dedi.

٢٢٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا}، قَالَ: عِنْدَ الْقَائِلَةِ بِالظَّهِيرَةِ وَهُمْ نِيَامٌ.

2201- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şehre ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte girdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Öğle vakti kaylûle uykusu uyurlarken girdi."[271]

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَامُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ

271 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 44; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 449; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 260. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, İkrime ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 382. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 122; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 329.

تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَامُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

16. "Rabbim! Gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret et" dedi. O da ona mağfiret etti. Çünkü O, Gafûr'dur, Rahîm'dir. 17. Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için artık günahkârlara arka çıkmam." 18. Nihayet şehirde korku ile gözetleyerek sabahı etti. Baktı ki dün kendisinden yardım isteyen yine ona feryat ediyor. Musa ona "Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin" dedi. 19. Musa ikisinin de düşmanı olanı yakalamak isteyince o adam dedi ki: "Ey Musa! Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun. Fakat ıslah edicilerden olmak istemiyorsun." 20. Derken şehrin uzak tarafından bir adam koşarak geldi. Dedi ki: "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Çık git. Muhakkak ben sana öğüt verenlerdenim." 21. Bunun üzerine korku ile etrafı gözetleyerek o şehirden çıkıp "Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar" dedi.

٢٢٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ}، قَالَ: كَانَ الَّذِي اسْتَغَاثَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ اسْتَعَانَ بِمُوسَى عَلَى عَدُوِّهِ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ فَوَكَزَهُ مُوسَى بِعَصَاهُ، فَقَضَى عَلَيْهِ {فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ} فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ مُوسَى فَظَنَّ الرَّجُلُ أَنَّهُ يُرِيدُ قَتْلَهُ {قَالَ يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ}، وَقِبْطِيٌّ قَرِيبٌ مِنْهُمَا يَسْمَعُهُمَا فَأَفْشَى عَلَيْهِمَا قَالَ: {وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى}، قَالَ: هُوَ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسْعَى {قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا} مِنْ قَتْلِ النَّفْسِ {يَتَرَقَّبُ} أَنْ يَأْخُذَهُ الطَّلَبُ.

2202- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Taraftarlarından olan, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi"***[272] âyeti hakkında şöyle demiştir: Musa *aleyhisselâm*'dan yardım isteyen kişi, İsrâiloğullarındandı. Firavun'un ailesinden olan düşmanına karşı Musa *aleyhisselâm*'dan yardım istedi. Musa *aleyhisselâm* da onun düşmanına asasıyla vurdu ve onu öldürdü. ***"Nihayet şehirde korku ile gözetleyerek sabahı etti. Baktı ki dün kendisinden yardım isteyen yine ona feryat ediyor. Musa ona 'Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin' dedi."*** Bunun üzerine Musa *aleyhisselâm* ona doğru yönelince adam, Musa *aleyhisselâm*'ın kendisini öldüreceğini zannetti ve ***"Ey Musa! Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun. Fakat ıslah edicilerden olmak istemiyorsun"*** dedi. Yakınlarında bulunan ve onları duyan bir Kıptî, onların durumunu yaydı. ***"Derken şehrin uzak tarafından bir adam koşarak geldi. Dedi ki: "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Çık git. Muhakkak ben sana öğüt verenlerdenim."*** O koşarak gelen adam, Firavun ailesindendi. ***"Bunun üzerine korku ile etrafı gözetleyerek o şehirden çıkıp 'Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar' dedi."*** Bir cana kıydığından korkarak ve arayanların kendisini yakalayıp götürmesinden çekinerek oradan ayrıldı.[273]

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ

---

272 Kasas 28/15.

273 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 10; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 382. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da bu hadisin bir kısmını nakletmiş ve hadisi Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 123.

الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَاأَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾ فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَامُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَامُوسَى أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾ اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾

22. Medyen'e doğru yönelince "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir" dedi. 23. Medyen suyuna varınca üst tarafından (hayvanlarını) sulayan bir grup insan buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını) engelleyen iki kadın gördü. Onlara "Derdiniz nedir?" dedi. Şöyle cevap verdiler: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır." 24. Nihayet onların yerine hayvanlarını suladıktan sonra bir gölgeye varıp "Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım" dedi. 25. Sonra onlardan birisi utana utana yürüyerek ona gelip "Babam bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor" dedi. Musa, ona (Şuayb'a) gelip başından geçeni anlatınca o "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun" dedi. 26. Kızlardan biri "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi. 27. Dedi ki: "Sekiz yıl bana hizmet etmen üzere bu iki

kızımdan birini seninle nikâhlayayım istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu senin bir lütfun olur. Bununla beraber sana zorluk çektirmek de istemem. İnşâallah beni iyilerden bulacaksın." 28. Dedi ki: "Bu seninle benim aramdadır. İki vadeden hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık olmasın. Allah da bu söylediğimize vekildir." 29. Musa süreyi tamamlayıp ailesi ile yola çıkınca Tûr'un yan tarafında bir ateş gördü. Ailesine "Siz durun, çünkü ben bir ateş gördüm. Belki ateşten size bir haber yahut ısınmanız için size ateşten bir parça getiririm" dedi. 30. Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan ona "Ey Musa! Muhakkak Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım" diye seslenildi. 31. "Ve asanı da yere bırak!" Onu ufak bir yılan gibi hareket ediyor görünce arkasına bakmadan dönüp kaçtı. Ey Musa! Geri gel ve korkma! Çünkü sen güven altında olanlardansın. 32. Elini koynuna sok! Hastalıksız, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). Bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki burhandır. Çünkü onlar fâsık bir kavimdirler.

٢٢٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الرَّهَبِ}، قَالَ: مِنَ الرُّعْبِ.

2203- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Korkudan açılan kolunu kendine çek"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مِنَ الرَّهَبِ/***Mine'r-rahbi,'*** korkudan demektir."[274]

٢٢٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ}، قَالَ: إِنِّي لَنْ أُعِينَ بَعْدَهَا ظَالِمًا عَلَى فُجْرِهِ.

2204- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için artık günahkârlara***

274 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 473; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 388.

arka çıkmam"[275] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bundan sonra hiçbir zalime günah işleme konusunda destek olmayacağım."[276]

٢٢٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَوَاءَ السَّبِيلِ}، قَالَ: قَصْدَ السَّبِيلِ.

2205- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada doğru yol kastedilmektedir."[277]

٢٢٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَذُودَانِ} قَالَ: تَذُودَانِ النَّاسَ عَنْ غَنَمِهِمَا.

2206- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Medyen suyuna varınca üst tarafından (hayvanlarını) sulayan bir grup insan buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını) engelleyen iki kadın gördü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanları koyunlarından uzaklaştırıyorlardı."[278]

٢٢٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ}، قَالَ: فَتَشْرَبُ فَضَالَتَهُمْ.

2207- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çobanlar sulayıp çekilmeden biz sulamayız"*** âyeti hakkında

---

275 Kasas 28/17.

276 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 47; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 452. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 123.

277 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 45; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 457; Kurtubî, *Tefsîr*, IV, 144; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 169.

278 Ben bu hadisi, Kelbî'ye nisbet edilmiş şekilde bulamadım. Ancak Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 56; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 113. İbn Ebî Hâtim hadisi Ebû Mâlik'ten rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 459; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 169; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 383.

şöyle demiştir: "Onların geri kalanları da hayvanlarını sulayıncaya kadar (biz sulamayız)."[279]

٢٢٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ} الْآيَةَ، قَالَ: كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ جَهِدَ، فَقَالَ: {رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ}.

2208- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet onların yerine hayvanlarını suladıktan sonra bir gölgeye varıp 'Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım' dedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın Peygamberi tüm gücünü harcamıştı. Bundan dolayı ***'Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım'*** dedi."[280]

٢٢٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ}، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ قُوَّتَهُ كَانَتْ سُرْعَةَ مَا أَرْوَى غَنَمَهُمَا، قَالَ: وَبَلَغَنَا أَنَّهُ مَلَأَ الْحَوْضَ بِدَلْوٍ وَاحِدٍ.

2209- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kızlardan biri 'Babacığım! Onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır' dedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre, Musa *aleyhisselâm*'ın gücü, kızların koyunlarını sularken hızla tükendi. Zira bize nakledildiğine göre, havuzu tek bir kova ile (su çekerek) doldurmuştu."[281]

---

279 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 458. Taberî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 57; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 125.

280 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 59; İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.

281 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 64. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Ebû Mâlik'ten rivayet etmiştir. İbn Kesîr de hadisi uzun bir şekilde Ömer b. el-Hattâb'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 134-135; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 171.

٢٢١٠ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: أَمَّا أَمَانَتُهُ فَإِنَّهُ أَمَرَهَا أَنْ تَمْشِيَ خَلْفَهُ.

2210- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Musa *aleyhisselâm*'ın güvenilirliği ve dürüstlüğünün göstergesi, kızdan arkasından yürümesini istemesidir."[282]

٢٢١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ}، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَرْعَى عَلَيْهِ أَكْثَرَ الْأَجَلَيْنِ.

2211- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dedi ki: Bu seninle benim aramdadır. İki vadeden hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık olmasın. Allah da bu söylediğimize vekildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İbn Abbâs şöyle dedi: "İki süreden daha fazla onun için çobanlık yaptı."[283]

٢٢١٢ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ}، قَالَ: شُعْلَةٌ مِنَ النَّارِ.

2212- Ma'mer, Kelbî'nin ***"Belki ateşten size bir haber yahut ısınmanız için size ateşten bir parça getiririm"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ/***Cevzetin min nâr,'*** ateş közü, kor demektir."[284]

---

282 Taberî bu hadisi bir önceki hadisin içinde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 64. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Şureyh'ten rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 463. Bu hadis Ömer, İbn Abbâs, Şüreyh el-Kâdî, Ebû Mâlik, Katâde ve Muhammed b. İshâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 385; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 171.

283 Bu hadis isnadında inkıta ile rivayet edilmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'ş-Şehâdât, V, 289. Sevrî bu hadisi Atâ b. es-Sâib, Sâîd b. Cübeyr ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 243. Humeydî hadisi İkrime ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Humeydî, *el-Müsned*, I, 245-246. İbn Ebî Hâtim hadisi aynı isnadla İkrime ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 468. Begavî hadisi İbn Abbâs ve Ebû Zer'den aynı şekilde nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 171. Hâkim hadisi merfû olarak rivayet etmiştir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 407; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini, İbn Merdûye'nin de Câbir ve Ebû Hureyre'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 127.

284 Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 70; İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 581. Begavî hadisi Katâde ve Mukâtil'den şöyle

٢٢١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: أَصْلُ الشَّجَرَةِ فِي طَرَفِهَا النَّارُ، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ}.

2213- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Ağacın gövdesinin bir tarafında ateş vardı. ***'Ateşten bir parça'*** âyeti de bunu ifade eder."[285]

٢٢١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ}، قَالَ: شَجَرَةُ الْعَوْسَجِ[286].

2214- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ağaç, sincan dikeni ağacıdır."[287]

٢٢١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: كَانَ عَصَا مُوسَى مِنَ الْعَوْسَجِ، وَالشَّجَرَةُ أَيْضًا مِنَ الْعَوْسَجِ.

2215- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm*'ın asası, sincan dikeni ağacındandı. O (âyette sözü edilen) ağaç da sincan dikeni ağacı idi."[288]

---

nakletmiştir: "O, bir kısmı yanmış köktür. Yani bir parça kordur." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 182. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bir parça ateştir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 386.

285 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 7. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Abdürrezzâk'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 470.

286 Dikenli bir ağaç türüdür. Yuvarlak kırmızı meyvesi vardır. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2937.

287 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 128; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 172.

288 Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 71.

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾

33. *Dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan bir kişi öldürmüştüm. Beni öldürmelerinden korkuyorum. 34. Kardeşim Hârûn'un ise dili benden fasihtir. Onu bana yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin. Çünkü ben beni yalanlamalarından korkuyorum."*

٢٢١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رِدْءًا يُصَدِّقُنِي} . قَالَ: عَوْنًا لِي.

2216- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onu bana yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**رِدْءًا يُصَدِّقُنِي/*Rid'en yusaddikunî,'*** beni tasdik edecek bir destekçi, yardımcı demektir."[289]

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَاأَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَاهَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

35. Dedi ki: "Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, âyetlerimiz (mûcize yardımlarımız) sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ve size tâbi olanlar

---

289 Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 75. İbn Ebî Hâtim hadisi Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 474; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 173; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 286; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 389.

üstün geleceksiniz." 36. Musa onlara apaçık âyetlerimizle gelince "Bu ancak düzmece bir büyüdür. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik" dediler. 37. Musa "Rabbim, kendi katından kimin hidayet (hakka rehberlik) getirdiğini ve hayırlı akıbetin kime nasip olacağını en iyi bilendir. Doğrusu zulmedenler kurtulamazlar" dedi. 38. Firavun "Ey ileri gelenler! Sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Haydi benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et). Bana yüksek bir kule yap! Olur ki Musa'nın ilahının yanına çıkarım. Hem ben onu kesinlikle yalancılardan sayıyorum" dedi.

٢٢١٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ}، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ طَبَخَ الْآجُرَّ.

2217- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Hâmân! Haydi benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Öğrendiğime göre, tuğlaları ilk defa pişiren kişi odur."[290]

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى

---

290 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 77; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 476; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 174; Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 327; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 277; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 120. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 129.

بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾

39. O da orduları da o yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar. 40. Bunun üzerine onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zalimlerin akıbetinin nasıl olduğuna bir bak! 41. Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet gününde ise onlara yardım edilmez. 42. Biz bu dünyada da arkalarına bir lanet taktık. Kıyamet gününde de onlar çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır. 43. And olsun önceki nesilleri helâk ettikten sonra Musa'ya düşünüp öğüt alsınlar diye insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. 44. Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun ve (o hâdiseyi) görenlerden de değildin.

٢٢١٨ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ}، قَالَ: يَعْنِي جَبَلًا غَرْبِيًّا كَانَ.

2218- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen batı yönünde bulunmuyordun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada batı tarafında bulunan bir dağı kastediyor."[291]

٢٢١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي مُدْرِكٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، رَفَعَ الْحَدِيثَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا}، قَالَ: نُودُوا يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ أَجَبْتُكُمْ قَبْلَ أَنْ تَدْعُونِي، وَأَعْطَيْتُكُمْ قَبْلَ أَنْ تَسْأَلُونِي، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا}.

---

291 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 80; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 479. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 122; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 175; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 291; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir.

2219- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Ebû Müdrik[292] > Ebû Zür'a[293] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Cerîr,[294] ***"Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun"*** âyeti hakkında Allah Resûlü'nden şunu nakletmiştir: ***"Şöyle nida edildi: Ey Muhammed ümmeti! Bana dua etmeden önce duanızı kabul ettim. Benden istemeden önce size verdim."*** Dedi ki: ***"Biz seslendiğimizde sen Tûr tarafında da değildin. Bilakis senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik); ola ki düşünüp öğüt alırlar" âyeti de bunu ifade ediyor.***[295]

وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ
تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ
نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا
لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا
جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا
أُوتِيَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

45. Fakat biz çeşitli nesiller yarattık ve onların ömürleri uzadıkça uzadı. Sen Medyenliler arasında kalmıyordun

---

292 O, Ali b. Müdrik en-Nehaî Ebû Müdrik el-Kûfî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. 120 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 44.

293 O, Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr b. Abdillah el-Becelî el-Kûfî'dir. İsminin Abdullah ve Abdurrahmân olduğu söylenmektedir. Bk. *Takrîb*, II, 424.

294 *Takrîb*'de Amr b. Cerîr şeklinde geçmektedir. Ancak doğrusu şu şekildedir: Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr şeklindedir. *et-Tehzîb*'de Amr b. Cerîr olarak geçmektedir. Bk. *et-Takrîb,* II, 66; *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 13.

295 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 80. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Ebû Zür'a ve Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 480; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 292; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 123. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Nesâî, Hâkim, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 129.

ki âyetlerimizi onlara okuyasın. Fakat (peygamberleri) gönderenler gerçekten bizleriz. 46. Biz seslendiğimizde sen Tûr tarafında da değildin. Bilakis senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik); ola ki düşünüp öğüt alırlar. 47. Eğer ellerinin önden gönderdikleri sebebi ile kendilerine bir musibet gelip çattığında "Rabbimiz! Sen bize bir resûl göndermeli değil miydin? O takdirde biz de senin âyetlerine uyar ve mü'minlerden olurduk" demeyecek olsalardı (biz onlara resûl göndermezdik). 48. Ama onlara nezdimizden hak gelince "Musa'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Peki, daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? "Birbirini destekleyen iki sihir!" demişler ve şunu söylemişlerdi: "Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz."

٢٢٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِحْرَانِ تَظَاهَرَا}، قَالَ: الْكِتَابَانِ قَدْ ذَكَرَهُمَا فَنَسِيتُ أَحَدَهُمَا، وَحَفِظْتُ أَنَّ أَحَدَهُمَا الْقُرْآنُ.

2220- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Birbirini destekleyen iki sihir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, birbirine destek veren iki kitaptır. O iki kitabı zikretmişti fakat ben birini unuttum. Diğerinin Kur'ân olduğunu belleyip korudum."[296]

٢٢٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، قَوْلُهُ: {سَاحِرَانِ تَظَاهَرَا} مُحَمَّدٌ، وَعِيسَى، أَوْ قَالَ: مُوسَى.

2221- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Birbirini destekleyen iki sihir"*** âyeti hakkında şöyle

---

296 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Kur'ân ve Tevrat." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 10; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 471; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 176; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 392. İkrime, Katâde ve Dahhâk'ın da "Kur'ân ve İncil" dedikleri rivayet edilmiştir.

demiştir. "Kastettikleri, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ve İsa *aleyhisselâm*'dır. -Veya şöyle dedi: Musa *aleyhisselâm*'dır.-"[297]

٢٢٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ وَهُوَ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ فِي الْمُلْتَزَمِ، وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلَى يَدِ عِكْرِمَةَ مَوْلَاهُ فَقُلْتُ: أَسِحْرَانِ أَمْ سَاحِرَانِ؟، قَالَ: فَقُلْتُ ذَاكَ مِرَارًا، فَقَالَ عِكْرِمَةُ: سَاحِرَانِ اذْهَبْ أَيُّهَا الرَّجُلُ أَكْثَرْتَ عَلَيْهِ.

2222- Abdürrezzâk > Ma'mer > Humeyd el-A'rec isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "İbn Abbâs Rükün ile Mültezem'deki kapı arasında azadlı kölesi İkrime'nin koluna yaslanmış iken ona "'سِحْرَان/sihrâni' şeklinde mi, yoksa 'سَاحِرَان/sâhirâni' şeklinde midir?" diye sordum. Bunu bir kaç defa sordum. Bunun üzerine İkrime, "'سَاحِرَان/sâhirâni' şeklindedir, git artık be adam, çok sordun" dedi."[298]

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَى مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا

297 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 83; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 480. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Buhârî, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 130.

298 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 75; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 53. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir, Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 130. Cumhur, "ساحران" şeklinde, Kûfeliler ve Hafs ise "سحران" şeklinde okumuşlardır. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 307; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 294; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 124; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 392; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 171.

لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ إِنَّكَ لَا
تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾
وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا
يُجْبٰى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

49. De ki: "Eğer siz doğru söyleyenlerden iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım." 50. Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevalarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidayet olmaksızın hevasına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Muhakkak Allah, zalimler topluluğunu doğruya iletmez. 51. And olsun ki Biz belki öğüt alırlar diye sözü onlara birbiri ardınca ulaştırdık. 52. Ondan (Kur'ân'dan) önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona iman ederler. 53. Onlara okunduğunda "Biz ona iman ettik. Çünkü o, Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak Biz ondan önce de Müslümanlardan idik" dediler. 54. İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler. 55. Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler ve "Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selâm olsun sizlere. Bizim cahillerle işimiz yok" derler. 56. Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğine hidayet verir. Ve O, hidayet bulanları daha iyi bilir. 57. (Kureyş kâfirleri) "Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız" dediler. Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

٢٢٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَرَمًا آمِنًا}، قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْحَرَمِ آمِنِينَ يَذْهَبُونَ حَيْثُ شَاءُوا، فَإِذَا خَرَجَ أَحَدُهُمْ قَالَ: أَنَا مِنْ أَهْلِ الْحَرَمِ فَلَمْ يُعْرَضْ لَهُ، وَكَانَ غَيْرُهُمْ مِنَ النَّاسِ إِذَا خَرَجَ قُتِلَ أَوْ سُلِبَ.

2223- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mekke ahalisi, güven içindeydi ve diledikleri yere gidebiliyorlardı. Onlardan biri bir yere gittiği zaman 'Biz Mekke ahalisindeniz' derdi. Bunun üzerine ona dokunulmazdı. Onların dışındaki insanlar, şehir dışına çıktıkları zaman öldürülür veya soyulurlardı."[299]

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾

58. Biz, refahından şımarmış nice memleketi helâk etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda pek az oturulabilmiştir. Onlara Biz vâris olmuşuzdur. 59. Rabbin, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin

---

299 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 94; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 492. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 134.

merkezine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Zaten Biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir. 60. Size verilen her şey dünya hayatının bir geçimliği ve süsüdür. Allah'ın yanında olan ise daha hayırlı ve kalıcıdır. Hâlâ düşünmez misiniz? 61. Acaba kendisine güzel bir vaatte bulunduğumuz kimse -ki ona mutlaka kavuşacaktır- (sırf) dünya hayatının geçici menfaat ve zevkini yaşattığımız sonra kıyamet gününde (azap için) huzurumuza getirilenler arasında bulunan kimse gibi midir? 62. Onlara sesleneceği o günde "İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?" diyecektir. 63. Aleyhlerine söz hak olanlar "Rabbimiz! İşte azdırdığımız kimseler bunlardır. Biz azdığımız gibi onları da azdırdık. Biz sana onlardan uzak olduğumuzu bildiriyoruz" diyecekler.

٢٢٢٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا}، قَالَ: هُمُ الشَّيَاطِينُ.

2224- Ma'mer, Katâde'nin ***"İşte azdırdığımız kimseler bunlardır. Biz azdığımız gibi onları da azdırdık"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bunlar, şeytanlardır."[300]

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ

300 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 98; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 496. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 135.

إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

64. Ve onlara "Ortaklarınızı çağırın" denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar da kendilerine cevap vermezler. Üstelik azabı da görürler. Keşke hidayet bulmuş olsalardı. 65. O gün onları çağırıp "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" diyecektir. 66. İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir (delilleri tükenmiş, söyleyecek sözleri kalmamıştır); onlar birbirlerine de soramayacaklardır. 67. Ama kim tevbe edip iman eder ve sâlih amel işlerse onun felah bulanlardan olması umulur. 68. Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme yetkileri yoktur. Allah şirk koştukları şeylerden yüce ve münezzehtir. 69. Rabbin, kalplerinin neyi gizlediğini ve neyi açığa vurduğunu bilir. 70. O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Dünyada da ahirette de hamd yalnız O'nundur. Hüküm de sadece O'na aittir. Ve ancak O'na döndürüleceksiniz. 71. De ki: "Ne dersiniz, eğer Allah kıyamet gününe dek üzerinize geceyi kesintisiz sürdürse Allah'tan başka size aydınlık getirecek ilah kimdir? hâlâ dinlemeyecek misiniz?" 72. De ki: "Ne dersiniz, eğer Allah kıyamet gününe kadar üzerinize gündüzü kesintisiz sürdürse Allah'tan başka size içinde rahat bulacağınız geceyi getirecek ilah kimdir? hâlâ görmeyecek misiniz?" 73. Geceyi

ve gündüzü sizin için onda sükûn bulasınız ve lütfundan arayasınız diye yaratmış olması O'nun rahmetindendir. Olur ki şükredersiniz. 74. O gün onlara "İddia ettiğiniz ortaklarım nerede?" diye seslenecektir. 75. Her ümmetten birer şahit çıkarır ve deriz ki: "Haydi delilinizi getirin." Böylece hakkın gerçekten Allah'ın olduğunu bilecekler ve iftira edegeldikleri şeyler de önlerinden kaybolup gidecektir. 76. Gerçekte Kârûn, Musa'nın kavminden idi. Fakat onlara karşı azgınlık etti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi. Hani kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez."

٢٢٢٥ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ}، قَالَ: الْعُصْبَةُ مَا بَيْنَ الْخَمْسَ عَشْرَةَ إِلَى الْأَرْبَعِينَ.

2225- Ma'mer, Kelbî'nin ***"Biz ona öyle hazineler vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'العُصْبَة/***el-Usbe,'*** on beşle kırk adam arası bir topluluk demektir."[301]

٢٢٢٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ}، قَالَ: كَانَتْ مِنْ جُلُودِ الْإِبِلِ.

2226- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ona öyle hazineler vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Anahtarları deve derilerinden yapılmıştı."[302]

---

301 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 137. Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 107; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 504; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 181; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 335; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2965; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 1986.

302 Şevkânî bu hadisi Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 186. İbn Ebî Hâtim bu hadisi isnadlı olarak Heyseme'den şöyle

٢٢٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ: {لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ}، قَالَ: كَانَتْ مَفَاتِحُهُ مِنْ جُلُودِ الْإِبِلِ.

2227- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Uyeyne > Humeyd el-A'rec isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz ona öyle hazineler vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Anahtarları deve derilerinden yapılmıştı."[303]

٢٢٢٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَيَحْيَى، عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، أَرَادَ أَنْ يَضْرِبَ مِنْ جُلُودِ الْإِبِلِ دَرَاهِمَ، فَقَالُوا: إِذًا تَفْنَى الْإِبِلُ فَتَرَكَهَا.

2228- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yahyâ > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Sîrîn şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* deve derilerinden dirhem basmak istedi. Ancak insanlar, 'O zaman develer biter' deyince bundan vazgeçti."[304]

٢٢٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ}، قَالَ: الْعُصْبَةُ خَمْسَةَ عَشَرَ رَجُلًا.

2229- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'الْعُصْبَة/***el-Usbe,'*** on beş kişiden oluşan bir topluluk demektir."[305]

---

rivayet etmiştir: "Anahtarları kırk deve taşıyordu." rivayet etmiştir. Şevkânî, İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 502.

303 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 157; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 503; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 313; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 399; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 186.

304 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

305 Mücâhid şöyle demiştir: "'العصبة' on ila on beş kişiden oluşan topluluktur." Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, I, 459; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 108; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 504; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 183; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 313. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 137. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 448.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

77. "Allah'ın sana verdiği ile ahiret yurdunu ara! Dünyadan da nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et. Yeryüzünde de fesat isteme! Çünkü Allah fesat çıkaranları sevmez."

٢٢٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا}، قَالَ: لَا تَنْسَ الْحَلَالَ مِنَ الدُّنْيَا أَيْ: اتَّبِعِ الْحَلَالَ.

2230- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dünyadan da nasibini unutma!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünyadan helâli unutma yani helâli takip et."[306]

٢٢٣١ - مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ: {وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا}، قَالَ: الْعَمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ نَصِيبُهُ مِنَ الدُّنْيَا الَّذِي يُثَابُ عَلَيْهِ فِي الْآخِرَةِ.

2231- Ma'mer > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Dünyadan da nasibini unutma!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kişinin dünyadan nasibi, ahirette kendisiyle mükâfatlandırılacağı Allah'ın emri doğrultusunda amel etmesidir."[307]

---

306 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 113. Ebû Hayyân bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 137; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 186; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 235; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 111; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 314; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 399.

307 Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 112; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 505. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 137. Müfessirlerin cumhuru şöyle demiştir: "Ahiret için dünyada çalışmaktır." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 86.

٢٢٣٢ - نا سَلَمَةُ، قَالَ: نا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ مُحَرَّرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا}، قَالَ: أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ قَدْرَ قُوتِهِ، وَيَدَعَ مَا سِوَى ذَلِكَ.

2232- Seleme[308] > Firyâbî > Muhriz[309] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Dünyadan da nasibini unutma!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O'nun emri, azık olacak kadarını alması ve bunun dışındakileri terk etmesidir."[310]

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

78. "Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir" dedi. O şüphesiz Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulara günahları sorulmaz.

٢٢٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ}، قَالَ: يَدْخُلُونَ النَّارَ بِغَيْرِ حِسَابٍ.

2233- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Suçlulara günahları sorulmaz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hesaba çekilmeden cehenneme sokulurlar."[311]

---

308 O, İbn Şebîb'dir.

309 O, Muhriz b. Abdillah el-Cezerî Ebû Recâ'dır. Hişâm b. Abdilmelik'in azadlı kölesidir. Sıdk sahibidir. Yedinci tabakadan olup tedlise düşmüştür. Buhârî ve İbn Mâce ondan rivayette bulunmuşlardır. Bk. *Takrîb*, II, 231.

310 Ebû Hayyân bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 137.

311 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 114; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 508; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 316. Şevkânî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 187.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
يَالَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

79. Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler "Keşke Karûn'a verilen gibi bize de verilseydi. Gerçekten o büyük bir nasip sahibidir" dediler.

٢٢٣٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عُثْمَانَ الْأَسْوَدِ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ}، قَالَ: خَرَجَ عَلَى بَرَاذِينَ بِيضٍ سُرُوجُهَا أُرْجُوَانٌ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ مُعَصْفَرَةٌ.

2234- Abdürrezzâk > Ma'mer Katâde > Sevrî > Osmân el-Esved isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kârûn, üzerlerinde kırmızı örtüler olan soylu kadına atları ile çıkmıştı. Üstlerinde de aspur ile (sarıya boyanmış) elbiseler vardı."[312]

٢٢٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: خَرَجَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلَافِ دَابَّةٍ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ حُمْرٌ مِنْهَا أَلْفُ بَغْلَةٍ بَيْضَاءَ عَلَيْهَا قَطَائِفُ أُرْجُوَانٍ.

2235- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "O, milletinin karşısına üzerlerinde kırmızı örtüler olan dört bin binek ile çıktı. Bu bineklerden bin tanesi beyaz katır idi. Üstlerinde de kırmızı kadifeler vardı."[313]

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا
يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ

---

312 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 105; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 182; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 317. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 137-138.

313 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 15; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 509. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 138.

فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

80. Kendilerine ilim verilenler ise dediler ki: "Yazık size! İman edip sâlih amel işleyenler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur." 81. Sonra biz onu da evini de yere geçirdik. Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluğu yoktu. Kendisi de yardım edebileceklerden olmadı. 82. Dün onun yerinde olmayı temenni edenler sabah şöyle diyorlardı: "Vay! Demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Eğer Allah bize lütfetmeseydi bizi de gerçekten yere geçirirdi. Vay! Demek ki kâfirler iflah olmazlar."

٢٢٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيْكَأَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ}، قَالَ: يَقُولُ أَوَلَا يَعْلَمُ أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ؟، وَيَقُولُ: {لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ}، يَقُولُ: أَوَلَا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ؟

2236- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Vay! Demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir ve daraltır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Diyor ki: Ya Allah'ın kullarından dilediğine geniş rızık verdiğini, dilediğine de kıstığını bilmiyor. ***'Eğer Allah bize lütfetmeseydi bizi de gerçekten yere geçirirdi. Vay! Demek ki kâfirler iflah olmazlar.'*** [314] Diyor ki: Ya da kâfirlerin kurtulamayacağını bilmiyor."[315]

---

314 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 120; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 516; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 336. İbn Kesîr bu hadisi Taberî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 401. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 139.

315 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 517.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾

84. Kim iyilikle gelirse onun için ondan hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir. 85. Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir. De ki: "Rabbim hidayetle geleni ve apaçık sapıklıkta olanı daha iyi bilir."

٢٢٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ}، قَالَ: هَذِهِ مِمَّا كَانَ يَكْتُمُ ابْنُ عَبَّاسٍ.

2237- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, İbn Abbâs'ın gizli bıraktığı âyetlerdendir."[316]

٢٢٣٨ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَأَمَّا الْحَسَنُ، وَالزُّهْرِيُّ، فَقَالَا: مَعَادُهُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ.

2238- Ma'mer şöyle demiştir: Hasan ve Zührî şöyle dediler: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in döndürüleceği yer, kıyamet günüdür."[317]

---

316 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 522; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 403; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 510. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 509.

317 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 124; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 521. Begavî bu hadisi Zührî ve İkrime'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 186. İbn Kesîr hadisi İbn Abbâs, Hasan, Mâlik ve Zührî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 402. Ebû Hayyân ve Şevkânî'de cumhurum görüşü ihtilaf etmiştir. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*'te şöyle demiştir: "Âhiret içindir yani biz seni ölümden sonra dirilteceğiz." İbn Abbâs ve Saîd el-Hudrî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Meâd, ölümdür." Ebû

وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

86. Sen bu Kitab'ın sana verileceği ümidinde değildin. (Bu) ancak Rabbinden bir rahmet (olarak gelmiş)tir O halde sen asla kâfirlere yardımcı olma! 87. Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar. Rabbine davet et. Asla müşriklerden olma! 88. Allah ile birlikte başka bir ilaha dua (ve ibadet) etme. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O'nun vechinden (zatından) başka her şey helâk olacaktır. Hüküm yalnız O'nundur ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.

Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 136. Şevkânî, cumhur müfessirin şöyle dediğini nakletmiştir: "Döndürülecek yer, Mekke'dir."

سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ

29. ANKEBÛT SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[318]

الم ﴿١﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Mîm. 2. İnsanlar, "İman ettik" demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?

٢٢٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَامِرٍ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ الْهِجْرَةِ كَتَبَ بِهَا الْمُسْلِمُونَ إِلَى إِخْوَانِهِمْ بِمَكَّةَ، وَخَرَجُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ أَدْرَكَهُمُ الْمُشْرِكُونَ فَرَدُّوهُمْ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: {الم أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ} عَشْرُ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ السُّورَةِ، فَتَعَاهَدُوا أَنْ يَخْرُجُوا إِلَى الْمَدِينَةِ، فَخَرَجُوا فَتَبِعَهُمُ الْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا فَمِنْهُمْ مَنْ قُتِلَ، وَمِنْهُمْ مَنْ نَجَا فَنَزَلَتْ فِيهِمْ {ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا، ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ}.

2239- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: "Hicret âyeti indiği zaman Medîne'deki Müslümanlar, Mekke'deki kardeşlerine hicretle ilgili âyeti yazıp bildirince onlar, Medîne'ye doğru yola çıktılar.

---

318 Besmele Türkiye nüshasından ilave edilmiştir.

Yolun bir kısmını katetmişken müşrikler, onlara yetişip onları geri döndürdüler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***"Elif, Lâm, Mîm. İnsanlar, 'İman ettik' demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?"*** âyetleriyle birlikte bu sûrenin ilk on âyetini indirdi. Bunun üzerine Mekke'deki Müslümanlar, Medîne'ye gitmeye ahdedip yola çıktılar. Ancak müşrikler, onların peşine düşünce onlardan bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da kurtuldu. O Müslümanlar hakkında şu âyet indi: ***"Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir."***[319]

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ
كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللّٰهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ
فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ
عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ

---

319 Nahl 16/110. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 129; İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: "Muhammed b. Yahyâ > Abbâs b. el-Velîd > Yezîd b. Zürey' > Saîd > Matar el-Varrâk isnadıyla Âmir Şa'bî'den rivayet edildi." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 526; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 14; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 229. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Şa'bî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 141. Süyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, s. 166. İbn Atiyye şöyle demiştir: "Bu âyet bu sebeple veya rivayetlerde zikredilen anlamlarda nâzil olduysa Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmeti için bakidir. Yani zaman devam ettiği sürece hükmü mevcuttur." Kurtubî onun bu değerlendirmesin doğru olduğunu belirtmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 324.

آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

3. And olsun onlardan önce geçenleri Biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir. 4. Yoksa o kötülükleri işleyenler Bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar! 5. Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa muhakkak Allah'ın belirlediği ecel elbette gelecektir. O, her şeyi işitendir, bilendir. 6. Kim cihad ederse ancak kendisi için cihad eder. Şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir. 7. İman edip sâlih amel işleyenlere gelince; and olsun ki Biz onların kötülüklerini elbette örteriz ve elbette onları yapageldikleri amellerden daha güzeli ile mükâfatlandırırız. 8. Biz, insana anne-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Dönüşünüz yalnız banadır. Yaptıklarınızı size haber vereceğim. 9. İman edip sâlih amel işleyenleri Biz elbette sâlihler arasına katacağız. 10. İnsanlardan bazıları "Biz, Allah'a iman ettik" derler ama ona Allah yolunda eziyet edildiğinde insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi sayar. Eğer Rabbinden bir yardım gelirse and olsun ki "Şüphesiz biz sizinle beraber idik" derler. Allah âlemlerin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?

٢٢٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ، يَقُولُ: كَانَ نَاسٌ بِمَكَّةَ قَدْ شَهِدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَلَمَّا خَرَجَ الْمُشْرِكُونَ إِلَى بَدْرٍ أَخْرَجُوهُمْ مَعَهُمْ فَقُتِلُوا، قَالَ: فَنَزَلَتْ فِيهِمْ {الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ} إِلَى قَوْلِهِ: {عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا} قَالَ: فَكَتَبَ بِهَا الْمُسْلِمُونَ الَّذِينَ بِالْمَدِينَةِ إِلَى الْمُسْلِمِينَ الَّذِينَ بِمَكَّةَ فَخَرَجَ النَّاسُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ طَلَبَهُمُ الْمُشْرِكُونَ فَأَدْرَكُوهُمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَعْطَى الْفِتْنَةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ {وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ} فَكَتَبَ بِهَا الْمُسْلِمُونَ الَّذِينَ بِالْمَدِينَةِ إِلَى الْمُسْلِمِينَ الَّذِينَ

بِمَكَّةَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي ضَمْرَةَ لِأَهْلِهِ، وَكَانَ مَرِيضًا: أَخْرِجُونِي إِلَى الرَّوْحِ، فَأَخْرَجُوهُ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالْخَضْخَاضِ مَاتَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ} إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، وَنَزَلَ فِي أُولَئِكَ الَّذِينَ كَانُوا أَعْطَوُا الْفِتْنَةَ {ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ}.

2240- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: Mekkelilerden bazıları şehadet getirip Müslüman olmuştu. Müşrikler, Bedir'e gidince onları da yanlarında Bedir'e götürdüler ve bunlar Bedir'de öldürüldüler. Bunun üzerine onlar hakkında ***"Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken 'Ne işte idiniz?' dediler. Bunlar 'Biz yeryüzünde çaresizdik' diye cevap verdiler. Melekler de 'Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!' dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir. Ancak çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesnadır. İşte Allah'ın bunları affedeceği umulur. Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır"***[320] âyetleri indi. Ardından Medîne'deki Müslümanlar, Mekke'de kalan Müslümanlara bu âyetleri yazıp gönderdiler. Bunun üzerine Mekke'de kalan bazı Müslümanlar yola çıktılar. Ancak yolun bir kısmını geçmişken müşrikler, peşlerine düşüp onları yakaladılar. Bazıları İslâm'dan küfre geri döndü. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlar hakkında ***"İnsanlardan bazıları 'Biz, Allah'a iman ettik' derler ama ona Allah yolunda eziyet edildiğinde insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi sayar. Eğer Rabbinden bir yardım gelirse and olsun ki 'Şüphesiz biz sizinle beraber idik' derler. Allah âlemlerin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?"*** âyetini indirdi. Medîne'deki Müslümanlar, bu âyeti yazıp Mekke'de kalan Müslümanlara gönderdiler. Bunun üzerine Damraoğulları'ndan hasta olan bir adam, "Beni Ravh'a götürün" dedi. Onu Hashâs'a kadar götürdüler, ancak orada vefat etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onun hakkında ***"Allah'a ve Resûlü'ne hicret maksadıyla evinden çıkan kimseye daha sonra ölüm erişirse onun mükâfatı Allah'a ait olur. Allah çok mağfiret edendir, rahmet sahibidir"***[321] âyetini indirdi. Ardından Allah Teâlâ fitneye düşüp küfre dönenler hakkında da ***"Sonra***

320 Nisâ 4/97-99.
321 Nisâ 4/100.

şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir"[322] âyetini indirdi.[323]

٢٢٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ} قَالَ: لَا يُبْتَلَوْنَ.

2241- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanlar, 'İman ettik'" demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?"***[324] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Denenmeyeceklerini, sınanmayacaklarını (mı sandılar?)"[325]

وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

11. Allah iman edenleri de elbette bilir. Münafıklık edenleri de elbette bilir. 12. İnkâr edenler, iman edenlere "Bizim yolumuza uyun ki günahlarınızı biz yükleniriz" dediler. Hâlbuki onlar ötekilerin günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Muhakkak onlar elbetteki yalancıdırlar. 13. And olsun ki onlar hem kendi yüklerini (günahlarını) taşıyacaklar hem de kendi yükleri ile birlikte başka yükleri (günahları) yükleneceklerdir. Hiç şüphesiz yaptıkları iftiralardan kıyamet gününde muhakkak sorumlu tutulacaklardır.

---

322 Nahl 16/110.

323 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 239; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 330. Taberî bu hadisi aynı şekilde Katâde'den rivayet etmiştir. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İbn Abbâs'tan nakletmiş ve Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bu hadis daha önce Nisâ sûresinde zikredilmişti.

324 Ankebût 29/2.

325 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 128; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 527. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 141; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 337; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 187.

٢٢٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ} قَالَ: مَنْ دَعَا قَوْمًا إِلَى ضَلَالَةٍ فَعَلَيْهِ مِثْلُ أَوْزَارِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ.

2242- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki onlar hem kendi yüklerini (günahlarını) taşıyacaklar hem de kendi yükleri ile birlikte başka yükleri (günahları) yükleneceklerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kim bir topluluğu dalâlete ve sapıklığa çağırırsa kendi günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin onların günahlarını da yüklenir."[326]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾ وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

14. And olsun biz, Nûh'u kavmine gönderdik. O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Derken onlar zalimler oldukları halde tufan onları yakaladı. 15. Fakat biz onu da gemide olanları da kurtardık ve o gemiyi Biz âlemlere bir âyet (bir öğüt ve bir ibret) kıldık. 16. İbrahim'i de (peygamber gönderdik). Hani o kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibadet edin ve O'ndan korkun. Çünkü eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır. 17. Siz ancak Allah'tan başka birtakım putlara ibadet ediyor ve aslı astarı olmayan yalanlar uyduruyorsunuz. Şu Allah'tan başka ibadet etmekte olduklarınızın size bir rızık vermeye güçleri

326 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 135; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 535. Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 331. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 141; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 510.

yetmez. O halde rızkı Allah katında arayın. O'na ibadet edin ve O'na şükredin. Yalnız O'na döndürüleceksiniz."

٢٢٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا} قَالَ: تَنْحِتُونَ إِفْكًا.

2243- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, **"Siz ancak Allah'tan başka birtakım putlara ibadet ediyor ve aslı astarı olmayan yalanlar uyduruyorsunuz"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا/Ve tehlukûne ifken**' ifadesi, iftira ve yalan uyduruyorsunuz anlamına gelir."[327]

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ

---

327 Kurtubî bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 335. Bu hadis Mücâhid, İkrime ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 407. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 143; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 197; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 538.

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

18. Eğer yalanlarsanız sizden önce geçen ümmetler de yalanlamıştır. Resûl'e düşen apaçık tebliğ etmekten ibarettir. 19. Allah'ın, yaratmayı nasıl başlattığını sonra bunu (nasıl) tekrarladığını görmediler mi? Muhakkak bu, Allah'a göre çok kolaydır. 20. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da yaratmaya nasıl başladığına bir bakın. Bundan sonra Allah ahiret hayatını tekrar yaratacaktır. Çünkü Allah her şeye kâdirdir. 21. Dilediğine azap eder, dilediğine de rahmet eder. Yalnız O'na döndürüleceksiniz. 22. Siz ne yeryüzünde ne de gökte (Allah'ı) âciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız. 23. Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler, işte bunlar Benim rahmetimden ümit kestiler. Onlar için çok acıklı bir azap vardır. 24. Bunun üzerine kavminin cevabı "Onu öldürün yahut onu yakın" demelerinden başka bir şey olmadı. Allah onu ateşten kurtardı. Muhakkak bunda iman eden bir topluluk için âyetler (ibretler) vardır. 25. Dedi ki: "Siz ancak dünya hayatında kendi aranızda bir dostluk için Allah'tan başka birtakım putları ilah edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek ve bazınız bazınıza lanet edecektir. Yeriniz de cehennemdir. Yardımcılarınız da yoktur." 26. Sonra kendisine Lût iman etti ve "Doğrusu ben Rabbime hicret edeceğim" dedi. Şüphe yok ki O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 27. Ve Biz ona İshâk'ı ve Ya'kûb'u da bağışladık. Soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitabı verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik. Ahirette de o muhakkak sâlihlerdendir.

٢٢٤٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا} قَالَ هِيَ كَقَوْلِهِ: {وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً} قَالَ: وَيُقَالُ: لَيْسَ مِنْ أَهْلِ دِينٍ إِلَّا وَهُمْ يَتَوَلَّوْنَهُ.

2244- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ona mükâfatını dünyada verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, şu âyet gibidir: ***'Ona dünyada iyilik verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlihlerdendir.'***[328][329] Her din mensubu, onu (İbrahim *aleyhisselâm*'ı) mutlaka dost görüp sever."[330]

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

28. Lût'u da (hatırla). Hani o kavmine demişti ki: "Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz. 29. Siz erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlikler yapacak mısınız?" Kavminin cevabı ise şöyle demelerinden ibaret oldu: "(Yaptıklarımızın kötülüğü ve azaba uğrayacağımız konusunda) doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını getir bize."

٢٢٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ} قَالَ: فِي مَجَالِسِكُمْ.

2245- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Toplantılarınızda edepsizlikler yapacak mısınız?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Meclislerinizde, oturumlarınızda (edepsizlik yapacak mısınız?)"[331]

---

328 Nahl 16/122.

329 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 546; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 340. İbn Kesîr hadisi İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 411; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 144.

330 Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 3,16; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 340. Şevkânî bu hadisi Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 200.

331 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 494; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 146; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 547; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 241; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-*

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾

30. O da "Rabbim! Bu fesatçılar topluluğuna karşı bana yardım et" dedi. 31. Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde ile geldiklerinde "Muhakkak ki biz şu kasaba halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir" dediler. 32. "Ama orada Lût da var" dedi. "Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz onu ve -karısı dışında- aile halkını elbette kurtaracağız. Çünkü o kadın geride kalacaklardandır" dediler.

٢٢٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا} قَالَ: لَا تَجِدُ الْمُؤْمِنَ إِلَّا، يَحُوطُ الْمُؤْمِنَ حَيْثُ كَانَ.

2246- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"'Ama orada Lût da var' dedi. 'Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz onu ve -karısı dışında- aile halkını elbette kurtaracağız. Çünkü o kadın geride kalacaklardandır' dediler"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Nerede olursa olsun mü'minin başka mü'mini mutlaka savunduğunu görürsün."[332]

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾

33. Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde onlar için tasalandı ve onlar için elinden bir şey gelmedi. Dediler ki: "Korkma

---

Kur'âni'l-Azîm, III, 410; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 338; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 316; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 192; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 4388.

332 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 150; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 549. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 145.

ve kederlenme. Çünkü biz seni ve -karın müstesna- aile halkını kurtaracağız. Çünkü o geride kalacaklardandır."

٢٢٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِيءَ بِهِمْ} قَالَ: سَاءَ ظَنُّهُ بِقَوْمِهِ، وَضَاقَ بِضَيْفِهِ ذَرْعًا.

2247- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde onlar için tasalandı ve onlar için elinden bir şey gelmedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kavminin kötülük yapacağına inandı ve konukları için tedirgin oldu, endişelendi, sıkıldı."[333]

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

34. Biz bu kasaba halkı üzerine, yaptıkları fâsıklık sebebi ile bir azap indireceğiz. 35. And olsun biz akıl erdiren bir topluluk için o kasabadan apaçık bir âyet (ibret) bıraktık. 36. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibadet edin ve ahiret gününe umut bağlayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." 37. Ama onu yalanladılar. Bunun üzerine onları bir sarsıntı yakaladı ve yurtlarında dizleri üzere çökekaldılar. 38. Âd ve Semûd kavmini de (helâk ettik). Onların meskenlerinden bu

---

333 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 148; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 550. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 145.

size belli olmaktadır. Şeytan onlara amellerini süsledi de onları (hak) yoldan alıkoydu. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.

٢٢٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ}: قَالَ: مُعْجَبِينَ بِضَلَالَتِهِمْ.

2248- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Âd ve Semûd kavmini de (helâk ettik). Onların meskenlerinden bu size belli olmaktadır. Şeytan onlara amellerini süsledi de onları (hak) yoldan alıkoydu. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar sapkınlıklarını beğenen, onunla gurur duyan kimselerdi."[334]

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾ مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

39. Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). And olsun ki Musa onlara apaçık belgelerle gelmişti de onlar o yerde büyüklendiler. Hâlbuki onlar (azabımızı aşıp) ileriye geçemediler. 40. Derken Biz her birini günahı ile aldık. Kimilerinin üzerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Kimilerini o çığlık yakaladı. Onlardan kimisini yere geçirdik, kimilerini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyordu

334 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 148; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 553. Begavî bu hadisi Katâde, Mukâtil ve Kelbî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 193. Hâfız hadisi aynı isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 510. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 495.

fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı. 41. Allah'tan başka veliler edinenlerin durumu kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Muhakkak yuvaların en gevşek olanı örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi.

٢٢٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ} قَالَ: هَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللهُ أَنَّهُ لَنْ يُغْنِيَ عَنْهُ شَيْئًا مِنْ ضَعْفِهِ، وَقِلَّةِ أَجْزَائِهِ مِثْلَ ضَعْفِ بَيْتِ الْعَنْكَبُوتِ.

2249- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'tan başka veliler edinenlerin durumu kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Muhakkak yuvaların en gevşek olanı örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Allah'ın müşrikler için vermiş olduğu bir misaldir. Örümcek evinin zayıf olması gibi onların taptıkları ilahları da zayıf ve yetersiz olduğu için kendinden hiçbir şeyi savamaz."[335]

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

42. Şüphesiz ki Allah kendinden başka neyi çağırıyorlarsa bilir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 43. İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz. Bunlara âlimlerden başkası akıl erdiremez. 44. Allah göklerle yeri hak ile yarattı. Muhakkak bunda mü'minler için bir âyet vardır. 45. Sana vahyedilen Kitab'ı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz (insanı)

---

335 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 153; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 555; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 345; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 413; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 317. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 145.

hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar. Allah'ı zikretmek elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah ne yaptığınızı bilir.

٢٢٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ} قَالَ: إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ، وَالْمُنْكَرِ مَا كَانَ فِيهَا، وَذِكْرُ اللهِ النَّاسَ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ.

2250- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Sana vahyedilen Kitab'ı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar. Allah'ı zikretmek elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kişi namaza devam ettiği sürece namaz, fuhşiyat ve kötülüklerden alıkoyar. Allah'ın insanları zikretmesi/anması ise her şeyden daha büyüktür."[336]

٢٢٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: لَيْسَ شَيْءٌ أَفْضَلَ مِنْ ذِكْرِ اللهِ.

2251- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah'ı zikretmekten daha üstün olan hiçbir şey yoktur."[337]

٢٢٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: لَأَنْ أَذْكُرَ اللهَ مِنْ بُكْرَةٍ حَتَّى إِلَى اللَّيْلِ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَحْمِلَ عَلَى جِيَادِ الْخَيْلِ فِي سَبِيلِ اللهِ مِنْ بُكْرَةٍ حَتَّى إِلَى اللَّيْلِ.

2252- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yahyâ b. Saîd > Saîd b. Müseyyeb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muâz b. Cebel şöyle demiştir: "Sabahtan geceye kadar Allah'ı zikretmek, sabahtan geceye kadar Allah yolunda hızlı koşan soylu atlara binmekten bana daha sevimli gelir."[338]

---

336 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in İbn Mâlik'ten rivayet ettiğini belirtmiştir. Taberî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.

337 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 158. Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 349. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 146.

338 Ahmed bu hadisi Muâz b. Cebel'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 184. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed ve İbnu'l-

٢٢٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَمَّنْ سَمِعَ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ لَمْ تَنْهَهُ صَلَاتُهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ، وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزْدَدْ بِهَا مِنَ اللهِ إِلَّا بُعْدًا، وَلَمْ يَزْدَدْ بِهَا مِنَ اللهِ إِلَّا مَقْتًا.

2253- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi > Hasan (el-Basrî) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kimin namazı kendisini hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoymuyorsa o namaz ancak Allah'tan daha fazla uzaklaştırır ve ancak Allah'ın o kişiye olan öfkesini artırır."***[339]

٢٢٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ} لَمْ يَزْدَدْ بِهَا مِنَ اللهِ إِلَّا بُعْدًا.

2254- Abdürrezzâk > Sevrî > İsmâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kim namaz kılar da namazı kendisini hayâsızlıklardan ve kötülüklerden alıkoymazsa namazı onu ancak Allah'tan daha fazla uzaklaştırır."***[340]

Münzir'in Muâz b. Cebel'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 146.

339 Taberî bu hadisi Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 155. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Hasan'dan mürsel olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 145. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Hasan yoluyla İmrân b. Husayn'dan benzer şekilde rivayet etmiştir. Aynı zamanda Tâvus yoluyla da İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 558; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 205.

340 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 155; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 414. Begavî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 195; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 205. İbn Ebî Hâtim bu hadisi aynı isnadla rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 558.

٢٢٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: لَا تَنْفَعُ الصَّلَاةُ إِلَّا لِمَنْ أَطَاعَهَا.

2255- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Ebû Hâlid[341] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Namaz, sadece onun kurallarına uyana fayda sağlar."[342]

٢٢٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَأَلَنِي عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ} قَالَ: قُلْتُ: التَّكْبِيرُ وَالتَّسْبِيحُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ذِكْرُ اللهِ إِيَّاكُمْ أَكْبَرُ مِنْ ذِكْرِكُمْ إِيَّاهُ.

2256- Abdürrezzâk > Sevrî > Atâ b. Sâib isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Rebîa[343] şöyle demiştir: "İbn Abbâs, bana ***"Allah'ı zikretmek elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür"*** âyetini sordu. Ben "Tekbir getirmek ve tesbih etmektir" dedim.[344] Bunun üzerine İbn Abbâs, "Allah'ın sizi zikretmesi, sizin O'nu zikretmenizden daha büyüktür" dedi."[345]

٢٢٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً} قَالَ: هِيَ الْحِجَارَةُ الَّتِي أَبْقَاهَا اللهُ.

---

341 Ebû Hâlid el-Vâlibî el-Kûfî'dir. İsmi Hürmüz'dür. İkinci tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, II, 416.

342 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 155. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 558; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 347. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Ahmed, Taberî, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 146.

343 O, Abdullah b. Rebîa b. Fergat es-Sülemî'dir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir. Bk. *et-Tehzîb*, V, 209.

344 Bunu söyleyen kişi, Abdullah b. Rebîa'dır. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 135; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 156; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 559.

345 Bu hadis Mücâhid, İkrime ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 196; Hâkim, *Müstedrek*, II, 409; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 349; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 315; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 198. Kurtubî bu hadisi İbn Ömer'den merfû olarak nakletmiştir. Aynı zamanda İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Ebu'd-Derdâ, İbn Mürre, Süleymân ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 359.

2257- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun biz akıl erdiren bir topluluk için o kasabadan apaçık bir âyet (ibret) bıraktık"***[346] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu delil, Allah'ın orada bıraktığı taşlardır."[347]

٢٢٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ شُعَيْبًا أُرْسِلَ مَرَّتَيْنِ إِلَى أُمَّتَيْنِ مَدْيَنَ، وَأَصْحَابِ الْأَيْكَةِ.

2258- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin ve ahiret gününe umut bağlayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın"***[348] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize nakledildiğine göre, Şuayb *aleyhisselâm* iki defa iki ümmete; Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir."[349]

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

46. Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin. Ve deyin ki: Bize

---

346 Ankebût 29/35.

347 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 149; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 571; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 193; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 343. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 145; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 202.

348 Ankebût 29/36.

349 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 551; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 137; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, II, 226. Şuayb *aleyhisselâm*'ın Medyen ehline ve Ashâb-ı Eyke'ye gönderildiği hususunda ihtilaf vardır. Bazı müfessirler bu iki medeniyetin aslında aynı medeniyet olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bazı müfessirler ise iki ayrı medeniyet olduğu görüşündedirler. Katâde, İkrime ve Süddî bu görüşü savunanlardan bazılarıdır. Bk. Abdulvehhâb en-Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 145.

indirilene de size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz ancak O'na teslim olanlarız.

٢٢٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ} قَالَ: نَسَخَهَا قَوْلُهُ: {اقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ} وَلَا مُجَادَلَةَ أَشَدَّ مِنَ السَّيْفِ.

2259- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin. Ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz ancak O'na teslim olanlarız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyeti ***'Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün'***[350] âyeti neshetti. Zira kılıçtan daha şiddetli mücadele yoktur."[351]

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

47. İşte sana böylece Kitab'ı indirdik. Kendilerine önceden kitap verdiklerimiz de ona iman ederler. Bunlar arasından da ona iman eden kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak kâfirler bile bile inkâr ederler. 48. Sen bundan önce ne bir yazı okur ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı,

---

350 Tevbe 9/5.

351 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 2; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 560; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 155; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 350; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 415. Nehhâs bu hadisi başka bir isnadla Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 205. Katâde bu âyetin Mekkî olduğunu ve neshedildiğini söylemiştir. Hibetullah b. Selâme, Katâde'nin bu görüşünü onaylamıştır. Bk. Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 73. Bu âyetin muhkem olduğunu ve bu nedenle neshedilmediğini savunlar da vardır. Taberî bu düşüncede olan müfessirlerden biridir. Taberî bu görüşü İbn Zeyd'den nakletmiştir.

bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı. 49. Aksine o, kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr ederler.

٢٢٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ} قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آيَةً بَيِّنَةً، وَكَذَلِكَ قَرَأَهَا قَتَادَةُ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ.

2260- Abdürrezzâk, Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"Aksine o, kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu âyeti '**بَلْ هُوَ آيَةٌ بَيِّنَةٌ/*Bel hüve âyetün beyyinetün'*** şeklinde okudu." Katâde de aynı şekilde okudu. Katâde, ***"Kendilerine ilim verilmiş olanlar"*** ifadesi hakkında şöyle dedi: "Onlar kitap ehlindendir."[352]

٢٢٦١ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: الْقُرْآنُ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ.

2261- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Kur'ân, ***'Kendilerine ilim verilmiş olanların'*** yani ehl-i kitaptan ilim verilenlerin göğüslerinde apaçık âyetlerdir."[353]

---

352 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 5; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 563; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 354. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 156. Katâde'nin kırâati şu şekildedir: "بل هو آية بينة" İbn Kesîr, Hamza, Kisâî ve Ebû Bekir bu şekilde okumuşlardır. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 197. Bu, zamirin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e döndüğü anlamına gelmektedir. Mukâtil ve Taberî böyle söylemişlerdir. Şevkânî, zamirin Kur'ân'a döndüğü görüşünü tercih edip şöyle demiştir: "Burada zamirin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dönmesi caiz olduğu gibi Kur'ân'a dönmesi de caizdir. Ancak hiçbir te'vile ihtiyaç duyulmaksızın zamirin Kur'ân'a döndüğü daha açık ve nettir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 417; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 207.

353 Kurtubî bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 14. Hasan'ın görüşüne göre, zamir Kur'ân âyetlerine dönmektedir. Hasan bu görüşüne İbn

٢٢٦٢ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: الْقُرْآنُ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ يَعْنِي الْمُؤْمِنِينَ.

2262- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Kur'ân, ***'Kendilerine ilim verilmiş olanların'*** yani mü'minlerin göğüslerinde apaçık âyetlerdir."[354]

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

50. Dediler ki: "Ona Rabbinden mûcizeler indirilmeli değil miydi" De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım." 51. Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu Kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir topluluk için bir rahmet ve öğüt vardır. 52. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerle yerde olanı bilir. Bâtıla iman edip Allah'ı inkâr edenler, işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir." 53. Bununla beraber senden azabı çabucak (getirmeni) isterler. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azap elbette

---

Abbâs'ın "بل هي أيات بينات" şeklindeki kırâatini delil göstermiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 317.

354 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 6. Begavî bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 197.

onlara gelip çatmıştı. Fakat onlar farkında değilken o, ansızın kendilerine geliverecektir. 54. Senden azabı çabucak (getirmeni) isterler. Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır. 55. O günde azap onları hem üstlerinden hem ayakları altından bürüyecek ve Allah (onlara) "Yapmakta olduklarınızı tadın" diyecektir. 56. Ey Benim iman eden kullarım! Şüphesiz ki arzım geniştir. O halde yalnız bana ibadet edin.

٢٢٦٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، عَنِ رَبِيعِ بْنِ أَبِي رَاشِدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ} قَالَ: هُوَ الرَّجُلُ يَكُونُ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ قَوْمٍ يَعْمَلُونَ بِالْمَعَاصِي.

2263- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mâlik b. Miğvel[355] > Rebî' b. Ebî Râşid[356] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Ey benim iman eden kullarım! Şüphesiz ki arzım geniştir. O halde yalnız bana ibadet edin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu (hitabın yöneltildiği kişi), günahlar işleyen bir topluluğun içinde yaşayan mü'min kişidir."[357]

٢٢٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ قَوْمٍ أَوْ قَرْيَةٍ يُعْمَلُ فِيهَا بِالْمَعَاصِي وَإِلَى جَنْبِهِ قَرْيَةٌ صَالِحَةٌ قَالَ: آنَ لِي أَنْ أَتْرُكَ هَذِهِ الْقَرْيَةَ، فَخَرَجَ يُرِيدُ تِلْكَ الْقَرْيَةَ الصَّالِحَةَ فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَيْهَا فَاحْتَجَّ فِيهِ الْمَلَكُ وَالشَّيْطَانُ، قَالَ: فَقَيَّضَ اللهُ لَهُ بَعْضَ جُنُودِهِ، فَقَالَ: قِيسُوا مَا بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ، فَوَجَدُوهُ أَقْرَبَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ بِشِبْرٍ.

---

355 O, Mâlik b. Miğvel el-Kûfî Ebû Abdillah el-Kûfî'dir. Sika ve sağlam bir ravidir. Yedinci tabakanın büyüklerindendir. Bk. *Takrîb*, II, 226.

356 Mizzî, Rebî' b. Ebî Râşid'i Mâlik b. Miğvel'in hocaları arasında ve Saîd b. Cübeyr'den rivayette bulunan raviler arasında zikretmemiştir.

357 Sevrî, *Tefsîr*, s. 232; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 9; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 597; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Taberî ve Beyhakî'nin Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 149.

2264- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İsmâil b. Ebî Hâlid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kays b. Ebî Hâzim[358] şöyle demiştir: "Günahlar ve kötülükler işlenen bir kasabada veya kavmin içinde bir adam vardı. Yanlarında ise sâlih (iyi) bir kasaba vardı. O adam, 'Benim bu kasabayı terk etme zamanım geldi' deyip oradan ayrıldı ve iyi kasabaya yöneldi. Ancak oraya varamadan öldü. Melekle şeytan, onun hakkında tartıştılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ, bazı askerlerini gönderip ***'İki kasaba arasını ölçün'*** buyurdu. Ölçtüklerinde adamın iyi kasabaya bir karış daha yakın olduğunu gördüler."[359]

٢٢٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ} قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ خَبَّابٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ كَانُوا سَبْعَةً: نُوحٌ، وَثَلَاثَةُ بَنِيهِ، وَنِسَاءُ بَنِيهِ.

2265- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yûnus b. Habbâb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz de onu (Nûh'u) ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık"***[360] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Nûh *aleyhisselâm,* üç oğlu ve onların eşleri olarak yedi kişiydiler."[361]

٢٢٦٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَحَسِبْتُ أَنِّي سَمِعْتُ الْكَلْبِيَّ، يَذْكُرُ أَنَّهُمْ كَانُوا ثَلَاثِينَ أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ.

2266- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kelbî'yi şöyle derken dinledim: "Onlar, otuz veya otuza yakın kişiydi."[362]

---

358 O, Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî Ebû Abdillah el-Kûfî'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 127.

359 588 no'lu hadiste benzer şekilde zikredilmiştir. Burada hadis, masiyet işlenen yerden itaatte bulunulan yere gitmiş olması münasebetiyle zikredilmiştir.

360 Ankebût 29/15.

361 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 143; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 445; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 196.

362 İbn Kesîr, İbn Abbâs'tan rivayetle onların sekiz kişi olduklarını ve yanlarında kadınlarının bulunduğunu zikretmiştir. Ka'bu'l-Ahbâr'dan ise onların yetmiş iki kişi olduğunu nakletmiştir. Ayrıca onların on kişi olduğu rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 445.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾ وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

57. Her bir can ölümü tadacaktır. Sonra da bize döndürülürsünüz. 58. İman edip sâlih amel işleyenleri, elbette biz onları cennette altlarından ırmaklar akan köşklere yerleştiririz. Onlar orada ebedîdirler. İyi amel işleyenlerin ecri ne güzel olur! 59. Onlar ki sabrederler ve Rablerine tevekkül ederler. 60. Kendi rızkını taşımayan nice canlı vardır. Allah onlara da rızkı verir, size de. O, her şeyi işitendir, bilendir. 61. Eğer sen onlara "Göklerle yeri kim yarattı ve güneşi ve ayı kim emrinize verdi?" diye sorsan onlar elbette "Allah" diyeceklerdir. O halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar? 62. Allah kullarından dilediği kimseye rızkı genişletir, bazen ona daraltır da. Şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir. 63. Eğer sen onlara Gökten bir su indirip onunla yeri ölümünden sonra dirilten kimdir?" diye sorsan onlar elbette "Allah'tır" derler. "Allah'a hamd olsun" de. Fakat onların çoğu akıl etmezler. 64. Bu dünya hayatı bir eğlenceden ve bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurduna gelince; asıl hayat yurdu işte orasıdır. Keşke bilmiş olsalardı.

٢٢٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ} قَالَ: هِيَ الْحَيَاةُ.

2267- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu dünya hayatı bir eğlenceden ve bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurduna gelince; asıl hayat yurdu işte orasıdır. Keşke bilmiş olsalardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْحَيَوَانُ/***el-Hayevân,'*** hayat, yaşam demektir."[363]

٢٢٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ} قَالَ: الْمَاءُ.

2268- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun biz, Nûh'u kavmine gönderdik. O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Derken onlar zalimler oldukları halde tufan onları yakaladı"***[364] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الطُّوفَانُ/***et-Tûfân,'*** su demektir."[365]

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ

---

363 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde, Mücâhid ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 573; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 362; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1077. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in Dahhâk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 149. Vâhidî şöyle demiştir: "Müfessirlere göre, hayevân kelimesi hayat, yaşam anlamına gelmektedir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 211.

364 Ankebût 29/14.

365 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 126; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 536; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 337. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 334. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 143; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2723.

أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

65. Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak (ihlâsla) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, (Allah'a) ortak koşmaktadırlar. 66. Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım. Yakında bileceklerdir. 67. Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Bundan sonra bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar? 68. Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde kalacak yer mi yok? 69. Uğrumuzda cihad edenleri, elbette biz onları yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.

سُورَةُ الرُّومِ

30. RÛM SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[366]

الم ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Mîm. 2. Rumlar yenildiler. 3. Yakın bir yerde; onlar bu yenilgilerinden sonra galip geleceklerdir. 4. Birkaç yıl içinde. Önünde de sonunda da emir Allah'ındır. O günde mü'minler sevineceklerdir. 5. Allah'ın yardımı dolayısıyla. O, dilediğine yardım eder. O, Azîz'dir, Rahîm'dir.

٢٢٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الم غُلِبَتِ الرُّومُ} قَالَ: كَانَتْ فَارِسُ قَدْ غَلَبَتِ الرُّومَ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهِيَ الْجَزِيرَةُ، وَهِيَ أَقْرَبُ أَرْضِ الرُّومِ إِلَى فَارِسَ {وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ}.

2269- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler"*** âyeti

366 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

hakkında şöyle demiştir: Persler, yeryüzünün en düşük yerinde Rumları yendiler. Orası, Cezîre[367] olup Rum topraklarının Perslere en yakın yeriydi. ***"Onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecеklerdir. Önünde de sonunda da emir Allah'ındır. O günde mü'minler Allah'ın yardımı dolayısıyla sevineceklerdir. O, dilediğine yardım eder. O, Azîz'dir, Rahîm'dir."***[368]

٢٢٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعَنْ رَجُلٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَا: لَمَّا نَزَلَتْ {وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ} فَبَلَغَنَا أَنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ تَخَاطَرُوا بَيْنَهُمْ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ تَحْرِيمُ الْقِمَارِ فَضَرَبُوا بَيْنَهُمْ أَجَلًا فَجَاءَ ذَلِكَ الْأَجَلُ، فَلَمْ يَكُنْ ذَلِكَ، قَالَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: لَوْ ضَرَبْتُمْ أَجَلًا آخَرَ فَإِنَّ الْبِضْعَ يَكُونُ مَا بَيْنَ الثَّلَاثِ إِلَى التِّسْعِ وَالْعَشْرِ فَزَادُوهُمْ فِي الْخَطَارِ، وَمَدُّوا لَهُمْ فِي الْأَجَلِ، قَالَ فَظَهَرُوا فِي تِسْعِ سِنِينَ، فَفَرِحَ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَئِذٍ بِالْقِمَارِ الَّذِي أَصَابُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ {بِنَصْرِ اللهِ} يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ، وَكَانُوا يُحِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ أَهْلُ الْكِتَابِ عَلَى الْمَجُوسِ، وَكَانَ تَشْدِيدًا لِلْإِسْلَامِ.

2270- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: ***"Onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir"*** âyeti inince öğrendiğimize göre, kumarı haram kılan âyet indirilmeden önce Müslümanlarla müşrikler (Rumların yeneceğine dair) bahse girdiler ve aralarında bir süre belirlediler. Bu süre gelince bu durum gerçekleşmedi. Bunun üzerine bu durumu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattıklarında Allah Resûlü ***"Keşke başka bir süre belirleseniz. Zira 'في بضع سنين/fî bid'i sinîn' ifadesi, üçle dokuz ve on arasındaki sayıyı ifade eder"*** dedi. Bunun üzerine Müslümanlar bahse ilave yaptılar ve süreyi uzattılar. Sonra Rumlar, dokuzuncu yılda galip geldiler. Müslümanlar da o gün müşriklere karşı kazandıkları kumarla sevindiler.

367 Dicle ve Fırat nehri arasında uzanan topraklardır. Mudar ve Bekr diyarı da bu topraklar içerisinde bulunmaktadır. Buranın Cezîre olarak isimlendirilmesinin nedeni Fırat ve Dicle arasında bulunmasıdır. Bu toprakların bir kısmı günümüzde Suriye, bir kısmı Irak ve diğer kalan kısmı ise Türkiye sınırları içerisindedir. Bk. Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, III, 706.

368 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 449; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 17, *et-Târîh*, I, 1005; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 426; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 232.

"O günde mü'minler Allah'ın yardımı dolayısıyla sevineceklerdir. O, dilediğine yardım eder. O, Azîz'dir, Rahîm'dir." Müslümanlar, kitap ehlinin Mecûsîlere üstün gelmesini istiyorlardı. Bunun nedeni, İslâm'ı güçlendirmekti.[369]

٢٢٧١ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ مُجَاهِدٌ، وَقَتَادَةُ يَقُولَانِ: قَدْ مَضَى.

2271- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid ve Katâde şöyle demişlerdir: "Bu (âyette sözü edilen Rumların galip geleceğine dair haber) gerçekleşmiştir."[370]

٢٢٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَدْ مَضَتْ آيَةُ الرُّومِ، وَقَدْ مَضَى {فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا} وَاللِّزَامُ الْقَتْلُ يَوْمَ بَدْرٍ.

2272- Abdürrezzâk > Ma'mer > Mansûr > Ebu'd-Duhâ > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Rum âyetleri gerçekleşmiştir. ***'De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu? Şimdi siz yalanladınız. Onun için azap yakanızı bırakmayacaktır'***[371] âyeti de gerçekleşti. Azap, Bedir'de öldürülmeleri oldu."[372]

---

369 Taberî bu hadisi Şa'bî'den muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 19. Tirmizî hadisi İbn Abbâs ve Niyâr b. Mükrem el-Eslemî'den yakın lafızlarla rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Her iki hadis de sahih-hasen-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 344. İbn Kesîr bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "Bu hadis mürsel olarak İkrime, Şa'bî, Mücâhid, Katâde, Süddî ve Zührî gibi bazı tâbiînden rivayet edilmiştir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 423. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Dârekutnî, Taberânî, Ebû Nuaym, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 151.

370 Buhârî bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 511; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 19-20.

371 Furkân 25/77.

372 Buhârî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 496; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 17. İbn Kesîr de hadisi İbn Mes'ûd'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 423.

وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

6. (Bu) Allah'ın vaat ettiğidir. Allah vaadinden caymaz; fakat insanların çoğu bilmezler. 7. Dünya hayatının (yalnız) görünen kısmını bilirler. Fakat onlar ahiretten yana gaflet içinde olanların ta kendileridir.

٢٢٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} قَالَ: يَعْلَمُونَ تِجَارَتَهَا وَحِرْفَتَهَا وَبَيْعَهَا {وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ}.

2273- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dünya hayatının (yalnız) görünen kısmını bilirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, dünyanın ticaretini, zanaatlarını ve alışverişlerini bilirler. ***'Fakat onlar ahiretten yana gaflet içinde olanların ta kendileridir.'***"[373]

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

373 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 23. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 152. Bu hadis İbrahim, İbn Abbâs ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 189; Sevrî, *Tefsîr*, s. 247; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 217; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 203; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 7; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 427; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 163.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

8. Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi? Allah göklerle yeri ve aralarında olanı ancak hak ile ve belli bir süre ile yarattı. İnsanların çoğu ise Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyorlar. 9. Yeryüzünde gezmezler mi ki kendilerinden önce geçenlerin akıbetinin nasıl olduğuna baksınlar. Onlar kuvvet bakımından bunlardan üstün idiler. Onlar yeri alt üst ettiler ve bunların yeri imar ettiklerinden çok imar ettiler. Peygamberleri onlara apaçık delillerle gelmişlerdi. Allah onlara zulmetmiyordu fakat onlar kendi nefislerine zulmetmekteydiler. 10. Sonra kötülük edenlerin akıbeti, kötü oldu. Çünkü onlar

Allah'ın âyetlerini yalanladılar. Üstelik onlarla alay da ediyorlardı. 11. Allah, ilkin mahlûkunu yaratır, (ölümden) sonra da bunu (yaratmayı) tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz. 12. Kıyametin günde ise günahkârlar ümitsizce susacaklardır. 13. (Allah'a koştukları) ortaklarından kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir. 14. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün ayrılıp dağılırlar. 15. İman edip sâlih amel işleyenler ise onlar bir bahçede sevinirler. 16. Kâfir olup âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince; işte onlar daima azapta tutulurlar. 17. Akşama ulaştığınızda (akşam ve yatsı vakitlerinde) ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin. 18. Göklerde ve yerde hamd yalnız O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da (O'nu tesbih edin). 19. O, ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır. Arzı da öldükten sonra diriltir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız. 20. Sizi topraktan yaratmış olması sonra da beşer olup dağılmanız da O'nun (varlığının) delillerindendir. 21. Sizin için nefislerinizden kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda muhabbet ve merhamet kıldığı eşler yaratmış olması da O'nun (varlığının) delillerindendir. Muhakkak bunlarda düşünen bir topluluk için ibretler vardır. 22. Göklerle yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunlarda âlimler için (alınacak) dersler vardır. 23. Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve O'nun lütfundan aramanız da O'nun (varlığının) delillerindendir. Muhakkak bunlarda işiten bir topluluk için ibretler vardır. 24. Korku ve ümit ile size şimşeği göstermesi ve gökten bir su indirerek yeryüzünü ölümünden sonra o su ile canlandırması da O'nun delillerindendir. Muhakkak bunda aklını kullanan bir topluluk için (alınacak) dersler vardır. 25. Göklerin ve yerin O'nun emri ile durması da O'nun (varlığının) delillerindendir. Bundan sonra sizi bir tek çağırışla çağırırsa hemen yerden çıkıverirsiniz. 26. Göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Hepsi ona boyun

eğmiştir. 27. Yaratmaya başlayan sonra onu tekrarlayan O'dur, ki bu, O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde (tecelli eden) en yüce sıfat O'nundur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir."

٢٢٧٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ عَلَيْهِ هَيِّنٌ.

2274- Abdürrezzâk >ₒ Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ("ثم يعيده وهو أهون عليه/***sümme yuîdühû ve hüve ehvenü aleyhi***" âyeti hakkında) şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd'un kırâatinde 'ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ عَلَيْهِ هَيِّنٌ/***sümme yuîdühû ve hüve aleyhi heyyinün***' şeklindedir."[374]

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

28. (Allah) size kendinizden bir misal getirdi. Kölelerinizden, verdiğimiz rızıklarda sizinle eşit haklara sahip olan ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız var mı? İşte akıllarını kullanan bir topluluk için âyetleri böyle açıklarız.

٢٢٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ} قَالَ: هَذَا مَثَلٌ ضُرِبَ لِلْمُشْرِكِينَ، يَقُولُ: {ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ} يَقُولُ: لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَرْضَى لِنَفْسِهِ أَنْ يُشَارِكَهُ غَيْرُهُ فِي مَالِهِ وَنَفْسِهِ وَزَوْجِهِ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَهُ، يَقُولُ: فَقَدْ رَضِيَ بِذَلِكَ نَاسٌ لِلَّهِ فَجَعَلُوا مَعَهُ إِلَهًا شَرِيكًا.

---

374 Taberî bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "Bazı kırâatlerde 'وكل على الله هين' şeklindedir." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 36. Kurtubî şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd ve İbn Ömer 'يَبدَئُ الْخَلْقَ' şeklinde okumuşlardır." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 21; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 121; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4724.

2275- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'(Allah) size kendinizden bir misal getirdi.'*** Bu, müşrikler için gösterilmiş bir örnektir. ***'Kölelerinizden, verdiğimiz rızıklarda sizinle eşit haklara sahip olan ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız var mı? Düşünen bir topluluk için âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz.'*** Hiç kimse, malına, canına ve eşine başkasının ortak olup kendisinin konumuna çıkmasına razı olmaz. Ama bazı insanlar, Allah için bunu kabul ettiler ve O'nun yanında O'na ortak bir ilah icat ettiler."[375]

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

29. "Hayır! Zulmedenler bilgisizce hevâlarına uydular. Allah'ın saptırdığını hidayete ulaştıracak kimdir? Onlar için hiçbir yardımcı olmaz. 30. Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

٢٢٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ، كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً هَلْ تُحِسُّونَ مِنْ جَدْعَاءَ. ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ {فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ}.

2276- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Zührî > İbnu'l-Müseyyeb > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi*

---

375 Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 38; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 23. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 155; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 207; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 169.

ve sellem şöyle buyurmuştur: ***"Doğan her çocuk mutlaka İslâm fıtratı üzere doğar. Sonra anne-babası onu Yahudi veya Hıristiyan ya da Mecûsî yapar. Tıpkı bir hayvanın, tam bir hayvan doğurduğu gibi. Siz onda bir kusur görür müsünüz?"*** Sonra Ebû Hureyre şöyle demiştir: Eğer isterseniz (buna delil olarak) şu âyeti okuyun: ***"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."***[376]

٢٢٧٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: لَا تَبْدِيلَ لِدِينِ اللَّهِ.

2277- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah'ın dininde hiçbir değiştirme yoktur."[377]

٢٢٧٨ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ: كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: فِطْرَةُ اللَّهِ الْإِسْلَامُ.

2278- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Allah'ın fıtratı İslâm'dır."[378]

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ وَإِذَا

---

376 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 513; Müslim, Kitâbu'l-Kader, XVI, 208; Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 86; Tirmizî, Kitâbu'l-Kader, no: 2129; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 119; Mâlik, *Muvatta*, s. 165; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 275, 315; Hâfız, *Metâlibü'l-Âliye*, III, 86. Begavî de hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 208.

377 Kurtubî bu hadisi Mücâhid, Katâde, İbn Cübeyr, Dahhâk, İbn Zeyd ve Nehaî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 3. Hâfız bu hadisi Mücâhid, İkrime ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 512. Mücâhid bu hadisi İbrahim'den rivayet etmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 501. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 155.

378 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 41. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 155. Kurtubî şöyle demiştir: İbn Şihâb ve Ebû Hureyre şöyle demişlerdir: "O, seleften te'vil ehli nezdinde maruftur." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 25.

مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

31. O'na dönenler olun. O'ndan korkun. Namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. 32. Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir. 33. İnsanlara bir sıkıntı dokunsa hemen Rablerine yönelerek O'na dua ederler. Sonra onlara nezdinden bir rahmet tattırsa bakarsın ki onlardan bir fırka Rablerine ortak koşar. 34. Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi sefa sürün. Fakat yakında bileceksiniz. 35. Yoksa onlara bir kesin delil indirdik de o delil, müşrik olmalarını mı söylüyor? 36. İnsanlara bir rahmet tattırsak ondan dolayı şımarıverirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir kötülük gelip çatarsa hemen ümitlerini kesiverirler. 37. Görmezler mi ki şüphesiz Allah dilediğinin rızkını geniş tutar ve daraltır. Bunda muhakkak iman eden bir topluluk için âyetler (öğütler ve deliller) vardır. 38. Akrabaya, yoksula ve yolculara haklarını ver. Bu, Allah'ın rızasını isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar umduklarına kavuşanların ta kendileridir.

٢٢٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ} قَالَ: إِذَا كَانَ لَكَ ذُو قَرَابَةٍ فَلَمْ تَصِلْهُ بِمَالِكَ، وَلَمْ تَمْشِ إِلَيْهِ بِرِجْلِكَ فَقَدْ قَطَعْتَهُ.

2279- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Akrabaya, yoksula ve yolculara haklarını ver. Bu, Allah'ın***

rızasını isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar umduklarına kavuşanların ta kendileridir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Senin akraban varsa ve malınla onlara ulaşmıyor, ayağınla yanlarına gitmiyorsan akrabalık bağını kesmiş olursun."[379]

٢٢٨٠ - قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رُزَيْنٍ، قَالَ: خَاصَمَ نَافِعُ بْنُ الْأَزْرَقِ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ: هَلِ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: نَعَمْ، ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْهِ {فَسُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ} الْمَغْرِبُ {وَحِينَ تُصْبِحُونَ} الْفَجْرُ {وَعَشِيًّا} الْعَصْرُ، وَحِينَ {تُظْهِرُونَ} الظُّهْرَ، ثُمَّ قَرَأَ {وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ}.

2280- Abdürrezzâk > Sevrî > Âsım isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Rezîn şöyle demiştir: "Nâfi' b. Ezrak, İbn Abbâs'la tartışırken "Kur'ân'da beş vakit namaz var mı?" diye sordu. Buna karşılık İbn Abbâs ***"Akşama ulaştığınızda (akşam ve yatsı vakitlerinde) ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde hamd yalnız O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da (O'nu tesbih edin)"***[380] âyetlerini okuyup şöyle dedi: "'حِينَ تُمْسُونَ/***Hîne tumsûne,'*** akşam namazıdır. 'حِينَ تُصْبِحُونَ/**Hîne tusbihûne,'** sabah namazıdır. 'حِينَ تُظْهِرُونَ/***Hîne tuzhirûne,'*** öğle namazıdır. 'وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ/***Ve min ba'di salâti'l-ışâi (yatsı namazından sonra),'***[381] yatsı namazıdır."[382]

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

39. İnsanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Fakat

379 Taberî bu hadisi benzer şekilde Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 45.

380 Rûm 30/17-18.

381 Nûr 24/58.

382 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 29. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve Hâkim'in Ebû Rezîn'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 154; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 205; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 14; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 222.

Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince; işte onlar (zekâtı verenler sevaplarını) kat kat artıranlardır.

٢٢٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ} قَالَ: هِيَ هَدِيَّةُ الرَّجُلِ يُهْدِي الشَّيْءَ يُرِيدُ أَنْ يُثَابَ بِأَفْضَلَ مِنْهُ، فَذَلِكَ الَّذِي لَا يَرْبُو عِنْدَ اللهِ لَا يُؤْجَرُ فِيهِ صَاحِبُهُ، وَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ {وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ} قَالَ: هِيَ الصَّدَقَةُ {تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ}.

2281- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince; işte onlar (zekâtı verenler sevaplarını) kat kat artıranlardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, kişinin hediyesidir. Kişi, kendisine daha iyisinin verilmesini arzulayarak bir şeyi hediye eder. İşte bu, ne Allah'ın katında artar ne hediyeyi veren sevap ne de günah kazanır. 'مِنْ زَكوة/***Min zekâtin (verdiğiniz zekât)***' ifadesi de sadaka anlamına gelir."[383]

٢٢٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، مِثْلُ ذَلِكَ.

2282- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid de aynı şeyi söylemiştir.[384]

---

383 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 48. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Şa'bî, Tâvus, Dahhâk, Katâde, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve müfessirlerin çoğundan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 210; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 37; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 434. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Dahhâk'ın benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 156. İbn Ebî Şeybe de hadisi İkrime'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 153; Sevrî, *Tefsîr*, s. 237.

384 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 501. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 46. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 156.

٢٢٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي رَوَّادٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ} قَالَ: هُوَ الرِّبَا الْحَلَالُ الرَّجُلُ يُهْدِي الشَّيْءَ لِيُثَابَ أَفْضَلَ مِنْهُ فَذَلِكَ لَا لَهُ وَلَا عَلَيْهِ، لَيْسَ لَهُ فِيهِ أَجْرٌ، وَلَيْسَ عَلَيْهِ فِيهِ إِثْمٌ.

2283- Abdürrezzâk > Abdülazîz b. Ebî Ravvâd[385] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Dahhâk b. Müzâhim, ***"İnsanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, helâl olan ribâdır (fazlalıktır). Kişi, daha fazlasının kendisine verilmesi için bir şey verir. Bu, onun için ne günah ne de sevaptır. Bundan dolayı ona ecir de yoktur, günah da yoktur."[386]

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

40. Allah, sizi yaratan sonra size rızık veren sonra sizi öldüren sonra da sizi diriltecek olandır. Sizin ortaklarınızdan bu işlerden birisini olsun yapabilen var mıdır? O, koştukları ortaklardan yüce ve münezzehtir. 41. İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler.

---

385 O, Abdülazîz b. Ebî Ravvâd'dır. Sıdk sahibi ve âbiddir. Vehme düşmüştür. Mürcie'den olmakla itham edilmiştir. 159 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 509.

386 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 47; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 537. Hâfız bu hadisi bu isnadla Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 511. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Dahhâk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 156.

٢٢٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ} قَالَ: هُوَ الشِّرْكُ امْتَلَأَتِ الْأَرْضُ ضَلَالَةً وَظُلْمًا، وَالْبَرُّ: أَهْلُ الْبَوَادِي، وَالْبَحْرُ: أَهْلُ الْقُرَى {بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ}.

2284- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْفَسَادُ/***el-Fesâd,'*** şirk demektir. Yeryüzü zulüm ve dalâletle doldu. 'الْبَرِّ/***el-Ber,'*** kara, çöl halkı demektir. 'الْبَحْرِ/el-Bahr (deniz)' ise şehir ve kasaba halkları demektir."[387]

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ

---

387 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 49; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 41. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 435. Araplar çok geniş arazileri deniz olarak isimlendirmektedirler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Ebû Talha'nın bindiği atı ***"Onu bir deniz gibi bulduk"*** şeklindeki hadisi bu bağlamda kullanıma bir örnektir. Habîb b. ez-Zübeyr, tefsirinde deniz kelimesi ile kastedilenin vatan olduğunu zikretmiştir. Süfyân es-Sevrî ise İkrime'den karada ve denizde meydana gelen fesat olduğunu rivayet etmiştir. Bk. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 144-145.

﴿٤٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ
إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَى
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ
بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ
يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ
الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ
كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي
كِتَابِ اللّٰهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾
فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا
لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

42. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da sizden önce geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bakın." Onların çoğu müşriklerdi. 43. Allah tarafından gelecek ve geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün gelmeden yüzünü o dosdoğru dine çevir. O gün onlar bölük bölük ayrılacaklardır. 44. Kim küfre saparsa küfrü kendi aleyhine olur. Kim de sâlih amel işlerse onlar kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar. 45. Ta ki iman edip sâlih amel işleyenlere kendi lütfundan karşılık versin. Çünkü O, kâfirleri sevmez. 46. Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, lütfundan (nasibinizi) arayasınız ve şükredesiniz diye (hayat ve bereket) müjdecileri olarak rüzgârları göndermesi de Allah'ın (varlık ve kudretinin) delillerindendir. 47. And olsun ki Biz senden önce nice resûlleri

kavimlerine gönderdik. Onlar da kendilerine açık delillerle geldiler. Biz de günahkârlardan intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır. 48. Allah O'dur ki rüzgârları gönderir de onlar da bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu yayar ve parça parça eder. Yağmurun onun arasından çıktığını görürsün. Onu dilediği kullarına isabet ettirince onlar hemen seviniverirler. 49. Hâlbuki onlar bundan önce, üzerlerine yağmur indirilmeden önce gerçekten (yağmurun yağacağından yana) ümit kesmişlerdi. 50. Allah'ın rahmet eserlerine bir bak! O ölümünden sonra arzı nasıl diriltiyor? İşte bunu yapan -hiç şüphesiz- ölüleri diriltecektir. O, her şeye gücü yetendir. 51. And olsun ki, bir rüzgâr göndersek de onu (ekini) sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar. 52. Bu yüzden sen yüz çevirip gittiklerinde ölmüşlere ve sağırlara işittiremezsin. 53. Sen kör olanları sapıklıktan hidayete iletecek de değilsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip teslim olanlara işittirirsin. 54. Sizi güçsüz yaratan sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. O dilediğini yaratır. O çok iyi bilendir, gücü yetendir. 55. Kıyametin kopacağı gün günahkârlar bir saatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir. Onlar işte böyle (ölümden sonra dirilişi inkâr etmeleri sureti ile haktan) döndürülüyorlardı. 56. Kendilerine ilimle iman verilmiş olanlar diyeceklerdir ki: "And olsun ki Allah'ın kitabında diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu, yeniden diriliş günüdür. Fakat siz bilmiyorsunuz." 57. O günde zulmedenlere mazeret bildirmeleri fayda vermez ve onlardan Rablerini razı etmeleri de istenmez. 58. And olsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden örnek verdik. And olsun eğer onlara bir âyet (mûcize) getirsen o kâfirler elbette "Siz ancak bâtıl şeyler uyduranlarsınız" diyeceklerdir. 59. İşte bilmeyenlerin kalpleri üzerine Allah böyle mühür vurur. 60. O halde sabret. Muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır. İnanmayanlar seni aceleciliğe sürüklemesin.

سُورَةُ لُقْمَانَ

31. LOKMÂN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[388]

الم ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Mîm. 2. Bunlar pek hikmetli Kitab'ın âyetleridir. 3. Güzel davrananlar için hidayet ve rahmettir. 4. Onlar ki namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler ve onlar ahirete kesin olarak inanırlar. 5. İşte onlar Rablerinden bir hidayet üzeredirler ve onlar felah bulanların ta kendileridirler. 6. İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alır. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.

---

388 Besmele Türkiye nüshasından ilave edilmiştir.

٢٢٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ} قَالَ: أَمَا وَاللهِ لَعَلَّهُ أَنْ لَا يَكُونَ أَنْفَقَ فِيهِ مَالًا، وَبِحَسْبِ الْمَرْءِ مِنَ الضَّلَالَةِ أَنْ يَخْتَارَ حَدِيثَ الْبَاطِلِ عَلَى حَدِيثِ الْحَقِّ.

2285- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alır. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dikkat edin! Muhtemelen ona para da harcamamıştır. Kişinin hak sözlere karşı bâtıl sözleri tercih etmesi sapıklık olarak ona yeter."[389]

٢٢٨٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي بَعْضِ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ.

2286- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu âyet, Abdüddâroğulları'ndan biri hakkında inmiştir."[390]

٢٢٨٧ - قَالَ نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْبَصْرِيِّ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ} قَالَ: الْغِنَاءُ وَكُلُّ لَعِبٍ لَهْوٌ.

2287- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdülkerîm el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'لَهْوَ الْحديث/***Lehve'l-hadîs,'*** şarkı ve eğlence demektir. Her oyun da eğlencedir."[391]

---

389 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 61; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 442. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den benzer şekilde rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 158.

390 Vâhidî, bu âyetin Nadr b. el-Hâris hakkında nâzil olduğunu zikretmiştir. Bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 232; Süyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 169; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 236.

391 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 503; Sevrî, *Tefsîr*, s. 238; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 309; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 62. Bu hadis İbn Abbâs, Câbir, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Mekhûl, Amr b. Şuayb ve Hasan el-Basrî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 211; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 214; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 52; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 442. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebi'd-Dünyâ ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 159.

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّى مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَابُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ يَابُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَابُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

7. O kimseye âyetlerimiz okunduğu zaman güya iki kulağı sağırmış da bunları işitmemiş gibi büyüklenerek yüz çevirir. Sen ona çok acıklı bir azabı müjdele! 8. Muhakkak iman edip sâlih amel işleyenler için Naîm cennetleri vardır. 9. Onlar oralarda ebedî kalıcıdırlar. Bu, Allah'ın hak vaadidir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 10. O, gökleri onları gördüğünüz şekilde direksiz yarattı. Sizi sallamasın diye yere de yüksek ve sabit dağlar koydu. Orada her canlıdan yaydı. Gökten de bir su

indirip orada her türden güzel bitkiler bitirdik. 11. Bunlar Allah'ın yarattığıdır. Haydi, O'ndan başkasının ne yarattığını gösterin bana. Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedirler. 12. And olsun biz, Lokmân'a hikmeti verdik. Allah'a şükret diye (emrettik). Kim şükrederse ancak kendisi için şükreder. Kim de nankörlük ederse muhakkak Allah muhtaç değildir, hamde layık olandır. 13. Hani Lokmân, oğluna öğüt verirken "Oğulcuğum! Allah'a şirk koşma! Muhakkak şirk büyük bir zulümdür" demişti. 14. Biz insana anne-babasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur. "Bana ve anne-babana şükret. Dönüş yalnız Banadır" dedik. 15. Eğer onlar bilmediğin şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme! Bununla beraber dünyada onlarla iyi geçin ve sen Bana dönenlerin yoluna uy! Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Ben de sizlere neler yapmakta olduğunuzu haber veririm. 16. "Oğulcuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, Latîf'tir ve her şeyden haberdardır. 17. Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl, marufu emret, münkerden alıkoy. Başına gelene de sabret. Çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir. 18. İnsanlardan yüzünü çevirme. Yeryüzünde şımarıklıkla yürüme. Çünkü Allah, büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez."

٢٢٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تُصَعِّرْ[392] خَدَّكَ لِلنَّاسِ} قَالَ: هُوَ الْإِعْرَاضُ عَنِ النَّاسِ يُكَلِّمُكَ أَحَدُهُمْ وَأَنْتَ مُعْرِضٌ عَنْهُ مُتَكَبِّرٌ.

---

392 "وَلَا تُصَعِّرْ" ifadesi Mushaf'ta zikredildiği gibi geçerken Mısır ve Türkiye nüshasında "ولا تصاعر" şeklinde geçmektedir. İbn Kesîr ve İbn Âmir'in kırâati "وَلَا تُصَعِّرْ" şeklindedir. Diğerleri ise sakin elif ile okumuşlardır. Ancak her iki kırâat da aynı anlama gelmektedir.

2288- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "*وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ/velâ tusa'ir haddeke li'n-nâsi (insanlardan yüzünü çevirme)* âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, insanlardan yüzünü çevirmek demektir. Biri seninle konuşurken senin kibirlenerek ondan yüzünü çevirmendir."[393]

٢٢٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ} قَالَ: الْعَقْلَ وَالْفِقْهَ وَالْإِصَابَةَ فِي الْقَوْلِ مِنْ غَيْرِ نُبُوَّةٍ.

2289- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Leylâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"And olsun biz, Lokmân'a hikmeti verdik"***[394] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hikmet, önceden bildirilmeksizin düşünme, derin anlama ve sözünde isabet etme demektir."[395]

٢٢٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ} قَالَ: الصَّخْرَةُ الَّتِي الْأَرْضُ عَلَيْهَا، ثُمَّ قَالَ: {أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ} يَقُولُ: إِنْ يَكُنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ خَيْرٍ، أَوْ شَرٍّ يَأْتِي بِهَا اللَّهُ.

---

393 Haleveyh, *el-Hucce fi'l-Kırâati's-Seb'*, s. 260; Mekkî b. Ebî Tâlib, *et-Tebsira fi'l-Kırâati'Seb'*, II, 188; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 344. Taberî şöyle demiştir: "Doğrusu, kârî rivayet edilen bu her iki kırâatten birini okursa hata yapmış olmaz. Yani her iki kırâat de caizdir." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 47.

394 Lokmân: Muhammed b. İshâk şöyle demiştir: "O, Lokmân b. Nâûr b. Kârih'tir." Vehb şöyle demiştir: "O, Eyyûb'un kardeşinin oğludur. Dayısı olduğu da rivayet edilmektedir." Vâkidî şöyle demiştir: "Benî İsrâil'den bir kadıdır." Âlimler onun bir peygamber değil de hekim olduğu konusunda ittifak halindedirler. İkrime, âlimlerin bu icmâsından farklı olarak şöyle demiştir: "Lokmân, bir peygamberdir." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 215. Kurtubî şöyle demiştir: "Cumhur ulemâ onun bir veli olduğu ancak bir peygamber olmadığı görüşündedir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 59. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Selef, Lokmân'ın bir peygamber mi yoksa nübüvveti olmayan sâlih bir kul mu olduğu hususunda ihtilâfa düşmüştür. Çoğunluk, nübüvveti olmayan sâlih bir kul olduğu görüşündedir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 443. Şevkânî şöyle demiştir: "İlim ehli kimselerin çoğu, onun peygamber olmadığı görüşündedir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 240.

395 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 504; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 48-49; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 164. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Ahmed, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 161.

2290- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Oğulcuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, Latîf'tir ve her şeyden haberdardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***"'Bir kayanın içinde olsa.'*** Bu, dünyanın üzerinde bulunduğu bir kayanın üzerinde demektir. Hardal tanesi kadar bir hayır veya şer olsa bile Allah onu bulup getirir."[396]

٢٢٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا الثَّوْرِيُّ: قَالَ: هِيَ صَخْرَةٌ تَحْتَ الْأَرْضِ، بَلَغَنَا أَنَّ خُضْرَةَ السَّمَاءِ مِنْ تِلْكَ الصَّخْرَةِ.

2291- Abdürrezzâk, Sevrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yer katmanlarının altındaki bir kayanın içinde bile olsa. Bize bildirildiğine göre, semanın yeşilliği bu kayadan kaynaklanır."[397]

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ
الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

19. "Yürüyüşünde mutedil ol! Sesini alçalt.
Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."

٢٢٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ} قَالَ: أُمِرَ بِالِاقْتِصَادِ فِي صَوْتِهِ.

2292- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yürüyüşünde mutedil ol! Sesini alçalt. Çünkü seslerin en***

---

396 Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 72. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 166; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 217.

397 İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 214; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 216; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 68; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 340.

çirkini eşeklerin sesidir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ses konusunda orta yolun izlenmesini emretmiştir."[398]

٢٢٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ} قَالَ: أَقْبَحُ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ.

2293- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, **"Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Seslerin en kötüsü, kesinlikle eşek sesidir."[399]

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

20. Göklerde olanları da yerde olanları da Allah'ın sizin için emrinize verdiğini, açık ve gizli olarak nimetlerini üzerinize

---

398 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 76. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 167; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 239.

399 Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 77. Sevrî hadisi A'meş'ten rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 238; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 446; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 168.

bol bol tamamlamış olduğunu görmedin mi? Bununla birlikte insanlar arasında Allah hakkında bilgisiz, kılavuzsuz ve aydınlatıcı bir kitap olmaksızın tartışan kimseler vardır. 21. Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiğinde onlar "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan onları alevli ateş azabına çağırıyorsa da mı? 22. İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Zaten bütün işlerin sonu Allah'a varır. 23. Kim de inkâr ederse, onun küfre sapması seni üzmesin. Dönüşleri Bizedir. Neler yaptıklarını Biz kendilerine bildireceğiz. Muhakkak Allah kalplerin özünde olanı çok iyi bilir. 24. Biz onları azıcık faydalandırırız. Sonra onları oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz. 25. And olsun onlara "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamd olsun" de. Onların çoğu bilmezler. 26. Göklerle yerde olanlar Allah'ındır. Muhakkak Allah Ganî'dir, Hamîd'dir. 27. Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve denize de ardından yedi deniz daha katılsa yine de Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmezdi. Muhakkak Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

٢٢٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ الْمُشْرِكِينَ، قَالُوا فِي الْقُرْآنِ: هَذَا كَلَامٌ يُوشِكُ أَنْ يَنْفَدَ، يُوشِكُ أَنْ يَنْقَطِعَ، فَنَزَلَتْ {وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ}.

2294- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Müşrikler, "Bu Kur'ân'daki sözler bitmek, kesilmek üzere" deyince şu âyet indirildi: ***"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve denize de ardından yedi deniz daha katılsa yine de Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmezdi. Muhakkak Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."***[400]

---

400 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 80; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 451; Süyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 169. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 168.

٢٢٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ} قَالَ: جَهْدًا عَلَى جَهْدٍ.

2295- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz insana anne-babasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımıştır"***[401] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zorluk üstüne zorlukla taşımıştır."[402]

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

28. Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Muhakkak Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir. 29. Görmedin mi ki Allah geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü geceye bitiştirir. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider. Muhakkak ki Allah yaptığınızdan haberdardır. 30. Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka onların çağırdıkları ise bâtıldır. Muhakkak Allah çok yücedir, çok büyüktür. 31. Size âyetlerinden bir kısmını göstermek için Allah'ın nimeti ile gemilerin denizde

---

401 Lokmân 31/14.

402 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 69; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 445; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 213; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 216; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 64; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 169.

akıp gittiğini görmez misin? İşte bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için muhakkak âyetler (büyük ibretler) vardır. 32. Onları dağlar gibi bir dalga kapladığında dinlerini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkarınca onlardan kimileri orta yolu tutar. Bizim âyetlerimizi, ancak nankör hainler bilerek inkâr ederler.

٢٢٩٦ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُلُّ خَتَّارٍ} قَالَ: هُوَ الْغَدَّارُ.

2296- Ma'mer, Katâde'nin ***"Onları dağlar gibi bir dalga kapladığında dinlerini yalnız Allah'a hâlis kılanlar olarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkarınca onlardan kimileri orta yolu tutar. Bizim âyetlerimizi, ancak nankör hainler bilerek inkâr ederler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'خَتَّار/***Hattâr,'*** çok ihanet eden, çok aldatan demektir."[403]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

33. Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve babanın evladına, evladın da babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı o günden de korkun. Muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın. 34. Kıyametin bilgisi Allah katındadır. Yağmuru O indirir. Rahimlerde

---

403 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 86; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 220; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 345; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 330; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1099. Bu hadis Mücâhid, Hasan, Katâde, Mâlik, İkrime ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 453; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 168; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 245.

olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerede öleceğini bilemez. Muhakkak ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.

٢٢٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ: {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ}.

2297- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ubeydullah b. Abdullah > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Gaybın anahtarları beş tanedir: Kıyametin bilgisi Allah katındadır. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerede öleceğini bilemez. Muhakkak ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır."***[404]

404 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 386-387; Tayâlisî, *Müsned*, II, 22; Humeydî, *Müsned*, I, 68; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 89; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 454. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 169. Ayrıca bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 513, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 361; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 225; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 236. Süyûtî şöyle demiştir: "Ahmed ve Buhârî bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir." Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 137.

سُورَةُ الم السَّجْدَةِ

32. ELİF, LÂM, MİM. SECDE SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[405]

الم ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Mîm. 2. Kitab'ın indirilmesi -ki onda şüphe yoktur- âlemlerin Rabbindendir. 3. Yoksa onlar "Onu kendiliğinden uydurdu" mu diyorlar? Hayır! O, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi kendisi ile uyarman için Rabbinden gelen haktır. Umulur ki hidayet bulurlar. 4. Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan sonra Arş'a istivâ edendir. O'ndan başka hiçbir dost da bir şefaat edici de yoktur. Artık öğüt almaz mısınız? 5. Allah, gökten yere

---

405 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.

٢٢٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: أرنا ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: دَخَلْتُ أنا وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَيْرُوزَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ فَيْرُوزَ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، قَوْلُ اللَّهِ: {يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ} الْآيَةَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَيْرُوزَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: {يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ}، فَقَالَ لَهُ ابْنُ فَيْرُوزَ: أَسْأَلُكَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَيَّامًا سَمَّاهَا اللَّهُ تَعَالَى لَا أَدْرِي مَا هِيَ أَكْرَهُ أَنْ أَقُولَ فِيهَا مَا لَا أَعْلَمُ. قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: فَضَرَبَ الدَّهْرُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَى سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ فَسُئِلَ عَنْهَا فَلَمْ يَدْرِ مَا يَقُولُ فِيهَا، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ أَلَا أُخْبِرُكَ مَا حَضَرْتُ مِنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ ابْنُ الْمُسَيِّبِ لِلسَّائِلِ: هَذَا ابْنُ عَبَّاسٍ قَدِ اتَّقَى أَنْ يَقُولَ فِيهَا وَهُوَ أَعْلَمُ مِنِّي.

2298- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ebî Müleyke şöyle demiştir: "Ben ve Osmân b. Affân'ın azadlı kölesi Abdullah b. Feyrûz[406], İbn Abbâs'ın yanına girdik. Abdullah b. Feyrûz, İbn Abbâs'a "Ey İbn Abbâs! Allah'ın ***'Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar'*** sözü..." deyince İbn Abbâs, "Sen kimsin?" dedi. O da "Ben, Osmân b. Affân'ın azadlı kölesi Abdullah b. Feyrûz'um" dedi. İbn Abbâs aynı âyeti okudu. Abdullah b. Feyrûz da "Ey İbn Abbâs! Ben sana bir soru soruyorum" deyince İbn Abbâs şöyle dedi: "Allah'ın zikrettiği günlerin ne olduğunu bilmiyorum. Onlar hakkında bilmediğim şeyler söylemeyi çirkin görürüm." Bir zaman sonra İbnu'l-Müseyyeb'in yanına gittim. Bu soru İbnu'l-Müseyyeb'e sorulunca İbnu'l-Müseyyeb âyet hakkındaki görüşünü bildirmedi. Ben ona "Bu konuda İbn Abbâs'tan işitmiş olduğum şeyi sana haber vereyim mi?" deyip olayı anlattım. Bunun üzerine İbnu'l-Müseyyeb soruyu soran kişiye "İbn

---

406 O, Abdullah b. Feyrûz ed-Deylemî'dir. Dahhâk'ın kardeşidir. Tâbiînin önde gelenlerindendir. Sahâbî olduğu yönünde de rivayetler vardır. Bk. *Takrîb*, I, 440.

Abbâs benden daha bilgili olduğu halde bu konuda bir şey söylemekten sakınmıştır" dedi."[407]

٢٢٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ} قَالَ: يَنْحَدِرُ الْأَمْرُ وَيَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ مِنَ الْأَرْضِ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ مِقْدَارُهُ أَلْفُ سَنَةٍ، خَمْسُمِائَةٍ فِي الْمَسِيرِ حِينَ يَنْزِلُ وَخَمْسُمِائَةٍ حِينَ يَعْرُجُ.

2299- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Emir, bin yıl ölçüsündeki bir gün içinde yere inip göğe çıkar. İnerken beş yüz yıl, çıkarken beş yüz yıl sürer."[408]

ذَلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾

6. İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur. 7. O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır. İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır.

٢٣٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ} قَالَ: أَحْسَنَ خَلْقَ كُلِّ شَيْءٍ.

2300- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır. İnsanı yaratmaya da***

---

407 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 222; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 88. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Enbârî ve Hâkim'in Abdullah b. Ebî Müleyke'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 171; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 251.

408 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 92; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 89; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 457. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 171.

çamurdan başlamıştır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her şeyi güzel bir şekilde yarattı."[409]

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَلَوْ تَرَى إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾

8. Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir. 9. Sonra O, onu düzeltip tamamlamış, ona ruhundan üfürmüştür. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükredersiniz! 10. Dediler ki: "Biz yerde kaybolduğumuz vakit gerçekten biz yeni bir yaratılışta mı olacağız?" Evet. Fakat onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ederler. 11. De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır. Sonra da Rabbinize döndürülürsünüz." 12. Günahkârları Rablerinin huzurunda başlarını eğip "Rabbimiz! Gördük, işittik. Artık bizi geri döndür, sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz inandık" diyecekleri vakit bir görsen! 13. Eğer Biz dileseydik her nefse elbette hidayetini verirdik. Fakat Benden

---

409 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 222; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 457.

sadır olan "Cehennemi bütünü ile cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla elbette dolduracağım" sözü hak olmuştur. 14. O halde siz bugününüze kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım. Gerçekten Biz de sizi unuttuk. Şimdi işleyegeldiklerinize karşılık olarak ebedîlik azabını tadın. 15. Bizim âyetlerimize ancak kendilerine o âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rablerini hamd ile tesbih edenler iman ederler. Onlar büyüklük de taslamazlar.[410] 16. Yanları yataklardan uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler.

٢٣٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ} قَالَ: كَانُوا إِذَا اسْتَيْقَظُوا ذَكَرُوا اللَّهَ وَكَبَّرُوا.

2301- Abdürrezzâk > Sevrî > Cüveybir isnadıyla rivayet edildiğine göre, Dahhâk, ***"Yanları yataklardan uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Uyandıkları zaman Allah'ı zikrederler ve O'nu yüceltirlerdi (tekbir getirirlerdi)."[411]

٢٣٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ} قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأَصْبَحْتُ يَوْمًا قَرِيبًا مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ، قَالَ: لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسَّرَهُ اللهُ عَلَيْهِ، تَعْبُدُ اللهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ. ثُمَّ قَالَ: أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ؟: الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ ثُمَّ قَرَأَ {تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ} حَتَّى {يَعْمَلُونَ}

---

410 Bu âyet, secde âyetidir.

411 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 64. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Muhammed b. Nasr ve Taberî'nin Dahhâk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 176; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 100.

ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ وَذُرْوَةِ سَنَامِهِ؟. فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ. ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمِلَاكِ ذَلِكَ كُلِّهِ؟. قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ، فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ ثُمَّ قَالَ: كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ وَإِنَّا لَمُؤَاخَذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ قَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا مُعَاذُ، وَهَلْ يُكَبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَوْ مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟

2302- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Âsım b. Ebi'n-Necûd > Ebû Vâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muâz b. Cebel, ***"Yanları yataklardan uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber bir seferde idim. Bir gün yürürken onun yakınındaydım. "Ey Allah'ın Resûlü! Bana beni cennete sokacak ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel öğret" dedim. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Sen çok büyük bir şey istedin. Ancak Allah bunu kime kolaylaştırırsa onun için kolay bir şey olur. Sen, Allah'a ibadet et ve hiçbir şeyi O'na ortak koşma. Namazları kıl ve zekâtı ver. Ramazan orucunu tut ve hac yap. Dilersen sana hayır kapılarını da göstereyim. Oruç bir kalkandır. Sadaka günahları yok eder. Kulun gece namazı da aynıdır"*** buyurdu. Ardından ***"Yanları yataklardan uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez"*** âyetlerini okudu. Sonra ***"Dilersen sana işin başını, direğini ve zirvesini söyleyeyim"*** buyurdu. Ben, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" deyince ***"İşin başı İslâm, direği namaz, zirvenin zirvesi ise cihaddır"*** buyurdu. Sonra ***"Dilersen sana tüm bunlara sahip olan kişiyi haber vereyim"*** buyurdu. Ben, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" deyince dilini tuttu ve ***"Buna sahip ol"*** buyurdu. Ben, "Her konuştuğumuz şeyden dolayı hesaba çekilecek miyiz?" deyince Allah Resûlü ***"Annen yokluğuna yansın ey Muâz! İnsanları cehenneme yüzüstü veya burun üstü düşürecek şey, dillerinin söylediğinden başka bir şey değildir"*** karşılığını verdi.[412]

---

412 İbn Hibbân bu hadisi muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bk. İbn Hibbân, Kitâbu'l-Îmân, no: 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 231, 237, 245; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 194; Tayâlisî, *Müsned*, II, 29. Begavî hadisi Ahmed b. Mansûr

٢٣٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ} قَالَ: الصَّلَاةُ مِنَ اللَّيْلِ.

2303- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Yanları yataklardan uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Geceleyin namaz kılmak için (yanları yataklardan uzak kalır."[413]

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

17. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.

٢٣٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ} قَالَ: قَالَ اللَّهُ: أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ.

2304- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez"*** âyetini şekilde okuyup şöyle dedi: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın gönlünden geçmeyen şeyler hazırladım."***[414]

---

er-Ramâdî ve Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 224. İbn Kesîr hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 456. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Nasr, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve *Şuabu'l-Îmân*'da Beyhakî'nin Muâz b. Cebel'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 175.

413 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 101. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Nasr'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 175. Ahmed hadisi *ez-Zühd*'de benzer şekilde Muâz b. Cebel'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 30. Sevrî hadisi Ebân b. Ebî Ayyâş ve Enes b. Mâlik'ten benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 240; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 100. Cumhur şöyle demiştir: "'تَتَجَافَى' kelimesi ile kastedilen, gece eda edilen nafile namazlardır." Bu benzer şekilde Evzâî, Mâlik, Mücâhid, Atâ ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 202; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 253.

414 Bu hadis mürseldir. Bir sonraki hadisin tahricine bakınız.

٢٣٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

2305- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre isnadıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[415]

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

18. Mü'min kimse fâsık kimse gibi midir? Bunlar eşit olmazlar. 19. İman edip sâlih amel işleyenlere gelince; onlar için amelleri sebebi ile ağırlanmak üzere Me'vâ cennetleri vardır. 20. Ama fâsık olanların karargâhı ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri döndürülürler ve onlara "Yalanladığınız o ateşin azabını tadın" denilir. 21. And olsun ki biz onlara belki dönerler diye en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız.

٢٣٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى} قَالَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ: هُوَ يَوْمُ بَدْرٍ.

2306- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Übey b. Ka'b, ***"And olsun ki biz onlara belki dönerler diye***

415 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 515, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, VI, 318; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 2174; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 346; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1447; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 196; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 77; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 105.

en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız" âyeti hakkında şöyle demiştir: "O azap, Bedir günü gerçekleşti."[416]

٢٣٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: {الْعَذَابِ الْأَدْنَى}: عُقُوبَاتُ الدُّنْيَا.

2307- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"yakın azaptan"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, dünyada verilen cezalardır."[417]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

416 Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfikîn, IV, 2108. Sevrî bu hadisi İbn Mes'ûd'dan benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 240; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 109; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 188; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 462; Hâkim, *Müstedrek*, II, 414. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Menî', İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 178; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 109.

417 Bu hadis Übey b. Ka'b, İbn Abbâs, Hasan, İbrahim en-Nehaî, Dahhâk, Alkame, Atiyye, Mücâhid, Katâde, Abdulkerîm el-Cezerî ve Ebu'l-Âliye'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 226; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 107; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 426. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 178.

22. Rablerinin âyetleri ile kendisine öğüt verildikten sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kimdir? Muhakkak ki Biz, günahkârlardan intikam alanlarız. 23. And olsun ki Biz, Musa'ya da kitabı verdik. Sen ona kavuşmaktan şüphe etme. Ve Biz onu İsrâiloğulları'na hidayet kıldık. 24. Ve onlardan sabrettikleri zaman Bizim emrimiz ile hidayete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize kesin olarak inanıyorlardı. 25. Şüphesiz Rabbin anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet gününde aralarında bizzat hüküm verecektir. 26. Yurtlarında gezip dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesilleri helâk etmemiz artık onları doğru yola iletmedi mi? Muhakkak bunda ibretler vardır. hâlâ dinlemeyecekler mi? 27. Görmezler mi ki Biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. halâ görmezler mi? 28. Derler ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih (ve hüküm) günü hani ne zaman?" 29. De ki: "Fetih gününde kâfirlere imanları fayda vermez, onlara mühlet de verilmez."

٢٣٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ الْفَتْحِ} قَالَ: الْفَتْحُ الْقَضَاءُ.

2308- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Fetih gününde kâfirlere imanları fayda vermez, onlara mühlet de verilmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**يَوْمَ الْفَتْحِ/Fetih günü,'** hüküm verme günüdür."[418]

٢٣٠٩ - مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ} قَالَ: هِيَ أَبْيَنُ[419] الَّتِي لاَ تُنْبِتُ.

---

418 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 110; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 228; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 111. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 464.

419 Mısır nüshasında silinmiştir. Yemen'de bir yerdir. Türkiye nüshasının hamişinde geçtiğine göre Aden'dir.

2309- Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Görmezler mi ki biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. hâlâ görmezler mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْجُرُز/***el-Curuz,'*** bitki bitirmeyen yer demektir."[420]

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

30. Artık onlardan yüz çevir ve bekle! Çünkü onlar da beklemekte olanlardır.

---

420 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 110; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 226. Hâfız bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 515. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 179.

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

33. AHZÂB SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[421]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[422]

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey Nebî! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Muhakkak Allah Alîm'dir, Hakîm'dir. 2. Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır. 3. Allah'a da tevekkül et! Vekil olarak Allah yeter. 4. Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Kendilerine zıhâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız

---

421 Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 113.

422 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir. Allah hak olanı söyler. Doğru yola ileten de O'dur.

٢٣١٠ - قَالَ نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا جَعَلَ اللهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ كَانَ فِي شَأْنِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ: ضُرِبَ لَهُ مَثَلًا، يَقُولُ: لَيْسَ ابْنُ رَجُلٍ آخَرَ ابْنَكَ.

2310- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Kendilerine zıhâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir. Allah hak olanı söyler. Doğru yola ileten de O'dur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre bu âyet, Zeyd b. Hârise hakkında nâzil olmuştur. Bu, onun için Allah'ın verdiği bir örnektir. Allah, 'Başka bir adamın oğlu senin oğlun olamaz' diyor."[423]

٢٣١١ - نا مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: كَانَ رَجُلٌ لَا يَسْمَعُ شَيْئًا إِلَّا وَعَاهُ، فَقَالَ النَّاسُ مَا يَعِي هَذَا إِلَّا أَنَّ لَهُ قَلْبَيْنِ، قَالَ: وَكَانَ يُسَمَّى ذَا الْقَلْبَيْنِ، قَالَ اللهُ: {مَا جَعَلَ اللهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ}.

2311- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam vardı, ne duyarsa mutlaka onu belleyip hafızasına kaydederdi. Bundan dolayı insanlar, 'Bunun belleyip ezberlemesinin tek sebebi, iki kalbi olmasıdır' dediler. Bu sebepten adama Zü'l-Kalbeyn adı verildi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***'Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır.'***"[424]

---

423 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 119; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 230. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Zührî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 181; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 466.

424 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 118. Vâhidî şöyle demiştir: "Bu âyet, Cemîl b. Ma'mer el-Fahrî hakkında nâzil olmuştur." Bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 236. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, İkrime, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir.

٢٣١٢ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: كَانَ الرَّجُلُ يَقُولُ إِنَّ نَفْسِي تَأْمُرُنِي بِكَذَا وَنَفْسِي تَأْمُرُنِي بِكَذَا: فَقَالَ اللهُ تَعَالَى: {مَا جَعَلَ اللهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ}.

2312- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Adam, 'Nefsim bana şunu emrediyor, nefsim bana şunu emrediyor' derdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***'Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır.'***"[425]

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾

5. Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah nezdinde daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar. Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edicidir.

٢٣١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ} قَالَ قَتَادَةُ: لَوْ دَعَوْتَ رَجُلًا لِغَيْرِ أَبِيهِ وَأَنْتَ تَرَى أَنَّهُ أَبُوهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ بَأْسٌ، قَالَ: وَسَمِعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَجُلًا يَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطَايَايَ، فَقَالَ: اسْتَغْفِرِ اللهَ لِلْعَمْدِ، فَأَمَّا الْخَطَأُ فَقَدْ تُجُوِّزَ عَنْهُ، قَالَ: وَكَانَ يَقُولُ: مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الْخَطَأَ وَلَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمُ الْعَمْدَ، وَمَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الْعَيْلَةَ، وَلَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمُ التَّكَاثُرَ، وَمَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَزْدَرُوا أَعْمَالَكُمْ وَلَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَسْتَكْثِرُوهَا.

Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 116; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 466; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 180.

425 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 118; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 211. Süyûtî hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 171. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 180.

2313- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Sen, babası olduğunu zannederek bir kişiyi babasından başka biri adına çağırsan sana vebal yoktur. Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Allah'ım! Hatalarımı bağışla!" diyen bir adamı duyunca "Bilerek yaptıkların için Allah'tan bağışlamasını istesene! Hataya gelince; ona izin verilmiştir" dedi. Yine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle derdi: "Ben, sizin bilmeden hata yapmanızdan korkmuyorum fakat bilerek yapmanızdan korkuyorum. Ben sizin için fakirlikten korkmuyorum, ancak sizin için çokluktan, çoklukla övünmenizden korkuyorum. Ben, sizin amellerinizi küçümsemenizden korkmuyorum fakat onları çok, değerli görmenizden korkuyorum."[426]

٢٣١٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: ثَلَاثٌ لَا يَهْلِكُ عَلَيْهِنَّ ابْنُ آدَمَ الْخَطَأُ، وَالنِّسْيَانُ وَمَا أُكْرِهَ عَلَيْهِ.

2314- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Üç şey vardır ki bunlar insanoğlunu helâk etmez: Hata, unutma ve bir şeye zorlanması."[427]

النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

6. Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri de onların anneleridir. Akrabalar Allah'ın Kitabı gereğince diğer mü'minlerden ve Muhâcirlerden

---

426 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 121; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 221; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 467. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 182.

427 Kaynaklarda bu hadisin Katâde'den rivayet edilen şeklini bulamadım. Ancak rivayetin aslı sabittir. İbn Mâce bu hadisi Ebû Zer ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Mâce, Kitâbu't-Talâk, X, 659. Ahmed b. Hanbel de hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 420.

birbirlerine daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnadır. Bu (hükümler) Kitap'ta yazılıdır.

٢٣١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ} قَالَ: كَانَ يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مَاتَ وَتَرَكَ دَيْنًا فَإِلَيَّ، وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَهُوَ لِوَرَثَتِهِ.

2315- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme isnadıyla rivayet edildiğine göre, Câbir, ***"Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle derdi: **"Ben, mü'minlere kendi canlarından daha yakınım. Kim ölür de bir borç bırakırsa borcu bana aittir. Kim de mal bırakırsa o, mirasçılarına aittir."**[428]

٢٣١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَفِي حَرْفِ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ: النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ.

2316- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Übey b. Ka'b'ın kıraatinde 'النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ/***en-Nebiyyü evlâ bi'l-mü'minîne min enfusihim ve hüve ebun lehüm ve ezvâcihî ümmehâtühüm (Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Kendisi onlara babadır. Onun eşleri de onların anneleridir)'*** şeklindedir."[429]

٢٣١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ بَجَالَةَ التَّمِيمِيِّ، قَالَ مَرَّ عُمَرُ بِغُلَامٍ وَهُوَ يَقْرَأُ: النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ. فَقَالَ:

---

428 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 517; Müslim, Kitâbu'l-Ferâiz, XI, 361; Ebû Davud, Kitâbu'l-Harâc, no: 2956; Tirmizî, Kitâbu'l-Cenâiz, no: 1070, Kitâbu'l-Ferâiz, no: 2091; İbn Mâce, Mukaddime, no: 45.

429 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 122. Hâkim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 415; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 231; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 212; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 468. Bu hadis İbn Abbâs, Muâviye, İkrime, Mücâhid ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 90.

احْكُكْهَا يَا غُلَامُ قَالَ: أَقْرَأَنِيهَا أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ فَأَرْسَلَ إِلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ فَجَاءَنَا، قَالَ: فَرَفَعَ صَوْتَهُ عَلَيْهِ فَقَالَ إِنِّي: كَانَ يَشْغَلُنِي الْقُرْآنُ إِذْ كَانَ يَشْغَلُكَ الصَّفْقُ فِي الْأَسْوَاقِ، فَسَكَتَ عُمَرُ.

2317- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Becâle et-Temîmî[430] şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* Kur'ân okuyan bir çocuğa rastladı. Çocuk, "النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وهو أبٌ لهم/***Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri onların anneleridir. Kendisi de onlara babadır"*** şeklinde okuyordu. Ona "Ey çocuk! Onu ('Kendisi de onlara babadır' kısmını) Kur'ân'dan sil" deyince çocuk, "Onu bana Übey b. Ka'b okuttu/öğretti" dedi. Bunun üzerine Übey b. Ka'b'a haber gönderdi. Übey b. Ka'b geldi ve Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a karşı sesini yükselterek "Ben Kur'ân ile meşgulken sen çarşılarda alışverişle meşguldün" dedi. Buna karşılık Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* bir şey söylemedi."[431]

٢٣١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا} قَالَ مَعْمَرٌ: أَخْبَرَنِي قَتَادَةُ، عَنِ الْحَسَنِ: إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَكَ ذُو قَرَابَةٍ لَيْسَ عَلَى دِينِكَ فَتُوصِي لَهُ بِالشَّيْءِ مِنْ مَالِكَ، فَهُوَ وَلِيُّكَ فِي النَّسَبِ، وَلَيْسَ وَلِيَّكَ فِي الدِّينِ.

2318- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyette, senin dininden olmayan akrabalarına malından bir miktar vasiyet etmen kastedilmektedir. Zira o, neseb olarak dostundur. Ancak dinde dostun değildir."[432]

---

430 O, Becâle et-Temîmî el-Anberî el-Basrî'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 93.

431 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, İshâk b. Râhûye, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Becâle'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 183; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 263.

432 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 353; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 124. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan ve Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 183; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 213.

٢٣١٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: قُلْتُ لِعَطَاءٍ: مَا قَوْلُهُ تَعَالَى: {إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا} قَالَ: إِعْطَاءُ الْمُسْلِمِ الْكَافِرَ سَهْمًا بِقَرَابَةٍ، وَوَصِيَّتُهُ لَهُ.

2319- Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Atâ'ya ***"'Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnadır'*** âyetinin anlamı nedir?" diye sordum. Atâ şöyle dedi: "Burada kastedilen, Müslümanın kâfire akrabalık sebebiyle bir pay vermesi ve ona vasiyette bulunmasıdır."[433]

٢٣٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، آخَى بَيْنَ الْمُهَاجِرِينَ، فَكَانُوا يَتَوَارَثُونَ بِالْهِجْرَةِ حَتَّى نَزَلَتْ {وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ} فَجَمَعَ اللهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ، قَالَ: {إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا}: إِلَّا أَنْ تُوصُوا لِأَوْلِيَائِكُمْ، يَعْنِي الَّذِينَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آخَى بَيْنَهُمْ.

2320- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Muhâcirler arasında kardeşlik ilan etti. Bundan dolayı hicretle birlikte birbirlerine mirasçı oluyorlardı. Ancak ***'Akrabalar Allah'ın Kitabı gereğince diğer mü'minlerden ve Muhâcirlerden birbirlerine daha yakındırlar'*** âyeti inince Allah Teâlâ, mü'minleri ve Muhâcirleri birleştirdi ve şöyle buyurdu: ***'Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnadır.'*** Dostlarınıza yani Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kardeş ilan ettiklerine vasiyette bulunabilirsiniz."[434]

---

433 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 352; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 124. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 183; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 262.

434 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 232. Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 54; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 159. İbn Kesîr hadisi İbn Abbâs ve Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 468. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh ve Nehhâs'ın Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 206.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾

7. Peygamberlerden; senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan (kendilerine yükletilen sorumlulukları tam olarak yerine getireceklerine dair) ahitlerini almıştık. Evet, Biz onlardan sağlam bir ahit almıştık.

٢٣٢١ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ} قَالَ: أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَهُمْ أَنْ يُصَدِّقَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا.

2321- Ma'mer, Katâde'nin ***"Peygamberlerden; senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan (kendilerine yükletilen sorumlulukları tam olarak yerine getireceklerine dair) ahitlerini almıştık. Evet, biz onlardan sağlam bir ahit almıştık"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah Teâlâ onlardan birbirlerini tasdik edip doğrulayacaklarına dair kesin söz aldı."[435]

لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

8. Allah bu sözü doğruları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kâfirler için ise pek acıklı bir azap hazırlamıştır.
9. Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, Biz de üzerlerine

---

435 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 125; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 213. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 183; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 264.

bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir. 10. Hani onlar size hem üstünüzden hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara gelmişti. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz.

٢٣٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ} قَالَ: شَخَصَتْ مِنْ مَكَانِهَا، فَلَوْلَا أَنَّهُ ضَاقَ الْحُلْقُومُ عَنْهَا أَنْ تَخْرُجَ لَخَرَجَتْ.

2322- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani onlar size hem üstünüzden hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara gelmişti. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yürekleri yerinden çıktı. Eğer boğazlar yüreklerin çıkması için dar olmasaydı yürekler, dışarı çıkardı."[436]

٢٣٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا} قَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ.

2323- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani sizlere ordular gelmişti, biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Görünmeyen ordulardan kasıt, meleklerdir."[437]

---

436 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 131. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 197; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 265; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 140; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 336.

437 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 128; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 233; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 144; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 340; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 470; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 185. Şevkânî şöyle demiştir: Müfessirler şöyle demişlerdir: "Allah Teâlâ onlara melekleri gönderdi." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 264.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

11. İşte orada mü'minler imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı. 12. O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar "Allah ve Resûlü Bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir" diyorlardı.

٢٣٢٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا} قَالَ نَاسٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ: أَيَعِدُنَا مُحَمَّدٌ أَنْ نَفْتَحَ قُصُورَ الشَّامِ، وَفَارِسَ وَأَحَدُنَا لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُجَاوِزَ رَحْلَهُ، مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا.

2324- Ma'mer, Katâde'nin ***"O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar 'Allah ve Resûlü bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir' diyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Münafıklardan bazı kişiler, 'Muhammed bize Perslerin ve Şam'ın saraylarını fethedeceğimizi vaat ediyor. Hâlbuki hiçbirimiz eğerinin yanına gidemiyor. ***'Allah ve Resûlü bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir'*** dediler."[438]

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

13. Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: "Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir. Hemen dönün." İçlerinden bir kısmı da Peygamber'den izin isteyerek "Evlerimiz gerçekten korumasızdır" diyordu. Hâlbuki evleri korumasız değildi. Onlar ancak kaçmak istiyorlardı.

---

438 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 187; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 147; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 217. Ferrâ şöyle demiştir: "Bu, Muattib b. Kuşeyr el-Ensârî'nin görüşüdür." Denildi ki: "Şirk ve nifak ehli yaklaşık yetmiş kişiydi." Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 336.

٢٣٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ} قَالَ: كَانَ الْمُنَافِقُونَ يَقُولُونَ: إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ، وَلَا نَأْمَنُ عَلَى أَهَالِينَا، فَيَبْعَثُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا يَجِدُ فِيهَا أَحَدًا.

2325- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: 'Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir. Hemen dönün.' İçlerinden bir kısmı da Peygamber'den izin isteyerek 'Evlerimiz gerçekten korumasızdır' diyordu. Hâlbuki evleri korumasız değildi. Onlar ancak kaçmak istiyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Münafıklar, 'Evlerimiz açık/korumasız. Biz de ailelerimizin durumundan emin değiliz' diyorlardı. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, adam gönderdi ama evlerde kimse bulamadılar."[439]

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ

---

439 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 136. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 218; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 266; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 243; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 149; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 188.

وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

14. Medîne'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi. 15. Hâlbuki onlar and olsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur. 16. De ki: "Eğer siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçışın size asla faydası olmaz. O takdirde de ancak pek az faydalandırılırsınız." 17. De ki: "Hakkınızda bir fenalık dilerse yahut sizin için bir rahmet murad ederse sizi Allah'a karşı kim koruyabilir?" Onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı bulamazlar. 18. Aranızdan (savaştan) engelleyenleri ve kardeşlerine "Muhammed'i ve ashâbını bırakıp yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir. Zaten bunlar ancak pek az savaşırlar. 19. Onlar size karşı cimrilik ederek gelirler. Korku geldiğinde ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün. O korku gidince de hayata karşı oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle sizi incitirler. İşte bunlar imana gelmemişlerdir Bu sebeple Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu Allah için pek kolaydır. 20. Bunlar Ahzâb'ın (düşman birliklerinin) henüz gitmemiş olduğunu zannederler. Eğer Ahzâb yine gelecek olsa, isterler ki çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi. 21. And olsun ki sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Resûlullah'ta güzel bir örnek vardır. 22. Mü'minler ise ahzâbı

(düşman birliklerini) gördüklerinde "Allah'ın ve Resûlü'nün bize vaat ettiği budur. Allah da Resûlü de doğru söylemiştir" dediler ve (bu) onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı. 23. Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimi sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.

٢٣٢٦ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ} قَالَ: أَيْ قَضَى أَجَلَهُ عَلَى الْوَفَاءِ وَالصِّدْقِ.

2326- Ma'mer'in rivayet ettiğine göre,, Hasan (el-Basrî) ***"Onlardan kimi sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani ahdine bağlı ve sadık bir şekilde öldü."[440]

٢٣٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ أَقْطَارِهَا} قَالَ: نَوَاحِيهَا، وَقَوْلُهُ: {سُئِلُوا الْفِتْنَةَ} يَعْنِي الشِّرْكَ.

2327- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Medîne'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مِنْ اَقْطَارِهَا/***Min ekdârihâ,'*** çevresinden, yanlarından demektir. 'سُئِلُوا الْفِتْنَةَ/***Süilü'l-fitne'*** de şirke davet edilselerdi anlamındadır."[441]

---

440 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 476; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 518; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 340; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 349; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 147; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 246. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Katâde'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 192.

441 Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 219. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 188; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 243; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 149; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 473.

٢٣٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَلُمَّ إِلَيْنَا} قَالَ: قَالَ الْمُنَافِقُونَ، مَا مُحَمَّدٌ وَأَصْحَابُهُ إِلَّا أَكْلَةُ رَأْسٍ وَهُوَ هَالِكٌ وَمَنْ مَعَهُ هَلُمَّ إِلَيْنَا.

2328- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aranızdan (savaştan) engelleyenleri ve kardeşlerine 'Muhammed'i ve ashâbını bırakıp yanımıza gelin' diyenleri Allah elbette bilir. Zaten bunlar ancak pek az savaşırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Münafıklar, 'Muhammed ve arkadaşları, sadece bir başın yiyicileridir (bir başın doyurduğu az bir gruptur). Muhammed onlarla birlikte yok olup gidecektir. Haydi, bize gelin' dediler."[442]

٢٣٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ} قَالَ: أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ {أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا} فَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا: هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ لِقَوْلِهِ: {أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ}.

2329- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Mü'minler ise ahzâbı (düşman birliklerini) gördüklerinde 'Allah'ın ve Resûlü'nün bize vaat ettiği budur. Allah da Resûlü de doğru söylemiştir' dediler ve (bu) onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Teâlâ, Bakara sûresinde ***"Yoksa siz önce geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar çattı ve öyle sarsıldılar ki, nihayet Peygamber ve beraberindeki mü'minler 'Allah'ın yardımı ne zaman?' dediler Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı yakındır"***[443] âyetini indirmişti. Mü'minler bu âyetten

---

442 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 139. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 244; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 152. Vâhidî şöyle demiştir: Müfessirler dediler ki: "İşte onlar münafık bir topluluktur."

443 Bakara 2/214.

dolayı **"'Allah'ın ve Resûlü'nün bize vaat ettiği budur. Allah da Resûlü de doğru söylemiştir' dediler."**[444]

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

24. Çünkü Allah sadakat gösterenleri sadakatları sebebiyle mükâfatlandıracak, dilerse münafıklara azap edecek ya da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir. 25. Allah kâfirleri hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah çok güçlüdür, Azîz'dir. 26. Kitap ehlinden onlara yardım edenleri de Allah kalelerinden indirdi. Kalplerine de korku saldı. Onlardan bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz.

٢٣٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ صَيَاصِيهِمْ} قَالَ: مِنْ حُصُونِهِمْ.

2330- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Kitap ehlinden onlara yardım edenleri de Allah kalelerinden indirdi"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'صَيَاصِيهِمْ/*Sayâsîhim,*' kalelerinden, hisarlarından demektir."[445]

444 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 144; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 157. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Tayâlisî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 190; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 246; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 272.

445 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 154; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 340; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 349; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 247; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV,

٢٣٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ} قَالَ: يُعَذِّبُهُمْ إِنْ شَاءَ أَوْ يُخْرِجُهُمْ مِنَ النِّفَاقِ إِلَى الْإِيمَانِ.

2331- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çünkü Allah sadakat gösterenleri sadakatları sebebiyle mükâfatlandıracak, dilerse münafıklara azap edecek ya da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dilerse onlara azap eder veya onları nifaktan kurtarıp imana ulaştırır."[446]

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا
وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

27. Onların yerlerini, yurtlarını, mallarını ve ayak basmadığınız yerleri size miras verdi. Allah her şeye gücü yetendir.

٢٣٣٢ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا} قَالَ: مَكَّةُ.

2332- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ayak basmadığınız yerleri size miras verdi"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sizi henüz ayak basmadığınız topraklara yani Mekke'ye vâris kıldı."[447]

٢٣٣٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: فَارِسُ وَالرُّومُ.

2333- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Bu âyette kastedilen, Perslerin ve Rumların yurtlarıdır."[448]

---

161. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Atâ, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 478; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 192-193.

446 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 148; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 247; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 476.

447 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 155; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 251; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 422; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 161; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 225; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 479. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 93; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 274.

448 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 10; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 251; Zemahşerî,

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

28. Ey Nebî! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. 29. Yok, eğer Allah'ı, Resûlü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız muhakkak Allah içinizden güzel davrananlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

٢٣٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ: {إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ} الْآيَةَ، دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَآنِي، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنِّي ذَاكِرٌ لَكِ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكِ أَنْ لَا تَعْجَلِي فِيهِ حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبَوَيْكِ. قَالَتْ: قَدْ عَلِمَ وَاللَّهِ أَنَّ أَبَوَيَّ لَمْ يَكُونَا لِيَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ فَقَرَأَ عَلَيَّ: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا} الْآيَةَ، فَقُلْتُ: أَفِي هَذَا أَسْتَأْمِرُ أَبَوَيَّ؟ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ

2334- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Urve b. Zübeyr b. Avvâm isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: ***"Ey Nebî! Eşlerine de ki: Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim"*** âyetleri inince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma girip bana baktı ve ***"Sana bir şey söyleyeceğim. Bu konuda anne-babana danışmadan acele karar vermemen gerekir"*** buyurdu. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah'a yemin olsun ki anne babamın bana kendisinden ayrılmamı tavsiye etmeyeceklerini biliyordu. Ardından Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: ***"Allah şöyle buyurdu: Ey Nebî! Eşlerine de ki: Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. Yok, eğer Allah'ı, Resûlü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız muhakkak Allah içinizden güzel davrananlara***

Keşşâf, III, 422; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 161; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 225.

büyük bir mükâfat hazırlamıştır." Bunun üzerine ben, "Bu konuda mı anne-babama danışacağım! Ben, Allah'ı, Resûlü'nü ve ahiret yurdunu istiyorum" dedim.[449]

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

30. Ey Peygamber hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat artırılır. Bu, Allah'a göre pek kolaydır.

٢٣٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ} قَالَ: عَذَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

2335- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Peygamber hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat artırılır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, dünya ve ahiret azabıdır."[450]

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

---

449 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 519; Müslim, Kitâbu't-Talâk, II, 103; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 351; Nesâî, Kitâbu't-Talâk, VI, 159-160; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 158. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 195.

450 Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 175. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 195. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 159; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 482. Ebû Hayyân şöyle demiştir: Müfessirler dediler ki: "Vaat edilen azap, dünya ve ahiret azabıdır. Aynı şekilde dünyada ve ahirette alınacak mükâfattır." Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 228; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXII, 3; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 474.

31. Sizden kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder ve sâlih amel işlerse biz de ona ecrini iki defa veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır.

٢٣٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ} قَالَ: كُلُّ قُنُوتٍ فِي الْقُرْآنِ طَاعَةٌ.

2336- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizden kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'da yer alan tüm kunût lafızları, itaat anlamındadır."[451]

يَانِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

32. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz edalı ve yumuşak konuşmayın. O takdirde kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanır. Güzel söz söyleyin.

٢٣٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ} قَالَ: نِفَاقٌ.

2337- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O takdirde kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hastalıktan kasıt, nifaktır."[452]

---

451 Süyûtî, *el-İtkân*, I, 144. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Sa'd'ın Atâ b. Yesâr'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 196.

452 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 3. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 177; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 230. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Zeyd b. Ali'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 258; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 482; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 277.

٢٣٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسٍ أَنَّهُ سَمِعَ عِكْرِمَةَ، قَالَ: شَهْوَةُ الزِّنَا.

2338- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Şerûs isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "(Kalbinde hastalık olan kimseden kasıt) zina etme arzusu olan kimsedir."[453]

٢٣٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ} قَالَ: كَأَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ هَذِهِ الْأُمَّةِ.

2339- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ümmetin diğer kadınlarından biri gibi değilsiniz."[454]

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

33. Evlerinizde oturun. İlk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek istiyor.

---

453 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 3; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 177. Ebû Hayyân bu hadisi İkrime'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 349. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 258; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 342; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 350.

454 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 2. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 196; Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 424; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 482; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 277.

٢٣٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى} قَالَ: كَانَتِ الْمَرْأَةُ تَتَمَشَّى بَيْنَ الرِّجَالِ فَذَلِكَ تَبَرُّجُ الْجَاهِلِيَّةِ.

2340- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"İlk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kadın dışarı çıkıp erkekler arasında dolaşırdı. Cahiliye açılıp saçılması böyleydi."[455]

٢٣٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ الْعَالِيَةَ بِنْتَ ظَبْيَانَ الَّتِي طَلَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يُقَالُ لَهَا أُمُّ الْمَسَاكِينِ: فَتَزَوَّجَتْ قَبْلَ أَنْ يُحَرَّمَ عَلَى النَّاسِ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

2341- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in boşadığı ve kendisine Ümmü'l-Mesâkîn (yoksulların annesi) denilen Âliye bint Zabyân,[456] Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile, eşlerinin insanlara haram kılınmasından önce evlenmişti."

---

455 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 4. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 482. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Sa'd ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 197. Zemahşerî şöyle demiştir: "O zaman, İbrahim *aleyhisselâm*'ın doğduğu vakittir. O dönemde kadınlar inciden yapılmış elbislerle yollarda dolaşıyor ve kendilerini erkeklere sunuyorlardı. Âdem ile Nûh arasında bir dönem olduğu da rivayet edilmektedir. Aynı şekilde Nûh ile İbrahim arasında bir zaman olduğu da gelen rivayetler arasındadır. Yine daha farklı bir rivayette İsa *aleyhisselâm* ile Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arasındaki zaman olduğu zikredilmiştir." Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 425; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 331; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 278.

456 O, Âliye bint Zabyân b. Amr b. Avf b. Abd b. Ebî Bekr b. Kilâb el-Kilâbiyye'dir. Bk. İbn Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîâb*, IV, 1881.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

34. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah her şeyin inceliklerini bilir, her şeyden haberdardır.

٢٣٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ} قَالَ: الْقُرْآنُ وَالسُّنَّةُ.

2342- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Allah'ın âyetleri ve hikmet ile kastedilen) Kur'ân ve sünnettir."[457]

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ
وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ
وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ
وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ
كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

35. Doğrusu Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, iman eden erkekler ve iman eden kadınlar, itaate devam eden erkekler ve itaate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, Allah'a zilletle boyun eğen erkekler ve boyun eğen kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç

---

457 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 9. Buhârî bu hadisi Katâde'nin tercemesinde nakletmiştir. Hâfız şöyle demiştir: "İbn Ebî Hâtim bu hadisi Ma'mer > Katâde tarikiyle muttasıl olarak rivayet etmiştir." Ayrıca bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 22; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 183; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 486; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 280.

tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve çokça anan kadınlar için Allah, bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

٢٣٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا ذَكَرَ اللَّهُ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ نِسَاءٌ مِنَ الْمُسْلِمَاتِ عَلَيْهِنَّ فَقُلْنَ ذُكِرْتُنَّ وَلَمْ نُذْكَرْ، وَلَوْ كَانَ فِينَا خَيْرٌ ذُكِرْنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ}.

2343- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Allah Teâlâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşlerini âyette zikredince diğer Müslümanların hanımları, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarının yanına girip "Siz zikredildiniz, biz zikredilmedik. Bizde hayır olsaydı biz de zikredilirdik" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"Doğrusu Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, iman eden erkekler ve iman eden kadınlar, itaate devam eden erkekler ve itaate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, Allah'a zilletle boyun eğen erkekler ve boyun eğen kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve çokça anan kadınlar için Allah, bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."***[458]

٢٣٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: لَا يَكُونُ الرَّجُلُ مِنَ الذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا حَتَّى يَذْكُرَ اللَّهَ قَائِمًا وَقَاعِدًا وَمُضْطَجِعًا.

2344- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Kişi, Allah'ı ayaktayken,

---

458 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 10; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 240; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 144; Hâkim, *Müstedrek*, II, 416. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 354. İbn Hacer, *el-Kâfu'ş-Şâf*'ta bu hadisi nakletmiş ve Taberî ve İbn Sa'd'ın Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bu hadis, Katâde'nin mürsel hadislerinden biridir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 426.

oturkurken ve yatarken zikredinceye kadar Allah'ı çok zikredenlerden olamaz."[459]

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾

36. Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih hakları yoktur. Her kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

٢٣٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: خَطَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنَبَ وَهِيَ بِنْتُ عَمَّتِهِ وَهُوَ يُرِيدُهَا لِزَيْدٍ، فَظَنَّتْ أَنَّهُ يُرِيدُهَا لِنَفْسِهِ، فَلَمَّا عَلِمَتْ أَنَّهُ يُرِيدُهَا لِزَيْدٍ أَبَتْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ {وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ} فَرَضِيَتْ وَسَلَّمَتْ.

2345- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* amcasının kızı olan Zeyneb'e talip oldu. Onu Zeyd b. Hârise için istiyordu. Ancak Zeyneb, Peygamber'in kendisi için istediğini zannetmişti. Onun kendisini Zeyd için istediğini anlayınca bunu kabul etmedi. Bunun üzerine ***'Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih hakları yoktur. Her kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur'*** âyeti nâzil oldu. Zeyneb de buna razı olup kabullendi."[460]

---

459 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 32; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 194; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 260; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 186; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 147. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 200.

460 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 11. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 561; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 186; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 489. Süyûtî

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

37. Hani sen Allah'ın, kendisine nimet verdiği senin de kendisine nimet verdiğin kimseye "Eşini nikâhında tut ve Allah'tan kork" diyordun. Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Hâlbuki Allah'tan korkman daha uygundu. Nihayet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının, eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenme hususunda mü'minlere bir vebal olmasın. Allah'ın emri elbette yerini bulur.

٢٣٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ} قَالَ: أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْإِسْلَامِ وَأَنْعَمَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ بِالْعِتْقِ: {أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ} قَالَ قَتَادَةُ: جَاءَ زَيْدٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ زَيْنَبَ اشْتَدَّ عَلَيَّ لِسَانُهَا، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُطَلِّقَهَا، قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ}، وَالنَّبِيُّ يُحِبُّ أَنْ يُطَلِّقَهَا وَيَخْشَى قَالَةَ النَّاسِ إِنْ أَمَرَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا} قَالَ قَتَادَةُ: لَمَّا طَلَّقَهَا زَيْدٌ {زَوَّجْنَاكَهَا}.

2346- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani sen Allah'ın, kendisine nimet verdiği senin de kendisine nimet verdiğin kimseye..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ,

---

hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve Taberânî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 201. Buhârî bu hadisi Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet etmiştir: "Bu âyet, Zeyneb bint Cahş ve Zeyd b. Hârise'nin durumu üzerine nâzil oldu." Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 523; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 233.

Zeyd b. Hârise'yi İslâm'la nimetlendirdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onu azat ederek ona iyilikte bulundu. ***'Eşini nikâhında tut.'*** Zeyd b. Hârise, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip 'Ey Allah'ın Resûlü! Zeyneb bana ağır konuşmaya başladı ve ben onu boşamak istiyorum' deyince Allah'ın Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***'Eşini nikâhında tut ve Allah'tan kork'*** dedi. Hâlbuki Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Zeyd'in onu boşamasını istiyordu fakat ona boşamasını söylerse, insanların söyleyeceklerinden korkuyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***'Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Hâlbuki Allah'tan korkman daha uygundu. Nihayet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının, eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenme hususunda mü'minlere bir vebal olmasın. Allah'ın emri elbette yerini bulur.'*** 'فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا ***Felemmâ kadâ zeydun minhâ vederan'*** ifadesi, Zeyd onu boşadığı zaman anlamındadır."[461]

٢٣٤٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: نا مَعْمَرٌ، وَأَخْبَرَنِي مَنْ، سَمِعَ الْحَسَنَ، يَقُولُ: مَا نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آيَةٌ أَشَدُّ مِنْهَا قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللهُ مُبْدِيهِ} وَلَوْ كَانَ كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكَتَمَهَا، قَالَ: وَكَانَتْ زَيْنَبُ تَفْخَرُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَقُولُ: أَمَّا أَنْتُنَّ فَزَوَّجَكُنَّ آبَاؤُكُنَّ، فَأَمَّا أَنَا زَوَّجَنِي رَبُّ الْعَرْشِ.

2347- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***'Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun'*** âyetinden daha ağır gelen bir âyet inmemiştir. Eğer kendisine gelen vahiyden bir şeyi gizleyecek olsaydı bu âyeti gizlerdi. Zeyneb, Peygamber *sallallahu aleyhi ve*

---

461 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 13; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 524. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 22; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 490; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 284. Hâfız şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* durumu gizliyordu. Allah Teâlâ ona Zeyneb'le onunla evleneceğini haber verdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evlatlığının eşi ile evleneceği için insanların söyleyeceklerinden korkuyordu." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 524.

sellem'in hanımlarına karşı övünür ve 'Sizleri babalarınız evlendirdi, beni ise Arş'ın sahibi (olan Allah) evlendirdi' derdi."[462]

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾

38. Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebal yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.

٢٣٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ}: أَيْ فِيمَا أَحَلَّ لَهُ.

2348- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebal yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın ona helâl kıldığı şeylerde (ona bir vebal yoktur)."[463]

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

39. Onlar Allah'ın gönderdiğini tebliğ ederler. O'ndan korkarlar. Allah'tan başka bir kimseden de korkmazlar. Hesap gören olarak Allah yeter. 40. Muhammed, sizin adamlarınızdan

---

462 Buhârî bu hadisi Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 303-304; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 351; Nesâî, Kitâbu'n-Nikâh, VI, 65. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 201. Müslim de hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Îmân, no: 287.

463 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 14; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 492; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 285.

kimsenin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

٢٣٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ} قَالَ: يَعْنِي زَيْدًا، يَقُولُ: لَيْسَ بِأَبِيهِ وَقَدْ وُلِدَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رِجَالٌ وَنِسَاءٌ.

2349- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhammed, sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyette kastedilen, Zeyd b. Hârise'dir. Yani diyor ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun babası değildir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in erkek ve kız çocukları oldu."[464]

٢٣٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ} قَالَ: آخِرُ النَّبِيِّينَ.

2350- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "خَاتَمَ النَّبِيِّينَ/***hâteme'n-nebiyyîn"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Enbiyânın/Peygamberlerin sonuncusudur."[465]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

---

464 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 204.

465 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 204; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 196; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 493.

ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾ تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

41. Ey iman edenler! Allah'ı pek çok anın. 42. Sabah-akşam O'nu tesbih edin. 43. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfar ederler. Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir. 44. O'na kavuşacakları gün onlara sağlık dileği "selâm"dır. Onlar için çok şerefli bir ecir de hazırlamıştır. 45. Ey Peygamber! Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. 46. Allah'ın izni ile Allah'a çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da (gönderdik). 47. Mü'minlere de muhakkak onlar için Allah'tan büyük bir lütuf ve ihsan olduğunu müjdele! 48. Kâfirlere de münafıklara da itaat etme! Onların eziyetlerine de aldırma! Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter. 49. Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın. 50. Ey Peygamber! Muhakkak mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın,

dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mü'min kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lazım geldiğini onlara açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir. 51. Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur. Bu, onların gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve hepsinin de kendilerine verdiğine razı olmaları için daha uygundur. Allah kalplerinizdekini bilir. Allah Alîm'dir, Halîm'dir.

٢٣٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ} قَالَ: كَانَ ذَلِكَ حِينَ أَنْزَلَ اللَّهُ أَنْ يُخَيِّرَهُنَّ، قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَمَا عَلِمْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْجَى مِنْهُنَّ أَحَدًا، وَلَقَدْ آوَاهُنَّ كُلَّهُنَّ حَتَّى مَاتَ.

2351- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri, ***"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Allah Teâlâ'nın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e eşlerini muhayyer bırakmasını emreden âyeti[466] indirdiği zamandı. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, hanımlarından herhangi birinden uzak durduğunu bilmiyoruz. Ölünceye dek onları yanında tuttu."[467]

٢٣٥٢ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: جَعَلَهُ اللَّهُ فِي حِلٍّ أَنْ يَدَعَ مَنْ يَشَاءُ وَيُؤْوِي إِلَيْهِ مَنْ شَاءَ بِغَيْرِ قَسْمٍ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَقْسِمُ.

---

466 Bk. Ahzâb 33/28.

467 Hâfız bu hadisi yakın lafızlarla Zührî'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 526. Taberî hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 25. Begavî de hadisi Ebû Rezîn'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 269.

2352- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah Teâlâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gün belirlemeksizin eşlerinden istediğini geri bırakmayı, istediğini yanına almayı helâl kıldı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bundan önce eşleri arasında günlerini taksim ediyordu."[468]

٢٣٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ: وَأَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ الْحَسَنَ، يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا خَطَبَ امْرَأَةً فَلَيْسَ يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَخْطُبَهَا حَتَّى يَتَزَوَّجَهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ يَدَعَهَا، فَفِي ذَلِكَ أُنْزِلَتْ {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ} الْآيَةَ

2353- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kadına evlenmek için talip olduğunda onunla evleninceye veya onu bırakıncaya kadar hiç kimsenin o kadını istemesi caiz değildi. Bu konuda ***'Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur. Bu, onların gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve hepsinin de kendilerine verdiğine razı olmaları için daha uygundur. Allah kalplerinizdekini bilir. Allah Alîm'dir, Halîm'dir'*** âyeti indirildi."[469]

---

468 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 24-25; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 526. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde, Ebû Rezîn ve Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 501. Begavî şöyle demiştir: "Müfessirler bu âyetle ilgili ihtilâfa düşmüşlerdir. Bu konudaki rivayetlerin en meşhuru, aralarında günleri taksim etmeleri ile ilgili olan rivayettir." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 269.

469 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 17; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 351; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 269; Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 436; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 269.

٢٣٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا} قَالَ: صَلَاةُ الصُّبْحِ وَصَلَاةُ الْعَصْرِ.

2354- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sabah-akşam O'nu tesbih edin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ifadelerle kastedilen, sabah namazı ve ikindi namazıdır."[470]

٢٣٥٥ - نا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ}: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ سَأَلُوا مُوسَى هَلْ يُصَلِّي رَبُّكَ؟ فَكَأَنَّ ذَلِكَ كَبُرَ فِي صَدْرِهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ أَخْبِرْهُمْ أَنِّي أُصَلِّي وَأَنَّ صَلَاتِي أَنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي.

2355- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen (salât eden) O'dur. Melekleri de size istiğfar (salât) ederler. Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İsrâiloğulları, Musa'ya 'Rabbin salât eder mi?' diye sordular. Bu soru Musa'ya ağır gelince Allah Teâlâ ona ***'Onlara salât ettiğimi ve salâtımın 'Rahmetim gazabımı geçmiştir' şeklinde olduğunu bildir'*** diye vahyetti."[471]

٢٣٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ} قَالَ: تَحِيَّةُ أَهْلِ الْجَنَّةِ السَّلَامُ.

2356- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ona kavuşacakları gün onlara sağlık dileği 'selam'dır. Onlar***

---

470 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 10; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 205; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 287; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 495.

471 Kurtubî bu hadisi Nehhâs'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 206. İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Merdûye bu hadisi İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etmişlerdir: "İsrâiloğulları, Musa'ya 'Rabbin salât eder mi?' diye sordular." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 303.

için çok şerefli bir ecir de hazırlamıştır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cennet ehlinin selamı, 'es-selâm' şeklindedir."[472]

٢٣٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَدَعْ أَذَاهُمْ} قَالَ: اصْبِرْ عَلَى أَذَاهُمْ.

2357- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kâfirlere de münafıklara da itaat etme! Onların eziyetlerine de aldırma!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların eziyetlerine sabret, dayan."[473]

٢٣٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا} قَالَ: الْمَرْأَةُ الَّتِي نُكِحَتْ وَلَمْ يُبْنَ بِهَا وَلَمْ يُفْرَضْ لَهَا فَلَيْسَ لَهَا صَدَاقٌ وَلَيْسَ عَلَيْهَا عِدَّةٌ.

2358- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Nikâhı yapılan, ancak ilişkiye girilmeyen ve mehri tayin edilmeyen kadın için ne mehir ne de iddet vardır."[474]

---

472 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 17; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 496. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 206; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 199; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 287.

473 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 19. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 207; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 202; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 497; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 288.

474 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 208. Taberî bu hadisi Katâde ve Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 19; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 202. Abdürrezzâk bu hadisi Sevrî'den ilişkiye girmediği kadını hayızlı iken boşayan adam hususunda şu şekilde rivayette etmiştir: "Bunda bir beis yoktur. Çünkü

٢٣٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ} قَالَ: إِنَّ مَيْمُونَةَ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ فَقَبِلَهَا بِغَيْرِ صَدَاقٍ، وَوَهَبَتْ سَوْدَةُ يَوْمَهَا لِعَائِشَةَ، قَالَ: إِنَّ الْهِبَةَ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً، وَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ تَهَبَ لَهُ امْرَأَةٌ نَفْسَهَا بِغَيْرِ صَدَاقٍ.

2359- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Ey Peygamber! Muhakkak mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mü'min kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kadının kendini hibe etmesi, sadece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e özel bir hükümdür. Kadının kendini mehirsiz olarak bir erkeğe hibe etmesi o erkeğe helâl değildir."[475]

---

onun iddet süresi yoktur." Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 312. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu, âlimlerin üzerinde icmâya vardığı bir durumdur. Şayet kadın cinsel ilişkiye girilmeden boşanırsa onun için iddet süresi yoktur. Sonra gidip istediği ile evlenebilir. Kocası vefat eden kadın istisnadır ve böyle bir kadın için dört ay on gün iddet günü vardır. Cinsel ilişkiye girmemiş olsa bile durum aynıdır ve bu konuda da âlimlerin icmâsı vardır." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 498; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 291.

475 Abdürrezzâk bu hadisi Katâde > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 75. İbn Kesîr bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "Bu hadis mürseldir. İsnadı munkatıdır." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 500. Hâfız şöyle demiştir: "Bu hadis, Katâde > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet edilmiştir. Bu hadis munkatıdır. Rivayet başka bir tarîkle mürsel olrak rivayet edilmiştir ancak isnadı zayıftır." Buhârî hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'n-Nikâh, IX, 312; Müslim, Kitâbu'r-Radâ‘, X, 48. Abdürrezzâk bu hadisi Zührî'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 76. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Sa‘d, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Zührî ve İbrahim en-Nehaî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 209. İbn Ebî Şeybe de hadisi Mekhûl ve Zührî'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 343.

٢٣٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ} قَالَ: فَرَضَ اللهُ عَلَيْهِنَّ أَلَّا تُنْكَحْنَ إِلَّا بِوَلِيٍّ وَشَهِيدَيْ عَدْلٍ، وَصَدَاقٍ، وَلَا يَنْكِحُ الرَّجُلُ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعَةٍ.

2360- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lazım geldiğini onlara açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, kadınlarla ilgili olarak mutlaka velisinin izniyle, iki adil şahitle ve mehirle nikâhlanabileceklerine ve erkeğin dörtten fazla kadınla evlenmemesine hükmetti."[476]

٢٣٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ} قَالَ: الْمُرْجَيَاتُ: مَيْمُونَةُ، وَسَوْدَةُ، وَصَفِيَّةُ، وَجُوَيْرِيَةُ، وَأُمُّ حَبِيبَةَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ، وَحَفْصَةُ، وَزَيْنَبُ وَأُمُّ سَلَمَةَ سَوَاءً فِي قَسْمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُسَاوِي بَيْنَهُنَّ فِي الْقَسْمِ.

2361- Abdürrezzâk > Ma'mer > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Rezîn, ***"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir, kimi dilersen yanına alabilirsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sırasını geride bıraktığı hanımları, Meymûne, Cüveyriye, Ümmü Habîbe, Safiyye ve Sevde idi. Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme ve Zeyneb ise yanına alıp eşit zaman tanıdığı hanımlarıydı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onların arasında taksimatı eşit yapardı."[477]

---

476 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 24. Kurtubî bu hadisi Übey b. Ka'b ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 214. İbn Kesîr hadisi Mücâhid ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 500. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 209. Hâfız da hadisi İbn Abbâs'a isnad etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VI, 526.

477 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 25. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Sa'd, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in

٢٣٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ بَيْنَ نِسَائِهِ فَيَعْدِلُ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ هَذَا فِيمَا أُطِيقُ وَأَمْلِكُ فَلَا تَلُمْنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ.

2362- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, hanımları arasında günleri eşit olarak taksim ediyor ve adil davranıyordu. Sonra ***'Allah'ım! Güç yetirebildiğim ve sahip olduğum bu kadardır. Senin sahip olduğun ama benim sahip olmadığım hususlarda beni ayıplama'*** derdi."[478]

٢٣٦٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُخْبِرْ أَزْوَاجَكَ أَنِّي اخْتَرْتُكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَائِشَةُ إِنِّي بُعِثْتُ مُبَلِّغًا وَلَمْ أُبْعَثْ مُتَعَنِّتًا.

2363- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Ben, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Benim seni seçtiğimi diğer hanımlarına söyleme" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Ey Âişe! Ben tebliğci olarak gönderildim, sıkıştıran inatçı biri olarak gönderilmedim."***[479]

Ebû Rezîn'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 210.

478 Buhârî, Kitâbu'n-Nikâh, VIII, 313; Ebû Davud, Kitâbu'n-Nikâh, II, 601; Tirmizî, Kitâbu'n-Nikâh, III, 446; Nesâî, Kitâbu'n-Nikâh, VII, 60; İbn Mâce, Kitâbu'n-Nikâh, I, 633. Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*'de bu hadisi nakletmiş ve Ahmed ve Hâkim'e isnad etmiştir. Bk. Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, II, 385. Hâfız, *el-Kâfu'ş-Şâf*'ta hadisi ashâb-ı sünen, İbn Hibbân ve Hâkim'e isnad etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Kâfu'ş-Şâf*, I, 443.

479 Hâfız'ın zikrettiğine göre bu rivayetin isnadında Eyyûb ile Âişe arasında inkita vardır. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 522; Süyûtî, *et-Tedrîb*, I, 209. *el-Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere Müslim bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 322. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir. Bu hadis başka bir vecihle İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 423.

٢٣٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ} قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُوَسَّعًا عَلَيْهِ فِي قَسْمِ أَزْوَاجِهِ أَنْ يَقْسِمَ بَيْنَهُنَّ كَيْفَ شَاءَ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ} إِذَا عَلِمْنَ أَنَّ ذَلِكَ مِنَ اللهِ.

2364- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e eşlerine zaman ayırma konusunda istediği gibi taksimat yapması için izin verilmişti. ***'Bu, onların gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve hepsinin de kendilerine verdiğine razı olmaları için daha uygundur. Allah kalplerinizdekini bilir. Allah Alîmdir, Halîm'dir'*** âyeti, Allah Resûlü'nün böyle yapmasının Allah Teâlâ tarafından verilen bir izinle olduğunu anlayıp üzülmelerine engel olacağını bildirmektedir."[480]

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

52. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler.

٢٣٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ} هَؤُلَاءِ اللَّاتِي عِنْدَكَ، قَالَ الْحَسَنُ: خَيَّرَهُنَّ فَاخْتَرْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قُصِرَ عَلَيْهِنَّ، فَقَالَ: لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ. يَقُولُ: مِنْ بَعْدِ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي عِنْدَكَ.

2365- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi***

---

480 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 28. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 210; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 293; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 215.

gözetler" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlardan kasıt, yanında olan eşleridir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları muhayyer bırakınca Allah'ı ve Resûlü'nü seçtiler. Allah Resûlü de onlarla sınırlanmış oldu. ***'Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen sana helâl değildir.'*** Yani yanındakilerden başka kadınlarla (evlenmen helâl değildir)."[481]

٢٣٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ معْمَرٍ، وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: قُبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَا نَعْلَمُهُ يَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ.

2366- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat ettiğinde onun başka kadınlarla evlendiğini bilmiyorduk."[482]

٢٣٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ معْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، قَالَ {لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ} يَقُولُ: مَا قَصَّ اللهُ عَلَيْكَ مِنْ بَنَاتِ الْعَمِّ وَبَنَاتِ الْخَالِ وَبَنَاتٍ وَبَنَاتٍ.

2367- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın sana anlattığı amca kızları, dayı kızları, şunun kızları, bunun kızları (helâl değildir)."[483]

---

481 Nehhâs bu hadisi Hasan, İbn Sîrîn ve Ebû Bekir b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm'a isnad etmiştir. Bk. Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 209. İbn Kesîr hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Katâde, İbn Zeyd ve başka âlimlere isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 501. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve *en-Nâsih*'te Ebû Davud'un, İbn Merdûye'nin ve *Sünen*'de Beyhakî'nin rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 212; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 526; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 270; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 294.

482 Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 209; Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 75; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 502.

483 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 29; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 502; Dârimî, *Sünen*, II, 77.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

53. Ey iman edenler! Peygamber'in evlerine size yemek yemek için izin verilmeden girmeyin. Yemek vaktini de beklemeye kalkışmayın. Fakat davet edildiğinizde girin. Yemek yediğinizde hemen dağılın. Sohbete dalmak için beklemeyin. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz. Hanımlarından ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde onlardan hicab arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah Resûlü'ne eziyet vermeniz de ondan sonra eşlerini nikâhlamanız da asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah'ın yanında çok büyük (bir günah)tır.

٢٣٦٨ - مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ الْبَصْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: لَمَّا تَزَوَّجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنَبَ أَهْدَتْ إِلَيْهِ أُمُّ سُلَيْمٍ حَيْسًا فِي تَوْرٍ مِنْ حِجَارَةٍ، قَالَ أَنَسٌ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبْ فَادْعُ مَنْ لَقِيتَ. قَالَ: فَدَعَوْتُ لَهُ مَنْ لَقِيتُ فَجَعَلُوا يَدْخُلُونَ فَيَأْكُلُونَ وَيَخْرُجُونَ، وَوَضَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ عَلَى الطَّعَامِ فَدَعَا فِيهِ أَوْ قَالَ فِيهِ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَقُولَ، وَلَمْ أَدَعْ أَحَدًا لَقِيتُهُ إِلَّا دَعَوْتُهُ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا وَخَرَجُوا وَبَقِيَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ فَأَطَالُوا عِنْدَهُ الْحَدِيثَ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ يَسْتَحِي مِنْهُمْ أَنْ يَقُولَ لَهُمْ شَيْئًا، فَخَرَجَ وَتَرَكَهُمْ فِي الْبَيْتِ فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ}.

2368- Ma'mer > Osmân el-Basrî[484] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Zeyneb ile evlenince Ümmü Süleym ona ağaçtan yapılmış bir kap içinde hays yemeği gönderdi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* bana ***"Git ve gördüğün kimseleri çağır"*** buyurdu. Ben de onun adına gördüğüm kimseleri davet ettim. Akabinde insanlar girip yemek yemeye ve (yedikten sonra da) çıkmaya başladılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* elini yemeğin üzerine koyup dua etti veya Allah ne söylemesini dilediyse onu söyledi. Karşılaşıp da davet etmediğim kimse bırakmamıştım. İnsanlar doyuncaya kadar yediler ve çıkıp gittiler. Ancak bir topluluk kaldı ve onun yanında sohbeti uzattılar. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* utandığı için onlara bir şey demeye çekindi. Bu yüzden dışarı çıkıp onları evde bıraktı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"Ey iman edenler! Peygamber'in evlerine size yemek yemek için izin verilmeden girmeyin. Yemek vaktini de beklemeye kalkışmayın. Fakat davet edildiğinizde girin. Yemek yediğinizde hemen dağılın. Sohbete dalmak için beklemeyin. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz. Hanımlarından ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde onlardan hicab arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah Resûlü'ne eziyet vermeniz de ondan sonra eşlerini nikâhlamanız da asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah'ın yanında çok büyük (bir günah)tır."***[485]

٢٣٦٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: غَيْرَ مُتَحَيِّنِينَ طَعَامًا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا حَتَّى بَلَغَ {لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ}.

2369- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Yemek zamanını beklemeyin. ***"Fakat davet edildiğinizde girin. Yemek yediğinizde hemen dağılın. Sohbete dalmak için beklemeyin. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i rahatsız etmekte***

484 O, Ca'd b. Dînâr el-Yeşkurî Ebû Osmân es-Sayrafî el-Basrî'dir. Dördüncü tabakadan olup sika bir ravidir. Bk. *Takrîb*, I, 128.

485 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 528; Müslim, Kitâbu'n-Nikâh, IX, 231; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 387.

ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz. Hanımlarından ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde onlardan hicab arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temiz bir davranıştır."[486]

٢٣٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ} قَالَ: التَّوَكُّلُ جِمَاعُ الْإِيمَانِ.

2370- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Sinân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Kâfirlere de münafıklara da itaat etme! Onların eziyetlerine de aldırma! Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter"***[487] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tevekkül, imanın başı, aslı, toplamıdır."[488]

٢٣٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ خَيْثَمَةَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ يَعُدُّونَهُ فِي الْقُرْآنِ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا} إِلَّا وَهُوَ فِي التَّوْرَاةِ: يَا أَيُّهَا الْمَسَاكِينُ.

2371- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hayseme şöyle demiştir: "Kur'ân'da her okudukları ***'Ey iman edenler!'*** ifadesi yerine mutlaka Tevrât'ta 'Ey yoksullar' ifadesi vardır."[489]

٢٣٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: لَوْ قُبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَتَزَوَّجْتُ فُلَانَةَ يَعْنِي عَائِشَةَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا}.

2372- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Bir kişi, "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat etmiş olsaydı onunla -Âişe *radıyallahu anhâ*'yı kastediyor-kesinlikle evlenirdim" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi:

---

486 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 34. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 213.

487 Ahzâb 33/48.

488 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 480.

489 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 3; Süyûtî, *el-İtkân*, II, 33.

"Sizin Allah Resûlü'ne eziyet vermeniz de ondan sonra eşlerini nikâhlamanız da asla caiz olamaz." [490]

٢٣٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: سَمِعْتُ أَنَّ هَذَا الرَّجُلَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ.

2373- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O (önceki hadisteki sözü söyleyen) kişinin Talha b. Ubeydullah olduğunu duydum." [491]

إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾

54. Siz bir şeyi açıklar yahut onu gizlerseniz şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir. 55. Onlara (Peygamber'in hanımlarına) babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mü'min kadınlar) ve ellerinin altında bulunan cariyelerinden dolayı bir günah yoktur. (Ey Peygamber hanımları!) Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir. 56. Şüphesiz Allah ve melekleri o Peygamber'e salât ederler. Ey mü'minler! Siz de ona salât ve selâm edin. 57. Allah'a ve Resûlü'ne eziyet edenlere, -muhakkak Allah onlara- dünyada ve ahirette lanet etmiş ve onlar için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.

---

490 Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 234; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 228; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 505; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 214.

491 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 273; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 228; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 247; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 506; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 299.

٢٣٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ: شَتَمَنِي عَبْدِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَشْتُمَنِي، وَكَذَّبَنِي عَبْدِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يُكَذِّبَنِي، فَأَمَّا شَتْمُهُ فَقَوْلُهُ تَعَالَى: إِنِّي اتَّخَذْتُ وَلَدًا وَأَنَا الْأَحَدُ الصَّمَدُ، وَأَمَّا تَكْذِيبُهُ لِي فَزَعَمَ أَنِّي لَنْ أَبْعَثَهُ يَعْنِي بَعْدَ الْمَوْتِ.

2374- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'a ve Resûlü'ne eziyet edenlere, -muhakkak Allah onlara- dünyada ve ahirette lanet etmiş ve onlar için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kulum, bana sövmemesi gerektiği halde sövdü. Beni yalanlamaması gerektiği halde beni yalanladı. Bana sövmesi, tek ve her şeyden müstağnî olmama rağmen, 'Allah çocuk edindi' demesidir. Beni yalanlamasına gelince; bu da benim kendisini diriltemeyeceğimi iddia etmesidir."[492]

٢٣٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

2375- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre isnadıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[493]

٢٣٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: كُنَّ إِمَاءً بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ لَهُنَّ كَذَا وَكَذَا، كُنَّ يَخْرُجْنَ فَيَتَعَرَّضُ لَهُنَّ السُّفَهَاءُ فَيُؤْذُونَهُنَّ، فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ تَخْرُجُ فَيَحْسَبُونَ أَنَّهَا أَمَةٌ فَيَتَعَرَّضُونَ لَهَا وَيُؤْذُونَهَا، فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُؤْمِنَاتِ أَنْ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ مِنَ الْإِمَاءِ أَنَّهُنَّ حَرَائِرُ فَلَا يُؤْذَيْنَ.

---

492 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 220; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 739; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 317.

493 Bir önceki hadisin tahricine bakınız. Abdürrezzâk bu hadisin Katâde'den mürsel olarak rivayet edildiğini zikretmiştir. Bu hadis başka bir tarikten muttasıl olarak da rivayet edilmiştir.

2376- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Medîne'de cariyeler vardı ve onlara laf atılırdı. Bu cariyeler dışarı çıktıklarında bazı sefihler onlara sataşıp onları geri çeviriyorlardı. Hür bir kadın dışarıya çıkınca onu da cariye zannedip sataşıyorlar ve rahatsız ediyorlardı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hür olan kadınlara örtülerini üzerlerine almalarını emretti. Zira bu, cariyelerden ayrılıp hür kadınlar olduklarının bilinmesi, dolayısıyla eziyet edilmemeleri için daha uygundu."[494]

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

58. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler, muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar. 59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

٢٣٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ} خَرَجَ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِهِنَّ الْغِرْبَانُ مِنَ السَّكِينَةِ وَعَلَيْهِنَّ أَكْسِيَةٌ سُودٌ يَلْبَسْنَهَا.

2377- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Huseym > Safiye bint Şeybe[495] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Ümmü Seleme şöyle demiştir: **"'*Ey Peygamber!***

494 Bu hadisi İbn Sa'd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 2 22; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 245; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 243; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 250; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 518; Hâfız, *el-Feth*, I, 249.

495 O, Safiye bint Şeybe b. Osmân b. Talha'dır. Sahâbeden hadis rivayetinde bulunmuştur. Buhârî ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 603.

Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir' âyeti inince Ensâr kadınları, sükunet içinde, başlarında siyah kargalar varmış gibi giydikleri siyah elbiselerle dışarı çıktılar."[496]

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾

60. Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medîne'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse and olsun sana onlarla çarpışmanı (onlarla savaşmanı ve onları şehirden sürüp çıkarmanı) emrederiz. Sonra da onlar orada ancak bir süre sana komşuluk ederler.

٢٣٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ ,: أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ أَرَادُوا أَنْ يُظْهِرُوا نِفَاقَهُمْ فَنَزَلَتْ {لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ} يَقُولُ: لَنُحَرِّشَنَّكَ بِهِمْ.

2378- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Münafıklar, nifaklarını açıkça ortaya koymak isteyince şu âyet indi: ***'Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medîne'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse And olsun***

496 Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 307. Hâfız bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "İbn Ebî Hâtim, Müslim b. Hâlid yoluyla rivayet etmiştir. İbn Merdûye, Davud b. Abdirrahmân yoluyla rivayet etmiştir. Ebû Davud muhtasar bir şekilde Kurre > Zührî > Urve > Âişe tarîkiyle rivayet etmiştir. Buhârî de hadisi muallak olarak nakletmiştir. Ahmed b. Şebîb şöyle demiştir: 'Bu hadisi babam bize Yûnus > Zührî tarîkiyle rivayet etti.' İbn Merdûye hadisi Ahmed b. Şebîb yoluyla muttasıl olarak rivayet etmiştir." Bk. Hâfız, *Tahrîcu'l-Keşşâf*, III, 182. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Ebû Davud, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Ümmü Seleme'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 221; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 277; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 518.

sana onlarla çarpışmanı emrederiz.' Yani seni onların üzerine gitmen için kışkırtırız, tahrik ederiz."[497]

٢٣٧٩ - مَعْمَرٌ وَأَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَعْضِ أُمُورِ النِّسَاءِ يَعْنِي {وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ}.

2379- Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: ***"'Kalplerinde hastalık bulunanlar'*** âyeti, kadınların bazı işleri hakkında inmiştir."[498]

٢٣٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ: قَالَ: قُلْتُ لِعِكْرِمَةَ: أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللهِ تَعَالَى: {لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ} قَالَ: الزُّنَاةُ.

2380- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mâlik b. Dînâr şöyle demiştir: "İkrime'ye ***"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar..."*** âyeti hakkında ne dersin?" diye sordum. "Onlar (kalplerinde hastalık bulunanlar), zina yapanlardır" cevabını verdi."[499]

٢٣٨١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أرنا أَبُو يَزِيدَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الصَّنْعَانِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ} قَالَ: الزُّنَاةُ.

2381- Abdürrezzâk > Ebû Yezîd Sâlim b. Abdullah es-San'ânî > İsmâil b. Şerûs isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"kalplerinde***

---

497 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 48; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 277; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 251; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 519. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 222.

498 Süyûtî bu hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Abd b. Humeyd'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 222; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 240.

499 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 48; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 519. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mâlik b. Dînâr'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 222.

***hastalık bulunanlar...*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, zina yapanlardır."[500]

مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾ يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَالَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾

61. Lanete uğramış olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve öldürülürler. 62. (Bu) daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın. 63. İnsanlar sana kıyametin zamanını sorarlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın yanındadır." Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır. 64. Muhakkak Allah kâfirlere lanet etmiş ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır. 65. Onlar orada ebedî olarak kalırlar. Hiçbir dost ve yardımcı da bulamazlar. 66. Yüzlerinin ateşte evrilip çevrileceği o günde diyecekler ki: "Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik." 67. Diyecekler ki: "Rabbimiz! Gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik, onlar da bizi yoldan saptırdılar. 68. "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov." 69. Ey iman edenler! Siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O, Allah katında itibarlı ve değerli idi.

---

500 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

٢٣٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللهُ مِمَّا قَالُوا} قَالَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانُوا يَغْتَسِلُونَ عُرَاةً فَلَا يَسْتَتِرُونَ، وَكَانَ مُوسَى رَجُلًا حَيِيًّا لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ، فَكَانُوا يَقُولُونَ مَا يَمْنَعُ مُوسَى أَنْ يَغْتَسِلَ مَعَنَا إِلَّا أَنَّهُ آدَرُ، فَاغْتَسَلَ يَوْمًا وَوَضَعَ ثَوْبَهُ عَلَى حَجَرٍ فَسَعَى الْحَجَرُ بِثَوْبِهِ فَأَتْبَعَهُ مُوسَى يَسْعَى خَلْفَهُ وَيَقُولُ: ثَوْبِي يَا حَجَرُ، ثَوْبِي يَا حَجَرُ، حَتَّى مَرَّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فَنَظَرُوا إِلَيْهِ فَرَأَوْهُ بَرِيئًا مِمَّا كَانُوا يَقُولُونَ، فَأَدْرَكَ الْحَجَرَ فَأَخَذَ ثَوْبَهُ.

2382- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***“Ey iman edenler! Siz de Musa’yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O, Allah katında itibarlı ve değerli idi”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “İsrâiloğulları örtünmeden çıplak olarak yıkanırlardı. Musa *aleyhisselâm* ise hayâ sahibi olduğundan o şekilde yıkanmazdı. Bundan dolayı İsrâiloğulları, ‘Musa’nın bizimle birlikte yıkanmasına engel olan şey, hayalarının şişmiş olmasıdır’ dediler. Ardından Musa *aleyhisselâm*, elbiselerini bir taşın üzerine koyup yıkanmaya başladı. Ancak taş, elbiselerini hızla götürdü. Musa *aleyhisselâm* da ‘Ey taş, elbisem. Ey taş, elbisem!’ diyerek taşın peşinden koştu. Musa *aleyhisselâm*, İsrâiloğulları’nın yanına gelince ona baktıklarında söyledikleri eksikliklerden uzak ve sağlıklı olduğunu gördüler. Musa *aleyhisselâm* da taşı yakalayıp kıyafetlerini aldı.”

٢٣٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ يَغْتَسِلُونَ عُرَاةً يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى سَوْأَةِ بَعْضٍ، وَكَانَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَغْتَسِلُ وَحْدَهُ: فَقَالُوا: مَا يَمْنَعُ مُوسَى أَنْ يَغْتَسِلَ مَعَنَا إِلَّا أَنَّهُ آدَرُ، فَذَهَبَ مَرَّةً يَغْتَسِلُ فَوَضَعَ ثَوْبَهُ عَلَى حَجَرٍ فَفَرَّ الْحَجَرُ بِثَوْبِهِ، قَالَ فَخَرَجَ مُوسَى فِي أَثَرِهِ يَقُولُ: ثَوْبِي يَا حَجَرُ، ثَوْبِي يَا حَجَرُ، حَتَّى نَظَرَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ إِلَى سَوْأَةِ مُوسَى، فَقَالُوا: وَاللهِ مَا بِمُوسَى مِنْ بَأْسٍ، قَالَ: فَقَامَ الْحَجَرُ بَعْدَ مَا نَظَرُوا إِلَيْهِ فَأَخَذَ ثَوْبَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: إِنَّهُ لَنُدَبٌ بِالْحَجَرِ سِتَّةٌ، أَوْ سَبْعَةٌ أَثَرُ ضَرْبِهِ بِالْحَجَرِ.

2383- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"İsrâiloğulları, örtünmeden çıplak olarak yıkanırlar ve birbirlerinin mahrem yerlerine bakarlardı. Musa ise tek başına yıkanırdı. İsrâiloğulları 'Musa'nın bizimle birlikte yıkanmasına engel olan şey, hayâlarının şişmiş olmasıdır' dediler. Ardından Musa aleyhisselâm gidip elbiselerini bir taşın üzerine koyarak yıkandı. Ancak taş, elbiselerini kaçırdı. Musa aleyhisselâm da 'Ey taş, elbisem. Ey taş, elbisem!' diyerek taşın peşinden gitti. İsrâiloğulları onun avret yerine baktıklarında 'Allah'a yemin olsun ki, Musa'nın hiç bir rahatsızlığı yok' dediler. İsrâiloğulları ona baktıktan sonra taş durdu. Musa aleyhisselâm da elbiselerini alıp taşa vurmaya başladı."*** Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm*'ın taşa vurması üzerine taşta altı veya yedi iz meydana geldi." [501]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

70. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin. 71. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin. Günahlarınızı da bağışlasın. Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur. 72. Şüphesiz Biz göklere, yere ve dağlara emaneti yüklenmelerini teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler. Ama insan onu yüklendi. Çünkü o, çok zalim, çok cahildir.

٢٣٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ

501 Buhârî, Kitâbu'l-Gusl, I, 385, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 436; Müslim, Kitâbu'l-Fezâil, IV, 1842; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 315.

كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا} إِلَى آخِرِ السُّورَةِ، قَالَ: هِيَ فَرَائِضُ اللهِ الَّتِي عَرَضَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا.

2384- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Şüphesiz Biz göklere, yere ve dağlara emaneti yüklenmelerini teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler. Ama insan onu yüklendi. Çünkü o, çok zalim, çok cahildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, Allah'ın göklere, dünyaya ve dağlara yüklenmeyi teklif ettiği, ancak onların yüklenmeyi kabul etmedikleri farzlarıdır."[502]

٢٣٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ} قَالَ: هِيَ الْفَرَائِضُ، قَالَ: وَقَوْلُهُ: {فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا} قَالَ: فَلَمْ يَسْتَطِعْنَهَا، قَالَ: فَقِيلَ لِآدَمَ هَلْ أَنْتَ آخِذُهَا بِمَا فِيهَا، قَالَ: وَمَا فِيهَا؟ قَالَ: إِنْ أَحْسَنْتَ أُجِرْتَ وَإِنْ أَسَأْتَ جُوزِيتَ، قَالَ فَحَمَلَهَا.

2385- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsimleri zikredilmeyen) birden fazla râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Dahhâk b. Müzâhim, ***"Şüphesiz Biz göklere, yere ve dağlara emaneti yüklenmelerini teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler. Ama insan onu yüklendi. Çünkü o, çok zalim, çok cahildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الأمانة/***el-Emânet,'*** farzlar demektir. ***'Onu yüklenmek istemediler.'*** Yani bu emanete güçleri yetmedi. Âdem *aleyhisselâm*'a 'Sen, içindekilerle birlikte onu (emaneti) kabul eder misin?' diye sorulunca, o 'İçinde neler var?' dedi. 'İyilik yaparsan mükâfatlandırılırsın, kötülük yaparsan cezalandırılırsın' denilince onu (emaneti) üzerine aldı."[503]

---

502 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 54-55; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 279; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 522. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 225. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Hasan el-Basrî ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 308.

503 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 54; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 522. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Dahhâk yoluyla İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 225.

٢٣٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْأَمَانَةُ ثَلَاثٌ: الصَّلَاةُ وَالصِّيَامُ وَالْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ.

2386- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Zeyd b. Eslem isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "'الأمانة/***el-Emânet' üçtür: Namaz kılmak, oruç tutmak ve cünüplükten dolayı yıkanmak.***"[504]

٢٣٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: مِنَ الْأَمَانَةِ أَنَّ الْمَرْأَةَ اؤْتُمِنَتْ عَلَى فَرْجِهَا.

2387- Abdürrezzâk > Sevrî > A‘meş > Müslim b. Ebi'd-Duhâ > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Übey b. Ka‘b şöyle demiştir: "'الأمانة/***el-Emânet,'*** kadının namusunu korumasıdır."[505]

٢٣٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي وَهْبٌ الدِّينَارِيُّ، قَالَ: فِي الزَّبُورِ مَكْتُوبٌ أَنَّ اللهَ يَقُولُ: مَنِ اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ فَهُوَ عَبْدِي حَقًّا، وَمَنْ لَمْ يَغْتَسِلْ مِنَ الْجَنَابَةِ فَهُوَ عَدُوِّي حَقًّا.

2388- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Zeyd b. Eslem isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb ed-Dînârî şöyle demiştir: "Zebûr'da Allah'ın şöyle dediği yazılıdır: ***'Kim cünüplükten dolayı gusül abdesti alırsa o, benim gerçek kulumdur. Kim de cünüplükten dolayı gusül abdesti almazsa o da benim gerçek düşmanımdır.'*** "[506]

---

504 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 522. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 225-226. Taberî hadisi daha uzun bir şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 56. Şevkânî de hadisi Ebu'd-Derdâ'dan nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 308.

505 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 55; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 522. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Übey b. Ka‘b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 226; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 308. Begavî de hadisi Abdullah b. Amr'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 279.

506 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ
اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

73. (Allah bu emaneti insana vermek suretiyle), münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

سُورَةُ سَبَأٍ

34. SEBE' SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[507]

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hamd, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisinin olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd yalnız O'nundur. O, Hakîm'dir, Habîr'dir.

٢٣٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ} قَالَ: حَكِيمٌ فِي أَمْرِهِ، خَبِيرٌ بِخَلْقِهِ.

2389- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, Hakîm'dir, Habîr'dir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, işlerinde hüküm ve hikmet sahibidir (Hakîm'dir), yarattıklarını her şeyiyle bilendir (Habîr'dir)."[508]

---

507 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

508 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 56. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 226. İbn Kesîr de hadisi Zührî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 525.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾

2. Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, esirgeyendir, bağışlayandır. 3. Kâfirler "Kıyamet bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz. Bundan küçük yahut büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitaptadır."

٢٣٩٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ} قَالَ: يَقُولُ: بَلَى وَرَبِّي عَالِمِ الْغَيْبِ لَتَأْتِيَنَّكُمْ.

2390- Ma'mer, Katâde'nin ***"Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Diyor ki: Hayır, gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki, kıyamet size mutlaka gelecektir."[509]

٢٣٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ} قَالَ: وَاللهِ مَا كَانَ إِلَّا ظَنًّا ظَنَّهُ، فَنَزَلَ النَّاسُ عِنْدَ ظَنِّهِ.

2391- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun İblis onlar hakkındaki tahminini doğru çıkarmıştı da mü'minlerden bir kesim dışında ona uymuşlardı"***[510] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki bu, sadece onun bir varsayımı ve zannı idi. Ancak insanları değiştirip bu zannına uydurdu."[511]

---

509 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 226.

510 Sebe 34/20.

511 Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 87. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Taberî,

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾
وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾

4. Bu iman edip, salih amel işleyenleri mükâfatlandırması içindir. İşte onlar için mağfiret ve kerim bir rızık vardır. 5. Âyetlerimiz hakkında âciz bırakmak için çalışanlar var ya, işte onlara elem dolu, çok kötü bir azap vardır.

٢٣٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ} قَالَ: يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ يُعْجِزُونَ اللَّهَ وَلَنْ يُعْجِزُوهُ.

2392- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Âyetlerimiz hakkında âciz bırakmak için çalışanlar var ya, işte onlara elem dolu, çok kötü bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ı âciz bırakamayacakları halde âciz bırakabileceklerini zannediyorlar."[512]

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾

6. Kendilerine ilim verilenler bilirler ki, Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir ve o, her hamde layık Azîz olanın yoluna iletir. 7. Kâfirler dediler ki: "Çürüyüp paramparça olduktan sonra sizin yeniden diriltileceğinizi söyleyen bir adamı size gösterelim mi?"

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 235.

512 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 61. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 226; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 259.

٢٣٩٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ} يَقُولُ: إِذَا أَكَلَتْكُمُ الْأَرْضُ وَكُنْتُمْ عِظَامًا وَرُفَاتًا {إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ}.

2393- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kâfirler dediler ki: Çürüyüp paramparça olduktan sonra sizin yeniden diriltileceğinizi söyleyen bir adamı size gösterelim mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, 'Yer, sizi yiyip bitirdiğinde ve kemik kalıntıları haline geldiğinizde yeniden yaratılacaksınız' diyor."[513]

أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

8. Acaba Allah'a karşı yalan mı uydurdu yoksa onda bir delilik mi var? Hayır! Asıl ahirete inanmayanlar azap içinde ve uzak bir sapıklıktadırlar. 9. Gökte ve yerde, önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı? Dilersek onları yere geçirir yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Muhakkak bunda (Rabbine) yönelen her kul için bir ibret vardır.

٢٣٩٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ} قَالَ: إِنَّكَ إِنْ نَظَرْتَ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ أَوْ بَيْنَ يَدَيْكَ، أَوْ مِنْ خَلْفِكَ رَأَيْتَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ.

2394- Ma'mer, Katâde'nin ***"Gökte ve yerde, önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı? Dilersek onları yere geçirir yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Muhakkak bunda (Rabbine) yönelen her kul için bir ibret vardır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet

---

513 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 62; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 282; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 262. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 226-227.

etmiştir: "Sağına veya soluna, önüne veya arkana baksan semayı ve yeri görürsün."[514]

٢٣٩٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ} قَالَ: تَائِبٍ.

2395- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak bunda (Rabbine) yönelen her kul için bir ibret vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**مُنِيبٍ/Münîb,'** tevbe eden demektir."[515]

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَاجِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾

10. And olsun ki tarafımızdan Davud'a bir üstünlük verdik. "Ey dağlar! Siz onunla tesbih edin ve ey kuşlar! Siz de" (dedik). Ona demiri de yumuşatmıştık.

٢٣٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ}: سَبِّحِي مَعَهُ.

2396- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey dağlar! Siz onunla tesbih edin ve ey kuşlar! Siz de"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onunla birlikte tesbih edin (dedik)."[516]

٢٣٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ} قَالَ: لَيَّنَهُ اللَّهُ فَكَانَ يَعْمَلُهُ بِغَيْرِ نَارٍ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: {أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ} يَقُولُ: دُرُوعٌ سَابِغَاتٌ.

---

514 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 236; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 282.

515 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 226; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 282; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 314.

516 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 66. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Buhârî hadisi Mücâhid'den muallak olarak rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Ehâdîsi'l-Enbiyâ, VI, 453; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 283; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 267; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 353; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 265; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 262; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 527. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 227; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 318.

2397- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ona demiri de yumuşatmıştık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, demiri onun için yumuşattı. Bundan dolayı ateş kullanmadan onu işliyordu.[517] ***'Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap.'***[518] (Bu âyette geçen) '***سَابِغَاتٍ/sâbigât***' kelimesi, zırhlar anlamına gelir."[519]

أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا
صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

11. "Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. (Ey Davud hanedanı!) İyi işler yapın. Kuşkusuz ben, yaptıklarınızı görmekteyim" diye (vahyettik).

٢٣٩٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ} الْمَسَامِيرُ الَّتِي فِي الدِّرْعِ.

2398- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dokumasını ölçülü yap"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zırhdaki mıhlar ve çivilerde (ölçüyü tuttur)."[520]

٢٣٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ} قَالَ: لَا تَرِقَّ الْمَسَامِيرِ، وَتُوَسِّعِ الْحَلْقَةَ فَتَسَلْسَ، وَلَا تُغَلِّظِ الْمَسَامِيرَ وَتُضَيِّقِ الْحَلْقَةَ فَتَنْفَصِمَ، وَاجْعَلْهُ قَدْرًا.

2399- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dokumasını ölçülü yap"*** âyeti hakkında şöyle demiştir:

---

517 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 66; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 283. İbn Kesîr bu hadisi Katâde, Hasan ve A'meş'ten nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 527.

518 Sebe 34/11.

519 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 67; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 283; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 527; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 266; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 353; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 537.

520 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 68; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 283; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 527. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 227.

"Çivileri ince, halkaları geniş yapma, yoksa zırh gevşek olur. Çivileri kalın yapma, halkaları da küçültme, yoksa halkalar kırılır. Zırhı ölçülü yap."[521]

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

12. Süleymân'ın emrine de rüzgârı verdik. Sabah esişinde bir aylık yol alırdı. Akşam da bir aylık yol giderdi. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık. Cinlerden bir kesim de Rabbinin emri ile eli altında iş görürlerdi. Onlardan kim verdiğimiz emirden saparsa biz ona alevli ateş azabından tattırırdık.

٢٤٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ} قَالَ: يَغْدُو مِنْ دِمَشْقَ فَيَقِيلُ بِإِصْطَخْرَ، وَتَرُوحُ مِنْ إِصْطَخْرَ فَتَبِيتُ بِكَابُلَ، وَمَا بَيْنَ إِصْطَخْرَ، وَدِمَشْقَ مَسِيرَةُ شَهْرٍ لِلْمُسْرِعِ، وَمِنْ إِصْطَخْرَ إِلَى كَابُلَ مَسِيرَةُ شَهْرٍ لِلْمُسْرِعِ.

2400- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Sabah esişinde bir aylık yol alırdı. Akşam da bir aylık yol giderdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Süleymân sabah vakti Dımeşk'ten çıkar, İstahr'da kaylûle yapardı (öğle uykusuna yatardı). İstahr'dan yola çıkıp geceyi Kâbil'de geçirirdi. İstahr ve Dımeşk arası, hızlı giden için bir aylık yoldu. İstahr ile Kâbil arası da hızlı giden için bir aylık yoldu."[522]

---

521 Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 267; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 266; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 68; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 283; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 527. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Hâkim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 227; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 318.

522 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 69; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 284; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 269; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 528. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 228.

٢٤٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ} قَالَ: أَسَالَ اللَّهُ لَهُ عَيْنًا مِنْ نُحَاسٍ.

2401- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah onun için bir bakır ocağını akıttı."[523]

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

13. Onlar kendisine köşklerden, heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerinde sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud hanedanı! Siz de şükrederek amel edin. Kullarımdan şükreden ise pek azdır.

٢٤٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ مَحَارِيبَ} قَالَ: قُصُورٌ وَمَسَاجِدُ {وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ}: كَالْحِيَاضِ {وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ} قَالَ: ثَابِتَاتٌ.

2402- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar kendisine köşklerden, heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerinde sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud hanedanı! Siz de şükrederek amel edin. Kullarımdan şükreden ise pek azdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَحَارِيبَ/***Mehârîb,'*** saraylar ve mescitler demektir. 'جِفَان/***Cifân,'*** havuzlar demektir. 'قُدُورٍ رَاسِيَاتٍ/***Kudûrin râsiyât,'*** sabit kazanlar demektir."[524]

---

523 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 69. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Atâ, Katâde, Süddî, Mâlik b. Zeyd b. Eslem ve Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 284; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 270; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 528. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 227-228.

524 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 70-71; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 284; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 271; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 528. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 227-228.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ
الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

14. Biz ölümüne hükmedince asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi. Nihayet yere yıkılıp düşünce açıkça ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı bu aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaklardı.

٢٤٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ} قَالَ: هِيَ الْعَصَا.

2403- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ölümüne hükmedince asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "**مِنْسَأَتَهُ/*Minseeteh,*'** asası demektir."[525]

٢٤٠٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّهَا كَانَتْ تَنْبُتُ فِي مَسْجِدِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ، كُلَّ يَوْمٍ شَجَرَةٌ فَيَسْأَلُهَا، لِأَيِّ شَيْءٍ تَصْلُحِينَ؟ فَتَقُولُ: لِكَذَا وَكَذَا، فَيَأْخُذُ بِهَا لِذَلِكَ، قَالَ: فَنَبَتَتْ يَوْمًا فِي مَسْجِدِهِ شَجَرَةٌ، فَقَالَ: مَا أَنْتِ؟ فَقَالَتْ: أَنَا الْخَرُوبَةُ قَالَ: مَا أَرَاكِ نَبَتِّ إِلَّا عَلَى خَرَابِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ، وَمَا كَانَ اللهُ لِيُخْرِبَهُ وَأَنَا حَيٌّ، ثُمَّ لَبِسَ ثِيَابَهُ، وَسَأَلَ اللهَ أَنْ يُعْمِيَ مَوْتَهُ عَلَى الْجِنِّ، حَوْلًا، فَاعْتَمَدَ عَلَى عَصَاهُ فَقُبِضَ رُوحُهُ وَهُوَ كَذَلِكَ، فَأَكَلَتْ دَابَّةُ الْأَرْضِ، وَهِيَ الْأَرَضَةُ، عَصَاهُ بَعْدَ حَوْلٍ فَخَرَّ: {تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ}.

2404- Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: Süleymân b. Davud *aleyhisselâm*'ın mescidinde her gün bir ağaç yetişiyordu. Süleymân *aleyhisselâm* ona "Sen ne işe yararsın?"

---

525 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 72; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 354; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 278. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 231. Ferrâ şöyle demiştir: "O, çobanın yanında bulunan büyük bir asadır." Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 356.

diye sorunca "Şuna şuna" diyor, Süleymân *aleyhisselâm* da onun için kullanılmasını emrediyordu. Bir gün Süleymân'ın mescidinde bir ağaç yetişince ona "Sen kimsin?" dedi. Ağaç "Ben harrûb (keçiboynuzu) ağacıyım" cevabını verdi. Süleymân, "Vallahi! Ben senin sadece Beytu'l-Makdis'in yıkıntıları üzerinde bittiğini gördüm. Ben hayatta olduğum müddetçe Allah, Beytu'l-Makdis'i harap ettirmez" dedi. Sonra elbiselerini giydi, Allah'tan ölümünü cinlerden gizlemesini isteyip asasına dayanınca ruhu alındı. Süleymân *aleyhisselâm* bu haldeyken bir yer canlısı yani ağaç kurdu, bir yıl sonra asasını yiyip bitirdi. Bunun üzerine Süleymân *aleyhisselâm* yere yığıldı. ***"Nihayet yere yıkılıp düşünce açıkça ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı bu aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaklardı."***[526]

٢٤٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: كَانَتِ الْجِنُّ تُخْبِرُ الْإِنْسَ أَنَّهُمْ يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ} قَالَ: وَفِي بَعْضِ الْحُرُوفِ تَبَيَّنَتِ الْإِنْسُ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ.

2405- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Cinler, kendilerinin gaybı bildiğini insanlara bildiriyorlardı. Şu âyet de bunu ifade etmektedir: ***"Biz ölümüne hükmedince asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi. Nihayet yere yıkılıp düşünce açıkça ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı bu aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaklardı."*** Bazı kırâatlerde "تَبَيَّنَتِ الْإِنْسُ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ/***Nihayet yere yıkılıp düşünce açıkça ortaya çıktı ki, eğer insanlar gaybı bilmiş olsalardı bu aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaklardı"*** şeklindedir."[527]

---

526 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 230-231. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs'tan mevkûf ve Atâ b. Ebî Müslim el-Horâsânî'den merfû olarak nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 529.

527 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 79. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 230; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 286; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 281; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 168.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

15. And olsun ki Sebe kavmi için oturdukları yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sağda, diğeri solda iki bahçeleri vardı. (Onlara denildi ki:) "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rab." 16. Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de onlara Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki (harap) bahçeye çevirdik.

٢٤٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ هَلَاكَهُمْ فِي جُرْذٍ خَرَقَ عَرِمَهُمْ.

2406- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz de onlara Arim selini gönderdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre, büyük erkek farelerin seti/barajı delmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır."[528]

٢٤٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ} قَالَ: الْخَمْطُ: الْأَرَاكُ، وَأَكْلُهُ بَرِيرَةٌ.

2407- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"buruk yemişli"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'خمط/***Kamd,***' misvak ağacı demektir. Onun meyvesine, 'berîr' denilir."[529]

---

528 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 287; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 532; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 537. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 233.

529 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 81. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Atâ,

ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

17. İşte nankörlük etmeleri sebebi ile Biz onları böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörlere ceza veririz.

٢٤٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ} قَالَ: هِيَ الْمُنَاقَشَةُ يَعْنِي الْحِسَابَ، فَقَالَ: مَنْ حُوسِبَ عُذِّبَ وَهُوَ الْكَافِرُ لَا يُغْفَرُ لَهُ.

2408- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"İşte nankörlük etmeleri sebebi ile biz onları böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörlere ceza veririz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, tartışma yani hesaba çekme demektir. Hesaba çekilen azaba uğrar. O, kâfir olduğundan bağışlanmaz."[530]

٢٤٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ حُوسِبَ عُذِّبَ. قَالَ: فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَإِنَّ اللهَ يَقُولُ: {فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} قَالَ: ذَلِكُمُ الْعَرْضُ، وَلَكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ عُذِّبَ.

2409- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > İbn Ebî Müleyke > Âişe *radıyallahu anhâ* isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hesaba çekilen azaba uğrar"*** dedi. Âişe *radıyallahu anhâ* "Allah Teâlâ ***'Kimin kitabı sağından verilirse, kolay bir hesapla hesaba çekilecektir'***[531] buyuruyor" deyince Allah Resûlü ***"Bu âyette sözü edilen arzdır. Ancak ince hesaba çekilen kimse helâk olur"*** buyurdu.[532]

Hasan, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 533; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 536; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 288.

530 Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 288. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II, 233; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 537.

531 İnşikâk 84/7-8.

532 Buhârî, Kitâbu'l-İlm, I, 197, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 400; Müslim, Kitâbu'l-Cennet,

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾

18. Onların yurdu ile, içlerini bereketlendirdiğimiz memleketler arasında, kolayca görünen nice kasabalar var ettik ve bunlar arasında yürümeyi konaklara ayırdık. "Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin, dolaşın" dedik.

٢٤١٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي يَحْيَى، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا} قَالَ: هِيَ قُرَى الشَّامِ.

2410- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû Yahyâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Onların yurdu ile, içlerini bereketlendirdiğimiz memleketler arasında, kolayca görünen nice kasabalar var ettik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Şam'ın şehirleridir."[533]

٢٤١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا} قَالَ: هِيَ قُرْبَ الشَّامِ.

2411- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"içlerini bereketlendirdiğimiz memleketler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onlar, Şam yakınlarındadır."[534]

٢٤١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُرًى ظَاهِرَةً} قَالَ: كُلَّ يَوْمٍ هُمْ عَلَى مَاءٍ.

2412- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"kolayca görünen nice kasabalar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, her zaman suyun yanındadır."[535]

IV, 2205; Ebû Davud, Kitâbu'l-Cenâiz, III, 471; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 464; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 288.

533 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 525; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 288; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 289. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 233.

534 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 83; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 271.

535 İbn Kesîr bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-*

٢٤١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: هِيَ قُرًى عَرَبِيَّةٌ، وَهِيَ الْقُرَى الَّتِي مَا بَيْنَ مَأْرِبَ، وَالشَّامِ.

2413- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Onlar, Arap şehirleridir. Me'rib ile Şam arasında bulunan şehirlerdir."[536]

٢٤١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ أَنَّ نَاسًا، يَقُولُونَ: هِيَ السَّرَاةُ ظَاهِرَةً.

2414- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ebî Necîh şöyle demiştir: "Onlar, yol üstünde, açık ve görünen yerlerdir."[537]

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

19. Bunun üzerine "Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır" dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, ibret kıssaları haline getirdik ve onları büsbütün parçaladık. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

٢٤١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُرًى ظَاهِرَةً} قَالَ: مُتَوَاصِلَةً آمِنِينَ لَا يَخَافُونَ جُوعًا وَلَا ظَمَأً، أَيُّمَا يَغْدُونَ فَيَقِيلُونَ فِي قَرْيَةٍ وَيَرُوحُونَ فِي قَرْيَةٍ، أَهْلُ جَنَّةٍ حَتَّى لَقَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ الْمَرْأَةَ كَانَتْ تَضَعُ مِكْتَلَهَا عَلَى رَأْسِهَا فَيَمْتَلِئُ قَبْلَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهَا

Kur'âni'l-Azîm, III, 533.

536 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 233. Bu hadis Mücâhid, Hasan, Saîd b. Cübeyr, Zeyd b. Eslem, Katâde, Dahhâk, Süddî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 84; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 286; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 533.

537 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 525; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 84.

مِنْ غَيْرِ أَنْ تَغْتَرِفَ بِيَدِهَا شَيْئًا، وَكَانَ الرَّجُلُ يُسَافِرُ لَا يَحْمِلُ زَادًا وَلَا سِقَاءً مِمَّا بُسِطَ لِلْقَوْمِ، فَبَطِرَ الْقَوْمُ نِعْمَةَ اللَّهِ: {فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا} فَمُزِّقُوا كُلَّ مُمَزَّقٍ، وَجُعِلُوا أَحَادِيثَ.

2415- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"kolayca görünen nice kasabalar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kasabalar, birbirleriyle bağlantılıdır. İnsanlar, oralarda ne açlık ne de susuzluk korkusu yaşarlardı. Sabah yola çıkıp öğle vakti bir kentte mola verirler, yola devam edip akşam bahçeli bir kentte geceyi geçirilerdi. Hatta bize bildirildiğine göre, kadın, zenbilini başına koyup çıkar, evine dönmeden önce eliyle hiçbir şey yapmaksızın başındaki zenbil meyveyle dolardı. Kişi, insanlar iyiliksever olduğundan yanına azık ve su almadan yola çıkardı. Ancak insanlar, yoldan çıkıp bu nimetlere nankörlük ettiler ve şöyle dediler: ***'Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır.'*** Bunun üzerine darmadağın edildiler ve ibret kıssalarına çevrildiler."[538]

٢٤١٦ - مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: قَالَ الشَّعْبِيُّ: فَحَلَّتِ الْأَنْصَارُ بِيَثْرِبَ، وَغَسَّانُ بِالشَّامِ، وَخُزَاعَةُ بِتِهَامَةَ، وَالْأَزْدُ بِعُمَانَ.

2416- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: "Bundan dolayı Ensâr Yesrib'e, Gassân Şam'a, Huzâa Tihâme'ye, Ezd de Ummân'a yerleşti."[539]

538 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 84; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 289; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 289; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 533. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 234.

539 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 86; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 535. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Şa'bî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 94.

٢٤١٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ {ظَاهِرَةً}: مُتَوَاصِلَةً عَلَى ظَهْرِ طَرِيقٍ.

2417- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: ***"'Kolayca görünen nice kasabalar'*** ifadesiyle kastedilen, bir yol üzerinde birbirine bağlantılı şehirlerdir."[540]

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

20. And olsun İblis onlar hakkındaki tahminini doğru çıkarmıştı da mü'minlerden bir kesim dışında ona uymuşlardı.

٢٤١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: قَالَ قَائِلٌ: لَا أَحْسِبُهُ إِلَّا الْكَلْبِيَّ إِنَّ إِبْلِيسَ حِينَ أَزَلَّ آدَمَ ظَنَّ أَنَّ ذُرِّيَّتَهُ سَتَكُونُ أَضْعَفَ مِنْهُ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ}.

2418- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, -zannına göre- Kelbî şöyle demiştir: İblis, Âdem *aleyhisselâm*'ın ayağını kaydırınca soyunun ondan daha zayıf olacağını zannetti. Şu âyet de bunu ifade ediyor: ***"And olsun İblis onlar hakkındaki tahminini doğru çıkarmıştı da mü'minlerden bir kesim dışında ona uymuşlardı."***[541]

٢٤١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَتَلَا الْحَسَنُ، {وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ} فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا ضَرَبَهُمْ بِعَصًى، وَلَا أَكْرَهَهُمْ عَلَى شَيْءٍ، وَمَا كَانَ إِلَّا غُرُورًا وَأَمَانِيَّ، دَعَاهُمْ إِلَيْهَا فَأَجَابُوهُ.

2419- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"And olsun İblis onlar hakkındaki tahminini doğru çıkarmıştı da mü'minlerden bir kesim dışında ona uymuşlardı"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah'a yemin olsun ki, onları ne sopa ile dövdü ne de onları bir şeye zorladı. O, sadece onları arzulara ve aldatıcı şeylere çağırdı, onlar da kabul ettiler."[542]

---

540 Bu hadis daha önce zikredilmişti.

541 Şevkânî bu hadisi Kelbî'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 323. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 235.

542 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 88; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 293; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 535. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

21. Hâlbuki onun (İblis'in) onlar üzerinde bir hâkimiyeti yoktu. Ancak biz ahirete iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt etmek için böyle yaptık. Rabbin her şeyin üzerinde görüp gözetendir. 22. De ki: "Allah'tan başka (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin bakayım. Onlar göklerde de yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde bir ortaklıkları da yoktur. Allah'ın bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur." 23. O'nun nezdinde şefaat, kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihayet kalplerinden korku giderilince "Rabbiniz ne söyledi?" diyeceklerdir. Onlar "Hakkı" diyeceklerdir. O, çok yücedir, çok büyüktür.

٢٤٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ} قَالَا: لَمَّا كَانَتِ الْفَتْرَةُ بَيْنَ عِيسَى، وَمُحَمَّدٍ، يَنْزِلُ الْوَحْيُ مِثْلَ صَوْتِ الْحَدِيدِ، عَلَى الصَّخْرِ، فَأَفْزَعَ الْمَلَائِكَةَ ذَلِكَ، فَقَالَ: {حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ} حَتَّى إِذَا جُلِّيَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ.

2420- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, ***"O'nun nezdinde şefaat, kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihayet kalplerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne söyledi?' diyeceklerdir. Onlar 'Hakkı' diyeceklerdir. O, çok yücedir, çok büyüktür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İsa *aleyhisselâm* ile Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* arasındaki

---

Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 235.

fetret devrinde vahiy, kayanın üzerine vuran demir sesi gibi iniyordu. Bundan dolayı o ses, melekleri korkuttu. ***"Nihayet kalplerinden korku giderilince"*** yani kalplerindeki korku giderilince birbirlerine, ***"'Rabbiniz ne söyledi?' diyeceklerdir. Onlar 'Hakkı' diyeceklerdir. O, çok yücedir, çok büyüktür."***[543]

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللّٰهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾

24. De ki: "Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir?" De ki: "Allah! O halde biz veya siz, ikimizden biri, ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir." 25. De ki: "İşlediğimiz günahlardan siz sorumlu olmazsınız. Biz de sizin işlediklerinizden dolayı sorumlu olmayız." 26. De ki: "Rabbimiz bizi bir araya toplayacak sonra aramızda hak ile hüküm verecektir. O Fettâh'tır (adaletle hükmedendir), her şeyi en iyi bilendir."

٢٤٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ} قَالَ: ثُمَّ يَقْضِي بَيْنَنَا بِالْحَقِّ.

---

543 Taberî bu hadisi Katâde'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 92. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Kelbî ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 236-237. Bu hadis İbn Abbâs, Mukâtil ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 291; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 537; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 537; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 362. Ebû Davud bu hadisi muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu'l-Hurûf, no: 3989; İbn Mâce, Mukaddime, I, 69-70; Humeydî, *Müsned*, II, 487; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 191; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 290; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 296; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 537. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 235.

2421- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbimiz bizi bir araya toplayacak sonra aramızda hak ile hüküm verecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Aramızda hakka göre hüküm vererecektir."[544]

٢٤٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ} قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: بُعِثْتُ إِلَى كُلِّ أَحْمَرَ وَأَسْوَدَ، وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ بَيْنَ يَدَيَّ شَهْرًا، وَجُعِلَتْ لِي كُلُّ بُقْعَةٍ طَهُورًا وَمَسْجِدًا، وَأُطْعِمْتُ الْغَنَائِمَ وَلَمْ يَطْعَمْهَا أَحَدٌ قَبْلِي.

2422- Abdürrezzâk > Ma'mer > Husayf > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Daha önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verildi. Ben, bütün insanlara, beyazına da kızılına da peygamber olarak gönderildim. Önümdekilere bir aylık uzaklıktan korku salmakla desteklendim. Her toprak parçası bana temiz ve mescit kılındı. Ganimetler bana helâl kılındı. Benden önce hiç kimseye ganimetler helâl kılınmamıştı."***[545]

٢٤٢٣ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَذَكَرَ الْأَعْمَشُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ وَقِيلَ لِي: سَلْ تُعْطَهْ فَاخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2423- Ma'mer şöyle demiştir: A'meş, Mücâhid'den rivayetinde (ziyade olarak) şunu zikretti: ***"Bana 'İste, sana verilecek' denildi. Ancak ben, duamı kıyamet günü ümmetime şefaat etmek için sakladım."***[546]

---

544 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 95. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 237; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 538; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 326.

545 Bu hadis mürseldir. Buhârî bu hadisi Câbir b. Abdillah'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Teyemmüm, I, 435-436. Müslim hadisi Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Mesâcid, no: 523. Ebû Davud hadisi Ebû Zer'den muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu's-Salât, I, 328. Süyûtî hadisi Câbir'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 199.

546 Dârimî, Siyer, 29; Ahmed b. Hanbel, V, 147.

قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَى بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

27. De ki: "O'na koştuğunuz ortakları bana gösterin. Hâşâ. Bilakis O, mutlak galip, sonsuz hikmet sahibi Allah'tır." 28. Biz seni ancak bütün insanlar için bir müjdeleyici ve bir korkutucu olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler. 29. "Eğer doğru söyleyenler iseniz bu tehdit ne zaman gerçekleşir" derler. 30. De ki: "Sizin vaat edilen bir gününüz vardır. Ondan ne bir an geri kalırsınız ne de ileri geçersiniz." 31. Kâfir olanlar dediler ki: "Biz bu Kur'ân'a da bundan önce gelen kitaplara da inanmayız." Sen o zalimleri Rableri huzurunda durdurulmuş, sözü birbirlerine döndürürlerken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk" derler. 32. Büyüklük taslayan önderler güçsüz bırakılanlara derler ki: "Size geldikten sonra sizleri hidayetten biz mi alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimseler idiniz." 33. Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı emrederdiniz."

Azabı görünce ise pişmanlıklarını gizleyeceklerdir. Biz de kâfirlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar.

٢٤٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ} وَقَالَ: بَلْ مَكْرُهُمْ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ.

2424- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, onların gece gündüz tuzaklar kurduklarıdır."[547]

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَى إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا

---

547 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 197. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den, İbn Zeyd'den ve Mâlik yoluyla Zeyd b. Eslem'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 539. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 238. Şevkânî de hadisi Nehhâs'tan nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 328.

تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا
جَاءَهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا
بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

34. Biz herhangi bir ülkeye bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içerisinde şımaran zenginleri "Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz" demişlerdir. 35. Ve dediler ki: "Biz malca da evlatça da daha çokluğuz, biz azap edileceklerden de değiliz." 36. De ki: "Muhakkak Rabbim rızkı dilediğine genişletip yayar ve daraltır. İnsanların çoğu bilmezler." 37. Sizi bize yaklaştıracak olan mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. İman edip sâlih amel işleyenler müstesna. İşte onların amellerine karşılık mükâfatları kat kattır. Onlar yüksek köşklerde emniyet içerisindedirler. 38. Bizleri âciz bırakacaklarını sanarak âyetlerimizden alıkoymakta yarışanlara gelince; onlar da azapla yüz yüze bırakılacaklardır. 39. De ki: "Gerçekten Rabbim rızkı kullarından dilediğine genişletip yayar. Dilediği kimseninkini de daraltır. Her ne harcarsanız O, bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır." 40. O günde onların hepsini haşredecek. Sonra da meleklere "Bunlar mı size ibadet ederlerdi?" diyecek. 41. Melekler diyecek ki: "Tenzih ederiz seni. Bizim velimiz onlar değil, sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı." 42. Bugün kiminiz kiminize ne bir fayda sağlayabilir ne de bir zarar verebilir. Zulmedenlere de "Haydi yalanladığınız ateş azabını tadın" diyeceğiz. 43. Âyetlerimiz açık açık onlara okunduğunda dediler ki:" Bu ancak atalarınızın ibadet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır." Yine dediler ki: "Bu uydurulmuş bir

yalandan başka bir şey değildir." Hak kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler de "Bu ancak apaçık bir büyüdür" dediler. 44. Hâlbuki biz onlara okuyacakları kitaplar göndermemiştik. Senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik. 45. Bunlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Hem bunlar onlara verdiğimizin onda birine asla ulaşamamışlardır. Fakat yine de peygamberlerini yalanladılar. Ya benim azabım nasılmış?

٢٤٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ} قَالَ: كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ هَؤُلَاءِ وَلَمْ يَبْلُغْ وَلَا مِعْشَارَ مَا أُوتِيَ أُولَئِكَ مِنَ الْقُوَّةِ وَالْجَلَدِ يَقُولُ: فَقَدْ أَهْلَكَ اللهُ أُولَئِكَ، وَهُمْ أَقْوَى وَأَجْلَدُ.

2425- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hem bunlar onlara verdiğimizin onda birine asla ulaşamamışlardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Bunlar, öncekilere verilen güç, kuvvet ve dayanıklılığın onda birine ulaşamadılar. Diyor ki: Allah bunlardan daha güçlü, kuvvetli ve dayanıklı oldukları halde onları helâk etti."[548]

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

46. De ki: "Ben size ancak bir öğüt veriyorum. İkişerli olarak, teker teker Allah'a yönelin ve düşünün. Arkadaşınızda (Peygamber'de) hiçbir delilik yoktur! O ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan evvel sizi uyaran bir peygamberdir."

---

548 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 103. İbn Kesîr bu hadisi Katâde, Süddî ve İbn Zeyd'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 542. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 420.

٢٤٢٦ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَوْلُهُ تَعَالَى: {قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ} يَقُولُ بِوَاحِدَةٍ: {أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى} فَهَذِهِ وَاحِدَةٌ وَعَظَهُمْ بِهَا.

2426- Ma'mer, Katâde'nin ***"De ki: Ben size ancak bir öğüt veriyorum. İkişerli olarak, teker teker Allah'a yönelin ve düşünün"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu, onlara verdiği bir öğüttür."[549]

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

47. De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir. O her şeye şahittir." 48. De ki: "Rabbim muhakkak ki hakkı ortaya koyar. O gizlilikleri çok iyi bilendir."

٢٤٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ} قَالَ: الْقُرْآنُ.

2427- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Rabbim muhakkak ki hakkı ortaya koyar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بِالْحَقِّ/***Bi'l-hakkı,'*** Kur'ân'ı anlamındadır."

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾

49. De ki: "Hak geldi. Bâtıl ne yeniden bir şey var edebilir ne de eskiyi geri getirebilir."

٢٤٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ} قَالَ: الْبَاطِلُ الشَّيْطَانُ، قَالَ: لَا يُبْدِئُ وَلَا يُعِيدُ إِذَا هَلَكَ.

2428- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Hak geldi. Bâtıl ne yeniden bir şey var edebilir ne de***

---

549 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 104.

eskiyi geri getirebilir?" âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْبَاطِل/***el-Bâtıl,'*** şeytan demektir. Şeytan bir şey yok olunca ne onu baştan var edebilir ne de onu geri getirebilir."[550]

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

50. De ki: "Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Şayet hidayet bulmuşsam o Rabbimin bana vahyetmekte olduğundan ötürüdür. Muhakkak O, işitendir, pek yakındır." 51. Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen. Artık kurtuluş yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır.

٢٤٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ} قَالَ: فَزِعُوا فِي الدُّنْيَا حِينَ رَأَوْا بَأْسَ اللَّهِ {فَلَا فَوْتَ}.

2429- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen. Artık kurtuluş yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın azabını görünce dünyada korkup telaşlandılar. Fakat artık kaçıp kurtulma imkânı yoktur."[551]

---

550 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 106; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 295. İbn Kesîr bu hadisi Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 544. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 240.

551 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 108; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 314; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 544. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 240; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 295. İbn Kesîr de hadisi İbn Abbâs ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 544.

٢٤٣٠ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: فَزِعُوا مِنْ قُبُورِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2430- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kıyamet günü kabirlerinden ürkerek kalkarlar."[552]

وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

52. *(İş işten geçtikten sonra) "O'na inandık" demişlerdir ama uzak yerden (dünya hayatı gelip geçtikten sonra) imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?*

٢٤٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ} قَالَ: أَنَّى لَهُمْ أَنْ يَتَنَاوَلُوا التَّوْبَةَ.

2431- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(İş işten geçtikten sonra) 'Ona inandık' demişlerdir ama uzak yerden (dünya hayatı gelip geçtikten sonra) imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tevbe etme imkânını elde etmeleri nasıl olabilir?"[553]

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

53. *Hâlbuki önceden onu inkâr etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı.*

٢٤٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ} قَالَ: بِالظَّنِّ.

---

552 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 108; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 335; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 61; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 544; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 240.

553 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 111. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 242; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 296; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 544; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 537.

2432- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hâlbuki önceden onu inkâr etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zanla, varsayımla (atıp tutuyorlardı)."[554]

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ
مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

54. Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konulacaktır. Çünkü onlar endişeye düşüren bir şüphe içindedirler.

٢٤٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ عَمَّنْ، حَدَّثَهُ عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ: {وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ} قَالَ: حِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ.

2433- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konulacaktır. Çünkü onlar endişeye düşüren bir şüphe içindedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlarla iman arasına engel konulmuştur. (Artık iman edemezler)."[555]

---

554 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 112; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 296; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 545.

555 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 112; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 296; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 317; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 545. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 242.

سُورَةُ الْمَلَائِكَةِ

35. MELÂİKE (FÂTIR) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[556]

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ يَاأَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hamd, göklerle yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratılışta dilediğini artırır. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir. 2. Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olsa onu tutacak olmaz. Tuttuğunu da O'ndan başka salıverecek olmaz. O, emrinde

---

556 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

galiptir, her işinde hikmeti sonsuz olandır. 3. Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Gökten ve yerden size Allah'tan başka rızık veren herhangi bir yaratıcı var mıdır? O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da (tevhidden küfre) çevriliyorsunuz! 4. Eğer seni yalanlıyorlarsa, doğrusu senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştır. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür. 5. Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Ve çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın.

٢٤٣٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللهِ الْغَرُورُ} قَالَ: الْغَرُورُ: الشَّيْطَانُ.

2434- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Ve çok aldatıcı da sakın sizi Allah ile aldatmasın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْغَرُور/***el-Garûr (çok aldatıcı)'*** lafzı ile kastedilen, şeytandır."[557]

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

---

557 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 297; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 323; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 548; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 547.

6. Şüphesiz ki şeytan sizin bir düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman sayın. O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olsunlar diye çağırır. 7. O kâfir olanlar için şiddetli bir azap vardır. İman edip sâlih amel işleyenlere ise mağfiret ve büyük bir ecir vardır. 8. Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebeple onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu?) Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir. O halde onlar için üzülerek kendini helâk etme! Çünkü Allah onların ne yapmakta olduklarını çok iyi bilendir. 9. Allah O'dur ki rüzgârları gönderip bulutları kaldırır. Sonra onu ölmüş bir beldeye süreriz. O su ile o yeri ölümünden sonra canlandırırız. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir. 10. Kim aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünü ile Allah'ındır. Güzel söz yalnız O'na yükselir. Onu da sâlih amel yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince; onlar için çok şiddetli bir azap vardır ve bizzat onların tuzağı boşa çıkar.

٢٤٣٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ} قَالَ: الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَ إِلَى اللَّهِ، قَالَ: فَإِذَا كَانَ كَلَامٌ طَيِّبٌ وَعَمَلٌ سَيِّئٌ رُدَّ الْقَوْلُ عَلَى الْعَمَلِ، وَكَانَ عَمَلُكَ أَحَقَّ بِكَ مِنْ قَوْلِكَ.

2435- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Güzel söz yalnız O'na yükselir. Onu da sâlih amel yükseltir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sâlih amel, güzel sözü Allah'a yükseltir. Kötü amel ve güzel söz birlikteyse söz amele arzedilir. Senin amelin, senin için sözünden daha doğrudur."[558]

---

558 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 10. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 246. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Hasan, Şehr b. Havşeb, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 299; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 549; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 341.

٢٤٣٦ - قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: {وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ} قَالَ: يَرْفَعُ اللهُ الْعَمَلَ الصَّالِحَ لِصَاحِبِهِ.

2436- Ma'mer, Katâde'nin "الْعَمَلُ الصَّالِحُ/**sâlih amel**" âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah, sâlih ameli sahibi için yükseltir."[559]

٢٤٣٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هُوَ يَبُورُ} قَالَ: يَفْسُدُ.

2437- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bizzat onların tuzağı boşa çıkar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İfsat olur, bozulur."[560]

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثٰى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

11. Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra sizi çiftler kıldı. O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre pek kolaydır. 12. İki deniz bir olmaz. Bu çok tatlı içimi güzel ve kolaydır. Diğeri ise çok acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden taze et yersiniz. Giyeceğiniz bir süs çıkartırsınız. O'nun lütfundan aramanız ve şükretmeniz için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün.

---

559 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 121. İbn Kesîr bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 549. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 246; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 241; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 367.

560 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 121; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 549. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 246; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 291.

٢٤٣٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ} قَالَ: تَجْرِي مُقْبِلَةً، وَمُدْبِرَةً بِرِيحٍ وَاحِدَةٍ.

2438- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O'nun lütfundan aramanız ve şükretmeniz için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Aynı rüzgârla akıp gelirler ve akıp giderler."[561]

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ
وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

13. Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir. Güneşe ve aya da boyun eğdirmiştir. Hepsi de belirli bir süreye kadar akıp giderler. İşte bunları yaratan Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur. O'nu bırakıp da ibadet ettikleriniz, bir çekirdek zarına bile sahip değillerdir.

٢٤٣٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ قِطْمِيرٍ} قَالَ: هُوَ قِشْرُ النَّوَاةِ.

2439- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, "**مِنْ قِطْمِيرٍ/min kıtmîr**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**قِطْمِير/Kıtmîr,**' çekirdeğin kabuğu, zarı demektir."[562]

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ

561 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 123; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 300. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 247; İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 391; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 343.

562 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 125; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 300; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 336; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 551; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 248.

الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾

14. Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler, işitseler dahi istediğinizi yerine getiremezler. Üstelik onlar kıyamet gününde ortak koşmanızı inkâr da edeceklerdir. Her şeyden haberdar olan (Allah) gibi kimse sana haber veremez. 15. Ey insanlar! Allah'a muhtaç olanlar sizlersiniz. Ama Allah (size benzemez). O, kimseye muhtaç olmayandır, her hamde layık olandır. 16. Eğer dilerse sizi yok eder ve (kulluk için) yeni yaratıklar getirir. 17. Ve bu Allah'a göre zor değildir. 18. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Yükü (günahı) ağır gelen kimse onu taşımak için (başkasını) çağırsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez. Sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarabilirsin. Kim temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. Dönüş Allah'adır. 19. Bir olmaz kör olan ile gören. 20. Karanlıklarla aydınlık. 21. Ve gölge ile sıcak.

٢٤٤٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ} قَالَ: هَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ لِلْكَافِرِ وَالْمُؤْمِنِ يَقُولُ: كَمَا لَا يَسْتَوِي هَذَا كَذَلِكَ لَا يَسْتَوِي الْكَافِرُ وَالْمُؤْمِنُ.

2440- Ma'mer, Katâde'nin ***"Bir olmaz kör olan ile gören, karanlıklarla aydınlık ve gölge ile sıcak"*** âyetleri hakkında şöyle dediğini

rivayet etmiştir: "Bu, Allah'ın mü'min ve kâfir için vermiş olduğu bir meseldir. Bunlar eşit olmadığı gibi mü'minle kâfir de eşit olmazlar."[563]

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾ وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

22. Ölülerle diriler de bir olmaz. Şüphesiz Allah dilediği kimseye işittirir. Sen kabirde olanlara işittiremezsin. 23. Sen ancak bir uyarıcısın. 24. Şüphe yok ki biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur. 25. Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan öncekiler de yalanlamışlardı.

---

563 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 29; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 552. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 246.

Resûlleri onlara apaçık delillerle, sahifelerle ve nur saçan kitaplarla gelmişlerdi. 26. Sonra kâfir olanları yakaladım. (Bak ki) azabım nasıl oldu! 27. Allah'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla çeşitli türden meyveler çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar (yaptık). 28. İnsanlardan, yeryüzünde yürüyen canlılardan ve hayvanlardan da bunun gibi çeşitli renklerde olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkarlar. Şüphesiz Allah, Azîz'dir, Gafûr'dur. 29. Muhakkak Allah'ın Kitabı'nı okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler asla durgunlaşmayacak bir ticaret umabilirler. 30. Ta ki mükâfatlarını tastamam versin. Hatta lütfundan onlara fazlasını da versin. Çünkü O, Gafûr'dur, Şekûr'dur. 31. Kitaptan sana vahyettiğimiz, kendinden öncekileri doğrulayıcı olmakla beraber hakkın da ta kendisidir. Muhakkak Allah kullarından haberdardır, her şeyi görendir. 32. Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmeder, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu, büyük lütfun ta kendisidir.

٢٤٤١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا} قَالَ: هَذَا مِثْلُ الَّتِي فِي الْوَاقِعَةِ {وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً}.

2441- Abdürrezzâk > Sevrî > Câbir isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmeder, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu, büyük lütfun ta kendisidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Vâkıa sûresinin şu âyetinde geçen bir meseldir: ***'Siz de üç sınıf olduğunuzda...'*** "[564-565]

---

564 Vâkıa 56/7.

565 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 136. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 253; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 555; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 353.

٢٤٤٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جُدَدٌ بِيضٌ} قَالَ: طَرَائِقُ بِيضٌ {وَغَرَابِيبُ سُودٌ} قَالَ: جِبَالٌ سُودٌ.

2442- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla çeşitli türden meyveler çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar (yaptık)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'جُدَدٌ بِيضٌ/***Cüdedün bîdun,'*** beyaz yollar demektir. 'غَرَابِيبُ سُودٌ/***Garâibu sûd'*** ise siyah dağlar demektir."[566]

٢٤٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ} قَالَ: هُوَ الْمُنَافِقُ.

2443- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Onlardan kimisi nefsine zulmeder"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, münafıktır."[567]

٢٤٤٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ صَاحِبٍ لَهُ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ صُهْبَانَ، أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ لَهُ: الظَّالِمُ لِنَفْسِهِ أَنَا وَأَنْتَ.

2444- Abdürrezzâk > Ma'mer > Bir arkadaşı > Ukbe b. Suhbân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Nefsine zulmeden, benim ve sensin (yani biziz)."[568]

---

566 Bu hadis İbn Abbâs, Ebû Mâlik, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 361; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 301; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 342; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 553. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 249.

567 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 135; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 303; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 346. İbn Kesîr bu hadisi Zeyd b. Eslem, Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 555. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 252.

568 Tayâlisî, *Müsned*, II, 22; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 303. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Taberânî ve İbn Merdûye'nin Ukbe b. Sühbân'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 251.

٢٤٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: {فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ} قَالَ: الظَّالِمُ الكَافِرُ. قَالَ عَمْرٌو وَسَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ: كُلُّهُمْ صَالِحٌ.

2445- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Onlardan kimisi nefsine zulmeder"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zalim sözü ile kastedilen, kâfirdir."[569]

Amr b. Dînâr, Ubeyd b. Umeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onların (âyette sözü edilen üç grubun) tamamı sâlih kişilerdir."[570]

٢٤٤٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ مَنْ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ، قَالَ: السَّابِقُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ، وَالْمُقْتَصِدُ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا، وَيُحْبَسُ الظَّالِمُ لِنَفْسِهِ مَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ.

2446- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebân > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "'سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ/***Hayırlarda öne geçen,'*** cennete girer. 'مُقْتَصِدٌ/***İtidal üzere olan,'*** kolay bir şekilde hesaba çekilir. 'ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ/***Nefsine zulmeden'*** ise Allah'ın dilediği kadar alıkonulur sonra cennete girer."[571]

٢٤٤٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّ كَعْبًا قَالَ: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ كُلُّهُمُ السَّابِقُ، وَالْمُقْتَصِدُ، وَالظَّالِمُ لِنَفْسِهِ.

2447- Ma'mer, Ka'b'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hayırlarda öne geçen, itidal üzere olan ve nefsine zulmedenlerin hepsi cennete girer."[572]

---

569 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 303; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 555. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 252; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 346.

570 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Ubeyd b. Umeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 552.

571 Bu hadis daha sonra Ebu'd-Derdâ rivayeti ile daha uzun bir şekilde zikredilecektir.

572 Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 246; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 124; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 248; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 252; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 242. Tirmizî de hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den merfû olarak rivayet etmiştir.

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ
ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾

33. (Onların mükâfatı,) içine girecekleri Adn cennetleridir. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir.

٢٤٤٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جعفرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ لَهُ: اقْرَأْ هَذِهِ الْآيَةَ {فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ} حَتَّى بَلَغَ {جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا} فَقَالَ كَعْبٌ: دَخَلُوهَا وَرَبِّ الْكَعْبَةِ.

2448- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Avf isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Hâris şöyle demiştir: "Ka'b, bana ***"'Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmeder, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu, büyük lütfun ta kendisidir. (Onların mükâfatı,) içine girecekleri Adn cennetleridir. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir'*** âyetini oku" dedi. Ardından Ka'b, "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki cennete girdiler" dedi."[573]

٢٤٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ، قَالَ: دَخَلَ رَجُلٌ مَسْجِدَ دِمَشْقَ فَقَامَ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْ غُرْبَتِي، وَآنِسْ وَحْشَتِي، وَصِلْ وَحْدَتِي، وَارْزُقْنِي جَلِيسًا صَالِحًا يَنْفَعُنِي، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَجَلَسَ إِلَى شَيْخٍ، فَقَالَ: مَنْ أَنْتَ يَا عَبْدَ اللهِ؟ فَقَالَ: أَنَا أَبُو الدَّرْدَاءِ، فَجَعَلَ يُكَبِّرُ وَيَحْمَدُ اللهَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مَا لَكَ يَا عَبْدَ اللهِ؟ قَالَ: دَخَلْتُ هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَأَنَا لَا أَعْرِفُ بِهَا أَحَدًا، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ ارْحَمْ غُرْبَتِي، وَآنِسْ وَحْشَتِي، وَصِلْ وَحْدَتِي، وَارْزُقْنِي جَلِيسًا صَالِحًا يَنْفَعُنِي. قَالَ: فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَأَنَا أَحَقُّ أَنْ أَحْمَدَ اللهَ أَنْ جَعَلَنِي ذَلِكَ الْجَلِيسَ، أَمَا إِنِّي سَأُحَدِّثُكَ بِشَيْءٍ مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَحَدًا غَيْرَكَ أُتْحِفُكَ بِهِ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَجِيءُ السَّابِقُونَ فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ

---

573 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 134. Ayrıca bir önceki hadisin tahricine bakınız.

حِسَابٍ، وَأَمَّا الْمُقْتَصِدُونَ فَيُحَاسَبُونَ حِسَابًا يَسِيرًا، وَيَجِيءُ الظَّالِمُ فَيُحْبَسُ حَتَّى يُصِيبَهُ كَظُّ الْعَذَابِ، وَسُوءُ الْحِسَابِ، ثُمَّ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ.

2449- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebân b. Ebî Ayyâş şöyle demiştir: Bir adam, Şam mescidine geldi. Kapıda durup "Allah'ım! Garipliğime acı, yalnızlığımı giderecek ilişki nasip et, yabancılığımı giderip rahatlat ve bana faydalı olacak sâlih bir dost bahşet" dedi. Sonra iki rekât namaz kıldı ve bir ihtiyarın yanına oturdu. İhtiyara "Ey Allah'ın kulu! Sen kimsin?" deyince ihtiyar, "Ben Ebu'd-Derdâ'yım" dedi. Bunun üzerine adam tekbir getirip Allah'a hamd etmeye başladı. Ebu'd-Derdâ, ona "Sana ne oldu ey Allah'ın kulu?" deyince adam "Bu şehre girdiğimde hiç kimseyi tanımıyordum. Bundan dolayı 'Allah'ım! Garipliğime acı, yalnızlığımı giderecek ilişki nasip et, yabancılığımı giderip rahatlat ve bana faydalı olacak sâlih bir dost bahşet' dedim" dedi. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ şöyle dedi: "Bu dostu bana nasip ettiği için benim Allah'a hamd etmem daha uygundur. Ben, sana senden başka kimseye aktarmadığım bir şeyi aktaracağım ve onu sana armağan edeceğim. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"Önde gidenler, gelip hesaba çekilmeden cennete girerler. İtidal üzere olanlar ise kolay bir şekilde hesaba çekilirler. Nefislerine zulmedenlere gelince; azabın öfkesi ve kötü azap onlara dokununcaya dek alıkonulurlar sonra cennete girerler."***[574]

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ هُوَ

574 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 286; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 137; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 302; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 555.

الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

34. Diyecekler ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamd olsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir. 35. O ki lütfu ile bizleri ebedîlik yurduna yerleştirdi. Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek. Burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak." 36. O inkâr edenlere gelince; onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Cehennem azabı da onlara biraz olsun hafifletilmez. İşte Biz küfürde ısrar eden herkesi böyle cezalandırırız. 37. Ve onlar orada feryat ederler: "Rabbimiz! Bizi çıkar, (önce) yaptığımızın yerine iyi işler yapalım." Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi? O halde şimdi tadın (azabı)! Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur. 38. Şüphe yok ki Allah göklerin de yerin de gaybını bilendir. Çünkü O, kalplerin içinde olanı çok iyi bilendir. 39. O, sizi yeryüzünde halifeler yapandır. Artık kim kâfir olursa kâfir olması kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfrü, Rableri katında kendileri için ancak gazabı artırır. Kâfirlerin küfrü, kendilerine ziyandan başka bir şey getirmez.

٢٤٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ} قَالَ: خَلَفٌ بَعْدَ خَلَفٍ، وَقَرْنٌ بَعْدَ قَرْنٍ.

2450- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, sizi yeryüzünde halifeler yapandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peş peşe gelen halefler, birbirini takip eden nesiller (yapandır)."[575]

---

575 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 143; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 355. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 254; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 305; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 560; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 355.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَتٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

40. De ki: "Allah'tan başka ibadet ettiğiniz ortaklarınızı gördünüz mü? Yerden ne yarattılar, bana gösterin." Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı vardır? Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de kendileri apaçık bir delil üzerinde midirler? Hâlbuki zalimler birbirlerini aldatmaktan başka bir vaatte bulunmazlar. 41. Muhakkak ki Allah göklerle yeri nizamları bozulmasın diye tutuyor. And olsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa, kendisinden başka hiç kimse onları tutamaz. Muhakkak O, Halîm'dir, Gafûr'dur. 42. Onlar eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidayette olacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi. Fakat onlara bir korkutucu geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini artırmadı. 43. Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötü tuzaklar

kuruyorlardı. Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden (onlara uygulanandan) başkasını mı gözetliyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın, Allah'ın kanununda kesinlikle bir sapma da bulamazsın. 44. Onlar kendilerinden öncekilerin akıbetinin nasıl olduğunu görmeleri için yeryüzünde dolaşmadılar mı? Hem onlar bunlardan daha çetin bir güce sahip idiler. Göklerde olsun, yerde olsun hiçbir şey Allah'ı âciz bırakacak değildir. Muhakkak O, Alîm'dir, her şeye gücü yetendir. 45. Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat O, bunları belirlenmiş bir vakte kadar geri bırakıyor. Belirlenmiş olan o vakitleri gelince (gerekeni yapar). Muhakkak Allah kullarını en iyi görendir.

٢٤٥١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ} قَالَ: قَدْ فَعَلَ ذَلِكَ زَمَانَ نُوحٍ.

2451- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Nûh *aleyhisselâm* zamanında yapıldı."[576]

٢٤٥٢ - قَالَ مَعْمَرٌ: بَلَغَنِي أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ كَانَ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ فَيَقُولُ: كَادَ الْجُعَلُ أَنْ يُهْلَكَ بِذَنْبِ غَيْرِهِ.

2452- Ma'mer şöyle demiştir: Bana bildirildiğine göre İbn Mes'ûd, bu âyeti okuyup şöyle derdi: "Başkasının günahı yüzünden neredeyse pislik böcekleri helâk olacaktır."[577]

---

576 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 147; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 306. Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 361.

577 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 562. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve Hâkim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 206.

٢٤٥٣ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّ النَّاسَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، لَوْ سَأَلْتَ اللهَ أَنْ يَجْعَلَ ذُنُوبَنَا كَذُنُوبِ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا أَذْنَبَ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَصْبَحَ مَكْتُوبًا عَلَى بَابِهِ ذَنْبُهُ وَكَفَّارَتُهُ، فَإِمَّا أَنْ يَجْحَدَ فَيَكْفُرَ، وَإِمَّا أَنْ يُقِرَّ فَيُعَيَّرَ بِهَا، وَقَدْ أَعْطَاكُمُ اللهُ خَيْرًا مِنْ هَذِهِ الِاسْتِغْفَارَ وَالتَّوْبَةَ.

2453- Ma'mer şöyle demiştir: İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Bizim günahlarımızın İsrâiloğulları'nın günahları gibi olmasını isteseydin!" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"İsrâiloğulları'ndan biri bir günah işlediğinde sabahleyin kapısında günahı ve kefâreti yazılmış olurdu. Artık ya inkâr edip kâfir olur ya da kabul edip onunla ayıplanırdı. Ama Allah, size bundan daha hayırlı olan istiğfarı ve tevbeyi ihsan etti."***[578]

٢٤٥٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ} قَالَ لَمَّا طُعِنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ كَعْبٌ: لَوْ أَنَّ عُمَرَ دَعَا اللهَ لَأَخَّرَ فِي أَجَلِهِ، فَقَالَ النَّاسُ: سُبْحَانَ اللهِ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللهُ {فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ} فَقَالَ كَعْبٌ: أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللهُ: {وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلاَّ فِي كِتَابٍ} قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَنَرَى أَنَّ ذَلِكَ يُؤَخَّرُ مَا لَمْ يَحْضُرِ الْأَجَلُ؛ فَإِذَا حَضَرَ لَمْ يُؤَخَّرْ، قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَلَيْسَ أَحَدٌ إِلَّا وَلَهُ أَجَلٌ مَكْتُوبٌ.

2454- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb, ***"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır"***[579] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* yaralanınca Ka'b, "Ömer b. el-Hattâb Allah'a dua ederse Allah onun ecelini geciktirir" dedi. Bunun üzerine insanlar, "Sübhânallâh! Allah, '***"Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler'***[580] buyurmadı mı?" dediler. Buna karşılık Ka'b şöyle dedi:

---

578 Abdürrezzâk bu hadisi benzer şekilde Ma'mer > Eyyûb > İbn Sîrîn > İbn Mes'ûd tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 183.

579 Fâtır 35/11.

580 A'râf 7/34.

"Allah, ***'Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır'*** buyurmadı mı?"

Zührî şöyle demiştir: "Biz, ecel gelmediği sürece bunun geciktirilebileceğini, ecel geldiğinde ise tehir edilemeyeceğini düşünüyoruz. Var olan herkesin mutlaka yazılı bir eceli vardır."[581]

٢٤٥٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَالثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ} قَالَ: سِتُّونَ سَنَةً.

2455- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sevrî > İbn Huseym > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Altmış yıl (yaşatmadık mı)?"[582]

٢٤٥٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ شَيْخٍ، مِنْ غِفَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَقَدْ أَعْذَرَ اللهُ إِلَى عَبْدٍ أَحْيَاهُ حَتَّى بَلَغَ سِتِّينَ أَوْ سَبْعِينَ سَنَةً، لَقَدْ أَعْذَرَ اللهُ إِلَيْهِ، لَقَدْ أَعْذَرَ اللهُ إِلَيْهِ.

2456- Abdürrezzâk > Gıfârlı bir yaşlı > Saîd b. Ebî Saîd > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Allah, altmış veya yetmiş yaşına ulaşana dek yaşattığı bir kula mazeret bırakmamıştır. Allah ona mazeret bırakmamıştır. Allah ona mazeret bırakmamıştır."***[583]

---

581 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 224-225; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 296; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 304.

582 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 141; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 305; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 277; Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 352; Hâkim, *Müstedrek*, II, 427. Heysemî bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "İsnadında İbrahim b. el-Fadl el-Mahzûmî bulunmaktadır ve o zayıf bir ravidir." Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV, 41; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 558; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 254; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 346.

583 Bu hadis, Ma'mer > Muhammed b. Abdirrahmân el-Gıfârî tarîkiyle rivayet edilmiştir ve muhtemelen o, Gıfârlı kişinin şeyhidir. Bk. Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 238; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 275; Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 16; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 142. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Nesâî, Bezzâr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin

Sehl b. Sa'd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 254. İbn Kesîr, Taberî'nin yaptığı rivayeti sahih saymamıştır. Bu hadisi birçok isnadla rivayet etmiş ve daha sahih olduğu için bu ilmin ustası Buhârî'nin rivayetini tercih etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 559.

سُورَةُ يس

36. YÂSÎN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[584]

يس ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Yâ, Sîn.

٢٤٥٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عُثْمَانَ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مِقْسَمٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ بَعَثَ عُرْوَةَ بْنَ مَسْعُودٍ إِلَى أَهْلِ الطَّائِفِ إِلَى قَوْمِهِ ثَقِيفٍ، فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَقَتَلَهُ، فَقَالَ: مَا أَشْبَهَهُ بِصَاحِبِ يس.

2457- Abdürrezzâk > Ma'mer > Osmân el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Miksem şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Urve b. Mes'ûd'u Tâif halkına; kendi kavmi olan Sakîf'e davetçi olarak gönderdi, o da onları İslâm'a davet etti. Ancak bir adam, ok atıp onu öldürdü. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Yâsîn'in arkadaşına (Yâsîn'de sözü edilen kişiye) ne kadar çok benzedi'*** dedi."[585]

---

584 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

585 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 262; İbn Kesîr de hadisi İbn Ebî Hâtim'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 568.

٢٤٥٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {يس} قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2458- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'يس/*Yâsîn,*' Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[586]

وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾

2. Çok hikmetli Kur'ân hakkı için. 3. Muhakkak sen gönderilmiş peygamberlerdensin. 4. Dosdoğru bir yol üzeresin. 5. (Bu Kur'ân,) güçlü ve intikam alıcı, çok rahmet edici tarafından indirilmiştir. 6. Daha önce kendilerine herhangi bir resûl ve kitabın gelmediği, ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye. 7. And olsun ki onların çoğunun üzerine o söz hak olmuştur (onların çoğu cezayı hak etmişlerdir). Artık onlar imana gelmezler. 8. Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır. 9. Hem Biz onların önlerinden bir set ve arkalarından da bir set çektik. Gözlerini de perdeledik. Artık onlar görmezler.

٢٤٥٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: كَانَ نَاسٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنْ قُرَيْشٍ يَقُولُ بَعْضُهُمْ: لَوْ قَدْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا لَفَعَلْتُ بِهِ كَذَا وَكَذَا، وَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لَوْ قد رَأَيْتُهُ لَفَعَلْتُ بِهِ كَذَا وَكَذَا، فَلَمَّا أَتَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُمْ فِي حَلْقَةٍ فِي الْمَسْجِدِ فَوَقَفَ عَلَيْهِمْ:

---

586 Taberî, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kur'ân'daki her hece Kur'ân'ın bir isimdir." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 148.

وَقَرَأَ {يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ} حَتَّى بَلَغَ {فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ} ثُمَّ أَخَذَ تُرَابًا فَجَعَلَ يَذْرُوهُ عَلَى رُءُوسِهِمْ فَمَا رَفَعَ إِلَيْهِ رَجُلٌ طَرْفَهُ، وَلَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ، حَتَّى جَاوَزَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلُوا يَنْفُضُونَ التُّرَابَ عَنْ رُءُوسِهِمْ وَلِحَاهُمْ وَهُمْ يَقُولُونَ: وَاللهِ مَا سَمِعْنَا، وَاللهِ مَا أَبْصَرْنَا، وَاللهِ مَا عَقَلْنَا.

2459- Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Kureyş müşriklerinden bazıları, "Eğer Muhammed'i görürsem ona şöyle şöyle yapacağım" diyordu. Bazıları da "Eğer onu görürsem ona şöyle şöyle yapacağım" diyordu. Müşrikler Mescid-i Harâm'da halka halinde otururken Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* yanlarına gelip başlarında durdu ve şu âyetleri okudu: ***"Yâ, Sîn. Çok hikmetli Kur'ân hakkı için muhakkak sen gönderilmiş peygamberlerdensin. Dosdoğru bir yol üzeresin. (Bu Kur'ân,) güçlü ve intikam alıcı, çok rahmet edici tarafından indirilmiştir. Daha önce kendilerine herhangi bir resûl ve kitabın gelmediği, ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye. And olsun ki onların çoğunun üzerine o söz hak olmuştur (onların çoğu cezayı hak etmişlerdir). Artık onlar imana gelmezler. Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır. Hem biz onların önlerinden bir set ve arkalarından da bir set çektik. Gözlerini de perdeledik. Artık onlar görmezler."*** Sonra toprak alıp başlarına serpmeye başladı. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* geçip gidinceye kadar içlerinden hiçbiri, ne başını kaldırıp ona bakabildi ne de bir kelime konuşabildi. Bunun akabinde "Vallahi duymadık, vallahi görmedik, vallahi anlamadık" diyerek başlarındaki ve sakallarındaki toprağı silkelemeye başladılar."[587]

---

587 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 152; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 373. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 259; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 10; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 324; Süyûtî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 182. Hâfız, *Tahrîcu'l-Keşşâf*'ta şöyle demiştir: "Bu hadisi Buhârî, İkrime > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Aynı şekilde daha uzun bir şekilde İbn İshâk ve Ebû Nuaym rivayet etmişlerdir." Bk. Hâfız, *Tahrîcu'l-Keşşâf*, IV, 4-5.

٢٤٦٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهُمْ مُقْمَحُونَ} قَالَ: مَغْلُلُونَ.

2460- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مُقْمَحُونَ/***Mukmehûn,'*** boynuna bukağı/kelepçe geçirilmiş demektir."[588]

٢٤٦١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ} قَالَ: يَقُولُ بَعْضُهُمْ: لَمْ يَأْتِهِمْ نَذِيرٌ قَبْلَكَ، وَيَقُولُ بَعْضُهُمْ: مَا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ، يَقُولُ: مِثْلُ الَّذِي أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ.

2461- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Daha önce kendilerine herhangi bir resûl ve kitabın gelmediği, ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazıları, 'Senden önce onlara hiçbir uyarıcı gelmedi' diyorlar. Bazıları ise ataları uyarılmayanların ataları uyarılanlar gibi olduğunu söyleyerek tümünün gaflet içinde bulunduklarını ifade ediyorlar."[589]

٢٤٦٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ لِأَصْحَابِهِ: نِعْمَ الْقَوْمُ أَنْتُمْ لَوْلَا آيَةٌ فِي يس: لَقَدْ سَبَقَ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ، وَكَانَ يَقْرَأُهَا كَذَلِكَ.

2462- Ma'mer > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Yâsîn sûresinde ***'And olsun ki onların çoğunun üzerine o söz hak olmuştur. Artık onlar imana gelmezler'*** âyeti olmasaydı siz ne güzel bir topluluk idiniz." Âyeti de "لَقَدْ سَبَقَ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ

588 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 151. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 259; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 361; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 8; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 325.

589 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 150. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 258; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 564; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 272; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 2.

فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ/***lekad sebaka'l-kavlu alâ ekserihim fehüm lâ yu'minûn"*** şeklinde okuyordu.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ﴿١٢﴾

10. Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir. Onlar inanmazlar. 11. Sen ancak Zikr'e (Kur'ân'a) uyan ve görmeden Rahmân'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini, bir mağfiret ve güzel bir mükâfatla müjdele. 12. Muhakkak Biz, ölüleri diriltiriz. Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız. Biz her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfûz'da) sayıp yazmışızdır.

٢٤٦٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ: {وَآثَارَهُمْ} قَالَ: خَطْوُهُمْ.

2463- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "'آثَارَهُمْ/***Âsârahum,'*** adımlarını, ayak izlerini demektir."[590]

٢٤٦٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {مُقْمَحُونَ} قَالَ: مُغَلُّلُونَ.

2464- Ma'mer, Katâde'nin "مُقْمَحُونَ/***mukmehûn"*** lafzı hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Boynuna bukağı/kelepçe geçirilmiş anlamına gelir."[591]

590 Taberî bu hadisi Katâde ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 155. Bu hadis Ebû Saîd el-Hudrî, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 365; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 260.

591 Bu hadisin tahrici iki rivayet önce zikredildi. Ayrıca bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 363.

٢٤٦٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا} قَالَ: ضَلَالَةً.

2465- Ma'mer, Katâde'nin ***"Hem Biz onların önlerinden bir set ve arkalarından da bir set çektik"***[592] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu, dalâlet ve sapkınlık demektir."[593]

٢٤٦٦ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: لَوْ كَانَ اللهُ تَارِكًا لِابْنِ آدَمَ شَيْئًا لَتَرَكَ لَهُ مَا عَفَتْ عَلَيْهِ الرِّيَاحُ مِنْ آثَارِهِ فِي قَوْلِهِ {وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ}.

2466- Ma'mer şöyle demiştir: "Ömer b. Abdülazîz şöyle bir mektup yazdı: "Allah, Âdemoğluna ait bir şeyi ihmal edecek olsaydı mutlaka rüzgârların silip yok ettiği izleri ihmal eder, kaydetmezdi. Ancak Allah'ın sözünde şu vardır: ***'Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız.'*** "[594]

٢٤٦٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: {آثَارَهُمْ} كُلُّ شَيْءٍ سَبَقَ مِنْ خَيْرٍ، أَوْ شَرٍّ.

2467- Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'آثَارَهُمْ/ ***Âsârahum,'*** hayır ve şer türünden daha önce işlenmiş olan her şey demektir."[595]

٢٤٦٨ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ الْأَجْدَعِ، قَالَ: مَا خَطَا رَجُلٌ خُطْوَةً، إِلَّا كُتِبَتْ حَسَنَةً، أَوْ سَيِّئَةً.

---

592 Yâsîn 36/9.

593 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 152; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 564; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, III, 319.

594 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 155; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 565. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 260.

595 Kurtubî, *Tefsîr*, XIV, 12; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 325; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 565.

2468- Ma‘mer > A‘meş > Ebu’d-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk b. Ecda‘ şöyle demiştir: “Kişinin attığı her adım, mutlaka iyilik veya kötülük olarak yazılır.”[596]

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

13. Onlara şu kasaba halkını örnek göster. Hani oraya elçiler gelmişti. 14. O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini yalanlamışlardı. Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik. Hep birlikte “Elbette biz size gönderilmişiz elçileriz” dediler.

٢٤٦٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ بَعَثَ إِلَى أَهْلِ الْقَرْيَةِ أَهْلِ أَنْطَاكِيَّةَ رَجُلَيْنِ مِنَ الْحَوَارِيِّينَ ثُمَّ أَتْبَعَهُمْ بِثَالِثٍ.

2469- Ma‘mer, Katâde’nin ***“O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini yalanlamışlardı. Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik. Hep birlikte ‘Elbette biz size gönderilmişiz elçileriz’ dediler”*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: “İsa b. Meryem *aleyhisselâm* Antakya şehrinin halkına havârîlerden iki kişiyi temsilci olarak gönderdi. Daha sonra onların ardından üçüncü temsilcisini gönderdi.”[597]

---

596 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd’in Mesrûk’tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 260. Bu hadis Ömer, İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Hasan ve Katâde’den rivayet edilmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu’l-Ezân, II, 139; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 154; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 12; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 325; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 365.

597 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 155. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Zührî, Ka‘bu’l-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih’ten rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 14; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 326; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 566. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu’l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 261.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

15. Dediler ki: "Siz ancak bizim gibi birer insansınız. Rahmân da hiçbir şey indirmemiştir: Siz ancak yalan söylüyorsunuz." 16. Dediler ki: "Rabbimiz, bizim gerçekten size gönderilmiş kimseler olduğumuzu biliyor. 17. Bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir." 18. Dediler ki: "Doğrusu siz bize uğursuz geldiniz. Şayet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız ve hiç şüphesiz size bizden çok acıklı bir azap dokunur." 19. Dediler ki: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size nasihat ediliyorsa bu uğursuzluk mudur? Bilakis siz aşırı giden bir kavimsiniz."

٢٤٧٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ} قَالَ: يَقُولُونَ: إِنْ أَصَابَنَا شَرٌّ فَهُوَ بِكُمْ {قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ} تَطَيَّرْتُمْ بِنَا.

2470- Ma'mer, Katâde'nin ***"Doğrusu siz bize uğursuz geldiniz"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dediler ki: 'Başımıza bir kötülük gelirse sebebi sizsiniz.' Bunun üzerine elçiler şöyle dediler: ***'Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size nasihat ediliyorsa bu uğursuzluk mudur?'*** Yani siz bizi uğursuz saydınız."[598]

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَاقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي

---

598 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 157-158; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 16; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 327; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 567. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 261.

فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَالَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

20. Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam koşarak gelip "Ey kavmim! Elçilere uyun" dedi. 21. "Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Onlar hidayet bulmuş kimselerdir. 22. Ben beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz. 23. Ben O'ndan başka birtakım ilahlar edinir miyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermeyi dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar. 24. Bu takdirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum. 25. Şüphesiz ben, Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin." 26. "Cennete gir" denildi. Dedi ki: "Keşke kavmim bilse idi." 27. "Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını." 28. Ondan sonra Biz, kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indirecekler de değildik. 29. O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş oldular.

٢٤٧١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فِي غَارٍ وَاسْمُهُ حَبِيبٌ سَمِعَ بِهَؤُلَاءِ النَّفَرِ الَّذِينَ أَرْسَلَهُمْ عِيسَى إِلَى أَنْطَاكِيَّةَ، فَجَاءَهُمْ فَقَالَ: أَتَسْأَلُونَ أَجْرًا؟ قَالُوا: لَا، فَقَالَ لِقَوْمِهِ: {يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا} حَتَّى بَلَغَ {فَاسْمَعُونِ} قَالَ: فَرَجَمُوهُ بِالْحِجَارَةِ، فَجَعَلَ يَقُولُ رَبِّ اهْدِ قَوْمِي، أَحْسِبُهُ قَالَ: فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ، قَالَ: فَلَمْ يَزَالُوا يَرْجُمُوهُ حَتَّى قَتَلُوهُ فَدَخَلَ

الْجَنَّةَ، فَقَالَ {يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي} حَتَّى بَلَغَ {إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً} قَالَ: فَمَا نُوظِرُوا بَعْدَ قَتْلِهِمْ إِيَّاهُ حَتَّى أَخَذَتْهُمْ صَيْحَةٌ وَاحِدَةٌ، {فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ}.

2471- Ma'mer, Katâde'nin ***"Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam koşarak gelip 'Ey kavmim! Elçilere uyun' dedi"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bana bildirildiğine göre, mağarada Allah'a ibadet eden Habîb adındaki bir adam, İsa *aleyhisselâm*'ın Antakya'ya gönderdiği elçilerden haberdar olup yanlarına geldi ve "Bir karşılık istiyor musunuz?" diye sordu. Onlar, "Hayır" cevabını verince Habîb, kavmine şöyle dedi: ***"Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Onlar hidayet bulmuş kimselerdir. Ben beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz. Ben O'ndan başka birtakım ilahlar edinir miyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermeyi dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar. Bu takdirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum. Şüphesiz ben, Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin."*** Bunun üzerine kavmi kendisini taşlayınca "Ey Rabbim! Kavmime hidayet ver. -Zannediyorum ki şöyle dedi:- Zira onlar bilmiyorlar" dedi. Ancak kavmi, Habîb'i öldürünceye kadar taşlamaya devam etti. Habîb, cennete girdiği zaman ise şöyle dedi: ***"'Keşke kavmim bilse idi Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını.' Ondan sonra biz, kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indirecekler de değildik. O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş oldular."*** Habîb'i öldürmelerinin ardından onlara zaman tanınmadı. Hemen tek bir çığlık onları yakaladı ve bir anda sönüp gittiler."[599]

يَاحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾

30. Yazıklar olsun şu kulların haline! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu hemen alaya alırlar!

---

599 Bu hadis İbn Abbâs, Ka'b, Vehb, Ebû Miclez, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 269; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 158; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 568; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 261; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 355; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 383; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 6-7.

٢٤٧٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، إِنَّ فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ: {يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ} يَقُولُ: عَلَى الْعِبَادِ الْحَسْرَةُ.

2472- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "يَاحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ/***Yâ hasreten ale'l-ibâd"*** âyeti, bazı kırâatlerde şu şekilde okunur: "'عَلَى الْعِبَادِ الْحَسْرَةُ/Ale'l-ibâdi'l-hasretü' (O kullara yazık oldu)."[600]

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

31. Kendilerinden önce nice nesiller helâk ettiğimizi ve onların kendilerine geri dönmediklerini görmezler mi? 32. Hepsi de mutlaka huzurumuza getirileceklerdir. 33. (Bu hususta) ölü toprak onlar için mühim bir delildir. Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar bundan yerler. 34. Biz orada hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik. Orada pınarlar fışkırttık. 35. Meyvesinden yesinler diye. Hâlbuki onu elleri yapmamıştır. Hâlâ şükretmezler mi? 36. Yerin bitirdiklerinden, nefislerinden ve bilmedikleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan münezzehtir. 37. Onlar için bir diğer delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız da onlar hemen karanlığa

600 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 23. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 262.

giriverirler. 38. Güneş, kendisi için belirlenen yerde akıp gitmektedir. İşte bu, Azîz, Alîm olanın takdiridir. 39. Aya gelince; biz onun için de konaklar tayin ve takdir ettik. Sonunda o, kuruyup incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner.

٢٤٧٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ} قَالَ: عِذْقُ النَّخْلَةِ الْيَابِسِ الْمُنْحَنِي.

2473- Ma'mer, Katâde'nin ***"Aya gelince; biz onun için de konaklar tayin ve takdir ettik. Sonunda o, kuruyup incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'العرجون/***el-Urcûn,'*** eğrilmiş kuru hurma dalı demektir."[601]

٢٤٧٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ وَهْبِ بْنِ جَابِرٍ الْخَيْوَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا} قَالَ: إِنَّ الشَّمْسَ تَطْلُعُ فَتَرُدُّهَا ذُنُوبُ بَنِي آدَمَ، وَإِذَا غَرَبَتْ سَلَّمَتْ وَسَجَدَتْ وَاسْتَأْذَنَتْ، فَيُؤْذَنُ لَهَا حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمًا غَرَبَتْ فَسَلَّمَتْ بِصَوْتٍ وَاسْتَأْذَنَتْ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا، فَيَقُولُ: إِنَّ الْمَسِيرَ بَعِيدٌ وَإِنَّهُ إِنْ لَا يُؤْذَنْ لِي لَا أَبْلُغْ، فَتُحْبَسُ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ تُحْبَسَ، ثُمَّ يُقَالُ لَهَا: اطْلُعِي مِنْ حَيْثُ غَرَبْتِ، فَمِنْ يَوْمِئِذٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ: {لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا}.

2474- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk > Vehb b. Câbir el-Hayvânî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Amr b. Âs, ***"Güneş, kendisi için belirlenen yerde akıp gitmektedir. İşte bu, Azîz, Alîm olanın takdiridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Güneş doğar fakat Âdemoğullarının günahları onu tekrar geri çevirir. Güneş battığı zaman selâm verip secde eder ve (tekrar doğmak için) izin isteyince kendisine izin verilir. Nihayet bir gün geldiğinde güneş batacak, bir sesle selâm

601 Taberî bu hadisi Katâde, Hasan, İkrime ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 7. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 264; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 370.

verecek ve izin istese de kendisine izin verilmeyecektir. Bunun üzerine "Yolum uzak, eğer bana izin verilmezse zamanında yetişemem" diyecektir. Allah'ın dilediği bir süre alıkonulacaktır. Sonra ona "Battığın yerden doğ" denilecektir. O günden kıyamet gününe kadar ***"daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye (o günkü) imanı fayda vermez."***[602]

٢٤٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ حَتَّى يَدْحَسَهَا، ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ مَلَكًا مِنْ كَرَاهِيَتِهَا أَنْ تُعْبَدَ.

2475- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "Üç yüz altmış melek, ibadet edilmesinden nefret ettikleri için güneşe düşman olup tuzak kurmadıkça güneş (batıdan) doğmaz."[603]

٢٤٧٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: إِذَا كَانَتْ تِلْكَ اللَّيْلَةُ الَّتِي تَطْلُعُ فِيهَا الشَّمْسُ مِنْ حَيْثُ تَغْرُبُ قَامَ الْمُتَهَجِّدُونَ بِصَلَاتِهِمْ فَصَلَّوْا حَتَّى مَلُّوا، ثُمَّ يَعُودُونَ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ فَيَفْعَلُونَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَاللَّيْلُ كَمَا هُوَ وَالنُّجُومُ وَاقِفَةٌ لَا تَسْرِي حَتَّى يَخْرُجَ الرَّجُلُ إِلَى أَخِيهِ وَإِلَى جَارِهِ، وَيَخْرُجَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ.

2476- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Musa el-Eş'arî şöyle demiştir: "Güneşin batıdan doğduğu o gece olunca namaz için gayretli olanlar, kalkıp bıkıncaya kadar namaz kılarlar. Sonra yataklarına dönerler. Bunu üç kez yaparlar. Ama gece önceki gibidir,

---

602 En'âm 6/158. Hadis için bk. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 572; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 542. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 263. Buhârî hadisi Ebû Zerr'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 541; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 138; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 363. Süyûtî hadisi *Fethu'l-Kebîr*'de nakletmiş ve Ahmed, Ebû Davud ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 334.

603 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

yıldızlar da geçip gitmeden olduğu gibi durmaktadır. Sonunda kişi, kardeşine, komşusuna gider. İnsanlar da birbirlerine giderler."[604]

٢٤٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَحَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ: أَنَّهُ يَتُوبُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ نَاسٌ فَيُتَابُ عَلَيْهِمْ، فَإِذَا أَصْبَحُوا انْتَظَرُوا طُلُوعَهَا فَتَطْلُعُ عَلَيْهِمْ مِنْ مَغْرِبِهَا حَتَّى إِذَا أَتَتْ وَسَطَ السَّمَاءِ رَجَعَتْ إِلَى مَغْرِبِهَا، ثُمَّ تَجْرِي كَمَا كَانَتْ تَجْرِي قَبْلَ ذَلِكَ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّ بَيْنَ أَوَّلِ الْآيَاتِ وَآخِرِهَا سِتَّةُ أَشْهُرٍ.

2477- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Basra halkından bir ihtiyar şöyle demiştir: "Bu gecede bazı insanlar, tevbe edince tevbeleri kabul edilir. Sabaha çıktıklarında güneşin doğmasını beklerler. Ardından güneş battığı yerden doğar, semanın tam ortasına geldiğinde battığı yere geri döner. Sonra daha önce hareket ettiği gibi hareket eder."

Ma'mer şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre, kıyamet alâmetlerinin birincisiyle sonuncusu arasında altı ay vardır."[605]

٢٤٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقِيلَ لِمَعْمَرٍ: مَا الْآيَاتُ؟ قَالَ: أَخْبَرَنِي قَتَادَةُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَادِرُوا[606] بِالْأَعْمَالِ قَبْلَ سِتٍّ: قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَالدَّجَّالِ، وَالدُّخَانِ، وَدَابَّةِ الْأَرْضِ، وَخُوَيْصَّةِ[607] أَحَدِكُمْ، وَأَمْرِ الْعَامَّةِ.

2478- Abdürrezzâk şöyle demiştir: "Ma'mer'e "Âyetler nelerdir?" diye soruldu. Şöyle dedi: Katâde bana Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu haber verdi: ***"Şu altı şey gelmeden; güneşin battığı yerden doğmasından, Deccâl'den, dumandan, Dâbbe'den, birinizin hassaten başına gelecek ölümden ve kıyametin kopmasından önce amellere devam edin."***[608]

---

604 Süyûtî hadisi *el-Leâli'l-Masnûa*'da nakletmiş ve İbn Merdûye'nin Huzeyfe ve İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I, 59-60.

605 Bu rivayetle ilgili kaynaklarda bilgi bulamadım.

606 Kıyamet kopmadan önce sâlih ameller yapmak için koştular.

607 "خاصة" kelimesinin ism-i tasgîridir. İnsana has ölüm hadisesi kastedilmektedir. Huşenî ise bu kelimenin doğrudan "ölüm" anlamına geldiğini söylemiştir.

608 Müslim bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Kitâbu'l-Îmân, I, 138;

Ma'mer'e "Alâmetlerin ilkinin hangisi olduğu size bildirildi mi?" diye soruldu. O, "Güneş'in doğmasıdır" dedi.

٢٤٧٩ - مَعْمَرٌ وَبَلَغَنِي أَنَّ رِجَالًا يَقُولُونَ: الدَّجَّالُ.

2479- Ma'mer şöyle demiştir: "Bazı kişilerin ilk alâmetin Deccâl olduğunu söyledikleri bilgisi bana ulaştı."[609]

٢٤٨٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى أَحَدٍ يَقُولُ اللهُ اللهُ.

2480- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sâbit el-Bünânî > Enes isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"'Allah, Allah' diyen birinin üzerine kıyamet kopmaz."***[610]

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

40. Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler.

٢٤٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ} قَالَ: ذَاكَ لَيْلَةُ الْهِلَالِ.

2481- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ne güneş aya yetişebilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyette kastedilen, hilâl gecesidir."[611]

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 324-325; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 194.

609 Müslim, Kitâbu'l-Fiten, XVIII, 77-78; Ebû Davud, Kitâbu'l-Melâhim, IV, 490; İbn Mâce, Kitâbu'l-Fiten, II, 1352; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 86.

610 Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 131; Tirmizî, Kitâbu'l-Fiten, no: 2208; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 259; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 402.

611 Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 337; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 572. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V,

٢٤٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا سُلْطَانٌ، فَلا يَنْبَغِي إِذَا كَانَ اللَّيْلُ أَنْ يَكُونَ لَيْلٌ آخَرُ حَتَّى يَكُونَ النَّهَارُ، يَعْنِي سُلْطَانَ الشَّمْسِ بِالنَّهَارِ وَلِلْقَمَرِ سُلْطَانٌ بِاللَّيْلِ.

2482- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, (***"Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Bunlardan her birinin bir otoritesi vardır. Bundan dolayı güneş, gece doğamaz. Gece geldiğinde gündüz oluncaya kadar başka bir gece de olamaz. Güneşin otoritesi gündüz geçerlidir, ayın otoritesi ise gece geçerlidir."[612]

٢٤٨٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ} قَالَ: كُلُّ شَيْءٍ يَدُورُ فَهُوَ فَلَكٌ.

2483- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Her biri bir yörüngede yüzerler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dönen her şey felektir (yörüngedir)."[613]

٢٤٨٤ - قَالَ مَعْمَرٌ: ثُمَّ سَأَلْتُ قَتَادَةَ عَنْهَا فَقَالَ: فَلَكُ السَّمَاءِ كَمَا رَأَيْتَ.

2484- Ma'mer şöyle demiştir: Sonra Katâde'ye bu âyeti sordum. O şöyle dedi: "Semanın yörüngesi, gördüğün gibidir."[614]

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾

---

264. Kurtubî bu hadisi farklı lafızlarla Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 33.

612 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 573. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 264; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 9.

613 İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk, Hasan, Katâde ve Atâ'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 573.

614 Taberî bu hadisi benzer şekilde Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 8.

41. Onlar için bir diğer delil de bizim zürriyetlerini (ve önceden atalarını) o dopdolu gemide taşımış olmamız. 42. Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır. 43. Eğer dilersek onları suda boğarız ve ne kimse onların imdadına yetişir ne de kurtarılırlar.

٢٤٨٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ} قَالَ: لَا مُغِيثَ لَهُمْ.

2485- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ne kimse onların imdadına yetişir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onlara yardıma, imdada gelen olmaz."[615]

إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾

44. Ancak bizim tarafımızdan bir rahmet ve belli bir zamana kadar dünyadan faydalandırmamız müstesnadır. 45. "Onlara yapmakta olduğunuz ve yapıp arkada bıraktığınız işlerde Allah'tan korkun. Umulur ki size merhamet olunur" denildiğinde (yüz çevirirler).

٢٤٨٦ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ} قَالَ: مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ مِنَ الْوَقَائِعِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ، {وَمَا خَلْفَكُمْ} مِنْ أَمْرِ السَّاعَةِ.

2486- Ma'mer, Katâde'nin ***"Onlara yapmakta olduğunuz ve yapıp arkada bıraktığınız işlerde Allah'tan korkun"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ/***Mâ beyne eydîküm.'*** Gözlerinizin önünde gerçekleşip giden olaylardan sakının. 'مَا خَلْفَكُمْ/***Mâ halfeküm.'*** Kıyametin kopması emrinden sakının."[616]

---

615 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 11; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 265; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 573; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 365; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2426.

616 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 12; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 14; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 35; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 340; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 265.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا
أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾

46. (Çünkü) Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet her geldiğinde mutlaka ondan yüz çevirmişlerdir. 47. Onlara "Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin" denilse kâfirler iman edenlere "Allah'ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz" derler.

٢٤٨٧ - نا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ}
قَالَ: نَزَلَتْ فِي الزَّنَادِقَةِ.

2487- Ma'mer, Kelbî'nin ***"Onlara 'Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin' denilse kâfirler iman edenlere 'Allah'ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz' derler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu âyet, zındıklar hakkında nâzil olmuştur."[617]

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ
إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾

48. Ve derler ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaat ettiğiniz ne zaman olacaktır? 49. Onlar birbirleri ile çekişirlerken kendilerini alacak tek bir çığlıktan başkasını gözlemiyorlar."

---

617 Kurtubî şöyle demiştir: "Mekke'de zındıklar vardı. Fakirlere sadaka verilmesi emredildiğinde onlar şöyle dediler: 'Hayır! Allah onları onları fakir kıldı, onları biz mi doyuracağız?' Onlar mü'minleri dinliyorlardı ve Allah'ın dilediği fiiller hakkında yorum yapıyor ve 'Şayet, Allah, falancanın zingin olmasını dileseydi veya falancanın şerefli olmasını dileseydi zaten öyle olurdu' diyorlardı." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 37; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 340.

٢٤٨٨ - مَعْمَرٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، مَوْلَى بَنِي جُمَحٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ} قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: إِنَّ السَّاعَةَ لَتَقُومُ عَلَى الرَّجُلَيْنِ، وَهُمَا يَنْشُرَانِ الثَّوْبَ يَتَبَايَعَانِهِ.

2488- Ma'mer, Cumahoğulları'nın azadlısı Muhammed b. Ziyâd'ın ***"Onlar birbirleri ile çekişirlerken kendilerini alacak tek bir çığlıktan başkasını gözlemiyorlar"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini duydum: "Kıyamet, elbiseleri açıp alış-veriş yapmakta olan iki kişinin üzerine kopacaktır."[618]

٢٤٨٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِقَلْبٍ سَلِيمٍ} قَالَ: سَلِيمٌ مِنَ الشِّرْكِ.

2489- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka (o kurtulur)"***[619] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirkten uzak bir kalple (gelen başka)."[620]

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

50. O zaman onlar ne bir vasiyette bulunabilirler ne de ailelerine geri dönebilirler. 51. Sûr'a üfürüldüğünde de hemen kabirlerinden (çıkıp) Rablerine doğru hızlıca giderler.

---

618 Buhârî bu hadisi başında ziyadeyle Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Fiten, XIII, 82, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 321; Humeydî, *Müsned,* II, 498; Abdürrezzâk, *Musannef,* XI, 403.

619 Şuarâ 26/89.

620 Bu hadis Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 189; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 214.

٢٤٩٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَنْسِلُونَ} قَالَ: يَزِفُّونَ عَلَى أَقْدَامِهِمْ.

2490- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Sûr'a üfürüldüğünde de hemen kabirlerinden (çıkıp) Rablerine doğru hızlıca giderler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yaya olarak aceleyle giderler."[621]

قَالُوا يَاوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

52. "Yazık bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi? Bu, Rahmân'ın vaat ettiğidir. Peygamberleri de doğru söylemişlerdir" derler.

٢٤٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا} قَالَ: أَوَّلُهَا لِلْكُفَّارِ وَآخِرُهَا لِلْمُسْلِمِينَ، قَالَ الْكُفَّارُ: {يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا}، وَقَالَ الْمُسْلِمُونَ: {هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ}

2491- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"'Yazık bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi? Bu, Rahmân'ın vaat ettiğidir. Peygamberleri de doğru söylemişlerdir' derler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyetin başı kâfirlere, sonu Müslümanlara aittir. Kâfirler, ***"Yazık bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi?"*** dediler. Müslümanlar ise ***"Bu, Rahmân'ın vaat ettiğidir. Peygamberleri de doğru söylemişlerdir"*** dediler."[622]

---

621 Taberî bu hadisi Katâde'den "يخرجون من قبورهم" lafzıyla rivayet etmiştir.

622 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 17. Bu hadis Übey b. Ka'b, Mücâhid, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 12; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 42; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 574. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 266. Ferrâ şöyle demiştir: "Melekler." Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 381. Nehhâs da şöyle demiştir: "Bütün bu rivayetler aynı şey üzerinde ittifak hâlindedir. Çünkü melekler mü'minlerdendir."

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾ إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾

53. O ancak tek bir çığlıktan ibarettir. Hepsi artık huzurumuza getirilirler. 54. O günde hiçbir kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Siz işlediğinizin ancak karşılığını görürsünüz. 55. Muhakkak o günde cennetlikler nimetler içinde safa sürerler.

٢٤٩٢ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ} قَالَا: أَيْ[623] مُعْجَبُونَ.

2492- Ma'mer, Hasan ve Katâde'nin ***"Muhakkak o günde cennetlikler nimetler içinde safa sürerler"*** âyeti hakkında şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "'فاكِهُونَ/***Fâkihûn'*** kelimesi, beğenmiş, tutkun ve hayrandırlar anlamındadır."

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾

56. Onlar ve eşleri gölgelerde tahtlar üstüne yaslanırlar.

٢٤٩٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ} قَالَ: عَلَى السُّرُرِ فِي الْحِجَالِ.

2493- Ma'mer, Katâde ve Kelbî'nin ***"Onlar ve eşleri gölgelerde tahtlar üstüne yaslanırlar"*** âyeti hakkında şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Gerdek odalarında divanlara, tahtlara (yaslanırlar)."[624]

---

623 Mısır nüshasında silinmiştir.

624 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 21. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Muhammed b. Ka'b, Hasan, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 251; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 44; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 575. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 222; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 13; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 366.

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

57. Onlar için orada meyveler ve istedikleri her şey vardır. 58. Çok merhametli Rab'den "Selâm" denilir. 59. Ey günahkârlar! Siz ise bugün ayrılın. 60-61. "Şeytana tapmayın! Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur. Ey Âdemoğulları!" diye size emrimi açıklamadım mı? 62. And olsun ki o sizden pek çok kimseyi saptırdı. Niçin akıl etmiyorsunuz? 63. İşte size vaat edilen cehennem budur. 64. Küfre sapmanızdan ötürü bugün oraya girin. 65. Bugün Biz ağızlarına mühür vururuz. Neler kazandıklarını elleri Bize söyler ve ayakları da şahitlik eder. 66. Dilesek onların gözlerini büsbütün kör ederdik. O zaman doğru yolu bulmaya koşuşurlar ama nasıl göreceklerdi? 67. Ve eğer dileseydik oldukları yerde suratlarını değiştirirdik. Devam etmeye de geri gelmeye de güçleri yetmezdi.

٢٤٩٤ - مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ} قَالَ: لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُمْ كُسْحًا لَا يَقُومُونَ، وَلَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُمْ عُمْيًا لَا يَتَرَدَّدُونَ.

2494- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ve eğer dileseydik oldukları yerde suratlarını değiştirirdik. Devam etmeye de geri gelmeye de güçleri yetmezdi"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Eğer isteseydik

onları ayağa kalkamayan kötürümlere dönüştürürdük. Eğer dileseydik onları bir yere gidip gelemeyen körlere çevirirdik."[625]

﴿وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

68. Kime uzun ömür verirsek yaratılışta onu baş aşağı çeviririz. Akıl erdirmiyorlar mı?

٢٤٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ} قَالَ: هُوَ الْهَرَمُ يَتَغَيَّرُ سَمْعُهُ وَبَصَرُهُ وَقُوَّتُهُ كَمَا رَأَيْتَ.

2495- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kime uzun ömür verirsek yaratılışta onu baş aşağı çeviririz. Akıl erdirmiyorlar mı?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, yaşlı kimse olup duyması, görmesi ve gücü, gördüğün gibi değişip zayıflar."[626]

﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾

69. Biz ona şiiri öğretmedik, bu ona yakışmaz da. O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır.

٢٤٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ عَائِشَةَ سُئِلَتْ: أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَمَثَّلُ بِشَيْءٍ مِنَ الشِّعْرِ؟ قَالَتْ: كَانَ الشِّعْرُ أَبْغَضَ الْحَدِيثِ إِلَيْهِ، قَالَتْ: وَلَمْ يَتَمَثَّلْ بِشَيْءٍ مِنَ الشَّعْرِ إِلَّا بِبَيْتِ أَخِي بَنِي قَيْسٍ تَعْنِي طَرَفَةَ:

سَتُبْدِي لَكَ الْأَيَّامُ مَا كُنْتَ جَاهِلًا   وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُزَوِّدِ

فَجَعَلَ يَقُولُ: يَأْتِيكَ مَنْ لَمْ تُزَوِّدِ بِالْأَخْبَارِ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَيْسَ كَذَلِكَ يَا رَسُولَ اللهِ، فَقَالَ: إِنِّي لَسْتُ شَاعِرًا وَلَا يَنْبَغِي لِي.

---

625 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 26; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 14; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 50; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 345; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 578; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 268.

626 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 26; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 51; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 345; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 379.

2496- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ona şiiri öğretmedik, bu ona yakışmaz da. O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bana bildirildiğine göre Âişe *radıyallahu anhâ*'ya "Allah'ın Resûlü şiir olarak bir şeyler söyler miydi?" diye soruldu. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in en nefret ettiği söz, şiirdi. Kaysoğulları'nın kardeşlerinden bir şairin -Tarafe'yi kastediyor- bir beyti dışında şiir olarak hiçbir şey söylememiştir. O şiiri şöyleydi:

"Günler sana ne kadar cahil olduğunu gösterir
Azık vermediğin kişi sana haberler getirir."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şiirin kelimelerini yerlerini değiştirerek okuyunca Ebû Bekir *radıyallahu anh*, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu şiir böyle değil" dedi. Buna karşılık Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Ben şair değilim, şairlik de bana yakışmaz"** dedi.[627]

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

70. Ta ki o, diri olan kimseleri korkutup uyarsın ve kâfirler aleyhine söz hak olsun. 71. Görmezler mi ki, Biz onların faydasına kendi ellerimizle var ettiğimiz hayvanlar yarattık? İşte kendileri bunlara sahiptirler.

٢٤٩٧ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ} قَالَ: مُطِيعُونَ.

2497- Ma'mer, Katâde'nin ***"İşte kendileri bunlara sahiptirler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onları kendilerine boyun eğdirip itaat ettiriyorlar."[628]

---

627 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 27; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 15; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 51; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 345. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, XXIII, 27.

628 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 28; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 21; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 55; Ebû Hayyân, el-*Bahru'l-Muhît*, VII, 347; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-*

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

72. Onları kendilerine boyun eğdirdik. Hem binekleri bunlardandır hem de onlardan yerler. 73. Ve onlarda kendileri için faydalar ve içecekler vardır. hâlâ şükretmezler mi? 74. Kendilerine yardım edileceği ümidi ile Allah'tan başka ilahlar edindiler. 75. Onlar kendilerine yardım edemezler. Hâlbuki kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir. 76. O halde onların söyledikleri seni üzmesin. Kuşkusuz Biz, onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz. 77. İnsan, hiç Bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor. 78. Kendi yaratılışını unutarak Bize bir misal getirip "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?" dedi.

٢٤٩٨ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ} قَالَ: نَزَلَتْ فِي أُبَيِّ بْنِ خَلَفٍ، جَاءَ بِعَظْمٍ نَخِرٍ فَجَعَلَ يَذْرُوهُ فِي الرِّيحِ، فَقَالَ: أَيُحْيِي اللّٰهُ هَذَا يَا مُحَمَّدُ؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَعَمْ يُحْيِي اللّٰهُ هَذَا وَيُمِيتُكَ وَيُدْخِلُكَ النَّارَ.

2498- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip 'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?' dedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, Übey b. Halef hakkında inmiştir. Übey b. Halef elinde

---

Azîm, III, 580. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 269.

çürümüş bir kemikle gelerek onu ufalayıp rüzgâra savurmaya başladı ve 'Allah bunu mu diriltecek ey Muhammed?' dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***'Evet, Allah onu diriltecek, seni de öldürüp cehenneme sokacak'*** karşılığını verdi."[629]

٢٤٩٩ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جُنْدٌ مُحْضَرُونَ} قَالَ: هُمْ لَهُمْ جُنْدٌ فِي الدُّنْيَا مُحْضَرُونَ فِي النَّارِ.

2499- Ma'mer, Hasan'ın ***"Onlar kendilerine yardım edemezler. Hâlbuki kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onlar, dünyada ilahların askerleridirler. (Ahirette ise) ateşe atılacaklardır."[630]

٢٥٠٠ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: يَعْكُفُونَ حَوْلَهُمْ فِي الدُّنْيَا.

2500- Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dünyada ilahların çevresinden ayrılmazlar."[631]

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ

---

629 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 30. Hâkim şöyle demiştir: "Bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir; ancak onlar bu hadisi rivayet etmemişerdir." Ayrıca bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 246; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 571; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 58. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 270. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Söyleyen kişinin, Âs b. Vâil, Ümeyye b. Halef veya Übey b. Halef olduğu hususunda rivayetler vardır. Ancak bu rivayetlerden en sahihi, Übey b. Halef ile ilgili nakledilen rivayettir." Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 348.

630 Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 57. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 269; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 16. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 19.

631 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 29. Kurtubî de hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Begavî de herhangi bir kimseye nisbet etmeden nakletmiştir.

الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

79. De ki: "Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O, her türlü yaratmayı en iyi bilendir. 80. O, sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. 81. Göklerle yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kâdir değil midir? Evet, O biricik yaratandır, her şeyi en iyi bilendir. 82. O, bir şeyi(n olmasını) dilediğinde ona emri sadece 'Ol' demesidir. O da oluverir. 83. Her şeyin melekûtu elinde bulunanın şanı ne yücedir! O münezzehtir. Yalnız O'na döndürüleceksiniz."

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

37. SÂFFÂT SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[632]

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun saflar halinde dizilip duranlara.

٢٥٠١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالصَّافَّاتِ صَفًّا} قَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ.

2501- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun saflar halinde dizilip duranlara"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar meleklerdir."[633]

فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ﴿٢﴾

2. Haykırarak sürenlere.

---

632 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

633 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 33; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 17; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 25; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 2. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 271.

٢٥٠٢ - فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا} قَالَ: هِيَ زَاجِرَةٌ زَجَرَ اللهُ عَنْهَا فِي الْقُرْآنِ.

2502- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Haykırarak sürenlere"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, Allah'ın Kur'ân'da menettiği yasaklardır."[634]

فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾

3. Zikir okuyup duranlara;

٢٥٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالصَّافَّاتِ صَفًّا فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا} قَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ.

2503- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş > Müslim[635] > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"And olsun saflar halinde dizilip duranlara, haykırarak sürenlere, zikir okuyup duranlara"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Onlar meleklerdir."[636]

إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿٥﴾

4. Şüphesiz sizin ilahınız birdir. 5. O, göklerle yerin ve aralarında olanların Rabbidir, doğuların da Rabbidir.

٢٥٠٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرَبُّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ} قَالَ: الْمَشَارِقُ ثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتُّونَ مَشْرِقًا، وَالْمَغَارِبُ ثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتُّونَ مَغْرِبًا فِي السَّنَةِ، قَالَ: وَالْمَشْرِقَانِ:

---

634 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 34; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 251; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 14; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 2.

635 O, Müslim b. Sübeyh'tir. Daha önce onunla ilgili bilgi verilmişti.

636 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 33; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 61; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 351; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 2. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve Hâkim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 271.

مَشْرِقَا الشِّتَاءِ، وَمَشْرِقَا الصَّيْفِ، وَالْمَغْرِبَانِ: مَغْرِبَا الشِّتَاءِ، وَمَغْرِبَا الصَّيْفِ، وَالْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ: الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ.

2504- Ma'mer, Katâde'nin ***"O, göklerle yerin ve aralarında olanların Rabbidir, doğuların da Rabbidir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Güneş, bir yılda üç yüz altmış farklı yerden (doğudan) doğar ve aynı şekilde üç yüz altmış farklı yerden (batıdan) batar. İki doğuş yeri, güneşin kışın doğuş yeri ile yazın doğuş yeridir. İki batış yeri ise güneşin kışın batış yeri ile yazın batış yeridir. Doğu ve batı ise doğu ve batıdır."[637]

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾

6. Muhakkak biz dünya semâsını bir süsle, yıldızlarla süsledik. 7. Ve (onu) itaatten çıkan her şeytandan koruduk. 8. Onlar ki Mele-i A'lâyı dinleyemezler ve her taraftan sürülüp atılırlar. 9. Kovularak. Onlar için sürekli bir azap vardır.

٢٥٠٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {دُحُورًا} قَالَ: قَذْفًا فِي النَّارِ.

2505- Ma'mer, Katâde'nin "دُحُورًا/***duhûran***" lafzı hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ateşe atmak, savurmak demektir."[638]

---

637 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 35. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 271; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 63.

638 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Katâde'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 271; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 383.

٢٥٠٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ ٧٦٣٣ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَذَابٌ وَاصِبٌ} قَالَ: دَائِمٌ.

2506- Abdürrezzâk, Ma'mer'i "**عذابٌ واصِبٌ/*azâbün vâsib*"** ifadesi hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sürekli, daimî azap anlamına gelir."[639]

﴿إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾﴾

10. Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder.

٢٥٠٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ وَالْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثَاقِبٌ} قَالَا: مُضِيءٌ.

2507- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan (el-Basrî), ***"Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "'**ثاقِبٌ/*Sâkıb,'*** aydınlatan, ışık saçan demektir."[640]

﴿فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾﴾

11. Şimdi sor onlara: Yaratılış itibariyle kendileri mi daha güçlüdür yoksa (diğer) yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık. 12. Evet, sen şaşıyorsun, onlar ise alay ediyorlar.

٢٥٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ} قَالَ: عَجِبْتَ مِنْ وَحْيِ اللهِ وَكِتَابِهِ وَيَسْخَرُونَ بِمَا جِئْتَ بِهِ.

---

639 Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 166; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 123; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 66; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 353; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 387.

640 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 40; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 67-68. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Hasan ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 272; Ebû Übeyde, *el-Mecâz*, II, 167.

2508- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Evet, sen şaşıyorsun, onlar ise alay ediyorlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sen, Allah'ın vahyine ve Kitabı'na hayret ediyorsun, onlar ise senin getirdiklerinle alay ediyorlar."[641]

٢٥٠٩ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَازِبٍ} قَالَ: لَاصِقٌ.

2509- Ma'mer, Katâde'nin ***"Şimdi sor onlara: Yaratılış itibariyle kendileri mi daha güçlüdür yoksa (diğer) yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'لَازِبٍ/***Lâzib,'*** yapışkan demektir."[642]

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾

13. Onlara öğüt verilse, öğüt almazlar.
14. Bir âyet görseler alay ederler.

٢٥١٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَسْتَسْخِرُونَ} قَالَ: أَيْ يَسْخَرُونَ

2510- Ma'mer, Katâde'nin ***"Bir âyet görseler alay ederler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'يَسْتَسْخِرُونَ/***Yesteshirûn,'*** alay edip eğlenirler, dalga geçerler anlamına gelir."[643]

---

641 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 44. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 272; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 4.

642 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 43. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 272; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 19; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 384; İbn Manzûr, *el-Lisân*, V, 4046.

643 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 44. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 4; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 272. Hâfız bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 542; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 167.

٢٥١١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: قَرَأَهَا شُرَيْحٌ {بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ} قَالَ شُرَيْحٌ: إِنَّ اللهَ لَا يَعْجَبُ مِنْ شَيْءٍ إِنَّمَا يَعْجَبُ مَنْ لَا يَعْلَمُ. قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ يَقْرَأُ: بَلْ عَجِبْتُ وَيَسْخَرُونَ.

2511- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Vâil şöyle demiştir: "Şurayh, âyeti "بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ/***bel acibte ve yesharûn***"[644] şeklinde okudu ve şöyle dedi: "Allah hiçbir şeye şaşırmaz. Ancak bilmeyen kişi şaşırır." Bunu İbrahim en-Nehaî'ye söylediğim zaman o şöyle dedi: "Abdullah b. Mes'ûd, bu âyeti 'بَلْ عَجِبْتُ وَيَسْخَرُونَ/***bel acibtü ve yesharûn (Evet, ben şaşırıyorum, onlar ise alay ediyorlar)***' şeklinde okurdu."[645]

وَقَالُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا يَاوَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

15. Ve "Bu, ancak apaçık bir büyüdür" derler. 16. "Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz? 17. Ya önceki atalarımız da mı?" 18. De ki: "Evet, hem de hor ve hakir olarak (diriltileceksiniz)." 19. O sadece bir çığlıktır. Hemen onlar kalkıp bakınacaklar. 20. Ve diyecekler ki: "Yazık bize! Bu, din (hesaba çekilme) günüdür." 21. Bu sizin önceden yalanladığınız ayırt etme günüdür. 22-23. Toplayın zulmedenleri ve onlara eş olanları! Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara cehennemin yolunu gösterin.

---

644 Sâffât 37/12.

645 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 475. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ubeyd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 272.

٢٥١٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَزْوَاجَهُمْ} قَالَ: هُمْ وَأَشْكَالُهُمْ.

2512- Ma'mer, Katâde'nin ***"Toplayın zulmedenleri ve onlara eş olanları"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'أَزْوَاجَهُمْ/ ***Ezvâcehüm,'*** onlara benzeyenler demektir."[646]

٢٥١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، أَنَّهُ سَمِعَ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ} قَالَ: أَمْثَالُهُمُ الَّذِينَ مِثْلُهُمْ.

2513- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Nu'mân b. Beşîr, ***"Toplayın zulmedenleri ve onlara eş olanları"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَزْوَاجَهُمْ/***Ezvâcehüm,'*** onlar gibi olan benzerleri, yoldaşları demektir."[647]

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾
بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾

24. Ve durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır. 25. Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz? 26. Bilakis, onlar bugün teslim olmuşlardır. 27. Onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar. 28. Derler ki: "Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz."

---

646 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 47. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 273; Sevrî, *Tefsîr*, s. 252; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 20; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 30; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 4.

647 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 46; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 20. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, İbn Menî', İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Beyhakî ve Hâkim'in Nu'mân b. Bişr ve Amr b. el-Hattâb'dan şöyle rivayet ettiklerini belirtmiştir: ***"'Toplayın zulmedenleri ve onlara eş olanları'*** âyetinde eş olanlardan kasıt şudur: Riba ehli riba ehli ile, zina ehli zina ehli ile, şarap ehli şarap ehli ile eştir." Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 272-273.

٢٥١٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ} قَالَ: يَفْتِنُونَنَا عَنْ طَاعَةِ اللَّهِ.

2514- Ma'mer, Katâde'nin ***"Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bizi ayartıp Allah'a itaatten uzaklaştırırdınız."[648]

قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾ فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾

29. Onlar da derler ki: "Hayır, siz iman üzere değildiniz." 30. "Bizim sizin üzerinizde bir hâkimiyetimiz de yoktu. Bilakis, siz azgın bir topluluktunuz." 31. "Rabbimizin sözü üzerimize hak oldu. Muhakkak biz (hak ettiğimiz cezayı) tadacağız." 32. "Çünkü biz sizi azdırdık. Zaten biz de azgınlardan idik." 33. Muhakkak onlar o günde azapta ortaktırlar. 34. İşte Biz, günahkârlara muhakkak böyle yaparız. 35. Çünkü onlara "Allah'tan başka ilah yoktur" denildiğinde büyüklük taslarlar. 36. Ve derlerdi ki: "Biz ilahlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?" 37. Hayır! O hak ile

---

648 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 49; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 74; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 5; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 33; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 391; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 21.

gelmiş ve resûlleri tasdik etmiştir. 38. Muhakkak siz elbette acıklı azabı tadacaksınız. 39. Size işlemiş olduğunuzdan başka şeyin cezası verilmeyecektir. 40. Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnadır. 41. İşte onlar için bilinen bir rızık vardır. 42. Çeşitli meyveler onlara ikram edilir. 43. Naîm cennetlerinde. 44. Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde; 45. Onlara pınardan (doldurulmuş) kadehler dolaştırılır.

٢٥١٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ} قَالَ: مِنْ خَمْرٍ جَارٍ.

2515- Ma'mer, Katâde'nin ***"Onlara pınardan (doldurulmuş) kadehler dolaştırılır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'مِنْ مَعِينٍ/***Min maîn,'*** akan şaraptan (doldurulmuş) anlamındadır."[649]

بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾

46. Berraktır, içenlere lezzet verir. 47. Onda aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da yoktur. Onlar ondan sarhoş da olmazlar.

٢٥١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا فِيهَا غَوْلٌ} قَالَ: لَا تُذْهِبُ عُقُولَهُمْ {وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ} قَالَ: لَا تُصَدَّعُ رُءُوسُهُمْ، وَلَا تُوَجَّهُ عُقُولُهُمْ.

2516- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onda aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da yoktur. Onlar ondan sarhoş da olmazlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'لَا فِيهَا غَوْلٌ/***Lâ fîhâ gavlun,'*** akıllarını gidermez anlamındadır. 'وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ/***Velâ hüm anhâ yünzefûn'*** ifadesi ise başlarını ağrıtmaz, karınlarına da acı vermez anlamına gelir."[650]

---

649 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 52. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Süddî ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 22; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 77; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 359; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 6. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 274.

650 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 54; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 22; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 79; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 7; Hâfız, *el-Feth*, VIII,

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾

48. *Yanlarında gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş iri gözlüler (gözleri iri ve güzel huriler) vardır.*

٢٥١٧ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ} قَالَ: قَصَرَ طَرْفُهُنَّ عَلَى أَزْوَاجِهِنَّ.

2517- Ma'mer, Katâde'nin ***"Yanlarında gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş iri gözlüler (gözleri iri ve güzel huriler) vardır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bakışlarını sadece kocalarına çevirmiş eşler vardır."[651]

كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

49. *Onlar, gün yüzü görmemiş yumurta gibi bembeyazdırlar.*

٢٥١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ} قَالَ: الْبَيْضُ الَّذِي لَمْ تَلَوَّثْهُ الْأَيْدِي.

2518- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar, gün yüzü görmemiş yumurta gibi bembeyazdırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ellerin kirletmediği yumurta gibi."[652]

---

543. Şevkânî şöyle demiştir: " Cumhura göre 'ينزفون' ifadesi, 'idraklerinin gitmemesi' anlamına gelmektedir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 393.

651 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 57; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 18; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 33. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Zeyd b. Eslem, Süddî, İbn Zeyd ve Muhammed b. Ka'b'dan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 80; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 7; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 360.

652 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 57. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 275; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 80; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 360; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 7.

٢٥١٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ الْخُرَاسَانِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ} قَالَ: هُوَ السِّحَاءُ الَّذِي بَيْنَ الْقِشْرَةِ الْبَيْضَاءِ وَلُبَابِ الْبَيْضَةِ.

2519- Ma'mer, Atâ el-Horâsânî'nin ***"Onlar, gün yüzü görmemiş yumurta gibi bembeyazdırlar"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yumurtanın en üst kabuğuyla içi arasındaki zar gibi."[653]

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾

50. Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar. 51. Aralarından birisi diyecek ki: "Gerçekten benim bir dostum vardı." 52. O diyordu ki: "Gerçekten sen inananlardan mısın? 53. Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman gerçekten biz mi hesaba çekilip cezalandırılacağız?" 54. Diyecek ki: "Siz de bakar mısınız?" 55. Baktı ve onu cehennemin ortasında gördü. 56. Ona dedi ki: "Vallahi az kalsın beni de helâk edecektin."

٢٥٢٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، قَالَ: كَانَ رَجُلَانِ شَرِيكَانِ، وَكَانَ لَهُمَا ثَمَانِيَةُ آلَافِ دِينَارٍ فَاقْتَسَمَاهَا، فَعَمَدَ أَحَدُهُمَا فَاشْتَرَى بِأَلْفِ دِينَارٍ أَرْضًا.

2520- Ma'mer, Atâ el-Horâsânî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İki ortak adam vardı ve ikisinin sekiz bin dinarı vardı. Bunları paylaştılar. Biri gidip bin dinara bir yer satın aldı."[654]

---

653 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 57. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Cübeyr ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 80; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 360; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 7. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve Atâ el-Horâsânî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 275.

654 Bu hadis burada bu şekilde nakledilmiştir ve buradan bir anlam çıkarmak mümkün görünmemektedir. Ancak Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'den naklettiği rivayetin devamı şöyledir: Bunun üzerine diğeri,

٢٥٢١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ خُلَيْدٍ الْقَصْرِيِّ، فِي قَوْلِ اللَّهِ: {فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ} قَالَ: فِي وَسَطِهَا، قَالَ رَأَى جَمَاجِمَهُمْ تَغْلِي. فَقَالَ: فُلَانٌ وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ اللَّهَ عَرَّفَهُ إِيَّاهُ مَا عَرَفَهُ، لَقَدْ تَغَيَّرَ حِبْرُهُ وَسِبْرُهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَقُولُ: {تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ}.

2521- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Huleyd el-Kasrî ***"Baktı ve onu cehennemin ortasında gördü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Onu cehennemin ortasında gördü. Cehennemliklerin beyinlerinin kaynadığını görünce "Bu, falan kişidir" dedi. Allah onu kendisine tanıtmasaydı Allah'a yemin olsun ki onu tanıyamazdı. Çünkü onun rengi ve şekli değişmişti. İşte o zaman ***"Ona dedi ki: Vallahi az kalsın beni de helâk edecektin."***[655]

"Allah'ım! Falan bin dinara bir tarla satın aldı. Ben de senden bin dinara bir tarla satın alıyorum" dedi. Ardından da bin dinarı sadaka olarak verdi. Sonra arkadaşı bin dinara bir ev yaptırdı. Bu kişi "Allah'ım! Ben de senden bin dinara cennetten bir ev alıyorum" deyip bin dinarı sadaka olarak verdi. Bir süre sonra arkadaşı bin dinar mehir vererek bir kadınla evlendi. Bunun üzerine bu kişi "Allah'ım! Falan, bin dinar mehir verip bir kadınla evlendi. Ben de senden bin dinara cennet kadınlarıyla beni evlendirmeni istiyorum" deyip bin dinarı sadaka olarak verdi. Daha sonra arkadaşı bin dinara hizmetçiler ve eşya satın aldı. Bu kişi de "Allah'ım! Falan kişi bin dinara hizmetçiler ve eşya satın aldı. Ben de senden bin dinara cennetten hizmetçiler ve eşyalar satın alıyorum" deyip bin dinarı sadaka olarak verdi. Sonra bu kişi maddi sıkıntıya düştü ve "Arkadaşıma gideyim, belki bana yardım eder" dedi. Onun geçtiği yolun üzerine oturdu. Bir süre sonra arkadaşı, hizmetçileri ve ailesiyle yanından geçerken o kişi ayağa kalktı. Bunun üzerine arkadaşı onu tanıyıp "Sen falan kişi değil misin?" diye sordu. O "Evet, oyum" deyince "Neyin var?" diye sordu. O da "Senden sonra maddi sıkıntıya düştüm. Yardım edebileceğini düşünerek sana geldim" dedi. Arkadaşı "Malına ne oldu? Aynı malı seninle ortak paylaşmıştık" dedi. O "Sen bin dinara ev alınca ben şöyle şöyle yaptım" diyerek yaptıklarını anlattı. Arkadaşı "Sen buna inanıyor musun? Git buradan! Vallahi, sana bir şey vermem" dedi ve ona yardım etmeyi kabul etmedi. Daha sonra ikisi de vefat etti. Onlar hakkında ***"Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar. Aralarından birisi diyecek ki: Gerçekten benim bir dostum vardı. O diyordu ki: 'Gerçekten sen inananlardan mısın? Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman gerçekten biz mi hesaba çekilip cezalandırılacağız?' Diyecek ki: 'Siz de bakar mısınız?' Baktı ve onu cehennemin ortasında gördü. Ona dedi ki: 'Vallahi az kalsın beni de helâk edecektin'"*** âyetleri nâzil oldu. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VII, 290-91.

655 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 61; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 362; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 83. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr ve Huleyd el-Basrî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 8. Süyûtî

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾

57. Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de (cehenneme) getirilenlerden olurdum.

٢٥٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ} قَالَ: الْمُحْضَرِينَ فِي النَّارِ.

2522- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de (cehenneme) getirilenlerden olurdum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ateşe (cehenneme) getirilenlerden olurdum."[656]

٢٥٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ الصَّمَدِ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنَّ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا سَيِّدُ مَنْ وَلَدَتِ النِّسَاءُ، وَأَنَّ جِرْجِيسَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ.

2523- Abdürrezzâk > Abdüssamed isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb şöyle demiştir: Bir münadi, semadan şöyle nida etti: "Yahyâ b. Zekeriyya *aleyhisselâm* kadınların doğurduklarının efendisidir. Cercîs de şehitlerin efendisidir."[657]

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾

58. "Gördün mü? İşte biz ölümü tatmayacağız. 59. İlk ölümden sonra? Ancak bir defa öleceğiz ve ondan sonra dirilmeyecek

---

hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 277.

656 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 62; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 271; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 23; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 84.

657 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 76.

mişiz (öyle mi)? 60. Şüphesiz ki bu büyük kurtuluşun ta kendisidir. 61. İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar." 62. Ziyafet olarak bu mu hayırlıdır yoksa zakkum ağacı mı? 63. Biz onu (zakkumu) zalimler için bir fitne (imtihan) kıldık.

٢٥٢٤ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ} قَالَ: زَادَهُمْ تَكْذِيبًا حِينَ أَخْبَرَهُمْ أَنَّ فِي النَّارِ شَجَرَةً، فَقَالَ: يُخْبِرُهُمْ أَنَّ فِي النَّارِ شَجَرَةً وَالنَّارُ تَحْرِقُ الشَّجَرَ، فَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ غِذَاءَهَا مِنَ النَّارِ.

2524- Ma'mer, Katâde'nin ***"Biz onu (zakkumu) zalimler için bir fitne (imtihan) kıldık"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah, onlara cehennemde bir ağaç olduğunu haber verdiğinde bu, onların yalanlamasını artırdı ve 'Ateş ağacı yakacağı halde cehennemde bir ağacın olduğunu bildiriyor' dediler. Buna karşılık Allah, o ağacın ateşten gıdalandığını haber verdi."[658]

إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾

64. Muhakkak o, cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır. 65. Onun meyvesi şeytanların başları gibidir. 66. İşte muhakkak onlar bu ağaçtan yiyecekler ve ondan karınlarını dolduracaklar. 67. Sonra onlar için onun üzerine kaynar su karıştırılmış bir içki vardır.

658 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 63; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 363; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 10; Süyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 183. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 277.

٢٥٢٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ} قَالَ: مِزَاجًا مِنْ حَمِيمٍ.

2525- Ma'mer, Katâde'nin ***"Sonra onlar için onun üzerine kaynar su karıştırılmış bir içki vardır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sıcak su karıştırılmış bir içki vardır."[659]

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَى آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

68. Sonra dönüşleri muhakkak cehenneme olacaktır. 69. Muhakkak onlar atalarını sapmış kimseler olarak bulmuşlardı. 70. Yine de onların peşlerinden süratle ve ısrarla koşturuyorlar.

٢٥٢٦ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُهْرَعُونَ} قَالَ: يُسْرِعُونَ.

2526- Ma'mer, Katâde'nin ***"Yine de onların peşlerinden süratle ve ısrarla koşturuyorlar"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peşlerinden koşarak ve aceleyle gittiler."[660]

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾

---

659 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 65; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 87; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 363; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 11. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 287. Ayrıca bk. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 329. Hâfız bu hadisi Ebû Ubeyde'ye isnad etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VI, 330.

660 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 66; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 24; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 88; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 364; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 372; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4653. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 278.

71. And olsun ki onlardan önce olanların birçoğu doğru yoldan sapmıştı. 72. Ve and olsun ki, Biz onlara uyarıcılar göndermiştik. 73. Bir bak! O uyarılanların akıbeti nasıl oldu? 74. Ancak Allah'ın ihlâsa ulaştırılmış kulları müstesna. 75. And olsun ki Nûh bize seslenmişti. Biz ne güzel karşılık verenleriz! 76. Ve biz onu ve ailesini büyük felaketten kurtardık. 77. Zürriyetini de sürekli baki kalanların ta kendileri kıldık. 78. Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık.

٢٥٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ} قَالَ: تَرَكَ اللهُ عَلَيْهِ ثَنَاءً حَسَنًا فِي الْآخِرِينَ.

2527- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ sonradan gelenler arasında ona güzel bir övgü bıraktı."[661]

سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾ وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾

79. Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun. 80. Muhakkak biz, ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız. 81. Muhakkak o, Bizim mü'min kullarımızdandı. 82. Sonra diğerlerini suda boğduk. 83. Muhakkak İbrahim de onun izinden gidenlerdendi. 84. Çünkü o, Rabbine selim (tertemiz, şüphe ve şirkten arınmış) bir kalp ile gelmişti.

---

661 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 28. İbn Kesîr bu hadisi Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 12; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 24; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 278.

٢٥٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِقَلْبٍ سَلِيمٍ} قَالَ: سَلِيمٌ مِنَ الشِّرْكِ.

2528- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çünkü o, Rabbine selim bir kalp ile gelmişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirkten uzak bir kalple (gelmişti)."[662]

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

85. Hani babasına ve kavmine "Nelere ibadet ediyorsunuz?" demişti. 86. "Yalan yere iftira ederek, Allah'tan başka ilahlar mı istiyorsunuz? 87. Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?" 88. Derken yıldızlara bir defa baktı. 89. "Muhakkak ben hastayım" dedi. 90. Ondan yüz çevirip uzaklaştılar. 91. Sonra gizlice putlarına varıp "Yemez misiniz?" dedi. 92. "Size ne oldu ki konuşmuyorsunuz?" 93. Sonra sağ eli ile gizlice vurdu. 94. (Müşrikler) hızlıca ona geldiler.

٢٥٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَزِفُّونَ} قَالَ: يَزِفُّونَ عَلَى أَقْدَامِهِمْ.

2529- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Hızlıca ona geldiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hızlı bir şekilde ve aceleyle yürüyerek (geldiler)."[663]

---

662 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 24. İbn Kesîr bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 12; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 91; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 365.

663 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 73. Ebû Hayyân hadisi Katâde ve Süddî'den nakletmiştir.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَاأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

95. "Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" dedi. 96. "Hâlbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır." 97. Dediler ki: "Onun için bir bina yapın sonra da onu alevli ateşin içine atın." 98. Ona kötülük yapmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık. 99. Dedi ki: "Ben Rabbime gidiyorum. Pek yakında beni doğru yola iletecektir." 100. "Rabbim bana sâlihlerden (olacak bir oğul) bağışla!" 101. Biz de ona itaatkâr bir oğul müjdesini verdik. 102. O babasıyla beraber yürümeye başlayınca (İbrahim) dedi ki: "Evladım! Gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak, artık sen ne düşünürsün?" Dedi ki: "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap! İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın." 103. Böylece ikisi de teslim olup onu alnı üzere yıkınca;

٢٥٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ} قَالَ لَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ اجْتَمَعَ أَبُو هُرَيْرَةَ، وَكَعْبٌ فَجَعَلَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ كَعْبًا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَجَعَلَ كَعْبٌ يُحَدِّثُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ الْكُتُبِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، وَإِنِّي خَبَّأْتُ دَعْوَتِي

Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 366. İbn Kesîr hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 13; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 25; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 372; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1842; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, VII, 366.

شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَقَالَ لَهُ كَعْبٌ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ كَعْبٌ: فِدَاهُ أَبِي وَأُمِّي، أَوْ فِدًى لَهُ أَبِي وَأُمِّي، أَفَلا أُخْبِرُكَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ لَمَّا رَأَى ذَبْحَ ابْنِهِ إِسْحَاقَ قَالَ الشَّيْطَانُ: إِنْ لَمْ أَفْتِنْ هَؤُلَاءِ عِنْدَ هَذِهِ لَمْ أَفْتِنْهُمْ أَبَدًا، فَخَرَجَ إِبْرَاهِيمُ بِابْنِهِ لِيَذْبَحَهُ، فَذَهَبَ الشَّيْطَانُ فَدَخَلَ عَلَى سَارَةَ فَقَالَ: أَيْنَ ذَهَبَ إِبْرَاهِيمُ بِابْنِكِ؟ قَالَتْ: غَابَ لِبَعْضِ حَاجَتِهِ، فَقَالَ: إِنَّهُ لَمْ يَغْدُ بِهِ لِحَاجَتِهِ، إِنَّمَا ذَهَبَ بِهِ لِيَذْبَحَهُ، قَالَتْ: وَلِمَ يَذْبَحُهُ؟ قَالَ: يَزْعُمُ أَنَّ رَبَّهُ أَمَرَهُ بِذَلِكَ، قَالَتْ: فَقَدْ أَحْسَنَ أَنْ يُطِيعَ رَبَّهُ، فَخَرَجَ الشَّيْطَانُ فِي أَثَرِهِمَا، فَقَالَ لِلْغُلَامِ: أَيْنَ يَذْهَبُ بِكَ أَبُوكَ؟ فَقَالَ: لِحَاجَتِهِ، قَالَ: إِنَّمَا يَذْهَبُ بِكَ لِيَذْبَحَكَ، قَالَ: وَلِمَ يَذْبَحُنِي؟ قَالَ: يَزْعُمُ أَنَّ رَبَّهُ أَمَرَهُ بِذَلِكَ، قَالَ: فَوَاللَّهِ لَئِنْ كَانَ اللَّهُ أَمَرَهُ بِذَلِكَ لَيَفْعَلَنَّ، قَالَ: فَتَرَكَهُ وَلَحِقَ بِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ: أَيْنَ غَدَوْتَ بِابْنِكَ؟ فَقَالَ: لِحَاجَةٍ، قَالَ: فَإِنَّكَ لَمْ تَغْدُ بِهِ لِحَاجَةٍ، إِنَّمَا غَدَوْتَ بِهِ لِتَذْبَحَهُ، قَالَ: وَلِمَ أَذْبَحُهُ؟ قَالَ: تَزْعُمُ إِنَّ رَبَّكَ أَمَرَكَ بِذَلِكَ، قَالَ: فَوَاللَّهِ لَئِنْ كَانَ اللَّهُ أَمَرَنِي بِذَلِكَ لَأَفْعَلَنَّ، فَتَرَكَهُ وَيَئِسَ أَنْ يُطَاعَ، قَالَ {فَلَمَّا أَسْلَمَا} قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ قَتَادَةُ: فَلَمَّا أَسْلَمَا أَمْرَ اللَّهِ بَيْنَهُمَا {وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ}.

2530- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"O babasıyla beraber yürümeye başlayınca (İbrahim) dedi ki: 'Evladım! Gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak, artık sen ne düşünürsün?' Dedi ki: 'Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap! İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın'"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kâsım b. Muhammed şöyle dedi: Ebû Hureyre ve Ka'b, bir araya geldiler. Ebû Hureyre, Ka'b'a Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadis rivayet etmeye başladı. Ardından Ka'b, Ebû Hureyre'ye kitaplardan rivayet etmeye başladı. Ebû Hureyre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: ***"Her peygamberin kabul edilecek bir duası vardır. Ben, o duamı kıyamet günü ümmetime şefaat etmek için saklıyorum."*** Buna karşılık Ka'b, "Sen bunu Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'den duydun mu?" deyince Ebû Hureyre, "Evet" dedi. Bunun üzerine Ka'b şöyle dedi: "Annem-babam ona feda olsun. Sana İbrahim *aleyhisselâm*'dan haber vereyim mi? İbrahim rüyasında oğlu İshâk'ı boğazladığını görünce şeytan, "Şayet onları bu sırada fitneye düşüremezsem bir daha asla fitneye düşüremem" dedi.

İbrahim, İshâk'ı boğazlamak üzere götürünce şeytan gelip Sâre'nin yanına girdi ve "İbrahim, oğlun İshâk'ı nereye götürdü?" diye sordu. Sâre, "Onu bazı ihtiyaçları için götürdü" cevabını verince şeytan, "Onu kesmek için götürdü" dedi. Sâre "Neden kesecek ki?" diye sorunca şeytan, "Rabbinin kendisine böyle emrettiğini iddia ediyor" cevabını verdi. Bunun üzerine Sâre, "Öyle ise Rabbine itaat etmekle güzel yapmış olur" dedi. Şeytan oradan çıkıp ikisinin peşine düştü. Çocuğa "Baban seni nereye götürüyor?" diye sorunca çocuk, "İhtiyaçları için götürüyor" cevabını verdi. Şeytan ise "Ancak seni boğazlamak için götürüyor" dedi. Çocuk, "Babam beni niçin boğazlayacak?" deyince Şeytan, "Rabbinin kendisine böyle emrettiğini iddia ediyor" cevabını verdi. Bunun üzerine çocuk, "Vallahi, eğer Rabbi kendisine bunu emrettiyse, onu mutlaka yapacaktır" dedi. Şeytan, İshâk'ı bırakıp İbrahim'e yetişti ve "Oğlunu nereye götürüyorsun?" diye sordu. İbrahim, "İhtiyacım için götürüyorum" cevabını verince şeytan, "Onu bir ihtiyacın için götürmüyorsun, onu ancak boğazlamak için götürüyorsun" dedi. İbrahim, "Neden onu boğazlayacağım?" diye sorunca Şeytan, "Rabbinin sana böyle emrettiğini iddia ediyorsun" cevabını verdi. İbrahim, "Vallahi, eğer Rabbim bana böyle emrettiyse, emrettiğini yapacağım" dedi. Bunun üzerine şeytan, kendisine itaat edilmesinden ümidini keserek İbrahim'i terk etti."

Ma'mer, Katâde'nin ***"Böylece ikisi de teslim olup onu alnı üzere yıkınca"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yani Allah'ın kendileriyle ilgili emrine teslim olunca."[664]

٢٥٣١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: ابْنُ جُرَيْجٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ} قَالَ: وَضَعَ وَجْهَهُ لِلْأَرْضِ، قَالَ: لَا تَذْبَحْنِي وَأَنْتَ تَنْظُرُ إِلَى وَجْهِي عَسَى أَنْ تَرْحَمَنِي فَلَا تُجْهِزَ عَلَيَّ، أَوْ أَنْ أَجْزَعَ فَأَرْتَكِضَ، فَأَمْتَنِعَ مِنْكَ، وَلَكِنِ ارْبُطْ يَدِي إِلَى رَقَبَتِي، ثُمَّ ضَعْ وَجْهِي إِلَى الْأَرْضِ، فَأَمَّا أَنْتَ فَلَا تَنْظُرْ إِلَى وَجْهِي، وَأَمَّا أَنَا فَإِنْ جَزِعْتُ لَمْ أَمْتَنِعْ مِنْكَ، قَالَ: وَقَالَ مُجَاهِدٌ: هُوَ إِسْمَاعِيلُ وَكَانَ ذَلِكَ بِمِنًى مَنْحَرِ النَّاسِ، رَبَطَ يَدَيْهِ إِلَى رَقَبَتِهِ وَوَضَعَ وَجْهَهُ

664 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 82; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 15. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 282.

إِلَى الْأَرْضِ فَأَدْخَلَ الشَّفْرَةَ، فَإِذَا هِيَ لَا تُجْهِزُ فَسَمِعَ النِّدَاءَ فَنَظَرَ، فَإِذَا هُوَ بِالْكَبْشِ فَأَخَذَهُ فَذَبَحَهُ. قَالَ عُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ هُوَ إِسْحَاقُ، وَكَانَ ذَلِكَ بِالشَّامِ.

2531- Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'in ***"Böylece ikisi de teslim olup onu alnı üzere yıkınca"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İbrahim, oğlunun yüzünü yere koyunca oğlu, 'Beni yüzüme bakarak boğazlama. Böyle yaparsan belki merhamet edip işimi bitiremezsin veya ben korkup kaçarak senden uzaklaşırım. Fakat ellerimi boynuma bağla sonra yüzümü yere koy. Sen, benim yüzüme bakma. Ben de korkarsam senden uzaklaşmam' dedi."

Mücâhid şöyle demiştir: "O, İsmâil idi. Bu olay, insanların kurban kestiği yer olan Minâ'da gerçekleşti. İbrahim *aleyhisselâm* oğlunun ellerini boynuna bağlayıp yüzünü yere koydu. Usturayı sürdü fakat birden usturanın kesmediğini gördü. Tam bu sırada bir nida işitince etrafına baktı ve bir koç gördü. Hemen onu alıp kesti."[665]

Ubeyd b. Umeyr şöyle demiştir: "O İshâk idi ve bu olay Şam'da gerçekleşti."[666]

وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَاإِبْرَاهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

104. Biz ona "Ey İbrahim" diye seslendik. 105. "Rüyanı gerçekleştirdin. Muhakkak Biz, ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız." 106. "Muhakkak bu apaçık bir imtihandı." 107. Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik.

665 Mücâhid, Tefsîr, s. 544. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 80; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve Hâkim'in Mücâhid > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 280.

666 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 82.

٢٥٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا رَجُلٌ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ أَرْطَأَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ،
عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ عَلِيٍّ، {وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ} قَالَ: هُوَ إِسْحَاقُ،

2532- Abdürrezzâk > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi > Haccâc b. Ertât > Kâsım b. Ebî Bezze > Ebu't-Tufeyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* ***"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O İshâk idi."[667]

٢٥٣٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ أَبِي
الْأَحْوَصِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: هُوَ إِسْحَاقُ.

2533- Abdürrezzâk > Abdullah b. Ebî Kesîr > Şu'be[668] > Ebû İshâk > Ebu'l-Ahvas isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "O İshâk idi."[669]

٢٥٣٤ - مَعْمَرٌ: عَنْ قَتَادَةَ: أَضْجَعَهُ لِلْجَبِينِ {وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا
كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ} {وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ}.

2534- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Onu alnı üzerine yatırdı. Ardından ***"Biz ona 'Ey İbrahim' diye seslendik. 'Rüyanı gerçekleştirdin. Muhakkak biz, ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız.' Muhakkak bu apaçık bir imtihandı. Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."***[670]

---

667 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 17. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in Ali'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 282.

668 O, Şu'be b. el-Haccâc el-Vâsitî el-Basrî'dir. Sika ve hafızdır. İtkân sahibi ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, I, 351.

669 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 81; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 17. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Dârekutnî ve Deylemî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 281-282.

670 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 80.

٢٥٣٥ - سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وقَالَ الزُّهْرِيُّ فِي حَدِيثِ كَعْبٍ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِسْحَاقَ أَنِ ادْعُ، فَإِنَّ لَكَ دَعْوَةً مُسْتَجَابَةً.

2535- Seleme b. Şebîb > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, Ka'b'ın hadisi hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, İshâk *aleyhisselâm*'a ***'Dua et. zira senin kabul edilecek bir dua hakkın var'*** diye vahyetti."[671]

٢٥٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَأَخْبَرَنِي الْحَكَمُ بْنُ أَبَانَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ، قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِإِسْحَاقَ: اعْجَلْ عَلَيَّ يَا بُنَيَّ، لَا يَدْخُلُ الشَّيْطَانُ فِيمَا بَيْنَنَا.

2536- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hakem b. Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kâsım b. Ebî Bezze şöyle demiştir: "İbrahim *aleyhisselâm*, İshâk *aleyhisselâm*'a 'Ey oğlum! Yanıma çabuk gel ki aramıza şeytan girmesin' dedi."[672]

٢٥٣٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الزُّهْرِيُّ، فِي حَدِيثِ كَعْبٍ قَالَ: وَقَالَ إِسْحَاقُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ أَنْ تَسْتَجِيبَ لِي: أَيُّمَا عَبْدٍ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لَقِيَكَ لَا يُشْرِكُ بِكَ شَيْئًا أَنْ تُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ.

2537- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, Ka'b'ın hadisi hakkında şöyle demiştir: İshâk *aleyhisselâm* şöyle dedi: "Allah'ım! Kabul etmen için sana şu duayı yapıyorum: Öncekilerden ve sonrakilerden hangi kul, karşına sana şirk koşmadan çıkarsa onu cennete koymanı istiyorum."[673]

٢٥٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: سَمِعَ صَوْتًا، وَقَدْ أَضْجَعَهُ لِيَذْبَحَهُ، فَالْتَفَتَ، فَإِذَا هُوَ بِكَبْشٍ فَأَخَذَهُ فَذَبَحَهُ.

2538- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "İbrahim *aleyhisselâm* kesmek için

---

671 Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 100.
672 Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 100.
673 Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 282.

oğlunu yatırınca bir ses duydu. Dönüp bakınca bir koç gördü ve hemen onu tutup kesti."[674]

٢٥٣٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وَبَلَغَنِي أَنَّهُ كَانَ مِنْ كِبَاشِ الْجَنَّةِ، قَدْ رَعَى فِي الْجَنَّةِ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا.

2539- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bana nakledildiğine göre o koç, cennet koçlarından biriydi ve cennette kırk yıl otlatılmıştı."[675]

٢٥٤٠ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هُوَ إِسْمَاعِيلُ وَكَانَ ذَلِكَ بِمِنًى. وَقَالَ كَعْبٌ: هُوَ إِسْحَاقُ، وَكَانَ ذَلِكَ بِالشَّامِ.

2540- İbn Abbâs şöyle demiştir: "O, İsmâil *aleyhisselâm* idi ve bu olay Minâ'da oldu."

Ka'b şöyle demiştir: "O İshâk *aleyhisselâm* idi ve bu olay Şam'da oldu."[676]

٢٥٤١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ} قَالَ: مُتَقَبَّلٍ وَالْمُفَدَّى بِهِ إِسْمَاعِيلُ.

2541- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu fidye, kabul edilen ve İsmâil *aleyhisselâm*'ın yerine verilen bir kurbandır."[677]

---

674 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 80. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 280.

675 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 87; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 284; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 30; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 405.

676 Kurtubî bu hadisi İbn Cüreyc'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 106; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIII, 130.

677 Sevrî, *Tefsîr*, s. 253; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 50; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*,

٢٥٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ الْمُسَيِّبِ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ} قَالَ: هُوَ إِسْحَاقُ، فَقَالَ: مَعَاذَ اللهِ وَلَكِنَّهُ إِسْمَاعِيلُ يَثُوبُ بِإِسْحَاقَ عَلَى صَبْرِهِ حِينَ صَبَرَ.

2542- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Abdülhamîd b. Cübeyr b. Şeybe[678] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb, ***"Böylece ikisi de teslim olup onu alnı üzere yıkınca"***[679] âyeti hakkında "O, İshâk *aleyhisselâm* mıydı?" denilince şöyle demiştir: "Allah korusun! O, İsmâil idi. İbrahim *aleyhisselâm* sabrettiğinde sabrına karşılık İshâk *aleyhisselâm*'la ödüllendirildi."[680]

٢٥٤٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي سَقِيمٌ} قَالَ: رَأَى نَجْمًا طَالِعًا، فَقَالَ: إِنِّي مَرِيضٌ غَدًا: قَالَ ابْنُ الْمُسَيِّبِ: كَابَدَ نَبِيُّ اللهِ عَنْ دِينِهِ.

2543- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb, ***"Dedi ki: Ben hastayım"***[681] âyeti hakkında şöyle demiştir: "İbrahim *aleyhisselâm* doğan bir yıldız görüp 'Ben yarın hasta olacağım' dedi. Yani Allah'ın Peygamberi, dini için hile yaptı."[682]

VI, 25. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 284. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Âmir eş-Şa'bî, Yusuf b. Mihrân, Mücâhid ve Atâ'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 17.

678 O, Abdülhamîd b. Cübeyr b. Şeybe b. Osmân b. Ebî Talha'dır. Beşinci tabakadan olup sikadır.

679 Sâffât 37/103.

680 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Abdulhamîd b. Cübeyr b. Şeybe'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 285.

681 Sâffât 37/89.

682 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 71; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 13. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 259.

٢٥٤٤ - أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ} قَالَ: عَلَى دِينِهِ.

2544- Ma'mer, Katâde'nin ***"Muhakkak İbrahim de onun (Nûh'un) izinden gidenlerdendi"***[683] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İbrahim *aleyhisselâm*, Nûh *aleyhisselâm*'ın dini üzereydi."[684]

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾
كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ
﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾

108. Sonra gelenler arasında ona (güzel bir övgü) bıraktık. 109. İbrahim'e selâm olsun! 110. İyileri böyle mükâfatlandırırız. 111. Muhakkak o, iman eden kullarımızdandı. 112. Ve ona sâlihlerden bir peygamber olmak üzere İshâk'ı müjdeledik.

٢٥٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ أنا مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ} قَالَ: بَعْدَ الَّذِي كَانَ مِنْ أَمْرِهِ.

2545- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve ona sâlihlerden bir peygamber olmak üzere İshâk'ı müjdeledik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O (oğlunu kurban etme) emri üzerine olanlardan sonra..."[685]

وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾
وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ

---

683 Sâffât 37/83.

684 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 279; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 37; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 12; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 406.

685 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 89; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 45. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 285; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 407; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 30.

الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

113. Onu ve İshâk'ı mübarek kıldık. O ikisinin soyundan da iyi kimseler de vardır, nefsine apaçık zulmedenler de vardır. 114. And olsun Musa ve Hârûn'a da lütufta bulunduk. 115. O ikisini ve kavimlerini büyük sıkıntıdan kurtardık. 116. Ve onlara yardım ettiğimiz için galip gelenler onlar oldular. 117. İkisine apaçık gösteren kitabı (Tevrat'ı) verdik. 118. O ikisini de dosdoğru yola ilettik. 119. Sonra gelenler arasında onlara (güzel bir övgü) bıraktık. 120. Musa ve Hârûn'a selâm olsun! 121. Muhakkak Biz, iyileri böyle mükâfatlandırırız. 122. Muhakkak ikisi de iman eden kullarımızdandı. 123. Muhakkak İlyas, peygamberlerdendi. 124. O, kavmine "Siz korkmaz mısınız?" demişti. 125-126. "O en güzel yaratanı, sizin ve önceki atalarınızın Rabbi olan Allah'ı bırakıp Ba'l'e mi ibadet ediyorsunuz?"

٢٥٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَتَدْعُونَ بَعْلًا} قَالَ: رَبًّا، {وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ} قَالَ: رَبًّا.

2546- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O en güzel yaratanı, sizin ve önceki atalarınızın Rabbi olan Allah'ı bırakıp Ba'l'e mi ibadet ediyorsunuz?"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Rab olarak (Ba'l'e mi tapıyorsunuz?)"[686]

---

686 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 92. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 20. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b.

٢٥٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ مُوسَى يَا رَبِّ إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَدْعُونَكَ بِإِلَهِ إِبْرَاهِيمَ، وَإِسْمَاعِيلَ، وَإِسْحَاقَ، وَيَعْقُوبَ فَبِمَ أَعْطَيْتَهُمْ ذَلِكَ؟ قَالَ: إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَمْ يَعْدِلْ بِي شَيْئًا قَطُّ إِلَّا اخْتَارَنِي عَلَيْهِ، وَإِنَّ إِسْحَاقَ جَادَ بِنَفْسِهِ لِي فَهُوَ بِغَيْرِهَا أَجْوَدُ، وَإِنَّ يَعْقُوبَ لَمْ أَبْتَلِهِ ابْتِلَاءً قَطُّ إِلَّا ازْدَادَ بِي حُسْنَ ظَنٍّ.

2547- Abdürrezzâk > Sevrî > Zeyd b. Eslem > Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr[687] isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Ubeyd b. Umeyr) şöyle demiştir: Musa *aleyhisselâm*, "Ey Rabbim! İsrâiloğulları sana İbrahim, İsmâil, İshâk ve Ya'kûb'un ilahı adıyla dua ediyorlar. Bunu onlara hangi sebeple verdin?" deyince Allah Teâlâ şöyle dedi: "İbrahim, hiçbir şeyi bana denk görmeyip hep beni seçti. İshâk, kendini benim için feda etti, başka şeylerde ise daha fedakârdı. Ya'kûb'a gelince; onu her imtihan ettiğimde bana yönelik hüsnüzannı arttı.[688]

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾

127. Ama onlar onu yalanladılar. Bu sebepten onlar elbette (cehennemde) hazır edilirler. 128. Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesna. 129. Sonra gelenler arasında

---

Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 286; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 409.

687 O, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr el-Leysî el-Mekkî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. 113 yılında şehit olmuştur. Bk. *Takrîb*, I, 431.

688 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 17. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Ubeyd b. Umeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 270. Zemahşerî bu hadisi Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den nakletmiştir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 43; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 17-18; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 569; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXXIII, 136.

üzerine (güzel övgü) bıraktık. 130. İlyas'a selâm olsun. 131. İyilere muhakkak Biz böyle mükâfat veririz. 132. Gerçekten o, iman eden kullarımızdandı. 133. Şüphesiz Lût da gönderilmiş resûllerdendir. 134. Hani Biz onu ve aile halkını birlikte kurtarmıştık. 135. Ancak geri kalanlar arasındaki bir kocakarı (Lût'un kâfir karısı) hariç.

٢٥٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ} قَالَ: فِيمَنْ غَبَرَ فَلَمْ تَذْهَبْ مَعَهُمْ.

2548- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ancak geri kalanlar arasındaki bir kocakarı (Lût'un kâfir karısı) hariç"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, geride kalanlar arasındaydı ve onlarla (mü'minlerle) birlikte gitmedi."[689]

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾

136. Sonra diğerlerini helâk ettik. 137. Muhakkak siz onların yakınından sabahleyin de geçip gidiyorsunuz. 138. Geceleyin de. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?

٢٥٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} قَالَ: تَمُرُّونَ مُصْبِحِينَ وَبِاللَّيْلِ أَيْضًا.

2549- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak siz onların yakınından sabahleyin de geçip gidiyorsunuz. Geceleyin de. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Onlara sabah da gece de uğruyorsunuz."[690]

---

689 Bu hadis benzer şekilde Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 97; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 20; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 287; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 410.

690 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 97. Kurtubî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 121. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾

139. Muhakkak Yûnus da gönderilmiş resûllerdendi.
140. Hani o, yüklü gemiye kaçıp sığınmıştı.

٢٥٥٠ - مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ إِذْ أَبَقَ} قَالَ: قِيلَ لِيُونُسَ: إِنَّ قَوْمَكَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَئِذٍ خَرَجَ يُونُسُ فَفَقَدَهُ قَوْمُهُ، فَخَرَجُوا بِالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَالدَّوَابِّ وَكُلِّ شَيْءٍ، ثُمَّ عَزَلُوا الْوَالِدَةَ عَنْ وَلَدِهَا، وَالشَّاةَ عَنْ وَلَدِهَا، وَالْبَقَرَةَ عَنْ وَلَدِهَا، وَالنَّاقَةَ عَنْ وَلَدِهَا، فَسَمِعَتْ لَهُمْ عَجِيجًا فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ حَتَّى نَظَرُوا إِلَيْهِ ثُمَّ صُرِفَ عَنْهُمْ، فَلَمْ يُصِبْهُمُ الْعَذَابُ ذَهَبَ يُونُسُ مُغَاضِبًا فَرَكِبَ فِي سَفِينَةٍ مَعَ نَاسٍ حَتَّى إِذَا كَانُوا حَيْثُ شَاءَ اللهُ رَكَدَتِ السَّفِينَةُ فَلَمْ تَسِرْ، فَقَالَ صَاحِبُ السَّفِينَةِ مَا يَمْنَعُهَا أَنْ تَسِيرَ إِلَّا أَنَّ فِيكُمْ رَجُلًا مَشْؤُومًا، قَالَ: فَاقْتَرَعُوا لِيُلْقُوا أَحَدَهُمْ فَخَرَجَتِ الْقُرْعَةُ عَلَى يُونُسَ، فَقَالُوا: مَا كُنَّا لِنَفْعَلَ بِكَ هَذَا، ثُمَّ اقْتَرَعُوا فَخَرَجَتِ الْقُرْعَةُ أَيْضًا عَلَيْهِ حَتَّى خَرَجَتِ الْقُرْعَةُ عَلَيْهِ ثَلَاثًا فَرَمَى بِنَفْسِهِ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: أَيْ مُسِيءٌ.

2550- Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"Muhakkak Yûnus da gönderilmiş resûllerdendi. Hani o, yüklü gemiye kaçıp sığınmıştı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yûnus *aleyhisselâm*'a 'Falan gün kavmine azap gelecek' denildi. O gün gelince kavminin arasından çıktı. Onu kaybeden kavmi de küçüğüyle, büyüğüyle, hayvanlarını ve her şeylerini alarak çıktılar. Sonra anneyi çocuğundan, koyunları kuzularından, deve ve sığırları da yavrularından ayırdılar. Sonra acayip bir ses duydular; azap onlara geldi ve kendilerine gelen azaba baktılar. Sonra azap, onlara isabet etmedi ve onlardan uzaklaştırıldı. Yûnus kızarak gitti ve bazı insanlarla gemiye bindi. Gemi Allah'ın dilediği kadar yol aldıktan sonra durdu ve ilerlemez oldu. Geminin sahibi, 'Geminin ilerlemesine engel olan, içinizdeki uğursuz bir kişiden başkası değildir' dedi. Gemidekiler içlerinden

---

Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 287.

birini denize atmak için kura çektiler ve kura Yûnus'a çıktı. Hatta kura üç defa Yûnus'a çıktı. Bunun üzerine Yûnus kendisi denize atladı ve kendisini kınar haldeyken balık onu yuttu."

Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kendini kötüler haldeyken (balık onu yuttu)."[691]

فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾

141. Kura çekmişti de kaybedenlerden olmuştu. 142. Kendini kınar haldeyken balık onu yuttu. 143. Eğer o, gerçekten tesbih edenlerden olmasaydı.

٢٥٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ} قَالَ: مِنَ الْمُصَلِّينَ

2551- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer o, gerçekten tesbih edenlerden olmasaydı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani namaz kılanlardan olmasaydı."[692]

٢٥٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ} قَالَ: مِنَ الْمُصَلِّينَ.

2552- Abdürrezzâk > Sevrî > Âsım > Ebû Rezîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Eğer o, gerçekten tesbih edenlerden***

---

691 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 287; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 130. Ebû Hayyân hadisi benzer şekilde Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 376.

692 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 99; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 123. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde ve İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 375. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Ebu'l-Âliye, Dahhâk, Atâ b. es-Sâib, Süddî, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 254; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 47; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 21; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 289; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 400; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 34.

olmasaydı" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani namaz kılanlardan olmasaydı."[693]

٢٥٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ لَمَّا نَبَذَهُ الْحُوتُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ نَبَتَتْ عَلَيْهِ شَجَرَةٌ مِنْ يَقْطِينٍ، وَالْيَقْطِينُ الدُّبَّاءُ، فَمَكَثَ حَتَّى إِذَا تَرَاجَعَتْ إِلَيْهِ نَفْسُهُ، يَبِسَتِ الشَّجَرَةُ فَبَكَى يُونُسُ جَزَعًا عَلَيْهَا فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ: أَتَبْكِي عَلَى هَلَاكِ شَجَرَةٍ، وَلَا تَبْكِي عَلَى هَلَاكِ مِائَةِ أَلْفٍ.

2553- Abdürrezzâk > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "Bana bildirildiğine göre, balık onu hasta bir şekilde sahile atınca yanında geniş yapraklı bir bitki yetişti. Geniş yapraklı bu bitki kabak idi. Yûnus orada kendine gelinceye kadar kaldı. Ama ardından o bitki kuruyunca Yûnus, kuruyan bitkiye üzülüp ağladı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ona ***'Yüz bin kişinin helâk olmasına değil de bir bitkinin helâk olmasına mı ağlıyorsun!'*** diye vahyetti."[694]

٢٥٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ،: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى نَسَبَهُ إِلَى أُمِّهِ، أَصَابَ ذَنْبًا ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ.

2554- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Ebu'l-Âliye > İbn Abbâs isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Hiç kimsenin, 'Ben Yûnus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım' demesi uygun değildir. O bir günah kazandı sonra Rabbi onu kendisi için seçti."***[695]

---

693 Sevrî, *Tefsîr*, s. 254; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 100. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Ahmed, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 289.

694 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İbn Tâvus > babası tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 287. Taberî de hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 103-104.

695 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 450,451, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 267; Müslim, Kitâbu'l-Fezâil, no: 4669, 4673; Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 52.

٢٥٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: وَقَالَ قَتَادَةُ: وَبَلَغَنِي أَنَّهُ يُقَالُ: إِنَّ فِي الْحِكْمَةِ: الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُ صَاحِبَهُ، كُلَّمَا عَثَرَ وَجَدَ مُتَّكَئًا.

2555- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Benim öğrendiğime göre hikmette şöyle denilirdi: "Sâlih amel, sahibini (düştüğü yerden) kaldırır. Tökezlediği her defasında sahibi dayanacak yer bulur."[696]

٢٥٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ يُونُسَ مَكَثَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا.

2556- Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yûnus *aleyhisselâm* balığın karnında kırk yıl kaldı."[697]

٢٥٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الْمُنْذِرُ بْنُ النُّعْمَانِ، عَنْ وَهْبٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ} قَالَ: مِنَ الْعَابِدِينَ. قَالَ: فَرَكَنَ لِعِبَادَتِهِ.

2557- Abdürrezzâk > Münzir b. Nu'mân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb, ***"Eğer o, gerçekten tesbih edenlerden olmasaydı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, ibadet edenlerden/âbidlerden idi. Dolayısıyla kendini Allah'a ibadete vermişti."[698]

٢٥٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا يَحْيَى بْنُ الْعَلَاءِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ صَخْرٍ، عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمَّا أَلْقَى يُونُسُ نَفْسَهُ فِي

696 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 34; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 99. Kurtubî bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 126; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 289.

697 Süyûtî bu hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Merdûye'nin İbn Cüreyc'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 289; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 35; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 410.

698 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 35; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Vehb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 291. Bu hadis İbn Abbâs, Dahhâk, Atâ b. es-Sâib, Süddî, Hasan, Katâde ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 254; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 311; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 21.

الْبَحْرِ وَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ هَوَى بِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْأَرْضِ فَسَمِعَ تَسْبِيحَ الْأَرْضِ، {فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ} قَالَ فَأَقْبَلَتِ الدَّعْوَةُ تَحِنُّ حَوْلَ الْعَرْشِ، فَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: يَا رَبَّنَا إِنَّا لَنَسْمَعُ صَوْتًا ضَعِيفًا مِنْ بِلَادٍ غُرْبَةٍ، فَقَالَ: أَوَ مَا تَدْرُونَ مَنْ ذَاكُمْ؟ قَالُوا: لَا يَا رَبَّنَا، قَالَ: ذَاكُمْ عَبْدِي يُونُسُ، قَالُوا: الَّذِي كُنَّا لَا يَزَالُ نَرْفَعُ لَهُ عَمَلًا مُتَقَبَّلًا وَدَعْوَةً مُجَابَةً؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالُوا: رَبَّنَا أَلَا تَرْحَمُ مَا كَانَ يَصْنَعُ فِي الرَّخَا فَتُجِيبَهُ عِنْدَ الْبَلَاءِ؟ قَالَ: بَلَى، فَأَمَرَ الْحُوتَ فَلَفَظَهُ قَالَ حُمَيْدٌ: فَحَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ لَفَظَهُ حِينَ لَفَظَهُ فِي أَصْلِ يَقْطِينَةٍ وَهُوَ الدُّبَّاءُ، فَلَفِظَهُ وَهُوَ كَهَيْئَةِ الصَّبِيِّ، فَكَانَ يَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا، وَهَيَّأَ اللَّهُ لَهُ أُرْوِيَّةً مِنَ الْوَحْشِ تَرُوحُ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَعَشِيًّا فَتَفْشَخُ عَلَيْهِ، فَيَشْرَبُ مِنْ لَبَنِهَا حَتَّى نَبَتَ لَحْمُهُ.

2558- Abdürrezzâk > Yahyâ b. el-Alâ[699] > Humeyd b. Sahr[700] > Yezîd[701] > Enes b. Mâlik isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Yûnus kendini denize atıp da balık onu yutunca, balık onu toprağa kadar indirdi. Yûnus yerin tesbihini duyunca karanlıklar içinde 'Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben (nefsine) zulmedenlerden oldum'[702] diye seslendi. Bu dua Arş'ın çevresinde çınlamaya başladığında melekler, 'Ey Rabbimiz! Garip ve uzak bir memleketten zayıf bir ses duyuyoruz' dediler. Buna karşılık Allah Teâlâ 'Onun kim olduğunu biliyor musunuz?' diye sorunca onlar, 'Ey Rabbimiz! Hayır' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, 'O, kulum Yûnus'tur' buyurunca onlar, 'Devamlı olarak makbul amellerini ve kabul edilen dualarını yükselttiğimiz kulun mu?' diye sordular. Allah Teâlâ 'Evet' deyince melekler, 'Ey Rabbimiz! Bollukta yaptıklarından dolayı ona rahmet edip onu***

---

699 O, Yahyâ b. el-Alâ el-Becelî Ebû Amr veya Ebû Seleme'dir. Hadis uydurmakla itham edilmiştir. 160'lı yıllarda vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 355.

700 O, Humeyd b. Ziyâd Ebû Sahr, İbn Ebi'l-Mehârik el-Harrât'tır. Medineli'dir. Mısır'da ikâmet etmiştir. Ona Humeyd b. Sahr Ebû Mevdûd el-Harrât da denilmektedir. Sıdk sahibidir ancak vehme düşmüştür. Bk. *Takrîb*, I, 202.

701 O, Yezîd b. Abdillah b. Kusayt İbn Üsâme el-Leysî Ebû Abdillah el-Medenî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 367.

702 Enbiyâ 21/87.

bu musibetten kurtarmayacak mısın?' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ 'Evet' deyip balığa emretti ve balık onu dışarı attı."[703]

Humeyd > Yezîd b. Abdullah b. Kuseyt isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Balık, Yûnus'u attığında bir kabak bitkisinin dibine attı ve onu attığı zaman Yûnus bebek gibiydi. Kabağın gölgesinde gölgeleniyordu. Allah Teâlâ onun için yabani bir dişi dağ keçisi görevlendirdi. Sabah-akşam bu keçi ona gelir ve bacaklarını açardı. Yûnus *aleyhisselâm* da eti olgunlaşıp çoğalıncaya kadar onun sütünden içti."

لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿١٤٨﴾

144. Tekrar diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı. 145. Biz onu hasta halde apaçık bir yere bıraktık. 146. Üzerine kabak türünden bir bitki bitirdik. 147. Biz onu yüz bin kişiye hatta daha fazlasına gönderdik. 148. Onlar iman ettiler, biz de onları bir zamana kadar geçindirdik.

٢٥٥٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ} قَالَ: إِلَى الْمَوْتِ.

2559- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar iman ettiler, biz de onları bir zamana kadar geçindirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ölümlerine kadar (geçindirdik)."[704]

---

703 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 100; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 21. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 287.

704 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 105; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 38; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 132; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 380; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 22. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 292.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾

149. Sor şimdi onlara! Kız çocukları Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin midir? 150. Yoksa Biz, melekleri dişiler olarak yarattık da onlar da buna tanık mı oldular? 151. İyi bilin ki onlar iftiralarından dolayı derler ki: 152. "Allah doğurdu." Şüphesiz onlar elbette yalancıdırlar. 153. Yoksa erkekler dururken kızları mı üstün tutup seçti? 154. Ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz? 155. Hiç düşünmez misiniz? 156. Yoksa bir apaçık bir delili niz mi var? 157. Doğru söyleyenler iseniz kitabınızı getirin. 158. Onlar Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular. And olsun ki muhakkak cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler. 159. Allah onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

٢٥٦٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا} قَالُوا: صَاهَرَ إِلَى الْجِنِّ، وَالْمَلَائِكَةُ فِي الْجِنِّ، فَلِذَلِكَ قَالُوا {وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا} يَقُولُ: جَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ بَنَاتِ اللّٰهِ مِنَ الْجِنِّ وَكَذَبُوا أَعْدَاءُ اللّٰهِ {سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ} قَالَ {وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ} قَالَ قَتَادَةُ: مُحْضَرُونَ فِي النَّارِ {إِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ} قَالَ: فَهَذِهِ ثُنْيَا اللّٰهِ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ.

2560- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular. And olsun ki muhakkak cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, 'Allah, cinlerle

evlendi ve melekler böylece cinlerden oldu' dediler. Bundan dolayı şunu söylediler: ***'Onlar Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular.'*** Yani Allah'ın düşmanları (olan kâfirler), melekleri Allah'ın cinlerden olma kızları yaptılar, bu yalanı uydurdular. ***'Allah onların nitelendirmelerinden münezzehtir.' 'And olsun ki muhakkak cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler.'*** Yani -Allah'ın ihlâslı kulları dışında- onlar, cehenneme götürüleceklerdir. Bunlar, cinlerden ve insanlardan bazılarına yönelik Allah'ın takdirleri ve övgüleridir."[705]

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

160. Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesna. 161. Muhakkak siz ve ibadet ettikleriniz. 162. Siz O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyemezsiniz. (Allah'a rağmen kimseyi saptıramaz yahut ifsat edemezsiniz.) 163. Cehenneme girecek olan kimse müstesna.

٢٥٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} قَالَ: إِلَّا مَنْ هُوَ تَوَلَّاكُمْ بِعَمَلِ النَّارِ.

2561- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak siz ve ibadet ettikleriniz, cehenneme girecek olan kimse müstesna O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyemezsiniz"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Cehennemlik işler sebebiyle sizi dost ve veli edinen kişilerden başkasını saptıramazsınız."[706]

---

705 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 108; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 23. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 292. Sevrî hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 255. Kurtubî hadisi Katâde, Kelbî ve Mukâtil'den benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 135. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 292; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 23; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 414.

706 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 110.

٢٥٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ عُمَرَ بْنِ ذَرٍّ، أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} ثُمَّ قَالَ: لَوْ شَاءَ اللهُ أَنْ لَا يُعْصَى لَمْ يَخْلُقْ إِبْلِيسَ، وَقَدْ بَيَّنَ اللهُ ذَلِكَ فِي آيَةٍ مِنْ كِتَابِهِ عَقَلَهَا مَنْ عَقَلَهَا وَجَهِلَهَا مَنْ جَهِلَهَا، ثُمَّ قَالَ: {إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ} الْآيَةَ.

2562- Abdürrezzâk, Ömer b. Zerr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ömer b. Abdülazîz, ***"Cehenneme girecek olan kimse müstesna O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyemezsiniz"*** âyetlerini okuduktan sonra şöyle dedi: "Allah Teâlâ kendine isyan edilmemesini dilemiş olsaydı İblis'i yaratmazdı. Allah Teâlâ bunu kitabındaki bir âyette açıklamıştır. Onu anlayan anlamış, ondan cahil kalan da cahil kalmıştır." Sonra şu âyetleri okudu: ***"Muhakkak siz ve ibadet ettikleriniz, cehenneme girecek olan kimse müstesna O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyemezsiniz."***[707]

٢٥٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} قَالَ: لَا تَفْتِنُونَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ.

2563- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Muhakkak siz ve ibadet ettikleriniz, cehenneme girecek olan kimse müstesna O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyemezsiniz"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Cehenneme gireceklerden başkasını ayartıp saptıramazsınız."[708]

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

---

707 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 10; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 136. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Ömer b. Abdilazîz'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 292.

708 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 109. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 292; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 38; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 23.

164. (Melekler şöyle derler:) "Bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır. 165. Muhakkak biz saf saf dururuz. 166. Ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."

٢٥٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ} قَالَ: الْمَلَائِكَةُ.

2564- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak biz saf saf dururuz ve şüphesiz biz tesbih edenleriz"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunlar meleklerdir."[709]

٢٥٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنَّ مِنَ السَّمَوَاتِ لَسَمَاءً مَا مِنْهَا مَوْضِعُ شِبْرٍ، إِلَّا عَلَيْهَا جَبْهَةُ مَلَكٍ أَوْ قَدَمَاهُ قَائِمًا أَوْ سَاجِدًا. ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ {وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ، وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ}.

2565- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Ebu'd-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk şöyle demiştir: "Abdullah b. Mes'ûd, "Göklerde öyle bir gök vardır ki orada, kıyamda duran veya secde eden bir meleğin alnı veya iki ayağı değmeyen bir karış yer yoktur" dedi. Sonra da ***"Muhakkak biz saf saf dururuz ve şüphesiz biz tesbih edenleriz"*** âyetlerini okudu."[710]

---

709 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 39; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 416. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 302. Abdürrezzâk hadisi İbn Cüreyc'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 43. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 292.

710 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 112. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Saîd b. Mansûr, Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 293. Hâfız bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VI, 308. Kurtubî de hadisi Ebû Zer'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 137.

٢٥٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا} قَالَ: غَاضَبَ قَوْمَهُ وَلَمْ يُغَاضِبْ رَبَّهُ.

2566- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Zünnûn'u da (Yûnus'u da hatırla). O öfkeli bir halde gitmişti"***[711] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yûnus *aleyhisselâm* kavmine kızıp onları terk etti; Rabbine kızıp O'nu terk etmedi."[712]

٢٥٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الْمُنْذِرُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: أُمِرَ الْحُوتُ أَنْ لَا يَضُرَّهُ وَلَا يُكَلِّمَهُ، قَالَ {فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ} قَالَ: مِنَ الْعَابِدِينَ قَبْلَ ذَلِكَ فَذُكِرَ بِعِبَادَتِهِ، فَلَمَّا خَرَجَ مِنَ الْبَحْرِ نَامَ فَأَنْبَتَ اللهُ عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ، وَهِيَ الدُّبَّاءُ، فَأَظَلَّتْهُ فَبَلَغَتْ فِي يَوْمِهِ فَرَآهَا قَدْ أَظَلَّتْهُ وَرَأَى خُضْرَتَهَا فَأَعْجَبَتْهُ، ثُمَّ نَامَ فَاسْتَيْقَظَ، فَإِذَا هِيَ قَدْ يَبِسَتْ فَجَعَلَ يَتَحَزَّنُ عَلَيْهَا فَقِيلَ لَهُ: أَنْتَ الَّذِي لَمْ تَخْلُقْ وَلَمْ تَسْقِ، وَلَمْ تُنْبِتْ تَحْزَنُ عَلَيْهَا، وَأَنَا الَّذِي خَلَقْتُ مِائَةَ أَلْفٍ مِنَ النَّاسِ أَوْ يَزِيدُ، ثُمَّ رَحِمْتُهُمْ فَشَقَّ عَلَيْكَ.

2567- Abdürrezzâk > Münzir b. Nu'mân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, balığa Yûnus'a zarar vermemesini ve onu yaralamamasını emretti. Allah Teâlâ ***'Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı'***[713] âyetiyle onun âbidlerden olduğunu söyledi ve onun ibadetlerinden söz etti. Yûnus denizden çıkınca uyudu ve bu sırada Allah onun için kabak bitkisini bitirdi. O bitki, kendisine gölge yaptı ve o gün içinde olgunlaştı. Yûnus *aleyhisselâm* ağacın kendisini gölgelendirdiğini gördü. Yeşilliğini görünce beğendi. Sonra uyuyup uyandığında bitkinin kuruduğunu görüp ona üzülmeye başladı. Bunun üzerine kendisine ***'Yaratan da sen değilsin, sulayan da sen değilsin, bitiren de sen değilsin. Niye onun için üzülüyorsun? Yüz bin insanı veya daha fazlasını yaratan ben olduğum halde, onlara merhamet etmem sana ağır geliyor'*** denildi."[714]

---

711 Enbiyâ 21/87.

712 İbn Kesîr bu hadisi Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 192. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 333-334.

713 Sâffât 37/143.

714 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed ve Abd

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾

167. "Muhakkak" diyorlardı. 168. "Eğer bizde de öncekilere verilenlerden bir zikir (kitap) olsa idi. 169. Biz de elbette Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk."

٢٥٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ} قَالَ: قَوْلُ النَّاسِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ.

2568- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak diyorlardı ki: Eğer bizde de öncekilere verilenlerden bir zikir (kitap) olsa idi, biz de elbette Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bu, insanların sözüdür. Bilip tanıdıkları şey kendilerine gelince onu inkâr etmişlerdir."[715]

فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾

170. İşte şimdi onu inkâr ettiler. Yakında bileceklerdir. 171. And olsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir. 172. Muhakkak onlar, elbette onlar zafere ulaşacaklardır. 173. Ve muhakkak bizim ordumuz, elbette onlar üstün geleceklerdir. 174. Artık bir vakte kadar onlardan yüz

---

b. Humeyd'in Vehb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 291. Ahmed ise hadisi muhtasar olarak Sâlim b. el-Ca'd'dan rivayet etmiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 34.

715 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 113. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 294; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 24; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 415.

çevir. 175. Onların halini gör, onlar da göreceklerdir. 176. Acaba onlar azabımızı mı acele istiyorlar? 177. Onların yurtlarına inince o uyarılanların sabahı ne kötü olur!

٢٥٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ} قَالَ: لَمَّا أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، خَيْبَرَ فَوَجَدَهُمْ حِينَ خَرَجُوا إِلَى زَرْعِهِمْ مَعَهُمْ مَسَاحِيهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْهُ وَمَعَهُ الْجَيْشُ رَكَضُوا فَرَجَعُوا إِلَى حِصْنِهِمْ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ.

2569- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes, ***"Onların yurtlarına inince o uyarılanların sabahı ne kötü olur!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber'e geldiğinde Yahudileri yanlarında çapaları, kazmaları bulunduğu halde tarlalarına çıkarken buldu. Yahudiler, yanındaki ordusuyla birlikte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görünce kalelerine geri döndüler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: ***"Allahu ekber, harap oldu Hayber. Biz bir kavmin yurduna indiğimizde o uyarılanların sabahı ne kötü olur."***[716]

٢٥٧٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، يَقُولُ: صَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ بُكْرَةً، وَقَدْ خَرَجُوا بِالْمَسَاحِي، فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: مُحَمَّدٌ، وَالْخَمِيسُ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ فَقَالَ: اللهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ، قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ.

2570- Ma'mer > Eyyûb > İbn Sîrîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber'e sabah erkenden vardı. Bir süre sonra Yahudiler kazma ve çapalarıyla dışarı çıktılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görünce "Bu Muhammed ve ordusu" dediler. Bunun üzerine Peygamber

---

716 Buhârî, Kitâbu's-Salât, I, 479; Müslim, Kitâbu'l-Cihâd, III, 1427; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 39; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 140; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 25; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 184.

sallallahu aleyhi ve sellem elini kaldırıp şöyle dedi: ***"Allahu ekber, harap oldu Hayber. Biz bir kavmin yurduna indiğimizde o uyarılanların sabahı ne kötü olur."***[717]

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾

178. Artık bir zamana kadar onlardan yüz çevir. 179. Onların halini gör, onlar da göreceklerdir. 180. İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleyegeldiklerinden münezzehtir.

٢٥٧١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ} قَالَ: سَبَّحَ نَفْسَهُ إِذْ كُذِبَ عَلَيْهِ، قَالَ: {عَمَّا يَصِفُونَ} يَقُولُ: عَمَّا يُكَذِّبُونَ.

2571- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleyegeldiklerinden münezzehtir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ kendisi hakkında yalan uydurulduğu için kendisini ***'onların niteleyegeldiklerinden'*** yani onların yalanlarından tenzih etti."[718]

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

181. Gönderilmiş resûllere selâm olsun. 182. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.

---

717 Önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

718 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 116. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 294.

سُورَةُ ص

38. SÂD SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[719]

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Sâd. O çok şerefli Kur'ân'a and olsun.

٢٥٧٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ص} قَالَ: يَقُولُ: {ص} كَمَا تَقُولُ: تَلْقَ كَذَا.

2572- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sâd. O çok şerefli Kur'ân'a and olsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, '**صَ/sâd**' diyor, sen de söylediğin gibi öylece kabul et."[720]

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾

2. Aksine kâfirler (iddia ettiklerinin) aksine, bir gurur ve tefrika içindedirler. 3. Onlardan önce nice nesiller helâk ettik. Onlar da feryat ettiler. Hâlbuki artık kurtulma zamanı değildi.

---

719 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.
720 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 117-118.

٢٥٧٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ} قَالَ: نَادَوْا عَلَى غَيْرِ حِينَ النِّدَاءِ.

2573- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlardan önce nice nesiller helâk ettik. Onlar da feryat ettiler. Hâlbuki artık kurtulma zamanı değildi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar feryat edilmeyecek bir zamanda feryat ettiler."[721]

٢٥٧٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ: وَنَادَوْا، وَلَيْسَ بِحِينِ انْفِلَاتٍ.

2574- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Kaçıp kurtulma zamanı değilken feryat ettiler."[722]

٢٥٧٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَصْحَابِهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ رَجُلٍ، مِنْ بَنِي تَمِيمٍ أَنَّهُ سَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَا {وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ} قَالَ: بِحِينِ نَزْوٍ وَلَا فِرَارٍ. قَالَ: وَذَكَرَهُ إِسْرَائِيلُ، عَنْ إِسْحَاقَ، عَنِ التَّمِيمِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، مِثْلَهُ.

2575- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Arkadaşları > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Temîmoğulları'ndan bir kişi[723] şöyle demiştir: "İbn Abbâs'a ***"Hâlbuki artık kurtulma zamanı değildi"*** âyetinin anlamını sordum. "Sıçrayıp kurtulma ve kaçma zamanı değildi" dedi."[724]

---

721 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 296. Bu hadis İkrime, Saîd b. Cübeyr, Ebû Mâlik, Dahhâk, Zeyd b. Eslem ve Hasan'dan rivayet edilmiştir.

722 Bu hadis İbn Abbâs, Dahhâk, Süddî, İkrime, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Ebû Mâlik, Zeyd b. Eslem, Katâde ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 121; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 26; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 296.

723 Taberî'nin ifade ettiğine göre o, Erbede et-Temîmî'dir. Kûfelidir, tâbiîndir. Üçüncü tabakadandır. İclî onu sika olarak kabul etmiştir. İbn Hibbân da onu sıdk sahibi olarak görmüştür. Bk. *Takrîb*, I, 50.

724 Sevrî, *Tefsîr*, s. 256; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 121; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 145; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 26. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Tayâlisî, Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-

İsrâil > Ebû İshâk > Temîmî isnadıyla da İbn Abbâs'tan aynı söz rivayet edilmiştir.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ
مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾
مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾

4. Aralarından kendilerine bir korkutup uyarıcı geldi diye hayret ettiler ve kâfirler "Bu bir büyücü, bir yalancıdır" dediler. 5. "Acaba o bunca ilahı tek bir ilah mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir." 6. Onlardan ileri gelenler şöyle diyerek kalkıp gittiler: "Yürüyün ve ilahlarınıza bağlılıkta direnin. Şüphesiz ki bu istenen bir şeydir. 7. Biz bunu son dinde işitmedik. Bu ancak bir uydurmadır."

٢٥٧٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ} قَالَ: النَّصْرَانِيَّةُ، وَقَالَ قَتَادَةُ: هُوَ الدِّينُ الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ.

2576- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Biz bunu son dinde işitmedik. Bu ancak bir uydurmadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O (son) din Hıristiyanlıktır."[725]

Katâde şöyle demiştir: "O din, bizim mensubu olduğumuz dindir."[726]

Münzir ve Hâkim'in Temîmî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 296.

725 Hâfız bu hadisi Ma'mer > Kelbî tarîkiyle nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VI, 167. Bu hadis Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 127; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 297; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 152; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 385. Âlûsî şöyle demiştir: "Ahiretin tasviri itikada göredir. Çünkü onlar Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmiyorlar." Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIII, 167.

726 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 127. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 297. Begavî hadisi Mücâhid, Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, XV, 152; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 152; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 349; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 28; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 545; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIII, 168. Bu, onların

أَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

8. "Aramızdan bu Zikir (Kur'ân) ona mı indirildi?" Hayır, (aslında) onlar benim Zikrimden şüphededirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar. 9. Yoksa galip, çok bağışlayıcı Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır? 10. Yahut göklerle yerin ve aralarında olanların mülkü onların mıdır? O halde sebeplere yapışarak yükselsinler.

٢٥٧٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ} قَالَ: فِي أَبْوَابِ السَّمَاءِ.

2577- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut göklerle yerin ve aralarında olanların mülkü onların mıdır? O halde sebeplere yapışarak yükselsinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Semanın kapılarına (yükselsinler)."[727]

جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bi'setinden önce bilinen ehl-i kitabın tevhid davetini duymadıkları anlamına gelmektedir. Bu çok çirkin bir yalandır. Çünkü bu olay, Peygamber'in bi'setinden önceki en meşhur olaylardan biridir.

727 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 139. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 545. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 42; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 153; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 3860; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 28.

11. Onlar çeşitli gruplardan oluşmuş bir ordudur; işte şurada bozguna uğratılacaklardır. 12. Onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd ve kazıklar sahibi Firavun, yalanladılar. 13. Semûd, Lût kavmi ve Eyke ashâbı da. İşte bunlar da (peygamberlere karşı) birleşen topluluklardır. 14. Onların her biri resûlleri yalanladı. Bu sebeple azabım hak oldu. 15. Bunlar devenin iki sağımlığı kadar dahi gecikmesi olmayan bir çığlıktan başkasını beklemiyorlar.

٢٥٧٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَوَاقٍ} قَالَ: لَيْسَ لَهَا مَثْنَوِيَّةٌ.

2578- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunlar devenin iki sağımlığı kadar dahi gecikmesi olmayan bir çığlıktan başkasını beklemiyorlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Gecikmesi olmayan ile kastedilen,) geri dönüşü, tekrarı olmayacak bir sestir."[728]

٢٥٧٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ} قَالَ: هُوَ يَوْمُ بَدْرٍ أَخْبَرَهُمُ اللَّهُ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ.

2579- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar çeşitli gruplardan oluşmuş bir ordudur; işte şurada bozguna uğratılacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada Bedir gününü kastediyor. Allah onu gerçekleşmeden önce haber vermiştir."[729]

---

728 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 133; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 153. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan bu isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 545. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 297; Sevrî, *Tefsîr*, s. 256; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 377; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 29.

729 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 130; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 42; Hâfız, *el-Feth*, VI, 545.

﴿وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

16. Ve "Rabbimiz! Payımızı hesap gününden önce bize çabucak ver" dediler.

٢٥٨٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قِطَّنَا} قَالَ: قَضَاءَنَا.

2580- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ el-Horâsânî, ***"Rabbimiz! Payımızı hesap gününden önce bize çabucak ver"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hükmümüzü acele ver."[730]

٢٥٨١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: نَصِيبَنَا مِنَ الْعَذَابِ.

2581- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Azaptan payımızı acele ver."[731]

﴿اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾

17. Onların dediklerine sabret! Ve güçlü kulumuz Davud'u hatırla! Çünkü o, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.

٢٥٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَا الْأَيْدِ} قَالَ: ذَا الْقُوَّةِ فِي الْعِبَادَةِ.

2582- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların dediklerine sabret! Ve güçlü kulumuz Davud'u***

---

730 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Abd b. Humeyd ve Atâ'dan benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 297. Taberî şöyle demiştir: "Bu onların dünyada elde ettikleri hayır ve şer ile ilgili hak ettiklerini acilen talep etmeleridir." Bu bağlamda Dahhâk ve İsmâil b. Ebî Hâlid'in görüşleri vardır. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 29.

731 Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Süddî, Dahhâk ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 257; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 36; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 157; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 389; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 545; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 400; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 297.

hatırla! Çünkü o, Allah'a çok yönelen bir kimse idi" âyeti hakkında şöyle demiştir: "'ذا الأيد/***Ze'l-eydi,'*** ibadet konusunda güçlü ve dayanıklı anlamındadır."[732]

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾

18. Gerçekten biz dağları akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte tesbih eder halde onun emrine vermiştik. 19. Toplanıp gelen kuşları da. Hepsi O'na yönelmiştir.

٢٥٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ} قَالَ: مُطِيعٌ.

2583- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hepsi O'na yönelmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her biri itaat edip boyun eğmişti."[733]

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

20. Onun mülkünü de pekiştirdik. Ona hikmeti ve hakkı bâtıldan ayıran söz söyleme yeteneği verdik.

---

732 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 136; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 546. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 297; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 401; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 43; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 390.

733 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 138. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Katâde, Mâlik ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 44; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 161; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 30. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 299.

٢٥٨٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَفَصْلَ الْخِطَابِ} قَالَ: فَصْلُ الْقَضَاءِ.

2584- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun mülkünü de pekiştirdik. Ona hikmeti ve hakkı bâtıldan ayıran söz söyleme yeteneği verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kesin hüküm verme yeteneği verdik."[734]

وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُودَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾

21. Sana şu davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi. 22. Hani onlar Davud'un yanına girmişlerdi de o bunlardan korkmuştu. Onlar "Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda hak ile hükmet, zulmetme ve bizi doğru yola ilet" dediler. 23. "Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu vardır. Benim ise bir koyunum var. 'O koyununu bana ver' dedi ve söz söylemede beni yendi. Ben ona cevap veremedim." 24. "And olsun ki o, senin bir koyununu koyunlarına katmak istemekle sana zulmetmiş (oldu). Muhakkak ortakçıların çoğu birbirlerine haksızlık ederler. İman edip sâlih amel işleyenler

734 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 140. Bu hadis İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Hasan, Kelbî, Mukâtil, Mücâhid ve Ebû Abdirrahmân es-Sülemî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, IV, 357; Sevrî, *Tefsîr*, s. 217; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 37; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 162. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 300.

müstesna. Böyleleri ise ne de azdır!" Bunun üzerine Davud bizim kendisini imtihan ettiğimizi sandı ve Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı, tevbe edip Allah'a yöneldi.[735]

٢٥٨٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا} الْمِحْرَابَ قَالَ: جَزَّأَ دَاوُدُ الزَّمَنَ أَرْبَعَةَ أَجْزَاءٍ: فَيَوْمٌ لِنِسَائِهِ، وَيَوْمٌ لِقَضَائِهِ، وَيَوْمٌ يَخْلُو فِيهِ لِعِبَادَةِ رَبِّهِ، وَيَوْمٌ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ يَسْأَلُونَهُ، فَقَالَ يَوْمًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ: أَيُّكُمْ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَتَفَرَّغَ لِرَبِّهِ ولَا يَسْتَطِيعُ الشَّيْطَانُ مِنْهُ شَيْئًا؟ قَالُوا: لَا أَيُّنَا وَاللهِ، فَحَدَّثَ نَفْسَهُ أَنَّهُ يَسْتَطِيعُ ذَلِكَ، فَدَخَلَ مِحْرَابَهُ وَأَغْلَقَ أَبْوَابَهُ، فَقَامَ فصَلَّى فَجَاءَ طَائِرٌ فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ مُزَيَّنٌ كَأَحْسَنِ مَا يَكُونُ، فَوَقَعَ قَرِيبًا مِنْهُ فَنَظَرَ إِلَيْهِ وَأَعْجَبَهُ فَوَقَعَ فِي نَفْسِهِ مِنْهُ شَيْءٌ وَأَعْجَبَهُ، فَدَنَا مِنْهُ لِيَأْخُذَهُ فَضَرَبَ يَدَهُ عَلَيْهِ فَأَخْطَأَهُ فَوَقَعَ قَرِيبًا منه وَأَطْمَعَهُ أَنَّهُ سَيَأْخُذُهُ، فَفَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي الرَّابِعَةِ ضَرَبَ يَدَهُ عَلَيْهِ فَأَخْطَأَهُ فَوَقَعَ عَلَى سُورِ الْمِحْرَابِ، قَالَ: وَحَوْلَ الْمِحْرَابِ حَوْضٌ يَغْتَسِلُ فِيهِ النِّسَاءُ، نِسَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَحْسِبُهُ قَالَ - الْحُيَّضُ - قَالَ: فَضَرَبَ يَدَهُ عَلَيْهِ وَهُوَ عَلَى سُورِ الْمِحْرَابِ فَأَخْطَأَهُ، وَهَبَطَ الطَّائِرُ فَأَشْرَفَ فَإِذَا هُوَ بِامْرَأَةٍ تَغْتَسِلُ فَنَفَضَتْ شَعْرَهَا فَغَطَّى جَسَدَهَا فَوَقَعَ فِي نَفْسِهِ مِنْهَا مَا شَغَلَهُ، عَنْ صَلَاتِهِ فَنَزَلَ مِنْ مِحْرَابِهِ وَلَبِسَتِ الْمَرْأَةُ ثِيَابَهَا وَخَرَجَتْ إِلَى بَيْتِهَا، فَخَرَجَ حَتَّى عَرَفَ بَيْتَهَا فَسَأَلَهَا: مَنْ أَنْتِ؟ فَأَخْبَرَتْهُ، فَقَالَ: هَلْ لَكِ زَوْجٌ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: أَيْنَ هُوَ؟ قَالَتْ: فِي بَعْثِ كَذَا وَكَذَا، وَجُنْدِ كَذَا وَكَذَا، فَرَجَعَ وَكَتَبَ إِلَى عَامِلِهِ إِذَا جَاءَكَ كِتَابِي هَذَا فَاجْعَلْ فُلَانًا فِي أَوَّلِ الْخَيْلِ الَّتِي تَلِي الْعَدُوَّ، قَالَ فَقَدِمَ فِي فَوَارِسَ فِي عَادِيَةِ الْخَيْلِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ، قَالَ: فَبَيْنَا دَاوُدُ فِي الْمِحْرَابِ تَسَوَّرَ عَلَيْهِ مَلَكَانِ فَأَفْزَعَاهُ وَرَاعَاهُ، فَقَالَا: {لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ} حَتَّى بَلَغَ {وَلَا تُشْطِطْ} أَيْ: لَا تَجُرْ {وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ} حَتَّى بَلَغَ {فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا} يَقُولُ: أَعْطِنِيهَا {وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ} يَقُولُ: قَهَرَنِي فِي الْخُصُومَةِ، قَالَ: لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ حَتَّى بَلَغَ {وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ} قَالَ: عَلِمَ دَاوُدُ أَنَّهُ هُوَ الْمَعْنِيُّ بِذَلِكَ {وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ}.

---

735 Bu âyet, secde âyetidir.

2585- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Amr b. Ubeyd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Sana şu davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Davud, zamanını dörde böldü. Bir gününü hanımlarına, bir gününü yalnız başına Rabbine ibadete, bir gününü İsrâiloğulları'nın davalarına bakmaya ve bir gününü de İsrâiloğulları'nın soru sormasına ayırdı. Bir gün "Hanginiz kendini tamamen Rabbine ibadete verir ve şeytan kendisinden hiçbir şey koparamaz?" diye sorunca içinden buna gücünün yeteceğini geçirdi. Mâbede girip kapıları kapattı ve kalkıp namaz kılmaya başladı. O sırada mümkün olan en güzel şekilde süslenmiş bir kuş yakınına kondu. Ona bakınca hoşuna gitti. Onu beğendi ve sevgisi içine düştü. Bu nedenle yakalamak için ona yaklaştı. Elini üzerine attı fakat tutamadı. Kuş, yakınına kondu ve Davud *aleyhisselâm*'ı kendini yakalamaya hırslandırdı. Davud *aleyhisselâm* bunu üç defa yaptı. Dördüncü defa elini kuşa uzattı fakat başarısız oldu. Kuş da mâbedin duvarına kondu. Mâbedin çevresinde İsrâiloğulları'nın kadınlarının yıkandığı bir havuz vardı. -"Hayızlı kadınların" dediğini zannediyorum.- Kuş mâbedin duvarının üzerindeyken Davud *aleyhisselâm* tekrar yakalamaya çalıştıysa da yine başarısız oldu. Kuş yere inince Davud *aleyhisselâm* aşağıya baktı. Bu sırada yıkanmakta olan bir kadın gördü. Kadın saçlarını salıp bedenini örttü. Bunun üzerine Davud *aleyhisselâm*'ın içine onun aşkı düşüp kendisini namaz kılmaktan alıkoydu. Davud *aleyhisselâm* mâbedinden aşağı inerken kadın da elbiselerini giyip evine gitti. Davud *aleyhisselâm* da gidip kadının evini öğrendi. Kadına "Sen kimsin?" diye sorunca kadın durumunu bildirdi. Davud *aleyhisselâm*, kadına "Kocan var mı?" diye sorunca kadın "Evet "dedi. "O nerede?" deyince kadın, "Falan orduda falan birlikte" dedi. Bunun üzerine Davud *aleyhisselâm* geri dönüp valisine şu mektubu yazdı: "Bu mektubum sana gelince falanı düşmana yakın olan ilk süvari birliğine tayin et." Adam süvarilerin içinde düşmana ilk önce hamle yapan yayaların önüne geçirildi, savaştı ve öldürüldü. Davud *aleyhisselâm* mâbeddeyken, iki melek duvardan tırmanarak yanına girdiler. Dolayısıyla onu korkutup ürküttüler ve Davud *aleyhisselâm*'a şöyle dediler: ***"Hani onlar Davud'un yanına girmişlerdi de o bunlardan korkmuştu. Onlar 'Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda hak ile hükmet, zulmetme ve bizi doğru yola ilet' dediler. 'Bu benim kardeşimdir. Onun doksan***

dokuz koyunu vardır. Benim ise bir koyunum var. 'O koyununu bana ver' dedi ve söz söylemede beni yendi. Ben ona cevap veremedim.' 'And olsun ki o, senin bir koyununu koyunlarına katmak istemekle sana zulmetmiş (oldu). Muhakkak ortakçıların çoğu birbirlerine haksızlık ederler. İman edip sâlih amel işleyenler müstesna. Böyleleri ise ne de azdır!' Bunun üzerine Davud bizim kendisini imtihan ettiğimizi sandı ve Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı, tevbe edip Allah'a yöneldi." "وَلَا تُشْطِطْ/***Velâ tüşdid,"*** zulüm ve haksızlık etmek demektir. "أَكْفِلْنِيهَا/***Ekfilnîhâ,"*** onları bana ver demektir. "وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ/ ***Ve azzenî fi'l-hitâb,"*** bana üstün gelerek bana zulmetti anlamına gelir. "وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ/***Ve zanna Davudu ennemâ fetennâhu"*** ise Davud, bununla kendisinin kastedildiğini anladı demektir."[736]

٢٥٨٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: {وَأَنَابَ} أَيْ: تَابَ.

2586- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "وَاَنَابَ/***ve enâbe"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tevbe etti anlamındadır."[737]

---

736 Hakîm et-Tirmizî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl*, s. 188; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 148-149. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 301. Bu hadis İbn Abbâs, Süddî ve Ka'b'dan rivayet edilmiştir. Hasan'dan yapılan bu rivayet maktûdur. Bu hadis benzer şekilde merfû olarak da rivayet edilmiştir. Süyûtî merfû olan bu hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hakîm et-Tirmizî'ye isnad etmiştir. Taberî ve İbn Ebî Hâtim hadisi zayıf isnadla Enes'ten rivayet etmişlerdir. Begavî hadisi Sa'lebî tarîkiyle rivayet etmiştir ve isnadında İbn Lehîa ve Yezîd er-Rakâşî vardır. Onların her ikisi de zayıftır. Bk. *et-Tehzîb*, XI, 309. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Müfessirler burada bir kıssa zikrettiler ancak bu kıssanın çoğu İsrailiyattan alınmıştır. İbn Ebî Hâtim burada bir hadis zikretti ve bu hadisin isnadı sahih değildir. Çünkü bu hadis Yezîd er-Rakâşî > Enes tarîkiyle rivayet edilmiştir. Yezîd her ne kadar sâlih biri olsa da o, hadis imamlarının nezdinde zayıf bir ravidir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 31.

737 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 311; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 146; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 52.

﴿فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾

25. Sonra bu tutumundan dolayı onu bağışladık. Kuşkusuz yanımızda onun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır.

٢٥٨٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: عَلِمَ أَنَّهُ هُوَ الْمَعْنِيُّ بِذَلِكَ؛ فَسَجَدَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَّا لِصَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ، قَالَ: وَلَمْ يَذُقْ طَعَامًا وَلَا شَرَابًا حَتَّى أَوْحَى اللَّهُ أَنِ ارْفَعْ رَأْسَكَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ، قَالَ: يَا رَبِّ إِنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكَ لَسْتَ بِتَارِكِي حَتَّى تَأْخُذَ لِعَبْدِكَ مِنِّي، قَالَ: إِنِّي أَسْتَوْهِبُكَ مِنْ عَبْدِي فَيَهَبُكَ لِي، وَأَجْزِيهِ عَلَى ذَلِكَ أَفْضَلَ الْجَزَاءِ، قَالَ: الْآنَ عَلِمْتُ يَا رَبِّ أَنَّكَ قَدْ غَفَرْتَ لِي، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ}.

2587- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: Davud onunla kendisinin kastedildiğini anlayınca secdeye gidip farz namazlar dışında kırk gece başını secdeden kaldırmadı. Hiçbir yiyecek yemedi ve hiçbir içecek içmedi. Sonunda Allah Teâlâ kendisine vahyederek ***"Başını kaldır, seni bağışladım"*** buyurdu. Davud, "Ey Rabbim! Senin kulunun kısasını benden almadan beni bırakmayacağını biliyordum" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***"Ben, kulumdan kanının bedelini benim için sana hibe etmesini isteyeceğim, o da benim için bağışlayacak. Ben de onu buna karşılık en güzel mükâfatla ödüllendireceğim"*** buyurdu. Davud, "Ey Rabbim! İşte şimdi beni bağışladığını anladım" dedi. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: ***"Sonra bu tutumundan dolayı onu bağışladık. Kuşkusuz yanımızda onun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır."***[738]

يَادَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا

---

738 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 301.

بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾
أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ
نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ
وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ
أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ
إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾

26. "Ey Davud! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet, sakın hevaya uyma! O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unuttukları için çok çetin bir azap vardır. 27. Biz göğü, yeri ve onların aralarında olanları boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı vay o kâfirlerin haline! 28. İman edip sâlih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız? 29. (Bu,) âyetlerini düşünsünler, tam akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir Kitap'tır. 30. Ve Biz Davud'a Süleymân'ı lütfettik. O ne güzel kuldu! Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi. 31. Hani ona öğleden sonra bir ayağını tırnağı üzerine dikip üç ayağı üzere duran hızlı koşan atlar sunulmuştu. 32. Ve demişti ki: "Ben ancak hayır (mal) sevgisi ile meşgul iken Rabbimi anmaktan uzak kaldım." Nihayet güneş batınca.

٢٥٨٨ – أنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ: {الصَّافِنَاتِ الْجِيَادِ} وَقَالَ الصَّافِنَاتِ الْخَيْلُ إِذَا أُصْفِنَّ قِيَامًا، عَقَرَهَا: قَطَعَ أَعْنَاقَهَا وَسُوقَهَا، وَقَوْلُهُ: {أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي} يَقُولُ: الْخَيْرُ: الْمَالُ وَالْخَيْلُ مِنَ الْمَالِ، يَقُولُ: فَشَغَلَتْهُ الْخَيْلُ عَنِ الصَّلَاةِ.

2588- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, Kelbî ve Katâde, ***"Hani ona öğleden sonra bir ayağını tırnağı***

üzerine dikip üç ayağı üzere duran hızlı koşan atlar sunulmuştu. Ve demişti ki: Ben ancak hayır (mal) sevgisi ile meşgul iken Rabbimi anmaktan uzak kaldım" âyetleri hakkında şöyle demiştir: "'الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ/ ***es-Sâfinâtü'l-ciyâd,'*** ayakta duran atların boyunlarına dürtülerek sürülmesidir. Onları boğazladı, yani başlarını ve ayaklarını kesti. 'حُبَّ الْخَيْرِ/ Hubbe'l-hayr', mal sevgisi demektir. Zira atlar da maldır. Bu âyet, atların onu namaz kılmaktan alıkoyduğunu söylemektedir."[739]

٢٥٨٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: مَا زَادَ دَاوُدُ عَلَى أَنْ قَالَ: {أَكْفِلْنِيهَا} أَيِ انْزِلْ لِي عَنْهَا.

2589- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Müslim > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah (b. Mes'ûd) şöyle demiştir: "Davud *aleyhisselâm*, 'أَكْفِلْنِيهَا/onları bana ver' sözüne başka bir şey ilave etmedi. Yani 'Benim için onları bırak' demedi."[740]

٢٥٩٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَا زَادَ دَاوُدُ عَلَى أَنْ قَالَ {أَكْفِلْنِيهَا} أَيْ: تَحَوَّلْ لِي عَنْهَا.

2590- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdurrahmân b. Abdullah > Minhâl b. Amr > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Davud *aleyhisselâm*, 'أَكْفِلْنِيهَا/onları bana ver' sözüne başka bir şey ilave etmedi. Yani 'Benim için onlardan vazgeç' demedi."[741]

---

739 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 98. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan, Katâde ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 55; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 193. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Hasan ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 309. Bu en meşhur rivayettir ve müfessirler bu rivayet konusunda ittifak hâlindedirler.

740 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 144. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Ahmed ve Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 303.

741 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 144. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 303; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 175; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 34.

رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾

33. "Onları bana getirin" (dedi), boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamaya başladı. (Atların ayaklarını ve boyunlarını kesmeye başladı). 34. And olsun biz, Süleymân'ı imtihan ettik. Bu sebeple tahtı üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o (bize) yöneldi.

٢٥٩١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ} قَالَ: كَانَ عَلَى كُرْسِيِّهِ شَيْطَانٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً حَتَّى رَدَّ اللهُ عَلَيْهِ مُلْكَهُ.

2591- Ma'mer, Katâde'nin ***"And olsun biz, Süleymân'ı imtihan ettik. Bu sebeple tahtı üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o (bize) yöneldi"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Tahtının üzerinde kırk gece boyunca şeytan vardı. Sonunda Allah tahtını ona geri verdi."[742]

٢٥٩٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: لَمْ يُسَلَّطْ عَلَى نِسَائِهِ.

2592- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Eşlerine hâkim kılınmadı."[743]

---

742 Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 158; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 46. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Hakîm et-Tirmizî ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 309; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 199; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 60.

743 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 157; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 58. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Hakîm et-Tirmizî'nin Ali b. Zeyd > Saîd b. el-Müseyyeb tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 312.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ
مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

35. Dedi ki: "Rabbim! Bana mağfiret et ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir mülk ver bana! Çünkü sen bol bol ihsan edensin."

٢٥٩٣ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: إِنَّ سُلَيْمَانَ قَالَ لِلشَّيَاطِينِ: إِنِّي قَدْ أُمِرْتُ أَنْ أَبْنِيَ مَسْجِدًا يَعْنِي مَسْجِدَ بَيْتَ الْمَقْدِسِ لَا أَسْمَعُ فِيهِ صَوْتَ مِنْقَارٍ وَلَا مِيشَارٍ، فَقَالَتْ لَهُ الشَّيَاطِينُ: إِنَّ فِي الْبَحْرِ شَيْطَانًا فَلَعَلَّكَ إِنْ قَدَرْتَ عَلَيْهِ أَنْ يُخْبِرُكَ بِذَلِكَ، وَكَانَ ذَلِكَ الشَّيْطَانُ يَرِدُ كُلَّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ عَيْنًا يَشْرَبُ مِنْهَا، فَعَمَدَتِ الشَّيَاطِينُ إِلَى تِلْكَ الْعَيْنِ فَنَزَحَتْهَا، ثُمَّ مَلَأَتْهَا خَمْرًا، فَجَاءَ ذَلِكَ الشَّيْطَانُ فَقَالَ إِنَّكِ لَطَيِّبَةُ الرِّيحِ وَلَكِنَّكِ تُسَفِّهِينَ الْحَلِيمَ، وَتَزِيدِينَ السَّفِيهَ سَفَهًا، ثُمَّ ذَهَبَ فَلَمْ يَشْرَبْ ثُمَّ أَدْرَكَهُ الْعَطَشُ، فَرَجَعَ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ إِنَّهُ كَرَعَ فَشَرِبَ فَسَكِرَ فَأَخَذُوهُ فَجَاءُوا بِهِ إِلَى سُلَيْمَانَ، فَأَرَاهُ سُلَيْمَانُ خَاتَمَهُ فَلَمَّا رَآهُ ذَلَّ لَهُ، وَكَانَ مُلْكُ سُلَيْمَانَ فِي خَاتَمِهِ، فَقَالَ سُلَيْمَانُ: إِنِّي قَدْ أُمِرْتُ أَنْ أَبْنِيَ مَسْجِدًا فَلَا أَسْمَعُ فِيهِ صَوْتَ مِنْقَارٍ وَلَا مِيشَارٍ، فَأَمَرَ الشَّيَاطِينَ بِزُجَاجَةٍ فَصُنِعَتْ لَهُ، ثُمَّ وَضِعَتْ عَلَى بَيْضِ الْهُدْهُدِ، فَجَاءَ الْهُدْهُدُ لِيَرْبُضَ عَلَى بَيْضِهِ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ، فَذَهَبَ فَقَالَ الشَّيْطَانُ: انْظُرُوا مَا يَأْتِي بِهِ الْهُدْهُدُ فَخُذُوهُ، فَجَاءَ بِالْمَاسِ فَوَضَعَهُ عَلَى الزُّجَاجَةِ فَفَلَقَهَا، فَأَخَذُوا الْمَاسَ فَجَعَلُوا يَقْطَعُونَ بِهِ الْحِجَارَةَ قَطْعًا حَتَّى بَنَى بَيْتَ الْمَقْدِسِ، قَالَ فَانْطَلَقَ سُلَيْمَانُ يَوْمًا إِلَى الْحَمَّامِ وَكَانَ قَدْ قَارَفَ بَعْضَ نِسَائِهِ فِي بَعْضِ الْمَاءِ ثُمَّ قَالَ مَعْمَرٌ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ حَائِضًا، فَدَخَلَ الْحَمَّامَ فَوَضَعَ خَاتَمَهُ وَمَعَهُ ذَلِكَ الشَّيْطَانُ، فَلَمَّا دَخَلَ أَخَذَ ذَلِكَ الشَّيْطَانُ خَاتَمَهُ فَأَلْقَاهُ فِي الْبَحْرِ وَأُلْقِيَ عَلَى الشَّيْطَانِ شَبَهُ سُلَيْمَانَ فَخَرَجَ سُلَيْمَانُ، وَقَدْ ذَهَبَ مُلْكُهُ، وَكَانَ الشَّيْطَانُ يَجْلِسُ عَلَى سَرِيرِ سُلَيْمَانَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا فَاسْتَنْكَرَهُ صَحَابَةُ سُلَيْمَانَ، وَقَالُوا: لَقَدِ افْتُتِنَ سُلَيْمَانُ مِنْ تَهَاوُنِهِ بِالصَّلَاةِ، وَكَانَ ذَلِكَ الشَّيْطَانُ يَتَهَاوَنُ بِالصَّلَاةِ وَبِأَشْيَاءَ مِنْ أَمْرِ الدِّينِ، وَمِنَ الَّذِينَ كَانُوا مَعَهُ مِنْ صَحَابَةِ سُلَيْمَانَ رَجُلٌ يُشَبَّهُ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فِي الْجَلَدِ وَالْقُوَّةِ، فَقَالَ: إِنِّي

سَائِلُهُ لَكُمْ، فَجَاءَ يَوْمًا فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ مَا تَقُولُ فِي أَحَدِنَا يُصِيبُ مِنَ امْرَأَتِهِ فِي اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ، ثُمَّ يَنَامُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ لَا يَغْتَسِلُ وَلَا يُصَلِّي هَلْ تَرَى عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ بَأْسًا؟ قَالَ: لَا بَأْسَ عَلَيْهِ، فَرَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: قَدِ افْتُتِنَ سُلَيْمَانُ، قَالَ: فَبَيْنَمَا سُلَيْمَانُ ذَاهِبٌ فِي الْأَرْضِ إِذْ أَوَى إِلَى امْرَأَةٍ فَصَنَعَتْ لَهُ حُوتًا، أَوْ قَالَ فَجَاءَتْهُ بِحُوتٍ فَشَقَّتْ بَطْنَهُ فَرَأَى سُلَيْمَانُ خَاتَمَهُ فِي بَطْنِ الْحُوتِ فَعَرَفَهُ، فَأَخَذَهُ فَلَبِسَهُ فَسَجَدَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ لَقِيَهُ مِنْ طَيْرٍ، أَوْ دَابَّةٍ، أَوْ شَيْءٍ فَرَدَّ اللهُ إِلَيْهِ مُلْكَهُ، فَقَالَ عِنْدَ ذَلِكَ: {رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي} قَالَ قَتَادَةُ: يَقُولُ لَا تَسْلُبْنِيهِ مَرَّةً أُخْرَى.

2593- Ma‘mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Süleymân *aleyhisselâm*, şeytanlara şöyle dedi: "Bana bir mâbed -Beytü'l-Makdis'i kastediyor- inşa etmem emredildi ve 'Orada hiç bir demir keski ve testere sesi duymayacağım' denildi." Bunun üzerine şeytanlar, "Denizde bir şeytan var. Onu ele geçirebilirsen o sana bunu bildirir" dediler. Süleymân o şeytanın getirilmesini istedi. O şeytan, yedi günde bir kere bir kaynağa su içmeye gelirdi. Şeytanlar o kaynağa gidip suyunu boşalttılar ve yerine içki doldurdular. O şeytan kaynağa gelince "Şüphesiz senin kokun hoş. Ama sen, halîm selîm kimseyi aptallaştırıp küçük düşürürsün, ahmağın da aptallığını artırırsın" dedi. Sonra ondan içmeden dönüp gitti. Nihayet çok susayınca tekrar kaynağa geldi. O sözleri üç defa söyleyip ağzıyla kaynaktan aldı ve içti. Sarhoş olunca onu yakalayıp Süleymân'ın yanına getirdiler. Süleymân ona mührünü gösterince ona boyun eğip itaat etti. Süleymân'ın hükümranlığı yüzüğündeydi. Akabinde Süleymân şöyle dedi: "Bana bir mâbed -Beytü'l-Makdis'i kastediyor- inşa etmem emredildi ve 'Orada hiçbir demir keski ve testere sesi duymayacağım' denildi."

Süleymân *aleyhisselâm*, şeytanlara cam üretmelerini emredince onun için imal edip Hüdhüd'ün yumurtasının üzerine koydular. Hüdhüd, yumurtalarının üzerine basmak için geldiğinde yumurtalarının yanına giremeyip gitti. Bunun üzerine o şeytan, "Hüdhüd'ün getireceği şeye iyi bakın ve onu hemen alın" dedi. Gidip bir elmas getirdi, şişenin üzerine koyarak elmasla şişeyi kesti. Hemen o elması aldılar ve onunla taşları kesmeye başladılar. Sonunda Beytü'l-Makdis inşa

edildi. Süleymân *aleyhisselâm* bir gün hamama gitti. Suda bir hanımıyla hata yapmıştı." -Ma'mer şöyle demiştir: "Ben, sadece 'hayızlı iken' olduğunu biliyorum."- Süleymân *aleyhisselâm* o şeytanla birlikte hamama girip yüzüğünü çıkardı. Suya girince o şeytan, yüzüğünü alıp denize attı. O şeytan, Süleymân *aleyhisselâm*'ın suretine büründü. Süleymân *aleyhisselâm* hükümdarlığı gitmiş olarak hamamdan çıktı. O şeytan, kırk gün Süleymân *aleyhisselâm*'ın tahtında oturdu. Ancak Süleymân *aleyhisselâm*'ın dostları, bunu çirkin görüp kabullenmediler ve "Namazı ihmal ettiğinden dolayı Süleymân'ın aklı başından gitmiş" dediler. O şeytan, namazı ve insanların işlerini önemsemiyordu. Onun yanında Süleymân *aleyhisselâm*'ın dostlarından güç, kuvvet ve dayanıklıkta Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a benzeyen bir adam vardı. "Ben ona (Süleymân gibi görünen şeytana) bir soru soracağım" dedi. Bir gün Süleymân'ın yanına gelip ona "Ey Allah'ın Peygamberi! Soğuk bir gecede eşiyle ilişkiye giren sonra yıkanmadan ve namaz kılmadan güneş doğuncaya kadar uyuyan biri hakkında ne dersin? Bu konuda onun için bir sakınca görüyor musun?" dedi. Süleymân *aleyhisselâm* "Onun için bir vebal yoktur" deyince hemen dostlarının yanına döndü ve "Süleymân *aleyhisselâm*'ın aklı başından alınmış" dedi. Süleymân *aleyhisselâm* bölgede giderken bir kadının yanına sığındı, kadın da ona balık sundu -veya "Ona balık getirdi" dedi.- Süleymân *aleyhisselâm* balığın karnını açınca balığın karnında yüzüğünü görüp tanıdı. Hemen yüzüğü alıp taktı. Bunun üzerine kuş, hayvan ve nesne türünden karşılaştığı her şey, onun önünde eğildi. Allah da hükümdarlığını ona geri verdi. Süleymân *aleyhisselâm*, yüzüğü tekrar alamasınlar diye şöyle dedi: ***"Rabbim! Bana mağfiret et ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir mülk ver bana! Çünkü sen bol bol ihsan edensin."***[744]

---

744 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 157-158; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 36. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 310. Âlimlerden bazıları Abdürrezzâk'ın zikrettiği bu kıssayı kabul etmemişlerdir. Ancak Taberî, Ebû Hâtim, Sa'lebî, Begavî ve Süyûtî gibi müfessirler bu kıssayı eleştirmeden, sahih ve zayıf şeklinde ayrım yapmadan rivayet etmişlerdir.

٢٥٩٤ - قال عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: فَحِينَئِذٍ سُخِّرَتْ لَهُ الشَّيَاطِينُ وَالرِّيَاحُ.

2594- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "O zaman şeytanlar ve rüzgâr onun emrine verildi."[745]

٢٥٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: هِيَ صَلَاةُ الْعَصْرِ الَّتِي شُغِلَ عَنْهَا سُلَيْمَانُ.

2595- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Hâris isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Süleymân *aleyhisselâm*'ın ihmal ettiği namaz, ikindi namazıydı."[746]

٢٥٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ فُرَاتٍ الْقَزَّازِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَرْبَعُ آيَاتٍ فِي كِتَابِ اللهِ لَمْ أَدْرِ مَا هُنَّ حَتَّى سَأَلْتُ عَنْهُنَّ كَعْبَ الْأَحْبَارِ: قَوْمُ تُبَّعٍ فِي الْقُرْآنِ وَلَمْ يُذْكَرْ تُبَّعٌ، قَالَ: إِنَّ تُبَّعًا كَانَ مَلِكًا وَكَانَ قَوْمُهُ كُهَّانًا، وَكَانَ فِي قَوْمِهِ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَكَانَ الْكُهَّانُ يَبْغُونَ عَلَى أَهْلِ الْكِتَابِ، وَيَقْتُلُونَ تَابِعَتَهُمْ، فَقَالَ أَصْحَابُ الْكِتَابِ لِتُبَّعٍ: إِنَّهُمْ يَكْذِبُونَ عَلَيْنَا، قَالَ: فَإِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَقَرِّبُوا قُرْبَانًا فَأَيُّكُمْ كَانَ أَفْضَلَ أَكَلَتِ النَّارُ قُرْبَانَهُ، قَالَ: فَقَرَّبَ أَهْلُ الْكِتَابِ وَالْكُهَّانُ، فَنَزَلَتْ نَارٌ مِنَ السَّمَاءِ فَأَكَلَتْ قُرْبَانَ أَهْلِ الْكِتَابِ، قَالَ: فَتَبِعَهُمْ تُبَّعٌ فَأَسْلَمَ، فَلِهَذَا ذَكَرَ اللهُ قَوْمَهُ فِي الْقُرْآنِ وَلَمْ يَذْكُرْهُ، وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللهِ {وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ} قَالَ: شَيْطَانٌ أَخَذَ خَاتَمَ سُلَيْمَانَ الَّذِي فِيهِ مُلْكُهُ فَقَذَفَ بِهِ فِي الْبَحْرِ فَوَقَعَ فِي بَطْنِ سَمَكَةٍ، فَانْطَلَقَ سُلَيْمَانُ يَطُوفُ إِذْ تُصُدِّقَ عَلَيْهِ بِتِلْكَ السَّمَكَةِ، فَاشْتَرَاهَا فَأَكَلَهَا، فَإِذَا فِيهَا خَاتَمُهُ فَرَجَعَ إِلَيْهِ مُلْكُهُ.

2596- Abdürrezzâk > İsrâil > Furât el-Kazzâz > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ka'bu'l-Ahbâr'a

---

745 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İbn Cüreyc'den benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 314.

746 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 155; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 196; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 33. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Ali'den rivayet ettiklerini belirtmiştir.

sormadan önce Allah'ın Kitabı'ndaki dört âyetin ne mânaya geldiğini bilmiyordum: Tübba' kavmi Kur'ân'da vardır, ancak Tübba' zikredilmemiştir. Ka'bu'l-Ahbâr bu konuda şöyle dedi: "Tübba', bir kraldı ve kavmi kâhinlerden oluşuyordu. Kavmi arasında kitap ehli olanlar da vardı ve kâhinler, kitab ehlinden olanlara saldırıp onlara tâbi olanları öldürüyorlardı. Kitab ehli, Tübba'a 'Onlar (kâhinler, kehanette bulundukları şeylerde) bize yalan söylüyorlar' deyince, Tübba', 'Eğer doğru söylüyorsanız bir kurban takdim edin. Hanginiz doğru söylüyorsa, ateş onun kurbanını yer' dedi. Kâhinler ve kitap ehli kurban takdim edince ateş gökten inip kitap ehlinin kurbanını yedi. Bunun üzerine Tübba', kitap ehline tâbi olup Müslüman oldu. Bu sebeple Allah Teâlâ Kur'ân'da onun kavmini zikretmiş fakat kendisinden bahsetmemiştir."

Yine Ka'b'a ***"And olsun biz, Süleymân'ı imtihan ettik. Bu sebeple tahtı üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o (bize) yöneldi"*** âyetini sordum. Ka'b şöyle dedi: "Şeytan, Süleymân'ın hükümdarlığı demek olan yüzüğü alıp denize attı ve yüzük bir balığın karnına düştü. Süleymân gezerken o balık kendisine bağışlandı. Süleymân balığı satın alıp yiyince yüzüğünü balığın içinde buldu ve hükümdarlığı kendisine geri döndü."[747]

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾

36. Biz de emri ile istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik.

٢٥٩٧ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ} قَالَ: حَيْثُ أَرَادَ.

2597- Ma'mer, Katâde'nin ***"Biz de emri ile istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'حَيْثُ أَصَابَ/***Haysü esâbe***' ifadesi istediği yere anlamına gelir."[748]

---

747 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 310.

748 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 161; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 60; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 206; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 38; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 192; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1618. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-*

٢٥٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أَخْبَرَنَا ابْنُ التَّيْمِيِّ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ} قَالَ: لَيْسَتْ بِالْعَاصِفَةِ الشَّدِيدَةِ، وَلَا بِالْهَيِّنَةِ اللَّيِّنَةِ رُخَاءٌ بَيْنَ ذَلِكَ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّ الرُّخَاءَ اللَّيِّنَةُ.

2598- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Kurre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Biz de emri ile istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ne şiddetli fırtına şeklinde ne de hafif sakin şekilde. ***'رُخَاء/Ruhâen,'*** bu ikisinin arası bir şekilde demektir."[749]

Ma'mer şöyle demiştir: "***'رُخَاء/Ruhâen,'*** bana bildirildiğine göre hafif, sakin, yumuşak bir şekilde demektir."[750]

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾

37. Ve şeytanları, her bina ustasını ve dalgıçlarını da (emrine verdik). 38. Zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de. 39. İşte bu, bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut.

٢٥٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَوْ غَيْرِهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَذَا عَطَاؤُنَا} قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ: أُوتِينَا مِمَّا أُوتِيَ النَّاسُ ومِمَّا لَمْ يُؤْتَوْا، وَعَلِمْنَا مَا عَلِمَ النَّاسُ وَمَا لَمْ يَعْلَمُوا فَلَمْ نَرَ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَالْقَصْدِ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَكَلِمَةِ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ.

2599- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid ve başkaları, ***"İşte bu, bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir:

Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 314.

749 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 314.

750 Sevrî, *Tefsîr*, s. 258; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 160; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 205; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 379; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 314.

"İnsanlara verilenlerden ve verilmeyenlerden bize verildi. İnsanlara öğretilenler ve öğretilmeyenler bize öğretildi. Açıkta ve gizlilikte Allah'tan korkmaktan, fakr ve kanaate yönelmekten, öfke ve rıza hallerinde hakkı söylemekten daha üstün bir şey görmedik."[751]

٢٦٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ مُرَّةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ} قَالَ: الزَّمْهَرِيرُ.

2600- Abdürrezzâk > Sevrî > Süddî > Kurre isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Buna benzer daha türlü türlü başkaları (başka azaplar) da vardır"***[752] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şiddetli soğuklar (vardır)."[753]

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ
إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾
ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

40. Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır. 41. Kulumuz Eyyûb'u da hatırla! Hani o, Rabbine "Şeytan bana yorgunluk ve azapla dokundu" diye seslenmişti. 42. (Allah dedi ki:) Ayağını yere vur! Bu hem yıkanacak hem içilecek soğuk bir sudur.

٢٦٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ارْكُضْ بِرِجْلِكَ} قَالَ: الضُّرُّ فِي الْجَسَدِ وَعَذَابٌ فِي الْمَالِ، قَالَ: فَلَبِثَ بِذَلِكَ سَبْعَ سِنِينَ وَأَشْهُرًا، عَلَى كُنَاسَةٍ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ تَخْلِفُ الدَّوَابُّ فِي جَسَدِهِ.

---

751 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 39.

752 Sâd 38/58.

753 Sevrî, *Tefsîr*, s. 260-261; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 178; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 222; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 406; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 406. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 318; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 441.

2601- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kulumuz Eyyûb'u da hatırla! Hani o, Rabbine 'Şeytan bana yorgunluk ve azapla dokundu' diye seslenmişti. (Allah dedi ki:) 'Ayağını yere vur! Bu hem yıkanacak hem içilecek soğuk bir sudur'"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Yorgunluktan kasıt, Eyyûb'un bedenine verilen hastalık, azaptan kasıt ise malının yok olmasıdır. Eyyûb, İsrâiloğulları'nın çöplüğünde yedi yıl ve birkaç ay bu şekilde kaldı. Bu sırada hayvanlar, bedeninin üzerinde gezip dolaşırlardı."[754]

٢٦٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرني ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَمْ يَكُنْ أَصَابَ أَيُّوبَ الْجُذَامُ، وَلَكِنْ أَصَابَهُ أَشَدُّ مِنْهُ فَكَانَ يَخْرُجُ مِنْهُ مِثْلَ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ، ثُمَّ يَتَفَقَّأُ.

2602- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: "Eyyûb *aleyhisselâm* cüzzama yakalanmadı fakat daha kötüsüne yakalandı. Vücudunda kadın memesi gibi et parçası çıkıyor sonra yarılıp patlıyordu."[755]

٢٦٠٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عِمْرَانُ بْنُ الْهُذَيْلِ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ، يَقُولُ: أَصَابَ أَيُّوبَ الْبَلَاءُ سَبْعَ سِنِينَ.

2603- Abdürrezzâk > İmrân b. Hüzeyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: "Bu hastalık, Eyyûb *aleyhisselâm*'ı yakaladı ve yedi yıl devam etti."[756]

---

754 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 166. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 315; Sevrî, *Tefsîr*, s. 36; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 42; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 307; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 400.

755 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 328. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Asâkir, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Vehb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 330.

756 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 42. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 228.

٢٦٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ الْحَسَنُ: فَنَادَى حِينَ نَادَى: رَبِّ إِنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ، فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنِ {ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ} فَرَكَضَ رَكْضَةً خَفِيفَةً، فَإِذَا عَيْنٌ تَنْبُعُ حَتَّى غَمَرَتْهُ، فَرَدَّ اللهُ جَسَدَهُ، ثُمَّ مَضَى قَلِيلًا، ثُمَّ قِيلَ لَهُ: {ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ} فَرَكَضَ رَكْضَةً أُخْرَى، فَإِذَا بِعَيْنٍ أُخْرَى فَشَرِبَ مِنْهَا فَطَهَّرَ جَوْفَهُ وَغَسَلَتْ لَهُ كُلَّ قَذَرٍ كَانَ فِيهِ.

2604- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Eyyûb *aleyhisselâm*, ***"Ey Rabbim! Şeytan bana yorgunluk ve azapla dokundu"*** diye seslenince Allah Teâlâ ona ***"Ayağını yere vur! Bu hem yıkanacak hem içilecek soğuk bir sudur"*** diye vahyetti. Bunun üzerine ayağını hafif bir şekilde vurunca bir kaynağın fışkırdığını ve bedenini içine aldığını gördü. Akabinde Allah Teâlâ onun bedenini eski haline getirdi. Az bir zaman geçtikten sonra kendisine ***"Ayağını yere vur! Bu hem yıkanacak hem içilecek soğuk bir sudur"*** denildi. Bunun üzerine ayağını tekrar vurunca başka bir kaynağın fışkırdığını görüp ondan içti. O su, içini temizledi ve içinde bulunan tüm pis şeyleri yıkayıp tertemiz hale getirdi."[757]

وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

43. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve tam akıl sahipleri için bir ibret olmak üzere aile halkını ve onlarla birlikte onların bir mislini daha bağışladık. 44. Ve eline bir demet sap al, onunla vur ve yeminini bozma. Gerçekten biz onu sabredici bulduk. O ne güzel kuldu! Çünkü o daima Allah'a yönelirdi.

757 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 167; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 316; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 211. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 316.

٢٦٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا} قَالَ: خُذْ عُودًا فِيهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ عُودًا، وَالْأَصْلُ تَمَامُ الْمِائَةِ فَضَرَبَ بِهِ امْرَأَتَهُ، وَذَلِكَ أَنَّ امْرَأَتَهُ أَرَادَهَا الشَّيْطَانُ عَلَى بَعْضِ الْأَمْرِ، فَقَالَ لَهَا: قُولِي لِزَوْجِكِ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَتْ لَهُ قُلْ: كَذَا وَكَذَا، فَحَلَفَ حِينَئِذٍ أَنْ يَضْرِبَهَا تِلْكَ الضَّرْبَةَ، فَكَانَتْ تَحِلَّةً لِيَمِينِهِ، وَتَخْفِيفًا عَنِ امْرَأَتِهِ.

2605- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Ve eline bir demet sap al, onunla vur ve yeminini bozma. Gerçekten biz onu sabredici bulduk. O ne güzel kuldu! Çünkü o daima Allah’a yönelirdi”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Üzerinde doksan dokuz çöp bulunan ve kendisiyle birlikte yüzü tamamlayan bir dal aldı ve onunla karısına vurdu. Zira Şeytan, Eyyûb’un hanımından bazı şeyler hakkında yardım isteyip ‘Kocana şöyle şöyle demesini söyle’ demişti. Hanımı da Eyyûb’a ‘Şöyle şöyle de’ deyince Eyyûb, karısına yüz sopa vuracağına dair yemin etti. Bu vuruşu, onun yeminini yerine getirmesi ve hanımı için de bir kolaylık oldu.”[758]

٢٦٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ: أَنَّ رَجُلًا، أَصَابَ فَاحِشَةً عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ مَرِيضٌ عَلَى شَفَا مَوْتٍ، وَأَخْبَرَ أَهْلَهُ بِمَا صَنَعَ، فَجَاءُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ قَالَ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِقِنْو فِيهِ مِائَةُ شِمْرَاخٍ فَضَرَبَ بِهَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً.

2606- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Yahyâ b. Ebî Kesîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muhammed b. Abdurrahmân b. Sevbân[759] şöyle demiştir: “Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in zamanında bir adam hasta bir halde ölmek üzeyken zina etti ve yaptığı ailesine bildirildi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip durumu haber verdiler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de yüz çubuğu

---

758 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIII, 169. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu’l-Münzir’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 317; Sevrî, *Tefsîr*, s. 259; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VI, 61; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 40.

759 O, Muhammed b. Abdurrahmân b. Sevbân el-Âmirî’dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 182.

olan bir salkımla adama bir defa vurulmasını emretti. O salkımla adama bir defa vuruldu."[760]

﴿وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾﴾

45. Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshâk ve Ya'kûb'u da an.

٢٦٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ} قَالَ: أُولِي الْقُوَّةِ فِي الْعِبَادَةِ.

2607- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshâk ve Ya'kûb'u da an"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İbadet etmede güç ve kuvvet sahibi olan."[761]

﴿إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾﴾

46. Çünkü biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlâslı kimseler kıldık.

٢٦٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ} قَالَ: يَدْعُونَ إِلَى الْآخِرَةِ، وَإِلَى طَاعَةِ اللَّهِ.

---

760 Bu hadis mürseldir. Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 520. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 317. Ebû Davud hadisi benzer şekilde Sehl b. Huneyf'ten rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu'l-Hudûd, IV, 615; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 259; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 213.

761 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 318; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 170. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 61; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 217; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 401; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 40; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 406; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 532.

2608- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Çünkü biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlâslı kimseler kıldık”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Onlar, ahirete, Allah’a itaat ve ibadete çağırıyorlardı.”[762]

وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ
وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ
مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِئِينَ فِيهَا
يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ
أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا
مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾ هَذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ
يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

47. Muhakkak onlar yanımızda seçkinlerden, hayırlılardan idiler. 48. İsmâil’i, Elyesa’ı ve Zülkifl’i de an. Hepsi de hayırlılardan idi. 49. Bu bir zikirdir. Şüphe yok ki takva sahipleri için elbette güzel bir dönüş yeri vardır. 50. Kendileri için kapıları açılmış haldeki Adn cennetleri vardır. 51. Onlar koltuklara yaslanıp kurularak orada birçok meyve ve içecek isterler. 52. Yanlarında, eşlerinden başkasına bakmayan, kendilerine yaşıt güzeller vardır. 53. İşte hesap günü için size vaat edilen budur. 54. İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır. Ona bitmek ve tükenmek yoktur. 55. Bu böyledir. Azgınlar için muhakkak en kötü dönüş yeri vardır. 56. Cehennemdir o. Onlar oraya girecekler. O ne kötü yataktır! 57. Bu (onlar içindir), tatsınlar onu. Kaynar su ve irindir o.

---

762 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 171; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 61; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 218; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 40; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 318.

٢٦٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ} قَالَ: هُوَ مَا يَغْسِقُ بَيْنَ جِلْدِهِ وَلَحْمِهِ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِهِمَا.

2609- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu (onlar içindir), tatsınlar onu. Kaynar su ve irindir o"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'غَسَّاقٌ/***Gassâk,***' kişinin derisiyle eti arasında kararan ve ikisi arasından çıkan irin demektir."[763]

وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هَذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُو النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

58. Buna benzer daha türlü türlü başkaları (başka azaplar) da vardır. 59. (İnkârcıların liderlerine) "İşte bu sizinle beraber cehenneme girecek topluluktur" (denildiğinde, liderler) "Onlar rahat yüzü görmesin" (derler). Onlar mutlaka ateşe gireceklerdir. 60. "Hayır, asıl siz rahat bulamayasınız. Bunu önümüze siz getirdiniz. Ne kötü bir duraktır burası" diyeceklerdir. 61. Diyecekler ki: "Rabbimiz! Bunu önümüze kim getirdiyse onun ateşteki azabını kat kat artır!" 62. Diyecekler ki: "Kendilerini kötülerden saydığımız adamları ne diye göremiyoruz? 63. Alaya aldığımız onlar değil miydi? Yoksa (buradalar da) onları gözden mi kaçırdık?"

---

763 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 177; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 222; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 406; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 62. İbnu'l-Mübârek bu hadisi İbrahim'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 85; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 381.

٢٦١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ أَتَخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ} يَقُولُونَ: زَاغَتْ أَبْصَارُنَا عَنْهُمْ، فَلَمْ نَرَهُمْ حَتَّى دَخَلُوا النَّارَ.

2610- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Diyecekler ki: Kendilerini kötülerden saydığımız adamları ne diye göremiyoruz? Alaya aldığımız onlar değil miydi? Yoksa (buradalar da) onları gözden mi kaçırdık?"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Cehenneme girerlerken gözümüzden mi kaçtı da onları göremedik."[764]

إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾

64. Cehennem ehlinin bu davalaşmaları hiç şüphesiz bir gerçektir. 65. De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Bir tek Kahhâr olan Allah'tan başka hiçbir ilah da yoktur. 66. O, göklerin, yerin ve aralarında olan şeylerin Rabbidir. Mutlak galiptir, çok mağfiret edendir. 67. O (Kur'ân) büyük bir haberdir. 68. Siz ise ondan yüz çeviriyorsunuz. 69. Onlar birbirleri ile tartışırlarken benim Mele-i A'lâ'ya dair bir bilgim yoktu."

٢٦١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ} قَالَ: اخْتَصَمُوا إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ لِلَّذِي خَلَقَهُ بِيَدِهِ.

---

764 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 182. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 319; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 62; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 42; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 546.

2611- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***“Onlar birbirleri ile tartışırlarken benim Mele-i A‘lâ’ya dair bir bilgim yoktu”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Rabbin meleklere eliyle yarattığı varlık için ‘Ben çamurdan bir insan yaratacağım’ dediğinde melekler tartışmışlardır.”[765]

٢٦١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَتَانِي رَبِّي اللَّيْلَةَ فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ أَحْسِبُهُ قَالَ يَعْنِي فِي الْمَنَامِ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، هَلْ تَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ: لَا. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيَّ أَوْ قَالَ نَحْرِي فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، هَلْ تَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، يَخْتَصِمُونَ فِي الْكَفَّارَاتِ، وَالدَّرَجَاتِ، فَالْكَفَّارَاتُ الْمُكْثُ فِي الْمَسَاجِدِ يَعْنِي بَعْدَ الصَّلَوَاتِ، وَالْمَشْيُ عَلَى الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكَارِهِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ، وَكَانَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِذَا صَلَّيْتَ فَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً أَنْ تَقْبِضَنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَالدَّرَجَاتُ: بَذْلُ الطَّعَامِ وَإِفْشَاءُ السَّلَامِ وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ.

2612- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Eyyûb > Ebû Kılâbe > İbn Abbâs isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***“Gece Rabbim bana en güzel surette geldi*** -onun “uykuda” dediğini zannediyorum- ***ve ‘Ey Muhammed! Mele-i A‘lâ’nın hangi konuda tartıştığını biliyor musun?’ diye sordu. Ben, ‘Hayır’ deyince Rabbim, iki avucunu iki omuzum arasına koydu ve parmaklarının serinliğini göğsümde*** -veya ***boğazımda*** dedi- ***hissettim. O anda yer ve gök arasındaki her şeyi öğrendim. Ardından Allah Teâlâ, ‘Ey Muhammed! Mele-i A‘lâ’nın hangi konuda tartıştığını biliyor musun?’ diye sorunca ‘Evet, kefâretler ve dereceler konusunda tartışıyorlar. Kefâretler yürüyerek cemaat namazlarına gitmek, zor durumlarda***

---

765 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIII, 184; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 319; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VI, 63; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, IV, 444.

bile güzelce abdest almak ve namazlardan sonra (ikinci bir namazın vaktini beklemek için) mescitte oturmaktır. Kim bunları yaparsa hayırlı bir hayat yaşar ve hayırlı bir şekilde ölür. Günahları da silinip annesinin kendisini dünyaya getirdiği gün gibi günahsız olur' dedim. Buna karşılık Allah Teâlâ şöyle buyurdu 'Namaz kılarken şöyle de: Allah'ım! Senden hayırları yapmayı, münkerleri terk etmeyi, miskinleri sevmeyi ve bir topluluğa fitne göndereceğin zaman bu fitneye düşmeden benim canımı almanı istiyorum. Dereceler ise yemek yedirmek, selamı yaymak ve insanlar gece uyurken namaz kılmaktır.'"[766]

إِنْ يُوحَى إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

---

766 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 266-267; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 378; Dârimî, *Sünen*, II, 51; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 48; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 64; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 226; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 250; Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 248-249, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 319; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 340.

70. Bana, ben ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için vahyolunuyor. 71. Rabbin o zaman meleklere demişti ki: "Şüphesiz ki ben çamurdan bir beşer yaratacağım. 72. Ben onu tamamlayıp ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın." 73. Meleklerin tümü hep birlikte secdeye kapandılar. 74. İblis müstesna. O büyüklendi ve kâfirlerden oldu. 75. Dedi ki: "Ey İblis! Kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu? Büyüklendin mi, yoksa yücelerden mi oldun?" 76. Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın." 77. Dedi ki: "Defol oradan (cennetten). Çünkü sen artık kovulmuş birisin." 78. Ve din gününe kadar da lanetim şüphesiz senin üzerinedir." 79. Dedi ki: "Rabbim! O halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver." 80. Dedi ki: "O halde sen kendisine mühlet verilenlerdensin. 81. O belli zamanın gününe kadar." 82. Dedi ki: "İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. 83. Aralarından ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna." 84. Dedi ki: "Hak budur, ben de hakkı söylerim: 85. And olsun ki sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım." 86. De ki: "Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduranlardan da değilim. 87. O (Kur'ân) ancak âlemlere bir öğüttür. 88. Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra çok iyi öğreneceksiniz."

٢٦١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ} قَالَ: بَعْدَ الْمَوْتِ.

2613- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra çok iyi öğreneceksiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ölümden sonra (öğreneceksiniz)."[767]

---

767 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 189; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 44; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 322.

٢٦١٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنَّكَ رَجِيمٌ} قَالَ: مَلْعُونٌ.

2614- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Defol oradan. Çünkü sen artık kovulmuş birisin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "('رَجِيمٌ/***Racîm,'***) lanetlenmiş demektir."[768]

٢٦١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ} قَالَ: هُوَ الْحَقُّ، وَهُوَ يَقُولُ الْحَقَّ.

2615- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hakem[769] b. Uteybe, ***"Dedi ki: "Hak budur, ben de hakkı söylerim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, hakkın kendisidir ve hakkı söyler."[770]

٢٦١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ إِبْلِيسَ، لَمَّا جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ اللَّعْنَةَ فَسَأَلَهُ النَّظِرَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ فَأَنْظَرَهُ، قَالَ: فَبِعِزَّتِكَ لَا أَخْرُجُ مِنْ صَدْرِ عَبْدٍ حَتَّى تَخْرُجَ نَفْسُهُ، قَالَ: وَعِزَّتِي لَا أَحْجُبُ تَوْبَتِي عَنْ عَبْدِي حَتَّى تَخْرُجَ نَفْسُهُ.

2616- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, İblis'i lanetleyip kovunca İblis kıyamet gününe kadar O'ndan mühlet istedi. O da ona mühlet verdi. Bunun üzerine İblis, 'Senin kudretine and olsun ki, canı çıkmadıkça bir kulun göğsünden çıkmayacağım' dedi. Buna karşılık Allah Teâlâ ***'Kulumun ruhu çıkıncaya kadar tevbe etmesine engel olmayacağım'*** dedi."[771]

---

768 Bu hadis daha önce zikredilmişti. Bk. 1265 no'lu hadis.

769 O, Hakem b. Uteybe veya Muhammed el-Kindî el-Kûfî'dir. Sika ve sağlam bir fakîhtir. Beşinci tabakadan olup tedlise düşmüştür. 113 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 192.

770 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 187; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 44. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 321.

771 Bu hadis daha önce zikredilmişti. Bk. 1194 no'lu hadis.

سُورَةُ الزُّمَرِ

39. ZÜMER SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[772]

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kitab'ın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır. 2. Muhakkak biz sana Kitab'ı hak ile indirdik. O halde dini yalnız Allah'a halis kılarak ibadet et. 3. Uyanık olun! Hâlis olan din yalnız Allah'ındır. O'ndan başka dostlar edinenler "Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyoruz" (derler). Muhakkak Allah anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah, yalan söyleyen, kâfirlikte aşırı giden hiçbir kimseye hidayet vermez.

772 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

٢٦١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ} قَالَ: فَشَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

2617- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Uyanık olun! Halis olan din yalnız Allah'ındır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyette kastedilen, Allah'tan başka ilah bulunmadığına şehadet etmektir."[773]

٢٦١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى} قَالَ: إِلَّا لِيَشْفَعُوا لَنَا عِنْدَ اللَّهِ.

2618- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyoruz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sadece Allah'ın katında bize şefaat, aracılık etsinler diye (ibadet ediyoruz)."[774]

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ
هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

4. Eğer Allah bir evlat edinmek istese idi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan münezzehtir. O, Allah'tır, birdir, Kahhâr'dır. 5. Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor.

---

773 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 191; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 67; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 85; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 415. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 322; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 449.

774 Bu hadis Katâde, Süddî, Zeyd b. Eslem ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 67; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 233; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 45; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 449.

Güneşi ve ayı emri altına almıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. Dikkat et! O, Azîz'dir, ve çok bağışlayandır.

٢٦١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ} قَالَ: هُوَ غَشَيَانُ أَحَدِهِمَا عَلَى الْآخَرِ، وَقِيلَ: هُوَ نُقْصَانُ أَحَدِهِمَا عَلَى الْآخَرِ.

2619- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, gece ile gündüzden birinin diğerini örtüp bürümesidir.[775] Birinin diğerine karşı zayıflaması ve eksilmesi anlamına geldiği de söylenmiştir."[776]

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾

6. Sizi bir candan yarattı. Sonra ondan eşini yarattı ve sizin için hayvanlardan sekiz çift yarattı. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O'na kulluktan) çevriliyorsunuz?

---

775 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 235; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 62. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 322. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 67; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 86; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 416; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 47.

776 Bu, İbn Abbâs, Dahhâk, Hasan ve Kelbî'nin görüşüdür. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 67; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 416; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 235; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 450.

٢٦٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ} قَالَ: مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ، وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ، وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ، وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ.

2620- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hayvanlardan sekiz çift yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Koyunlardan iki, keçilerden iki, develerden iki ve sığırlardan iki çift demektir."[777]

٢٦٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ} قَالَ: ظُلْمَةُ الْمَشِيمَةِ، وَظُلْمَةُ الرَّحِمِ، وَظُلْمَةُ الْبَطْنِ.

2621- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Üç katlı karanlıktan kasıt,) dölyatağı karanlığı, rahim karanlığı ve karın karanlığıdır."[778]

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾ أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾ قُلْ

---

777 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 195; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 46. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 322.

778 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 196. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Ebû Mâlik, Dahhâk, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 556; Sevrî, *Tefsîr*, s. 262; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 68; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 236; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 46; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 322; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 450.

يَاعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾

7. Eğer kâfir olursanız şüphesiz Allah size muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmasına razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizden bunu kabul eder. Hiçbir günahkâr diğerinin günahını çekmez. Nihayet hepinizin dönüp gidişi, Rabbinizedir. Yaptıklarınızı O size haber verir. Çünkü O, kalplerde olan her şeyi hakkıyla bilendir. 8. İnsana bir zarar isabet etse o, Rabbine dönerek O'na dua eder. Sonra ona kendi lütfundan bir nimet verse evvelce O'na yalvardığını unutur ve Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşar. De ki: "Küfrünle biraz eğlenedur. Muhakkak sen cehennemliklerdensin." 9. Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkârcı gibi) midir? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür." 10. De ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinizden korkun. Bu dünyada ihsanda bulunanlara bir güzellik vardır. Allah'ın arzı da geniştir. Sabredenlere de ecirleri hiç şüphesiz hesapsız verilir." 11. De ki: "Ben Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet etmekle emrolundum. 12. Müslümanların ilki olmakla da emrolundum." 13. De ki: "Ben Rabbime isyan edersem gerçekten büyük bir günün azabından korkarım." 14. De ki: "Ben dinimi kendisine halis kılarak ancak Allah'a ibadet ederim. 15. Artık siz O'ndan başka dilediğiniz şeylere ibadet edin." De ki: "Gerçekten zarar edenler, kıyamet

gününde hem kendilerini hem de bağlılarını kaybedenlerdir. Uyanık olun! İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir."

٢٦٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ} قَالَ: لَيْسَ أَحَدٌ إِلَّا وَقَدْ أَعَدَّ اللهُ لَهُ أَهْلًا فِي الْجَنَّةِ، إِنْ أَطَاعَهُ.

2622- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten zarar edenler, kıyamet gününde hem kendilerini hem de bağlılarını kaybedenlerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kim Allah'a itaat ederse Allah, mutlaka onun için cennette bir aile hazırlar."[779]

٢٦٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، مِثْلَهُ.

2623- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla Mücâhid'den önceki sözün aynısı rivayet edilmiştir.[780]

لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللهُ بِهِ عِبَادَهُ يَاعِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾ لَكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللهِ لَا يُخْلِفُ اللهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي

---

779 Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 420. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 324; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXVI, 256. Kurtubî de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 243.

780 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 205. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 324.

الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ
حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ
لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ
مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ
ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

16. Onların üzerinde de ateşten tabakalar, altlarında da tabakalar vardır. İşte Allah bununla kullarını korkutuyor. Ey benim kullarım! Benden korkun. 17. Tâğûta ibadet etmekten sakınıp Allah'a dönenlere, işte onlara müjde ver, o kullarıma. 18. Ki onlar, sözü işitip en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve işte onlar gerçek akıl sahibi olanların ta kendileridir. 19. Ya aleyhine azap sözü hak olmuş kimseyi, (bu yüzden) ateşte bulunan kişiyi sen mi kurtaracaksın? 20. Fakat Rablerinden korkanlar için, onlar için konaklar, birbirleri üzere bina edilmiş ve altlarından nehirler akan köşkler vardır. Bu Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden dönmez. 21. Görmez misin ki Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır. 22. Acaba kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunup da Allah'ın göğsünü İslâm için genişlettiği bir kimse (gibi) midir? Allah'ı anmaktan yana kalpleri kaskatı olanların vay haline! İşte onlar apaçık bir dalâlet içindedirler. 23. Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu

Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.

٢٦٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كِتَابًا مُتَشَابِهًا} قَالَ: مُتَشَابِهًا فِي حَلَالِهِ وَحَرَامِهِ، لَا يَخْتَلِفُ مِنْهُ شَيْءٌ يُشْبِهُ الْآيَةُ الْآيَةَ، وَالْحَرْفُ الْحَرْفَ مَثَانِي.

2624- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**كتابًا مُتشابهًا/kitâben müteşâbihen**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "İçindeki helâller ve haramlar, birbirine benzer ve uyumlu olup çelişkiden uzaktır. Tekrarlanan âyet âyete, harf de harfe benzer."[781]

٢٦٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَثَانِيَ}: قَدْ ثَنَّاهُ اللهُ.

2625- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**مَثَانِيَ/mesâniye**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah onları tekrarlamıştır."[782]

٢٦٢٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ، ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ} قَالَ: هَذَا نَعْتُ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ نَعَتَهُمُ اللهُ أَنْ تَقْشَعِرَّ جُلُودُهُمْ، وَتَبْكِي أَعْيُنُهُمْ، وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللهِ، وَلَمْ يَنْعَتْهُمْ بِذَهَابِ عُقُولِهِمْ، وَالْغَشَيَانِ عَلَيْهِمْ، وَإِنَّمَا هَذَا فِي أَهْلِ الْبِدَعِ وَهَذَا مِنَ الشَّيْطَانِ.

2626- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Bu, Allah'ın dostlarının vasfıdır. Allah, onları 'Onların derileri ürperir, gözleri ağlar ve Allah'ın zikriyle kalpleri huzur dolar' şeklinde tasvir etmiştir. Allah onları akıllarının

---

781 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 210; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 249; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 50; İbn Abbâs, *Tefsîr*, XV, 16; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 72; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 459.

782 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 210; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXVI, 272; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 50. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 325.

gitmesi ve kendilerinden geçmeleriyle nitelememiştir. Çünkü bu hal, ancak bid'at ehlinde mevcuttur ve bunlar Şeytan'dandır."[783]

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

24. Kıyamet gününde azabın kötüsünden yüzünü korumaya çalışan kimse (kendini ondan emin kılan gibi) midir? Zalimlere de "Kazandıklarınızı tadın" denilir. 25. Onlardan öncekiler yalanlamıştı da bilmedikleri bir yerden azap onlara geliverdi. 26. Bu sebepten Allah dünya hayatında onlara rezilliği tattırdı. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi. 27. And olsun ki Biz, insanlara bu Kur'ân'da -belki öğüt alırlar diye- her misalden getirdik. 28. Hiçbir eğriliği olmayan Arapça bir Kur'ân olarak. Olur ki sakınırlar. 29. Allah kötü huylu bir kaç efendisi olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan bir diğer adamı misal verir. Bu ikisi örnek olarak eşit olurlar mı? Hamd yalnız Allah'adır. Fakat onların çoğu bilmezler.

٢٦٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ} قَالَ: هُوَ الْكَافِرُ وَالشُّرَكَاءُ الْمُتَشَاكِسُونَ الشَّيَاطِينُ {وَرَجُلًا سَالِمًا لِرَجُلٍ} فَهُوَ الْمُؤْمِنُ يَعْمَلُ لِلَّهِ.

---

783 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 51; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 459.

2627- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah kötü huylu bir kaç efendisi olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan bir diğer adamı misal verir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O adam kâfirdir. Birbirleriyle çekişen ortaklar ise şeytanlardır. Yalnızca bir kişiye ait olan adam ise Allah için çalışan mü'mindir."[784]

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

30. Muhakkak sen de öleceksin, şüphesiz onlar da öleceklerdir. 31. Sonra muhakkak sizler, kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız. 32. Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? 33. Doğruyu getiren ve onu doğrulayana gelince; onlar (Allah'a karşı gelmekten) sakınanların ta kendileridir.

٢٦٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ} قَالَ: هُوَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، {وَصَدَّقَ بِهِ} قَالَ قَتَادَةُ: وَصَدَّقَ بِهِ الْمُؤْمِنُونَ.

2628- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Doğruyu getiren ve onu doğrulayana gelince; onlar (Allah'a karşı gelmekten) sakınanların ta kendileridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Doğruyu getiren, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir. Onu doğrulayan ise mü'minlerdir."[785]

---

784 Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 253; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 214; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 424; İbn Manzûr, *el-Lisân*, 2078. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 327. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 19; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 75; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 52.

785 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 3; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 75; Kurtubî, *Tefsîr*,

٢٦٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} قَالُوا: فِيمَ الْخُصُومَةُ وَنَحْنُ إِخْوَانٌ، فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ، قَالُوا: هَذِهِ خُصُومَتُنَا.

2629- Abdürrezzâk > İsmâil > İbn Avn[786] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim en-Nehaî şöyle demiştir: ***"Sonra muhakkak sizler, kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız"*** âyeti indiğinde sahâbîler, "Biz kardeş olduğumuz halde bu düşmanlık niye?" dediler. Osmân *radıyallahu anh* öldürülünce "Aramızdaki husumet bu imiş" dediler.[787]

٢٦٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: نا عِمْرَانُ أَبُو الْهُذَيْلِ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: إِنَّ النَّفْسَ تَخْرُجُ مِنْ جَسَدِ الْإِنْسَانِ قَدْرَ كُلِّ شَيْءٍ مِنْ أَرْكَانِهِ، فَأَمَّا الْجَسَدُ فَإِنَّهُ مِثْلُ الْقَمِيصِ حِينَ يَخْلَعُهُ الْإِنْسَانُ، فَإِنْ كَانَ الْقَمِيصُ يَجِدُ مَسَّ شَيْءٍ فَإِنَّ الْجَسَدَ عَلَى ذَلِكَ، وَلَكِنَّ النَّفْسَ هِيَ تَجِدُ الرَّاحَةَ وَالْبَلَاءَ.

2630- Abdürrezzâk > İmrân Ebu'l-Hüzeyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb şöyle demiştir: "Ruh, insan bedeninden her şeyin köklerinden çıkarılması gibi çıkar. Beden ise insanın çıkarıp attığı gömleğe benzer. Gömlek bir şeyin temas ettiğini hissetmediği gibi beden de öyledir. Ama ruh, rahatlığı ve musibeti hisseder."[788]

XV, 256; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 548. Bu hadis Mücâhid, Katâde, Rebî' b. Enes, İbn Zeyd ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 53; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 428. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 328.

786 O, Abdullah b. Avn b. Ertebân Ebû Avn el-Basrî'dir. Altıncı tabakadan olup sika, sağlam ve fazilet sahidir. 150 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 439.

787 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 2; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 75; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 99. Hâfız şöyle demiştir: "Abdürrezzâk, Taberî ve Sa'lebî bu hadisi İbrahim'den rivayet etmişlerdir." Ayrıca bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 255; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 52. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Asâkir'in İbrahim en-Nehaî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 327.

788 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

٢٦٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} قَالَ: الزُّبَيْرُ: أَيْ رَسُولَ اللهِ، أَتَكُونُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةُ بَعْدَ الَّذِي كَانَ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِنَّ الْأَمْرَ إِذًا لَشَدِيدٌ.

2631- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Muhammed b. Amr b. Alkame > Yahyâ b. Abdurrahmân b. Hâtıb[789] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zübeyr şöyle demiştir: ***"Sonra muhakkak sizler, kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız"*** âyeti nâzil olunca Zübeyr b. Avvâm, "Ey Allah'ın Resûlü! Dünyada bizim aramızda meydana gelen şeylerden sonra aramızda davalaşma olacak mı?" diye sordu. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Evet"*** deyince Zübeyr b. Avvâm, "O zaman iş çok zor demektir" dedi.[790]

٢٦٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، قَالَ: قُلْتُ لِمُجَاهِدٍ يَا أَبَا الْحَجَّاجِ {وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ} قَالَ: الَّذِينَ يَأْتُونَ بِالْقُرْآنِ، فَيَقُولُونَ هَذَا الَّذِي أَعْطَيْتُمُونَا قَدْ عَلِمْنَا بِمَا فِيهِ.

2632- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mansûr şöyle demiştir: Mücâhid'e "Ey Ebu'l-Haccâc! ***'Doğruyu getiren ve onu doğrulayana gelince; onlar (Allah'a karşı gelmekten) sakınanların ta kendileridir'*** âyetinin anlamını nedir?" diye sordum. O şöyle dedi: "Bunlar, Kur'ân'ı getirip 'Bu, bize verdiğinizdir. Bizler onun içindekilere uyduk' diyecek kimselerdir."[791]

---

789 O, Yahyâ b. Abdirrahmân b. Hâtıb b. Ebî Beltea Ebû Muhammed veya Ebû Bekir el-Medenî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 352.

790 Tirmizî bu hadisi Yahyâ b. Abdirrahmân b. Hâtıb ve Zübeyr b. el-Avvâm'dan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 370; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 164; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 1; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 75; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 99; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 254; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 53. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim, Ebû Nuaym, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Zübeyr b. el-Avvâm'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 327.

791 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 2; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 256; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-*

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾
لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ
الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ
بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾

34. Onlar için Rablerinin yanında diledikleri her şey vardır. İşte bu, iyilik yapanların mükâfatıdır. 35. Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını örtsün ve yapageldiklerinin en iyisi ile onlara mükâfatlarını versin. 36. Allah kuluna yetmez mi? Hâlbuki onlar seni O'ndan başkaları ile korkutuyorlar. Allah kimi saptırırsa onu doğru yola ileten bulunmaz.

٢٦٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ: مَشَى إِلَى الْعُزَّى لِيَكْسِرَهَا بِالْفَأْسِ فَقَالَ لَهُ قَيِّمُهَا: يَا خَالِدُ إِنَّهَا مَا يَقُومُ لِسَبِيلِهَا شَيْءٌ شِدَّةً، وَإِنِّي أَخَافُهَا عَلَيْكَ فَمَشَى إِلَيْهَا خَالِدٌ فَضَرَبَ أَنْفَهَا حَتَّى كَسَرَهَا بِالْفَأْسِ.

2633- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Hâlid b. Velîd, Uzzâ putunu balta ile parçalamak için üzerine yürüyünce Uzzâ putunun bakıcısı, 'Ey Hâlid! Hiçbir şey onun gücü karşısında yolunda duramaz. Onun sana zarar vermesinden korkarım' dedi. Buna karşılık Hâlid b. Velîd, Uzzâ'nın üzerine yürüdü ve balta ile burnuna vurup onu parçaladı."[792]

Kur'âni'l-Azîm, IV, 53; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 548. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'd-Dureys ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 328.

792 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 6; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 100; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 258; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 429. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 328.

٢٦٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيُخَوِّفُونَكَ} قَالَ: قَالَ لِي رَجُلٌ إِنَّهُمْ قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَتَكُفَّنَّ عَنْ شَتْمِ آلِهَتِنَا، أَوْ لَنَأْمُرَنَّهَا فَلَتَخْبِلَنَّكَ.

2634- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah kuluna yetmez mi? Hâlbuki onlar seni O'ndan başkaları ile korkutuyorlar. Allah kimi saptırırsa onu doğru yola ileten bulunmaz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bir kişi bana şöyle dedi: "Onlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e 'Ya ilahlarımıza hakaretten vazgeçersin ya da biz onlara emrederiz de seni delirtirler' dediler."[793]

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَاقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾

37. Allah kime hidayet verirse onu da saptıracak olmaz. Allah muhakkak galip ve intikam alıcı değil midir? 38. And olsun ki onlara "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan elbette "Allah"

793 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 6; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 548. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 328; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 76; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 258; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 429; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 465.

derler. De ki: "Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun bu rahmetini önleyebilirler mi?" De ki: "Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O'na güvenip dayanırlar." 39. De ki: "Ey kavmim! haliniz üzere yapabileceğinizi yapın. Doğrusu ben de yapacağım. Pek yakında bileceksiniz. 40. Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve kalıcı azabın kimin üzerine ineceğini (bileceksiniz)." 41. Şüphesiz ki Biz sana Kitab'ı insanlar için hak ile indirdik. Artık kim hidayet bulursa kendi lehinedir, kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin. 42. Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmünü verdiğini alıkoyar, diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir. Muhakkak bunda iyice düşünen bir topluluk için âyetler vardır. 43. Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? De ki: "Ya onlar bir şeye mâlik olmasalar ve akıl erdirmeseler de mi (şefaatçi edineceksiniz)?"

٢٦٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ نا مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ شُفَعَاءَ} قَالَ: هِيَ مِنَ الْآلِهَةِ، اتَّخَذْنَاهَا لِتَشْفَعَ لَنَا.

2635- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? De ki: Ya onlar bir şeye mâlik olmasalar ve akıl erdirmeseler de mi (şefaatçi edineceksiniz)?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dediler ki: Onlar bize şefaatçi olmaları için edindiğimiz ilahlardandır."[794]

---

794 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 10. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 329; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 78; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 55; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 465.

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

44. De ki: "Bütün şefaat Allah'ındır. Göklerle yerin mülkü yalnız O'nundur. Sonra O'na döndürülürsünüz." 45. Allah bir olarak anılsa ahirete inanmayanların içlerine sıkıntı basar. Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler.

٢٦٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ} قَالَ: اسْتَكْبَرَتْ وَكَفَرَتْ.

2636- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah bir olarak anılsa ahirete inanmayanların içlerine sıkıntı basar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyüklük taslayıp inkâr ederler."[795]

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

46. De ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açığı bilen Allah'ım! Ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kullarının arasında sen hüküm vereceksin." 47. Eğer yerde ne varsa

795 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 10; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 78; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 264; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 56. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 330.

hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet gününde azabın fenalığından (kurtulmak için) elbette bunları feda ederlerdi. Hâlbuki (o gün) onlar için, Allah tarafından, hiç hesaba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır. 48. Kazandıkları amellerin fenalıkları kendilerine görünecek ve alaya aldıkları şey onları çepeçevre kuşatıp saracaktır. 49. İnsana bir zarar dokunduğunda bizi çağırır. Sonra biz ona tarafımızdan bir nimet lütfedersek "Bu bana ancak bir bilgiden dolayı verilmiştir" der. Bilakis, o bir imtihandır. Fakat onların çoğu bilmezler.

٢٦٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي} قَالَ: عَلَى خَيْرٍ عِنْدِي.

2637- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu bana ancak bir bilgiden dolayı verilmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bende bulunan hayır sayesinde (bana verilmiştir)."[796]

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

50. Gerçekten onlardan önce geçenler de bunu söylemişlerdi. Ama onların kazandıkları şeyler kendilerine fayda vermedi. 51. Sonunda da kazandıkları o amellerin kötülükleri kendilerine gelip çattı. Bunlardan da zulmedenlerin

796 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 62; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 266; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 433; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 57; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 330.

işledikleri kötülükler başlarına gelecektir. Bu hususta Allah'ı âciz bırakamazlar. 52. Bilmezler mi ki, muhakkak Allah rızkı dilediği kimseye yayar ve kısar. 53. De ki: "Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Muhakkak O, çok mağfiret edendir, rahmet edendir."

٢٦٣٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: أَصَابَ قَوْمٌ فِي الشِّرْكِ ذُنُوبًا عِظَامًا، فَكَانُوا يَتَخَوَّفُونَ أَنْ لَا تُغْفَرَ، فَدَعَاهُمُ اللهُ بِهَذِهِ الْآيَةِ {يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ}.

2638- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bir topluluk, şirk içinde büyük günahlar kazanmıştı ve bu yüzden günahlarının affedilmeyeceğinden korkuyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlara şu âyetle çağrıda bulundu: ***"De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Muhakkak O, çok mağfiret edendir, rahmet edendir."***[797]

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَاحَسْرَتَا عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ

---

797 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 14. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 332; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 249. Buhârî hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 548. İbn Kesîr hadisi *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*'de nakletmiş ve Müslim, Ebû Davud ve Nesâî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 58.

مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾ قُلْ أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

54. Size azap gelmeden önce Rabbinize dönün ve O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez. 55. Farkında olmadan ansızın azap size gelmeden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun. 56. Ta ki kimse Allah'a karşı işlediği kusurlardan dolayı "Vay benim halime! Hem gerçekten ben alay edenlerdendim" demesin. 57. Yahut "Eğer Allah bana hidayet etse idi elbette takvalılardan olurdum" demesin. 58. Ya da azabı gördüğünde "Eğer benim için bir dönüş imkânı olsaydı iyilik yapanlardan olurdum" demesin. 59. Hayır! Sana âyetlerim gerçekten gelmiş idi. Sen ise onları yalanlamış, büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuştun. 60. Kıyamet gününde Allah'a yalan söyleyenleri yüzleri kararmış göreceksin. Büyüklük taslayanlara cehennemde yer mi yok? 61. Allah, takva sahiplerini umduklarına erdirmek sureti ile kurtarır. Onlara hiçbir fenalık dokunmaz ve onlar üzülmezler de. 62. Allah her şeyin yaratıcısıdır. O her şeye vekildir. 63. Göklerle yerin anahtarları yalnız O'nundur. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler ise, onlar zarara uğrayanların ta kendileridir. 64. De ki: "Artık ey cahiller, bana Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emredeceksiniz?" 65. And olsun sana ve senden öncekilere vahyolundu ki, eğer

şirk koşarsan and olsun ki amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun. 66. Hayır! İşte bundan dolayı yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol. 67. Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O, şirk koştuklarından münezzehtir ve yücedir.

٢٦٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ} قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ طَوَى اللهُ السَّمَوَاتِ بِيَمِينِهِ وَالْأَرْضَ بِقَبْضَتِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: لِيَ الْمُلْكُ، أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ؟

2639- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Kıyamet günü geldiğinde Allah, yerleri avucuyla, gökleri ise sağ eliyle dürer, sonra 'Hükümranlık bana aittir, yeryüzünün kralları nerede?' der."***[798]

٢٦٤٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَمِينُ اللهِ مَلْأَى لَا يُغِيضُهَا نَفَقَةٌ، سَحَّاءَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ، أَرَأَيْتَ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ اللهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، فَإِنَّهُ لَمْ يَنْقُصْ مِمَّا عِنْدَهُ شَيْءٌ، وَبِيَدِهِ الْمِيزَانُ. قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ غَيْرُهُ: الْقِسْطُ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ.

2640- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Allah'ın eli doludur. Gece gündüz sürekli harcamak ondan bir şey eksiltmez. Gökleri ve yeri yarattığından ihsan ettiklerini***

---

798 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 551, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 392; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn, IV, 2148; Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 100; İbn Mâce, Mukaddime, no: 198; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 28. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Nesâî, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 335.

görmedin mi? Terazi hep elinde olduğu halde yanındakilerden hiçbir şey eksilmedi."[799]

Ma'mer şöyle demiştir: "Terazi, kimini alçaltır, kimini de yükseltir. O'nun Arşı su üzerindedir."

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾

68. Sûr'a üfürülmüş, Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır. Sonra ona ikinci bir defa üfürülür. O anda onlar ayağa kalkar, (etrafa) bakınırlar.

٢٦٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ بِشْرِ بْنِ شَفَافٍ التَّمِيمِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنُفِخَ فِي الصُّورِ} يَعْنِي: صُوَرَ النَّاسِ كُلِّهِمْ نُفِخَ فِيهَا كُلِّهَا.

2641- Abdürrezzâk > Ma'mer > Süleymân[800] > Bişr b. Şefâf et-Temîmî[801] > Abdullah b. Amr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Sûr'a üfürülmüş"*** âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: ***"O (Sûr), içine üflenen bir boynuzdur."***

Katâde şöyle demiştir: "Onlar, suretlerdir. Yani tüm insanların suretleridir ve onların tümüne üflenir."[802]

---

799 Müslim, Kitâbu'z-Zekât, II, 691; İbn Mâce, Mukaddime, I, 71. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II, 296-297.

800 O, Süleymân el-A'meş veya Süleymân Temîmî'dir. Her ikisi de hüccettir ve Ma'mer'in şeyhidir.

801 O, Bişr b. Şefâf et-Temîmî'dir. Asıl nüshada Bişr Şefâf et-Temîmî şeklinde geçmektedir. *el-Cerh ve't- Ta'dîl*'de ise Bişr b. Şefâf ed-Dabbî olarak zikredilmiştir. Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn onu sika kabul etmiştir.

802 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 192; Dârimî, Kitâbu'r-Rikâk, II, 332. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Abd b. Humeyd, Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 337.

٢٦٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنُفِخَ فِي الصُّورِ} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَيْفَ أَنْعَمُ وَصَاحِبُ الصُّورِ قَدِ الْتَقَمَ الصُّورَ، وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَأَصْغَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ مَتَى يُؤْمَرُ؟

2642- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Avfî > Ebû Saîd el-Hudrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Sûr'a üfürülmüş"*** âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Sûr'a üfleyecek melek Sûr'unu ağzına almış, alnını eğmiş, dikkatle dinlemeye başlamış ve üfleme emrini beklemekte iken ben nasıl dünya zevkine dalabilirim?"***[803]

٢٦٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ} قَالَ: إِنَّهُ اسْتَثْنَى وَمَا يَبْقَى أَحَدٌ، إِلَّا قَدْ مَاتَ وَقَدِ اسْتَثْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ، بِثُنْيَاهُ.

2643- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sûr'a üfürülmüş, Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(***'Allah'ın diledikleri müstesna'*** ifadesi ile) istisna yapılmıştır. Ölmeyen hiç kimse kalmayacağı halde Allah Teâlâ istisna yapmıştır. İstisna ettiklerini en iyi Allah bilir."[804]

٢٦٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ وَغَيْرِهِ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ: هُمُ الشُّهَدَاءُ ثَنِيَّةُ اللهِ حَوْلَ الْعَرْشِ مُتَقَلِّدِينَ السُّيُوفَ.

---

803 Tirmizî, Kitâbu Sıfati'l-Kıyâme, IV, 260; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1428. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Ahmed, Tirmizî, Beyhakî ve Abd b. Humeyd'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 337.

804 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 31; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 5159. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 337.

2644- Abdürrezzâk > İbnu'l-Mübârek ve başkaları > Şu'be > Umâra b. Ebî Hafsa[805] > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Sûr'a üfürülmüş, Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Allah'ın istisna ettiği şehitlerdir ve Arş'ın çevresinde kılıçlarını kuşanmış haldedirler."[806]

٢٦٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ} قَالَ: هُمُ الشُّهَدَاءُ ثَنِيَّةُ اللَّهِ حَوْلَ الْعَرْشِ مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ.

2645- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sûr'a üfürülmüş, Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Allah'ın istisna ettiği şehitlerdir ve Arş'ın çevresinde kılıçlarını kuşanmış haldedirler."[807]

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَى وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

69. Yer, Rabbinin nuru ile aydınlanacak, kitap konulacak (amel defterleri sahiplerine verilecek), peygamberlerle şahitler getirilecektir. Aralarında hak ile hükmedilecektir. Onlara asla zulmedilmez. 70. Ve her nefse işlediğinin karşılığı eksiksiz

---

805 O, Umâra b. Ebî Hafsa b. Nâbit'tir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 49.

806 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 30. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Hennâd, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 336. Ayrıca bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 149.

807 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

ödenecektir. O, yapmakta olduklarını en iyi bilendir. 71. Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecektir. Nihayet onlar oraya geldiklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyeceklerdir: "Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Onlar "Evet fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur" diyeceklerdir.

٢٦٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي ضَمْرَةَ، قَالَ تَلَا عَلِيٌّ: {وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا} قَالَ: حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَجَدُوا عِنْدَ الْبَابِ شَجَرَةً يَجْرِي مِنْ سَاقِهَا عَيْنَانِ، فَعَمَدُوا إِلَى إِحْدَاهُمَا كَأَنَّمَا أُمِرُوا بِهَا، فَاغْتَسَلُوا فِيهَا فَلَمْ تَشْعَثْ رُءُوسُهُمْ بَعْدَهَا أَبَدًا، كَأَنَّمَا دُهِنُوا بِالدِّهَانِ، ثُمَّ عَمَدُوا إِلَى الْأُخْرَى فَشَرِبُوا مِنْهَا فَطَهَّرَتْ أَجْوَافَهُمْ، وَغَسَلَتْ كُلَّ قَذَرٍ فِيهَا، فَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ {سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ} وَيَتَلَقَّاهُمُ الْوِلْدَانُ يُطِيفُونَ بِهِمْ كَمَا يُطِيفُ وِلْدَانُ أَهْلِ الدُّنْيَا بِالْحَمِيمِ يَجِيءُ مِنَ الْغَيْبَةِ، يَقُولُونَ: أَلَيْسَ أَعَدَّ اللهُ لَكَ كَذَا وَأَعَدَّ اللهُ لَكَ كَذَا، ثُمَّ يَذْهَبُ الْغُلَامُ مِنْهُمْ إِلَى الزَّوْجَةِ مِنْ أَزْوَاجِهِ فَيَقُولُ: قَدْ جَاءَ فُلَانٌ بِاسْمِهِ الَّذِي كَانَ يُدْعَى بِهِ فِي الدُّنْيَا، فَتَقُولُ أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيَسْتَخِفُّهَا الْفَرَحُ حَتَّى تَقُومَ عَلَى أُسْكُفَّةِ بَابِهَا، ثُمَّ تَرْجِعَ فَيَجِيءُ فَيَنْظُرُ إِلَى تَأْسِيسِ بُنْيَانِهِ مِنْ جَنْدَلِ اللُّؤْلُؤِ بَيْنَ أَصْفَرَ، وَأَحْمَرَ، وَأَخْضَرَ مِنْ كُلِّ لَوْنٍ، ثُمَّ يَجْلِسُ فَيَنْظُرُ فَإِذَا زَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ، وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ، ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ فَيَنْظُرُ إِلَى سَقْفِ بُنْيَانِهِ: فَلَوْلَا أَنَّ اللهَ قَدَّرَ ذَلِكَ لَهُ لَأَلَمَ أَنْ يَذْهَبَ بَصَرُهُ إِنَّمَا هُوَ مِثْلُ الْبَرْقِ، فَيَقُولُ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللهُ}.

2646- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âsım b. Ebî Damra[808] şöyle demiştir: "Ali *radıyallahu anh*, ***"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecektir. Nihayet onlar oraya geldiklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle***

808 O, Âsım b. Ebî Damra es-Selûlî el-Kûfî'dir. Üçüncü tabakadan olup sıdk sahibidir. Bk. *Takrîb*, I, 384.

diyeceklerdir: 'Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?' Onlar 'Evet fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur' diyeceklerdir" âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: "Cennetin kapılarından birine gelince, gövdesinden iki çeşme akan bir ağaç görürler. Emredilmişler gibi birine gidip içerler ve yıkanırlar. Bundan sonra ebediyyen saçları dağınık olmaz. Saçları sanki yağlanmış gibi olur. Sonra diğer çeşmeye gidip içerler. Bu su, onların içini paklar ve içlerindeki tüm pislikleri temizler. Ardından onları cennetin bekçileri karşılayıp "Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya girin" derler. Sonra hizmetçiler onları karşılayıp kuşatırlar ve gençlerin bir süre kaybolduktan sonra gelen dostlarını karşıladığı gibi onları karşılayarak "Müjdeler olsun sana! Allah sana şöyle şöyle ikramlar hazırladı. Allah sana şöyle şöyle ikramlar hazırladı" derler. Hizmetçilerinden birisi, eşlerinden birine giderek o kimsenin dünyadaki ismiyle "Bu gelen falandır" der. Eşi, "Sen onu gördün mü?" diye sorunca hizmetçi "Evet" der. Eşi sevinçten âdeta uçarak kapının eşiğine çıkar ve geri döner. O adam, oraya gelince binanın nasıl yapılmış olduğuna bakar ve görür ki o, yeşil, sarı, kırmızı ve her renkten yuvarlak incilerden inşa edilmiştir. Sonra başını indirip konulan bardaklara, sıra sıra dizilmiş yastıklara ve yayılmış minderlere bakar. Ardından başını kaldırıp tavanına bakınca şimşek gibi parladığını görür. Şayet Allah takdir etmemiş olsaydı tavana bakmaktan dolayı gözleri kör olurdu. Bunun üzerine şöyle derler: ***"'Bizi buna ileten Allah'a hamd olsun. Allah bizi bu yola iletmeseydi, kendiliğimizden bunu bulmuş olamazdık. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler.' Onlara 'Yapmaya devam ettiklerinize karşılık mirasçısı kılındığınız cennet işte budur' diye seslenilir."***[809]

---

809 A'râf 7/43. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 35; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 508-509; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 86. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Râhûye, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî'nin Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 342.

٢٦٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي ضَمْرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ فِي اللَّفْظِ وَالْمَعْنَى وَاحِدٌ.

2647- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Âsım b. Ebî Damra isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali'den aynı anlamda, ancak eksik ve ilave lafızlarla aynı hadis rivayet edilmiştir.[810]

٢٦٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، أَنَّ الْأَغَرَّ، حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ: إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا، فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْتَئِسُوا أَبَدًا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ}.

2648- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Egar > Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sonra bir münadi 'Sizin için hayat vardır. Artık ebediyyen ölmeyeceksiniz. Sizin için sıhhat vardır. Artık ebediyen hasta olmayacaksınız. Sizin için gençlik vardır. Artık ebediyyen ihtiyarlamayacaksınız. Sizin için nimet içinde olmak vardır. Artık ebediyyen fakirleşmeyeceksiniz' diye seslenir. 'Onlara 'Yapmaya devam ettiklerinize karşılık mirasçısı kılındığınız cennet işte budur' diye seslenilir'[811] âyeti de buna işaret etmektedir."***[812]

٢٦٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْأَوْدِيِّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنَّ الْمَرْأَةَ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ، لَيُرَى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ، وَالْعَظْمِ وَمِنْ تَحْتِ سَبْعِينَ حُلَّةً كَمَا تَرَى الشَّرَابَ الْأَحْمَرَ فِي الزُّجَاجَةِ الْبَيْضَاءِ.

---

810 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.
811 A'râf 7/43.
812 Buhârî bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, VI, 415. Müslim bu hadisi Abdurrezzâk tarîkiyle rivayet etmiştir. Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, XVII, 174-175; Tirmizî, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 687; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 319; Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 436; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II, 231; Dârimî, *Sünen*, II, 240.

2649- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk > Amr b. Meymûn el-Evdî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Kırmızı içeceğin şeffaf cam şişede görünmesi gibi iri gözlü huri eşin bacağının iliği de yetmiş kat elbisenin, etinin ve kemiklerinin altından görünür."[813]

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ
الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ
لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ
أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

72. Denilecek ki: "İçinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!" 73. Rablerinden korkanlar da cennete zümre zümre götürüleceklerdir. Nihayet oraya gelip kapıları açıldığında cennetin bekçileri onlara "Selâm olsun size. Tertemiz geldiniz. Hemen oraya ebedî kalmak üzere girin" diyeceklerdir. 74. Onlar da "Bize olan vaadini yerine getiren, cennetten dilediğimiz yere yerleşmek üzere arzı (cennet topraklarını) bize miras veren Allah'a hamd olsun" diyeceklerdir. 75. Melekleri de Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün. Rablerini hamd ile tesbih ederler. Aralarında hak ile hükmedilir ve "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun" denilir.

---

813 Tirmizî bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 676; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 414. Buhârî bu hadisin bir kısmını Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 318; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, XVII, 173; Dârimî, *Sünen*, II, 242; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 507; Abdürezzâk, *el-Musannef*, XI, 414.

٢٦٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} قَالَ: افْتَتَحَ بِالْحَمْدِ وَخَتَمَ بِالْحَمْدِ، افْتَتَحَ بِقَوْلِهِ تَعَالَى: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ} وَخَتَمَ بِقَوْلِهِ: {وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ}.

2650- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Melekleri de Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün. Rablerini hamd ile tesbih ederler. Aralarında hak ile hükmedilir ve 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun' denilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ hamd ile başladı, hamd ile bitirdi. Allah Teâlâ ***"Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Sonra kâfir olanlar -buna rağmen- Rablerine (ibadette başkalarını) eşit tutarlar"***[814] sözüne de hamd ile başladı. ***"Ve 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun' denilir"*** sözünü de hamd ile bitirdi."[815]

---

814 En'âm 6/1.

815 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 38; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 287; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 69. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 344.

سُورَةُ حم الْمُؤْمِنِ

40. HÂ, MİM. MÜ'MİN SÛRESİ[816]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[817]

حم ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
1. Hâ, Mîm.

٢٦٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {حم} قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2651- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**حم/*Hâ, Mîm***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[818]

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾

2. Kitab'ın indirilmesi, hükmünde galip, en iyi bilen Allah'tandır. 3. O, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul

---

816 Mısır nüshasında Mü'min sûresi ve Mushaf'ta Gâfir sûresi olarak isimlendirilmiştir.
817 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.
818 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 3. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 554; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 480.

eden, azabı çetin ve nimeti pek bol olandır. O'ndan başka ilah yoktur. Dönüş yalnız O'nadır. 4. Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışırlar. O halde onların şehirlerde gezip dolaşmaları seni aldatmasın.

٢٦٥٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ} قَالَ: إِقْبَالُهُمْ، وَإِدْبَارُهُمْ، وَتَقَلُّبُهُمْ فِي أَسْفَارِهِمْ.

2652- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışırlar. O halde onların şehirlerde gezip dolaşmaları seni aldatmasın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yolculuk ve seferlere gidip gelmeleri ve gezip dolaşmaları (seni aldatmasın)."[819]

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

5. Onlardan önce Nûh'un kavmi ve onlardan sonraki topluluklar da yalanladılar. Her ümmet resûllerini alıp yakalamak istedi ve bâtılı ileri sürüp hakkı onunla çürütmek kastı ile mücadele ettiler. Sonunda ben onları yakaladım. Nasılmış benim azabım?

٢٦٥٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ} قَالَ: مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ، وَعَادٍ، وَثَمُودَ وَتِلْكَ الْقُرُونُ، كَانُوا أَحْزَابًا عَلَى الْكُفْرِ.

2653- Ma'mer, Katâde'nin ***"Onlardan önce Nûh'un kavmi ve onlardan sonraki topluluklar da yalanladılar. Her ümmet resûllerini alıp yakalamak istedi ve bâtılı ileri sürüp hakkı onunla çürütmek kastı ile mücadele ettiler. Sonunda ben onları yakaladım. Nasılmış***

---

819 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 42; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 246; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 88.

benim azabım?" âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Nûh *aleyhisselâm*'ın kavminden, Âd ve Semûd'dan sonra gelen o nesiller, farklı topluluklar olup küfür üzereydiler."[820]

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾

6. İnkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dair Rabbinin sözü böylece gerçekleşti. 7. Şu Arş'ı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rablerini hamd ile tesbih ederler. O'na iman ederler. Mü'minlere de (şöyle diyerek) mağfiret dilerler: "Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve senin yolunu izleyenlere mağfiret et ve onları cehennem azabından koru! 8. Rabbimiz! Onları da babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden sâlih olanları da kendilerine vaat ettiğin Adn cennetlerine koy. Çünkü sen Azîz'sin, Hakîm'sin."

٢٦٥٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ: لِكَعْبٍ: مَا عَدْنٌ؟ قَالَ: قُصُورٌ فِي الْجَنَّةِ يَسْكُنُهَا النَّبِيُّونَ، وَالصِّدِّيقُونَ، وَالشُّهَدَاءُ، وَأَئِمَّةُ الْعَدْلِ.

2654- Ma'mer, Katâde'nin ***"Rabbimiz! Onları da babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden sâlih olanları da kendilerine vaat ettiğin Adn cennetlerine koy. Çünkü sen Azîz'sin, Hakîm'sin"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*,

---

820 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 42; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 246; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 88; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 292; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 481. Katâde'nin rivayetinin zahirinden anlaşıldığına göre, "بعدهم" lafzındaki zamir, Nûh'un kavmine dönmektedir.

Ka'b'a "جنات عدن/*Adn cennetleri* nedir?" diye sorunca Ka'b şöyle dedi: "Onlar, cennette peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve adil imamların/halifelerin oturacağı köşklerdir."[821]

٢٦٥٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ} قَالَ: يَأْخُذُوهُ فَيَقْتُلُوهُ.

2655- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Her ümmet resûllerini alıp yakalamak istedi"***[822] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yakalayıp öldürmeye kalkışmıştır."[823]

٢٦٥٦ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ} قَالَ: حَقَّ عَلَيْهِمُ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ بِأَعْمَالِهِمْ.

2656- Ma'mer, Katâde'nin ***"İnkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dair Rabbinin sözü böylece gerçekleşti"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Amelleri sebebiyle elem verici azap, onlara hak oldu."[824]

٢٦٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا} قَالَ مُطَرِّفُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ: وَجَدْنَا أَنْصَحَ عِبَادِ اللهِ لِعِبَادِ اللهِ الْمَلَائِكَةَ، وَوَجَدْنَا أَغَشَّ عِبَادِ اللهِ لِعِبَادِ اللهِ الشَّيْطَانَ.

2657- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr,[825] ***"Şu Arş'ı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rablerini hamd ile tesbih ederler. O'na iman***

---

821 Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 295. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 347.

822 Mü'min 40/5.

823 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 42; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 293; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 449; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 481.

824 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 88; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 71.

825 O, Mutarrif b. Abdillah b. eş-Şihhîr el-Âmirî Ebû Abdillah el-Basrî'dir. Sika, âbid ve fazilet sahibidir. 95 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 253.

ederler. Mü'minlere de (şöyle diyerek) mağfiret dilerler: Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve senin yolunu izleyenlere mağfiret et ve onları cehennem azabından koru!" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın kulları içinde Allah'ın kullarına karşı en güzel nasihat edenlerin melekler olduğunu gördük. Allah'ın kulları içinde Allah'ın kullarını en fazla kandırıp aldatanların ise şeytanlar olduğunu gördük."[826]

٢٦٥٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا} قَالَ: تَابُوا مِنَ الشِّرْكِ، {وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ} أَيْ طَاعَتَكَ.

2658- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'Tevbe edenlere mağfiret et:'*** Şirk koşmaktan vazgeçip tevbe edenleri bağışla. ***'Senin yolunu izleyenlere mağfiret et:'*** Sana taate devam edenleri bağışla."[827]

وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ
رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

9. "Bir de onları kötülüklerden koru! Sen kimi kötülüklerden korursan o günde o kimseye rahmet etmiş olursun. Bu ise büyük kurtuluşun ta kendisidir."

٢٦٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ} قَالَ: قِهِمُ الْعَذَابَ وَمَنْ تَقِي الْعَذَابَ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ.

2659- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir de onları kötülüklerden koru! Sen kimi kötülüklerden***

---

826 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 295; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 451; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 52. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 347.

827 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 44-45. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 347.

korursan o günde o kimseye rahmet etmiş olursun. Bu ise büyük kurtuluşun ta kendisidir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları azaptan koru. O gün kimi azaptan korursan ona mutlaka merhamet etmiş olursun."[828]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾

10. İnkâr edenlere şöyle seslenilir: "Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan kızgınlıktan elbette daha ağırdır. Zira siz imana davet ediliyor fakat inkâr ediyordunuz."

٢٦٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ} قَالَ: يَقُولُ لَمَقْتُ اللَّهِ إِيَّاكُمْ فِي الدُّنْيَا حِينَ دُعِيتُمْ إِلَى الْإِيمَانِ، فَلَمْ تُؤْمِنُوا أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ حِينَ رَأَيْتُمُ الْعَذَابَ.

2660- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnkâr edenlere şöyle seslenilir: Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan kızgınlıktan elbette daha ağırdır. Zira siz imana davet ediliyor fakat inkâr ediyordunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Siz, dünyada inanmaya davet edildiğinizde inkâr ederken Allah'ın size duyduğu öfkesi, azabı gördüğünüz zaman birbirinize yönelik öfkenizden elbette daha büyüktür."[829]

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾

---

828 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 296; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 90; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 72.

829 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 136; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 385; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 297; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 452-453. İbn Kesîr bu hadisi Hasan, Mücâhid, Süddî, Zir b. Ubeydullah el-Hemedânî ve Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 73.

11. Derler ki: "Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol var mı?"

٢٦٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: مَرَّ بِالْكَلْبِيِّ رَجُلٌ، فَقَالَ لَهُ: أَرَأَيْتَ قَوْلَهُ تَعَالَى: {أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ} قَالَ: قَدْ عَرَفَتْ كُلٌّ حَيْثُ تَذْهَبُ، إِنَّمَا كَانُوا أَمْوَاتًا فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ فَأَحْيَاهُمْ ثُمَّ يُمِيتُهُمْ ثُمَّ يُحْيِيهِمْ.

2661- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam, Kelbî'ye ***"Derler ki: Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol var mı?"*** âyetinin anlamını sordu. Kelbî şöyle dedi: "Her nefis nereye gideceğini öğrenmiştir. Babalarının sülbünde ölüler iken Allah onları diriltti. Sonra onları öldürecek ve tekrar diriltecektir."[830]

ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

12. Sizin bu halinizin sebebi şudur: Tek Allah'a ibadete çağrıldığı zaman inkâr edersiniz. O'na ortak koşulunca (bunu) tasdik edersiniz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır.

٢٦٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ} قَالَ: قَالَتِ الْحَرُورِيَّةُ: لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ، فَقَالَ عَلِيٌّ: كَلِمَةُ حَقٍّ أُرِيدَ بِهَا الْبَاطِلُ.

2662- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizin bu halinizin sebebi şudur: Tek Allah'a ibadete çağrıldığı zaman inkâr edersiniz. O'na ortak koşulunca (bunu) tasdik edersiniz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır"*** âyeti hakkında şöyle

---

830 Bu hadis İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Dahhâk, Katâde ve Ebû Mâlik'ten rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 47; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 297; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 453; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 73; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 484.

demiştir: "Harûrîler 'Hüküm sadece Allah'a aittir' deyince Ali *radıyallahu anh* 'Bu, kendisiyle bâtıl amaçlanan hak bir sözdür' dedi."[831]

٢٦٦٣ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: وَاللّٰهِ لَقَدِ اسْتُحِلَّ بِهَا الْفَرْجُ الْحَرَامُ، وَالْمَالُ الْحَرَامُ، وَالدَّمُ الْحَرَامُ، وَعُصِيَ بِهَا الرَّحْمَنُ.

2663- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu sözle (Harûrîler tarafından) haram olan namus, haram olan mal ve haram olan kan helâl görüldü ve bu sözle Rahmân'a isyan edildi."[832]

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

13. O, âyetlerini size gösteren ve gökten size bir rızık indirendir. Allah'a yönelenden başkası ibret almaz. 14. Öyle ise kâfirler hoş görmese de dini yalnız Allah'a hâlis kılanlar olarak O'na dua edin. 15. O, dereceleri yükseltendir. Arş'ın sahibidir. Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir.

٢٦٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُلْقِي الرُّوحَ} قَالَ: الْوَحْيَ وَالرَّحْمَةَ.

2664- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(***'Ruhu gönderir'*** ifadesiyle kastedilen şudur:) Rahmetini ve vahyini (indirir)."[833]

---

831 Müslim bu hadisi Ubeydullah b. Ebî Râfi'den rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'z-Zekât, VII, 173.

832 Bu hadisin Katâde'den gelen rivayetini kaynaklarda bulamadım.

833 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 49; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 299; Ebû Hayyân, *el-*

٢٦٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ التَّلَاقِ} قَالَ: يَوْمَ يَتَلَاقَى أَهْلُ السَّمَاءِ، وَأَهْلُ الْأَرْضِ وَالْخَلَّاقُ وَخَلْقُهُ.

2665- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"التَّلَاق/*Kavuşma günü*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kavuşma günü, sema sakinleri, yer sakinleri, Allah ve yarattıklarının kavuşma günüdür."[834]

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

16. O günde onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyleri gizli kalmaz. Bugün mülk kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır.

٢٦٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ} قَالَ: بَارِزُونَ لَا يَسْتُرُهُمْ جَبَلٌ، وَلَا يَسْتُرُهُمْ شَيْءٌ.

2666- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O günde onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyleri gizli kalmaz. Bugün mülk kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanlar açıkta, meydanda olurlar. Onların görülmesini engelleyecek hiçbir dağ ve hiçbir şey yoktur."[835]

Bahru'l-Muhît, VII, 455. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 348.

834 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 50; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 96; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 300; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 74; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 455; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 485. Bu hadis Süddî, Bilâl b. Sa'd, Süfyân b. Uyeyne ve Ebu'l-Âliye'den rivayet edilmiştir.

835 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 51; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 38; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 120; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 300. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 348; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 485.

الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

17. Bugünde herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün zulmetmek yoktur. Şüphesiz Allah hesabı pek çabuk görendir. 18. Onları yaklaşan gün ile uyar. O vakit kalpler gam ve kederle dolu olarak gırtlaklara gelip dayanacaktır. Zalimlerin ne candan bir dostu ne de şefaati kabul edilir bir şefaatçisi olacaktır.

٢٦٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ} قَالَ: شَخَصَتْ مِنْ صُدُورِهِمْ، فَنَشَبَتْ فِي حُلُوقِهِمْ فَلَمْ تَخْرُجْ وَلَمْ تَرْجِعْ.

2667- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onları yaklaşan gün ile uyar. O vakit kalpler gam ve kederle dolu olarak gırtlaklara gelip dayanacaktır. Zalimlerin ne candan bir dostu ne de şefaati kabul edilir bir şefaatçisi olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yürekleri, göğüslerinden çıkıp boğazlarına takılmıştır. Artık ne geri gidebilmekte ne de dışarı çıkabilmektedir."[836]

٢٦٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ الْآزِفَةِ} قَالَ: يَوْمُ السَّاعَةِ.

2668- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onları yaklaşan gün ile uyar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, kıyamet günüdür."[837]

---

836 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 52; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 92; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 302. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 75. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 349.

837 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 52; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 75. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 349.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾

19. O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir.

٢٦٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ} قَالَ: يَعْلَمُ هَمْزَهُ بِعَيْنِهِ، وَإِغْمَاضَهُ عَمَّا لَا يُحِبُّ اللَّهُ.

2669- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, sevmediği konularda kişinin göz kırpmasını, kaş göz işaretleri yapmasını bilir."[838]

وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾

20. Allah hak ile hükmeder. O'ndan başka çağırdıkları ise hiçbir şeye hükmedemez. Muhakkak Allah her şeyi işitendir, görendir. 21. Acaba yeryüzünde gezip dolaşarak kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç ve yeryüzündeki eserleri itibari ile bunlardan daha üstün idiler. Allah yine de onları günahları sebebi ile

838 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 54; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 386; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 303; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 75. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 349; Ebû Hayyân, el-*Bahru'l-Muhît*, VII, 457.

alıp yakaladı. Allah'a karşı onları koruyan da olmadı. 22. Buna sebep şuydu: Peygamberleri onlara apaçık mûcizelerle geldiği halde inkâr ediyorlardı. Bunun üzerine Allah onları alıp yakaladı. Çünkü O, güçlüdür, cezalandırması pek çetindir. 23. And olsun biz, Musa'yı âyetlerimizle ve apaçık hüccetle gönderdik. 24. Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a. Onlar "Çok yalancı bir sihirbaz bu" dediler. 25. İşte kendilerine tarafımızdan hakkı getirdiğinde "Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın" dediler. Hâlbuki kâfirlerin hilesi, durum ne olursa olsun boşa çıkar.

٢٦٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ} قَالَ: يَعْلَمُ هَمْزَهُ بِعَيْنِهِ، وَإِغْمَاضَهُ عَمَّا لَا يُحِبُّ اللهُ.

2670- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte kendilerine tarafımızdan hakkı getirdiğinde 'Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın' dediler. Hâlbuki kâfirlerin hilesi, durum ne olursa olsun boşa çıkar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu öldürme, birinci katliamdan sonradır."[839]

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾

26. Firavun dedi ki: "Bırakın beni Musa'yı öldüreyim. O da varsın Rabbini çağırsın! Çünkü ben onun dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."

---

839 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 56; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 76. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 350.

٢٦٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ} قَالَ: هُوَ هَذَا الْفَسَادُ الَّذِي عَنَى فِرْعَوْنَ.

2671- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Firavun dedi ki: Bırakın beni Musa'yı öldüreyim. O da varsın Rabbini çağırsın! Çünkü ben onun dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Firavun'u kastetmiş olduğu bozgunculuktur."[840]

٢٦٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرٌ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ مُجَاهِدٍ: أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ، وَأَنْ يَظَّهَّرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادُ.

2672- Abdürrezzâk > Ca'fer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hamîd el-A'rec şöyle demiştir: "Mücâhid, âyeti 'وَأَنْ يَظَّهَّرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادُ/ ***ve en yezzahhera fi'l-ardi'l-fesad'*** şeklinde okuyordu."[841]

وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَاقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَاقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾

---

840 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 57. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 350; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 76.

841 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 60. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 350; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 79.

27. Musa "Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim, sizin de Rabbinize sığınırım" dedi. 28. Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mü'min bir adam dedi ki: "Siz, 'Benim Rabbim Allah'tır' dedi diye bir adamı öldürür müsünüz?" Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi. Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir. Eğer doğru söylüyor ise onun size vaat ettiğinin bir bölümü gelir sizi bulur. Şüphesiz Allah haddi aşan ve yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez." 29. "Ey kavmim! Bugün bu yerde üstünlük sağlayanlar olarak mülk sizindir. Eğer Allah'ın azabı bize gelirse bize kim yardım eder?" Firavun dedi ki: "Ben size kendi görüşümü söylüyorum ve yine size ancak doğru yolu gösteriyorum." 30. İman eden o kimse dedi ki: "Ey kavmim! Muhakkak ben sizin için o toplulukların yaşadıkları felaketlerin benzerinin sizin de başınıza gelmesinden korkuyorum."

٢٦٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ} قَالَ: هُمُ الْأَحْزَابُ: قَوْمُ نُوحٍ، وَعَادٌ، وَثَمُودُ.

2673- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İman eden o kimse dedi ki: Ey kavmim! Muhakkak ben sizin için o toplulukların yaşadıkları felaketlerin benzerinin sizin de başınıza gelmesinden korkuyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar şu topluluklardır: Âd, Semûd ve Nûh kavmi."[842]

مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَاقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾

31. Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenlerin benzerinden. Allah kullara zulüm

842 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 60. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 350; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 79.

dilemez. 32. "Ey kavmim! Muhakkak ben sizin için bağrışıp çağrışma gününden korkuyorum."

٢٦٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ التَّنَادِ} قَالَ: يَوْمَ يَتَنَادَى كُلُّ قَوْمٍ بِأَعْمَالِهِمْ، فَيُنَادِي أَهْلُ النَّارِ أَهْلَ الْجَنَّةِ، وَأَهْلُ الْجَنَّةِ أَهْلَ النَّارِ.

2674- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey kavmim! Muhakkak ben sizin için bağrışıp çağrışma gününden korkuyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O gün her topluluk amellerine göre çağrılır. Cehennem ehli cennet ehline seslenir, cennet ehli de cehennem ehline seslenir."[843]

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

33. O günde arkanızı dönüp kaçarsınız ve sizi Allah'a karşı koruyacak kimse bulamazsınız. Allah kimi saptırırsa, artık onu doğru yola iletecek de yoktur.

٢٦٧٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ} قَالَ: مُدْبِرِينَ إِلَى النَّارِ.

2675- Ma'mer, Katâde'nin ***"O günde arkanızı dönüp kaçarsınız"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cehenneme arkanızı dönüp kaçarsınız."[844]

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ
حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ

---

843 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 60. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 351; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 94; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 79.

844 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 62. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 351; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 491; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 94.

مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَاهَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ﴿٣٦﴾

34. And olsun önceden Yusuf da size apaçık belgelerle gelmişti. O zamanlar da size getirdiğinden şüphe edip durmuştunuz. Nihayet o vefat ettiğinde de "Allah ondan sonra artık asla bir daha resûl göndermeyecektir" dediniz. Allah haddi aşan şüpheci kimseleri işte böyle saptırır. 35. Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Bu Allah yanında, gerekse iman edenler yanında büyük bir nefretle karşılanır. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler. 36. Firavun dedi ki: "Ey Hâmân! Benim için yüksek bir köşk (kule) yap. Belki o yollara ulaşırım."

٢٦٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ} قَالَ: الْأَبْوَابَ.

2676- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Firavun dedi ki: Ey Hâmân! Benim için yüksek bir köşk (kule) yap. Belki o yollara ulaşırım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Semanın) kapılarına (ulaşırım)."[845]

أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

37. "Semanın yollarına. Sonunda belki Musa'nın ilahının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum."

---

845 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 65. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Zührî, Süddî ve Ahfeş'ten rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 386; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 80. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 351.

İşte böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve yoldan saptırıldı. Firavun'un hilesi ancak bir hüsranla iç içe idi.

٢٦٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا فِي تَبَابٍ} قَالَ: فِي خَسَارٍ.

2677- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Firavun'un hilesi ancak bir hüsranla iç içe idi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zarar, ziyandan başka (bir sonuç doğurmadı)."[846]

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَاقَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَاقَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

39. "Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak bir geçimliktir. Ahiret ise doğrusu asıl kalınacak yerin ta kendisidir." 38. O iman eden dedi ki: "Ey kavmim! Bana uyun, ben sizi doğru yola eriştireyim." 40. Kim bir kötülük işlerse ona ancak onun benzeri ile karşılık verilir. Erkek yahut kadın, kim mü'min olarak sâlih amel işlerse işte onlar cennete girerler. Onlar orada hesapsız rızıklanırlar.

٢٦٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا} قَالَ: مَنْ عَمِلَ شِرْكًا.

2678- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim bir kötülük işlerse ona ancak onun benzeri ile karşılık verilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kim şirke bulaşırsa..."[847]

---

846 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 66. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 45; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 387; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 95; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 80; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 492.

847 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 67. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

وَيَاقَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾

41. "Ey kavmim! Ne oluyor böyle ki, ben sizi kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz? 42. Siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve O'na bilmediğim şeyi ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Hâlbuki ben sizi mutlak galip, çok mağfiret edici olana davet ediyorum. 43. "Elbette beni kendisine davet ettiğiniz şeylerin dünyada ve ahirette davete değer bir tarafı yoktur. Dönüşünüz muhakkak Allah'adır. Şüphesiz haddi aşanlar da ateşin dostlarıdır." 44. "Yakında benim size söylediğimi hatırlayacaksınız. Ben işlerimi Allah'a ısmarlıyorum. Muhakkak Allah kullarını çok iyi görendir." 45. Sonunda Allah onu kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu. Firavun hanedanını kötü azap kuşattı.

٢٦٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا} قَالَ: كَانَ قِبْطِيًّا فَنَجَا مَعَ مُوسَى، وَبَنِي إِسْرَائِيلَ حِينَ نَجَوْا.

2679- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonunda Allah onu kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu. Firavun hanedanını kötü azap kuşattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O kişi, Kıptî idi. Musa *aleyhisselâm* ve İsrâiloğulları kurtulduğunda o da onlarla birlikte kurtuldu."[848]

---

zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 351; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 493.

848 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 96. Süyûtî hadisi

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

46. Ateştir o. Onlar sabah akşam ona sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de "Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun" (denilecek).

٢٦٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا} قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أَرْوَاحُهُمْ فِي صَدْرِ طَيْرٍ سُودٍ، يَرَوْنَ مَنَازِلَهُمْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

2680- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Ateştir o. Onlar sabah akşam ona sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun' (denilecek)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ruhları siyah kuş suretlerinin içindedir ve sabah akşam gidecekleri yerleri kendilerine gösterilir."[849]

٢٦٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ مُبَشِّرٍ لِكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَهُوَ شَاكٌّ: اقْرَأْ عَلَى ابْنِي السَّلَامَ، تَعْنِي مُبَشِّرًا، فَقَالَ: يَغْفِرُ اللهُ لَكِ يَا أُمَّ مُبَشِّرٍ أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ مُعَلَّقٌ فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتَّى يُرْجِعَهَا اللهُ إِلَى جَسَدِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَقَالَتْ: صَدَقْتَ فَأَسْتَغْفِرُ اللهَ.

2681- Abdürrezzâk > Ma'mer Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdurrahmân b. Ka'b b. Mâlik şöyle demiştir: "Ümmü Mübeşşir, Ka'b b. Mâlik'e -râvi burada şüpheye düşmüştür- Mübeşşir'i kastederek "Oğluma selâm söyle" deyince Ka'b b. Mâlik şöyle dedi: "Ey

---

ed-Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 351.

849 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 71; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 96; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 319; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 82; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 468.

Ümmü Mübeşşir! Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylediklerini duymadın mı? ***'Mü'minin ruhu, kıyamet günü Allah onu bedenine gönderinceye kadar cennet ağaçlarına konmuş bir kuş gibidir.'*"** Bunun üzerine Ümmü Mübeşşir, "Zayıflık gösterdiğim için Allah'tan bağışlanma diliyorum" dedi."[850]

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا
لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ
الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ
الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى
قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٥٠﴾ إِنَّا لَنَنْصُرُ
رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

47. Ateşin içinde karşılıklı deliller getirip tartıştıklarında, zayıf olanlar büyüklük taslayanlara "Biz size uyan kimseler idik. Şimdi siz bu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?" derler. 48. O büyüklük taslayanlar "Muhakkak biz hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz Allah kulları arasında hükmünü verdi" derler. 49. Ateşte olanlar cehennem bekçilerine derler ki: "Rabbinize dua edin ki üzerimizden bir gün olsun azabı hafifletsin." 50. Bekçiler derler ki: "Resûlleriniz size apaçık deliller getirmediler mi?" Onlar da "Getirdiler" cevabını verirler. (Bekçiler ise) "O halde kendiniz yalvarın" derler. Hâlbuki kâfirlerin yalvarması boşunadır. 51. Muhakkak biz, resûllerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde yardım ederiz.

---

850 Bu hadis daha önce Âl-i İmrân sûresinde zikredilmişti.

٢٦٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ} قَالَ: الْأَشْهَادُ: الْمَلَائِكَةُ.

2682- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak Biz, resûllerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde yardım ederiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şahitlerden kasıt, meleklerdir."[851]

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾
وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾
هُدًى وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ
وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

52. O günde özür dilemeleri kâfirlere fayda vermez. Hem lanet onlaradır hem de kötü yurt (cehennem) onlarındır. 53. And olsun Biz, Musa'ya hidayet verdik. İsrâiloğulları'na da kitabı miras bıraktık. 54. Özlü akıl sahiplerine bir hidayet ve bir öğüt olmak üzere. 55. O halde sen sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile. Akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih et.

٢٦٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ} قَالَ: صَلَاةُ الْفَجْرِ وَصَلَاةُ الْعَصْرِ وَكُلُّ شَيْءٍ فِي الْقُرْآنِ مِنْ ذِكْرِ التَّسْبِيحِ فَهِيَ الصَّلَاةُ.

2683- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih et"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, sabah namazı ve ikindi namazıdır. Kur'ân'da zikredilen her tesbih, salât (dua/namaz) demektir."[852]

---

851 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 75; Sevrî, *Tefsîr*, s. 362; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 387; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 97; Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 134; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 495.

852 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 68; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 84. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

٢٦٨٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي قَيْسٍ الْأَوْدِيِّ، عَنْ هُزَيْلِ بْنِ شُرَحْبِيلَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنَّ أَرْوَاحَ آلِ فِرْعَوْنَ فِي أَجْوَافِ طَيْرٍ سُودٍ يُعْرَضُونَ عَلَى النَّارِ كُلَّ يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ، يُقَالُ: يَا آلَ فِرْعَوْنَ هَذِهِ دَارُكُمْ.

2684- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Kays el-Evdî[853] > Hüzeyl b. Şürahbîl[854] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Firavun ailesinin ruhları, siyah kuşların içindedir ve 'Ey Firavun ailesi! Eviniz işte bu' denilerek günde iki defa ateşe arz edilirler (sokulurlar)."[855]

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

56. Kendilerine bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitendir, görendir. 57. Göklerle yerin yaratılması, and olsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler. 58. Kör ile gören bir olmaz. İman edip sâlih amel işleyenle günahkâr olan da. Ne az düşünüyorsunuz! 59. Elbette kıyamet mutlaka gelecektir, bunda hiç şüphe

ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 352.

853 O, Abdurrahmân b. Servân Ebû Kays el-Evdî el-Kûfî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 475.

854 O, Hüzeyl b. Şürahbîl el-Evdî el-Kûfî'dir. Sikadır. Muhadramdır. Bk. *Takrîb*, I, 317.

855 Bu hadis daha önce zikredilmişti. Bk. 2680 no'lu hadis.

yoktur. Ama insanların çoğu iman etmezler. 60. Rabbiniz dedi ki: "Bana dua edin, ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yediremeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."

٢٦٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، وَالْأَعْمَشِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ يُسَيْعٍ الْكِنْدِيِّ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ. ثُمَّ قَرَأَ {ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ}.

2685- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Zerr > Yüsey' el-Kindî > Nu'mân b. Beşîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Dua da ibadettir"** demiş sonra da şu âyeti okumuştur: ***"Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin, ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yediremeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."***[856]

٢٦٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَوْ أَنَّ غُلًّا مِنْ أَغْلَالِ جَهَنَّمَ وُضِعَ عَلَى جَبَلٍ لَوَهَصَهُ حَتَّى يَبْلُغَ الْمَاءَ الْأَسْوَدَ.

2686- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası şöyle demiştir: "Cehennem zincirlerinden biri, bir dağın üzerine konulsa siyah suya/sıvıya ulaşıncaya dek dağı parçalardı."[857]

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً

---

856 Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 210; Ebû Davud, Kitâbu's-Salât, II, 161. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 284, Kitâbu'd-Deavât, no: 3372; İbn Mâce, Kitâbu Fadli'd-Duâ, no: 1258; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 268; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 78.

857 Bu hadis Bakara sûresinde zikredilmişti.

وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

61. Allah O'dur ki, içinde rahat bulasınız diye geceyi yaratandır. Gündüzü de aydınlık kılandır. Muhakkak Allah insanlara lütufkârdır. Fakat insanların çoğu şükretmezler. 62. İşte Rabbiniz Allah budur. Her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka ilah yoktur. O halde nasıl olup da döndürülüyorsunuz? 63. Allah'ın âyetlerini bilerek inkâr edenler, işte böyle döndürülür. 64. Allah O'dur ki, yeri sizin için bir karargâh, göğü üstünüzde bir bina yapmış, size suret verip suretlerinizi güzelleştirmiş ve hoş şeylerle sizi rızıklandırmıştır. İşte Rabbiniz Allah. Âlemlerin Rabbi Allah'ın şanı ne yücedir! 65. O diri olandır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde dini yalnız O'na halis kılarak O'na dua edin. "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun" (deyin). 66. De ki: "Rabbimden bana apaçık deliller gelince Allah'tan başka dua ettiklerinize ibadet etmek bana yasaklandı. Âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum. 67. O ki, sizi topraktan, sonra bir nutfeden, sonra bir alakadan yaratan, sonra sizi bir bebek olarak çıkarandır. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız sonra da ihtiyar olmanız -ki içinizden daha önce vefat edenler de vardır- ve belli bir vakte ulaşmanız için sizi yaşatan O'dur. Umulur ki düşünürsünüz. 68. O, dirilten ve öldürendir. Bir işe hükmettiği zaman ona yalnızca "Ol" der, o da hemen oluverir." 69. Allah'ın âyetleri hakkında tartışanları görmez misin? Nasıl da döndürülüyorlar? 70. Kitabı ve resûllerimizle gönderdiklerimizi yalanlayanlar, onlar yakında bileceklerdir. 71. O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak ve sürüklenecekler. 72. Kaynar suda sonra ateşte yakılacaklar. 73. Sonra onlara denilecek ki: "Hani koştuğunuz ortaklar nerede? 74. Allah'ı bırakıp da?" Onlar "Önümüzden kaybolup gittiler. Hayır, biz zaten önceden hiçbir şeye ibadet etmiyorduk" diyecekler. Allah kâfirleri işte böyle şaşırtır. 75. Bu halinizin sebebi şudur: Siz yeryüzünde haksız yere şımarıyor ve taşkınlık gösteriyordunuz. 76. Cehennem kapılarından orada ebedî kalmak üzere girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür! 77. Bu sebeple sabret! Muhakkak Allah'ın vaadi haktır. Eğer

onlara vaat ettiğimizin bazısını sana gösterirsek yahut seni vefat ettirirsek sonunda onlar Bize döndürüleceklerdir. 78. And olsun Biz senden önce de resûller gönderdik. Onlardan kimilerinin kıssalarını sana anlattık, kimilerinin kıssalarını da sana anlatmadık. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir peygamberin kendiliğinden bir âyet getirmesi mümkün olmaz. Allah'ın emri geldiğinde hak ile hükmolunur. İşte bâtılcılar orada hüsrana uğrayıverirler. 79. Allah, hayvanları bazısına binmeniz, bazısını da yemeniz için sizin faydanıza olmak üzere yaratandır. 80. Ve sizin için onlarda faydalar vardır. Kalplerinizdeki arzuya üzerlerine binerek ulaşmanız için (onları yarattı). Üstelik hem onların üzerinde hem gemilerin üstünde taşınırsınız. 81. Size âyetlerini gösteriyor. Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr ediyorsunuz? 82. Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından da daha sağlam idiler. Ama kazanageldikleri şeyler onlara fayda vermedi.

٢٦٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، سَمِعْتُهُ يَذْكُرُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ} قَالَ: الْمَشْيُ فِيهَا بِأَرْجُلِهِمْ.

2687- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından da daha sağlam idiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen yürürken yerde bıraktıkları ayak izleridir."[858]

٢٦٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ} قَالَ: كَالْجُعْبَةِ لِلنَّبْلِ.

---

858 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 88. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 357.

2688- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir"***[859] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ok kılıfı gibi (bir kılıfı vardır)."[860]

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

83. Resûlleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısıyla şımardılar. Alaya aldıkları şey kendilerini kuşatıverdi. 84. Onlar Bizim azabımızı gördüklerinde "Bir olarak Allah'a inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik" dediler. 85. Ama Bizim azabımızı gördüklerinde iman etmeleri kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir. Kâfirler işte burada hüsrana uğradılar.

٢٦٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سُنَّةَ اللهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ} قَالَ: سُنَّتُهُ أَنَّهُمْ إِذَا رَأَوْا بَأْسَهُ آمَنُوا فَلَمْ يَنْفَعْهُمْ إِيمَانُهُمْ {فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللهِ وَحْدَهُ} {فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا} إِلَى آخِرِ السُّورَةِ.

2689- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu, Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah'ın sünneti şudur: O'nun azabını gördüklerinde inanırlar, ancak inanmaları onlara fayda vermez. ***"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde 'Bir olarak Allah'a inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik' dediler. Ama bizim***

---

859 Fussilet 41/5.

860 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 360.

azabımızı gördüklerinde iman etmeleri kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir. Kâfirler işte burada hüsrana uğradılar."[861]

٢٦٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ} قَالَ: مِنْ بَلَدٍ إِلَى بَلَدٍ.

2690- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve sizin için onlarda faydalar vardır. Kalplerinizdeki arzuya üzerlerine binerek ulaşmanız için (onları yarattı). Üstelik hem onların üzerinde hem gemilerin üstünde taşınırsınız"***[862] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir memleketten diğerine taşınırsınız."[863]

---

861 Taberî ve Begavî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmişlerdir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 9; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 18. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 358.

862 Zümer 39/80.

863 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 87; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 103; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 142; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 335; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 89; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 502.

سُورَةُ حم فُصِّلَتْ

41. HÂ, MÎM. FUSSİLET SÛRESİ[864]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[865]

حم ﴿١﴾ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâ, Mîm. 2. (Bu kitap) Rahmân ve Rahîm olan tarafından indirilmiştir. 3-4. Bilen bir kavim için müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere âyetleri gereği gibi açıklanmış Arapça bir Kur'ân olarak (indirilmiş) bir kitaptır. Ama onların çoğu yüz çevirmiştir. Bundan dolayı onlar işitmezler. 5. Dediler ki: "Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin

864 Mısır nüshasında Secde sûresi olarak, Mushaf'ta ise Fussilet sûresi olarak geçmektedir.

865 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

aranda bir perde bulunmaktadır. O halde sen yapacağını yap! Şüphesiz biz de yapanlarız." 6. De ki: "Ben ancak sizin gibi bir insanım. Bana sizin ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyediliyor. O halde O'na yönelin ve O'ndan mağfiret dileyin." O müşriklerin vay haline! 7. Onlar ki, hem zekâtı vermezler hem de onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir.

٢٦٩١ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ} قَالَ: كَانَ يُقَالُ: الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ فَمَنْ قَطَعَهَا بَرِئَ، وَنَجَا، وَمَنْ لَمْ يَقْطَعْهَا هَلَكَ.

2691- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar ki, hem zekâtı vermezler hem de onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zekât, İslâm'ın köprüsüdür. Kim onu verirse temizlenip kurtulur. Kim de vermezse helâk olur."[866]

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾

8. Şüphesiz ki iman edip sâlih amel işleyenler için kesilmeyen bir ecir vardır. 9. De ki: "Gerçekten siz, yeri iki günde yaratanı inkâr edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir. 10. O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti."

---

866 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 93. Begavî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 104; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 484.

٢٦٩٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا} قَالَ: أَرْزَاقَهَا.

2692- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**أَقْوَاتَهَا/*Ekvâtehâ,*'** rızıklarını, besinlerini demektir."[867]

٢٦٩٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: جِبَالُهَا، وَأَنْهَارُهَا، وَدَوَابُّهَا، وَثِمَارُهَا.

2693- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'**أَقْوَاتَهَا/*Ekvâtehâ,*'** dünyanın dağlarını, nehirlerini, canlılarını ve meyvelerini demektir."[868]

٢٦٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا} قَالَ: السَّابِرِيُّ، لَا يَصْلُحُ إِلَّا لِسَابُورَ، وَالْيَمَانِيُّ لَا يَصْلُحُ إِلَّا بِالْيَمَنِ.

2694- Abdürrezzâk > Sevrî > Husayn[869] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sâbûrî denilen ince giysiler ancak Sâbûr'da, Yemen kumaşından giysiler de ancak Yemen'de kullanılmaya elverişlidir."[870]

---

867 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 95; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 105. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 361. Şevkânî bu hadisi Hasan, İkrime ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 507.

868 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 96. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VII, 559; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 43; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 485; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 93; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 507.

869 O, Husayn b. Abdirrahmân es-Sülemî Ebû Hüzeyl'dir. Sikadır.

870 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 96; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 105; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 485; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 93. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 360.

٢٦٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ} قَالَ: مَنْ سَأَلَ فَهُوَ كَمَا قَالَ اللَّهُ.

2695- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İsteyenler için fark gözetmeden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kim istiyorsa o, Allah'ın dediği gibidir."[871]

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

11. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi. Ona ve yere "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler. 12. Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı, her bir göğe ona ait olan emri vahyetti. Yakın semayı kandillerle süsledik ve koruduk. Bu, gücüne karşı konulamayan mutlak galibin, her şeyi bilenin takdiridir. 13. Eğer yüz çevirirlerse sen de de ki: "Ben Âd ve Semûd'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarıyorum."

٢٦٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ} قَالَ: يَقُولُ أَنْذَرْتُكُمْ وَقِيعَةً مِثْلَ وَقِيعَةِ عَادٍ وَثَمُودَ.

2696- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben Âd ve Semûd'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarıyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Diyor ki: Ben, sizi Âd ve Semûd faciası gibi bir faciaya karşı uyardım."[872]

---

871 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 97; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 105; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 486. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 361.

872 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 100. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

14. Onlara resûlleri önlerinden ve arkalarından gelip "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" dediklerinde onlar "Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekler indirirdi. Bu sebepten muhakkak Biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz" dediler. 15. Âd kavmine gelince; yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve "Gücü bizden daha üstün kim vardır?" dediler. Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha üstün güce sahip olduğunu görmezler mi? Onlar âyetlerimizi bilerek inkâr ediyorlardı. 16. Bu yüzden Biz de dünya hayatında kendilerine zillet azabını tattırmak için üzerlerine uğursuz günlerde ıslıklı (soğuk) bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı ise elbet daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez.

٢٦٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رِيحًا صَرْصَرًا} قَالَ: بَارِدَةً، وَقَالَ: وَالنَّحِسَاتُ: الْمَشْئُومَاتُ النَّكِدَاتُ.

2697- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu yüzden biz de dünya hayatında kendilerine zillet azabını tattırmak için üzerlerine uğursuz günlerde ıslıklı (soğuk) bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı ise elbet daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'رِيحًا صَرْصَرًا/***Rîhan sarsaran,'***

---

zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 362; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 106; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 346.

soğuk rüzgâr demektir. ‘فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ/*Fî eyyâmin nehisât*’ ise uğursuz, güç günlerde demektir.”[873]

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ
صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

17. Semûd kavmine gelince; Biz onlara hidayet verdik fakat onlar körlüğü hidayetten daha sevimli buldular. Bunun üzerine kazandıkları sebebi ile alçaltıcı azabın yıldırımı onları aldı.

٢٦٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ}: يَقُولُ بَيَّنَّا لَهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى.

2698- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Semûd kavmine gelince; Biz onlara hidayet verdik fakat onlar körlüğü hidayetten daha sevimli buldular”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Biz, onlara hakikati açıkça gösterdik fakat onlar hidayete karşılık körlüğü üstün tuttular.”[874]

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ
فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّى إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ
وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا
قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

---

873 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 102; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 279; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 388; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2429; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 108; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 349; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 95.

874 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 105. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 262. Bu hadis İbn Abbâs, Ebu'l-Âliye, Saîd b. Cübeyr, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 108; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 95.

﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

18. İman edip sakınanları da kurtardık. 19. Allah'ın düşmanları, cehenneme (götürülmek) için toplanacakları günde hep birlikte götürülürler. 20. Nihayet onlar oraya geldiklerinde kulakları, gözleri, derileri işlediklerini bildirerek aleyhlerine şahitlik eder. 21. Derilerine "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Onlar da "Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu" derler. Sizi ilk defa yaratan O'dur. İşte yalnız O'na döndürülüyorsunuz. 22. Siz kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şahitlik eder diye gizlenmiyordunuz. Fakat Allah yapmakta olduklarınızın çoğunu bilmez sandınız.

٢٦٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ} قَالَ: إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ فَيُفْدَمُ عَلَى أَفْوَاهِكُمْ بِالْفِدَامِ، فَأَوَّلُ شَيْءٍ يُبِينُ عَنْ أَحَدِكُمْ فَخِذُهُ وَكَفُّهُ.

2699- Abdürrezzâk > Ma'mer > Behz b. Hakîm > Babası > Dedesi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Siz kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şahitlik eder diye gizlenmiyordunuz. Fakat Allah yapmakta olduklarınızın çoğunu bilmez sandınız"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Siz, çağrıldığınızda ağızlarınız kapatılacaktır. Kişinin yaptıklarını açıklayacak ilk organı, cinsel organı ve avucudur."[875]

---

875 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 107; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 97. Şevkânî bu hadisi Ahmed, Nesâî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhakî'nin Muâviye b. Hayde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 513. Tayâlisî bu hadisi benzer şekilde İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Tayâlisî, *Müsned*, II, 23.

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

23. Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helâk etti de ziyan edenlerden oldunuz.

٢٧٠٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا الْحَسَنُ هَذِهِ الْآيَةَ {وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ} قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ اللهُ: عَبْدِي عِنْدَ ظَنِّهِ بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا دَعَانِي. ثُمَّ أَفْتَنُ يَنْطِقُ الْحَسَنُ فِي هَذَا فَقَالَ: أَلَا وَإِنَّ أَعْمَالَ النَّاسِ عَلَى قَدْرِ ظُنُونِهِمْ بِرَبِّهِمْ، فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَأَحْسَنَ بِاللهِ الظَّنَّ فَأَحْسَنَ الْعَمَلَ، وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ فَأَسَاءَ بِاللهِ الظَّنَّ وَأَسَاءَ الْعَمَلَ، قَالَ اللهُ: {وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ} حَتَّى {فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ}.

2700- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hasan (el-Basrî), ***"Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helâk etti de ziyan edenlerden oldunuz"*** âyetini okuyup şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Allah buyurdu ki: Ben, kulumun hakkımdaki zannı üzereyim ve bana dua ettiğinde onun yanındayım." Ardından*** Hasan (el-Basrî) ***şundan bahsetmeye başlamıştır:*** "Dikkat edin! İnsanların amelleri, Rableri hakkındaki zanlarına göre değerlendirilir. Mü'min, Allah hakkında hüsn-ü zan besler, dolayısıyla güzel işler yapar. Kâfir ve münafık ise Allah hakkında sû-i zan besler, dolayısıyla kötü işler yapar. Bundan dolayı Allah Teâlâ, ***'Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helâk etti de ziyan edenlerden oldunuz'*** buyurmuştur."[876]

٢٧٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنِّي لَمُسْتَتِرٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ إِذْ جَاءَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ: ثَقَفِيٌّ وَخَتَنَاهُ قُرَشِيَّانِ كَثِيرٌ شُحُومُ بُطُونِهِمْ، قَلِيلٌ فِقْهُ قُلُوبِهِمْ، فَتَحَدَّثُوا بَيْنَهُمْ بِحَدِيثٍ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتَرَى اللهَ يَسْمَعُ مَا قُلْنَا؟ فَقَالَ الْآخَرُ: أُرَاهُ يَسْمَعُ إِذَا رَفَعْنَا، وَلَا يَسْمَعُ إِذَا خَفَضْنَا، فَقَالَ الْآخَرُ: لَئِنْ كَانَ يَسْمَعُ شَيْئًا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَسْمَعُهُ كُلَّهُ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ

---

876 Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 110; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 97.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَنْزَلَ اللهُ {وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ} إِلَى {الْخَاسِرِينَ}.

2701- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Umâra b. Umeyr[877] > Vehb b. Rebîa[878] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Ben, Kâbe'nin örtüsünün altına gizlenmişken göbek yağları çok, kalplerinin anlayışı kıt üç kişi geldi. Biri Sakîfli[879], ikisi Kureyşli[880] idi. Orada aralarında bazı şeyler konuştular. İçlerinden biri, "Acaba Allah bizim bu konuştuklarımızı duyuyor mu?" diye sordu. Diğeri, "Öyle zannediyorum ki sesimizi yükseltirsek duyar fakat kısarsak duyamaz" karşılığını verdi. Üçüncüsü ise "Şayet konuştuklarımızdan bir şeyler duyuyorsa tümünü de duyar" dedi. Ben bunu Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattım. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Siz kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şahitlik eder diye gizlenmiyordunuz. Fakat Allah yapmakta olduklarınızın çoğunu bilmez sandınız. Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helâk etti de ziyan edenlerden oldunuz'***[881] âyetlerini indirdi."[882]

٢٧٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ: قَالَ لِي رَجُلٌ: إِنَّهُ يُؤْمَرُ بِرَجُلٍ إِلَى النَّارِ فَيَلْتَفِتُ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا كَانَ هَذَا ظَنِّي بِكَ، فَيَقُولُ: وَمَا كان ظَنُّكَ بِي قَالَ: كَانَ ظَنِّي بِكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي وَلَا تُعَذِّبَنِي، قَالَ: فَإِنِّي عِنْدَ ظَنِّكَ بِي.

877 O, Umâra b. Umeyr et-Teymî el-Kûfî'dir. Sika ve sağlam bir ravidir. 100 yılından sonra vefat ettiği söylendiği gibi bu tarihten önce vefat ettiği de söylenmektedir. Bk. *Takrîb*, II, 50.

878 O, Vehb b. Rebîa el-Kûfî'dir. Üçüncü tabakadan olup makbuldür. Müslim ve Tirmizî ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 338.

879 Onun Esved b. Abdiyegûs olduğu rivayet edilmektedir.

880 İki Kureyşli: Onların Ümeyye b. Halef'in oğulları Safvân ve Rebîa oldukları rivayet edilmektedir.

881 Fussilet 41/22-23.

882 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 561; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn, XVII, 122. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 375; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 371, 443; Sevrî, *Tefsîr*, s. 365; Humeydî, *Müsned*, I, 47; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 275; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 1009. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 362.

2702- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, bir kişi şöyle demiştir: "Bir adamın cehenneme götürülmesi emredilir. Bunun üzerine adam dönüp 'Ey Rabbim! Benim senin hakkındaki zannım böyle değildi' deyince Allah Teâlâ 'Zannın nasıldı?' diye sorar. Adam, 'Zannım, beni bağışlayacağın ve bana azap etmeyeceğin yönündeydi' deyince Allah Teâlâ, 'Ben, senin zannın üzereyim' der."[883]

فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

24. Şimdi onlar sabretseler de onların yeri ateştir. Kendilerinden razı olunmasını isteseler de onlardan razı olunmaz. 25. Biz onlara (müşriklere) yakın arkadaşlar kıldık. Onlar da önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bunlara süslü gösterdiler. Kendilerinden önce gelip geçmiş olan cinler ve insanlar için (uygulanan) azap onlara da gerekli olmuştur. Kuşkusuz onlar hüsrana düşenlerdi. 26. Kâfir olanlar dediler ki: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın. Umulur ki bastırırsınız."

٢٧٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْغَوْا فِيهِ} قَالَ: إِذَا سَمِعْتُمُوهُ يُتْلَى فَالْغَوْا وَتَحَدَّثُوا وَضُجُّوا، وَصِيحُوا حَتَّى لَا تَسْمَعُوهُ.

2703- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Kâfir olanlar dediler ki: Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın. Umulur ki bastırırsınız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ın okunduğunu duyduğunuzda dinlememek için saçmalayın, konuşun, gürültü yapın, bağırıp çağırın."[884]

---

883 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 110.

884 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 112. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 356; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII,

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا اللَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

27. Elbette biz, kâfirlere şiddetli bir azabı tattıracağız ve onları yapageldiklerinin en kötüsü ile cezalandıracağız. 28. İşte bu, Allah düşmanlarının cezası, ateştir. Bizim âyetlerimizi bilerek inkâr etmeleri sebebi ile bir ceza olarak onlar için orada ebedîlik yurdu vardır. 29. Kâfirler diyecekler ki: "Rabbimiz! Cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster ki en aşağıda olanlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım."

٢٧٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ} قَالَ: هُمَا الشَّيْطَانُ، وَابْنُ آدَمَ الَّذِي قَتَلَ أَخَاهُ.

2704- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O ikisi, Şeytan ve Âdem *aleyhisselâm*'ın, kardeşini katleden oğludur (Kâbil'dir)."[885]

٢٧٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ حُصَيْنِ بْنِ عُقْبَةَ الْفَزَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عَلِيًّا، سُئِلَ عَنِ الْكِلَابِ، فَقَالَ: أُمَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ لُعِنَتْ فَجُعِلَتْ كِلَابًا، وَسُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ} فَقَالَ: ابْنُ آدَمَ الَّذِي قَتَلَ أَخَاهُ وَإِبْلِيسَ.

2705- Abdürrezzâk > Sevrî > Seleme b. Küheyl > Mâlik b. Husayn b. Ukbe el-Fezârî[886] isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası[887] (Husayn

494; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 98; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 363; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 514.

885 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 114.

886 O, Mâlik b. Husayn b. Ukbe el-Fezârî el-Kûfî'dir. Babasından hadis rivayet etmiştir. Seleme b. Küheyl de ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 208.

887 O, Husayn b. Ukbe el-Fezârî el-Kûfî'dir. Üçüncü tabakadan olup sıdk sahibidir.

b. Ukbe) şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh*, köpekler hakkında soru sorulunca şöyle dedi: "Köpekler, ümmetlerden lanetlenip köpeklere dönüştürülen bir ümmettir." O, ***"Kâfirler diyecekler ki: Rabbimiz! Cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster ki en aşağıda olanlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım"*** âyeti sorulunca ise şöyle dedi: "O ikisi, İblis ve Âdem *aleyhisselâm*'ın, kardeşini katleden oğludur."[888]

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

30. Muhakkak "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler "Korkmayın, üzülmeyin ve size vaat edilen cennetle sevinin" diye inerler.

٢٧٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا} قَالَ: اسْتَقَامُوا عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ.

2706- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak 'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra dosdoğru olanların..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a itaat ve ibadet üzere dosdoğru olanların..."[889]

Nesâî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, I, 183.

888 Ebû Davud, Kitâbu's-Sayd, III, 267; Tirmizî, Kitâbu's-Sayd, no: 1489; Nesâî, Kitâbu's-Sayd, no: 3205; Sevrî, *Tefsîr*, s. 266; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 114; Hâkim, *Müstedrek*, II, 440; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 257; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 495; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 98. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve İbn Asâkir'in Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 363.

889 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 115; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 110; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 358; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 496.

٢٧٠٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ الْحَسَنُ إِذَا تَلَاهَا يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّنَا فَارْزُقْنَا الِاسْتِقَامَةَ.

2707- Ma'mer şöyle demiştir: "Hasan (el-Basrî) bu âyeti okuduğunda "Allah'ım! Sen bizim Rabbimizsin, bize istikameti, dosdoğru olmayı bağışla" derdi."[890]

٢٧٠٨ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْأَعْمَشُ، وَمَنْصُورٌ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ ثَوْبَانَ، مَوْلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اسْتَقِيمُوا وَلَنْ تُحْصُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أَعْمَالِكُمُ الصَّلَاةُ، وَلَنْ يُحَافِظَ عَلَى الْوُضُوءِ إِلَّا مُؤْمِنٌ.

2708- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş > Mansûr > Sâlim b. Ebi'l-Ca'd > Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azadlı kölesi Sevbân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Dosdoğru olun! Öyle olursanız doğruluğun mükâfatını hesap edemezsiniz. Amellerinizin en hayırlısının namaz olduğunu bilin. Ancak mü'min kişi, her zaman abdestli olmaya dikkat eder."***[891]

٢٧٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، وعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ الْبَجَلِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ نَمْرَانَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا} قَالَ: الِاسْتِقَامَةُ: أَلَّا يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا.

2709- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Âmir b. Sa'd el-Becelî[892] > Saîd b. Nemrâ[893] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Bekir *radıyallahu anh*, ***"Muhakkak 'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra dosdoğru***

---

890 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 110; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 358; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 99.

891 İbn Mâce, Kitâbu't-Tahâret, no: 277. Fuâd Abdulbâkî şöyle demiştir: "Bu rivayetin isnadında bulunan raviler sika ve sağlamdır. Ancak Sâlim ve Sevbân arasında kopukluk vardır. Bu hadisi Dârimî ve İbn Hibbân Sevbân tarîkiyle muttasıl olarak rivayet etmişlerdir." Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 286; Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 181; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 367.

892 O, Âmir b. Sa'd el-Becelî'dir. Üçüncü tabakadan olup makbuldür. Müslim, Ebû Davud, Tirmizî ve Nesâî ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, I, 387.

893 O, Saîd b. Nemrân'dır. Ebû Bekir es-Sıddîk'tan hadis rivayet etmiştir. Âmir b. Sa'd el-Becelî de ondan rivayette bulunmuştur. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 68.

***olanların...*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İstikamet, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır."[894]

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

31. Dünya hayatında da ahirette de sizin dostlarınız biziz. Orada canlarınız neyi arzu ediyorsa, orada neyi istiyorsanız sizin için vardır. 32. Çok bağışlayan, çok esirgeyici olandan ikram ve ihsan olmak üzere. 33. Allah'a davet eden, sâlih amel işleyen ve "Şüphesiz ki ben Müslümanlardanım" diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?

٢٧١٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ: قَالَ تَلَا الْحَسَنُ {وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا} فَقَالَ: هَذَا حَبِيبُ اللَّهِ، هَذَا وَلِيُّ اللَّهِ، هَذَا صَفْوَةُ اللَّهِ، هَذَا خِيرَةُ اللَّهِ، هَذَا أَحَبُّ أَهْلِ الْأَرْضِ إِلَى اللَّهِ، أَجَابَ اللَّهَ فِي دَعْوَتِهِ، وَدَعَا النَّاسَ إِلَى مَا أَجَابَ اللَّهَ فِيهِ مِنْ دَعْوَتِهِ، وَعَمِلَ صَالِحًا فِي إِجَابَتِهِ {وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ} هَذَا خَلِيفَةُ اللَّهِ.

2710- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hasan (el-Basrî), ***"Allah'a davet eden, sâlih amel işleyen ve 'Şüphesiz ki ben Müslümanlardanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?"*** âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: "Bu (Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*), Allah'ın sevdiğidir, bu Allah'ın dostudur, bu Allah'ın seçtiğidir, bu Allah'ın hayırlı kuludur, bu yeryüzündeki insanların Allah'a en sevimli gelenidir. Allah, onun davetini kabul etti. O da insanları Allah'ın kabul ettiği mesajına çağırdı. Davetini yerine getirirken sâlih işler yaptı ve 'Ben Müslümanlardanım' dedi. Bu, Allah'ın halifesidir."[895]

---

894 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 114; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 56; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 96; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 358; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 496; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 98.

895 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 507; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 360; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-*

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

34. İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse sanki candan bir dost gibi oluverir. 35. Buna ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur. 36. Eğer şeytandan bir vesvese seni dürtüp tahrik ederse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir. 37. O'nun âyetlerinden bazıları da gece ile gündüz, güneş ve aydır. Güneşe de secde etmeyin, aya da. Eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.[896] 38. Şayet büyüklenmek isterlerse Rabbinin yanında bulunanlar hiç usanmadan O'nu gece ve gündüz tesbih ederler. 39. Onun âyetlerinden biri de yeri kupkuru

---

Kur'âni'l-Azîm, IV, 101; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 364.

896 Bu âyet, secde âyetidir.

görmendir. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır ve kabarır. Onu dirilten şüphesiz ki ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şeye kâdirdir. 40. Âyetlerimiz hakkında doğru yoldan sapanlar, muhakkak onlar Bize gizli kalmazlar. O halde ateşe atılacak kimse mi hayırlıdır yoksa kıyamet gününde emin olarak gelen kimse mi? Dilediğinizi yapın. Çünkü O, ne yaptığınızı çok iyi görendir. 41. Muhakkak ki kendilerine geldiğinde o zikri inkâr edenler (bunun sonucuna katlanacaklardır). Hâlbuki o, hiç şüphesiz aziz bir kitaptır. 42. Önünden de arkasından da bâtıl ona erişemez. Hikmeti sonsuz, Hamîd tarafından indirilmiştir. 43. Sana, senden önceki resûllere söylenmiş olandan başka bir şey söylenmiyor. Muhakkak senin Rabbin hem mağfiret sahibi hem de can yakıcı azabın sahibidir.

٢٧١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ} قَالَ: مِنَ الْأَذَى.

2711- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Süheyl b. Ebî Sâlih, ***"Sana, senden önceki resûllere söylenmiş olandan başka bir şey söylenmiyor"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eziyet edici, incitici sözlerden (başka bir şey söylenmiyor)."[897]

٢٧١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ} قَالَ: الْمُسْلِمُ، تُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيتَهُ.

2712- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdülkerîm el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sana kötülük yapan kimse ile karşılaştığında ona selâm ver."[898]

---

897 İbn Kesîr bu hadisi Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 367; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 518.

898 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 68; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 119; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 361; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 100. Süyûtî hadisi *ed-*

٢٧١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ} قَالَ: وَلِيٌّ قَرِيبٌ.

2713- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse sanki candan bir dost gibi oluverir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yakın bir dost (oluverir)."[899]

٢٧١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ} قَالَ: الْحَظُّ الْعَظِيمُ: الْجَنَّةُ.

2714- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Buna ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyük bir pay, cennettir."[900]

٢٧١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً} قَالَ: غَبْرَاءَ مُتَهَشِّمَةً.

2715- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun âyetlerinden biri de yeri kupkuru görmendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tozla kaplı, parçalanmış, çatlamış halde (görürsün)."[901]

Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 365.

899 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 119. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 365. Hâfız bu hadisi Ebû Ubeyde'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 561; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 362; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 101.

900 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 120; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 112; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 363; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 498; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 101; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 365.

901 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 122; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 112; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 365; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 499; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve

٢٧١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُلْحِدُونَ} قَالَ: الْإِلْحَادُ: التَّكْذِيبُ.

2716- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Âyetlerimiz hakkında doğru yoldan sapanlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İlhâd kelimesi yalanlama, inkâr etme anlamına gelir."[902]

٢٧١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ بِشْرِ بْنِ تَيْمٍ، قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي أَبِي جَهْلٍ، وَعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ {أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ} أَبُو جَهْلٍ {خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ} عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ.

2717- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, Bişr b. Teym[903] şöyle demiştir: "Şu âyet Ebû Cehil ve Ammâr b. Yâsir hakkında inmiştir: ***'O halde ateşe atılacak kimse mi hayırlıdır'*** âyeti Ebû Cehil'le ilgilidir. ***'Yoksa kıyamet gününde emin olarak gelen kimse mi?'*** âyeti ise Ammâr b. Yâsir hakkındadır."[904]

٢٧١٨ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ} قَالَ: الْقُرْآنِ.

2718- Ma'mer, Katâde'nin ***"Muhakkak ki kendilerine geldiğinde o zikri inkâr edenler (bunun sonucuna katlanacaklardır). Hâlbuki o, hiç şüphesiz aziz bir kitaptır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'بِالذِّكْرِ/***Bi'z-Zikri'*** ile kastedilen, Kur'ân'dır."[905]

Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 366.

902 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 123; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 113; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 518. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 366.

903 O, Bişr b. Teym el-Mekkî'dir. İbn Cüreyc ve İbn Uyeyne ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 352.

904 Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 366; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 500. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in Bişr b. Teym'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 366; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 520.

905 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 124; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 113; Kurtubî,

٢٧١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ} قَالَ: الشَّيْطَانُ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُبْطِلَ مِنْهُ حَقًّا، وَلَا يُحِقَّ فِيهِ بَاطِلًا.

2719- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Önünden de arkasından da bâtıl ona erişemez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şeytan, Kur'ân'daki bir hakikati iptal edip geçersiz kılamaz, bir bâtılı da hak olarak ona sokamaz."[906]

٢٧٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ} قَالَ: يُعَزِّيهِ، قَالَ: يَقُولُ: قَدْ قِيلَ لِلْأَنْبِيَاءِ: سَاحِرٌ، وَشِبْهُ ذَلِكَ.

2720- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sana, senden önceki resûllere söylenmiş olandan başka bir şey söylenmiyor"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ bununla onu (Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i) teselli etmekte ve peygamberlere sihirbaz ve benzeri sözlerin söylendiğini belirtmektedir."[907]

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾ إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي

Tefsîr, XV, 367; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 500. Bu hadis Dahhâk, Süddî ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102.

906 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 125; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 113; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 367; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 501. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'd-Dureys'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 367.

907 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 126; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 113; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 367; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 501; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 367.

قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ
قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾ لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ
وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ
مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ
لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ
غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ
الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ
مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي
أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ
﴿٥٣﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

44. Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur'ân kılsaydık, diyeceklerdi ki: "Âyetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değil miydi?" Arap'a yabancı dilden (kitap) olur mu? De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'ân onlara kapalıdır. (Sanki) onlara uzak bir yerden bağrılıyor (da Kur'ân'da ne söylendiğini anlamıyorlar). 45. And olsun Biz, Musa'ya Kitab'ı verdik, onda da ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında derhal hükmedilirdi (işleri bitirilirdi). Onlar Kur'ân hakkında derin bir şüphe içindedirler. 46. Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir. 47. Kıyamet gününün bilgisi, O'na havale edilir. O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve (çekirdeği) kabuğunu yarıp çıkamaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Allah onlara "Ortaklarım nerede!" diye seslendiği gün "Buna dair bizden hiçbir şahit olmadığını sana arz ederiz" derler. 48. Böylece önceden yalvarıp durdukları onlardan uzaklaşmıştır. Kendilerinin kaçacak yerleri olmadığını anlamışlardır. 49.

İnsan hayır istemekten usanmaz. Fakat kendisine bir kötülük dokunursa hemen ümitsizliğe düşer, üzülüverir. 50. And olsun ki, kendisine dokunan bir zarardan sonra Biz ona bir rahmet tattırırsak "Bu, benim hakkımdır, kıyametin kopacağını sanmıyorum, Rabbime döndürülmüş olsam bile muhakkak O'nun katında benim için daha güzel şeyler vardır" der. Biz, inkâr edenlere yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz ve muhakkak onlara ağır azaptan tattıracağız. 51. İnsana bir nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirir ve yan çizer. Fakat ona bir şer dokunduğu zaman da yalvarıp durur. 52. De ki: "Ne dersiniz, eğer o (Kur'ân), Allah tarafından ise, siz de onu inkâr etmişseniz o zaman (haktan) uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim vardır?" 53. İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'ân'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi? 54. Dikkat edin! Onlar, Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. Bilesiniz ki O, her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.

٢٧٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ} قَالَ: يَقُولُ: لَوْلَا بُيِّنَتْ آيَاتُهُ أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ، لَقَالُوا: هَذَا الْقُرْآنُ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا النَّبِيُّ عَرَبِيٌّ، فَيَقُولُ: لَكَانَ ذَلِكَ أَشَدَّ لِتَكْذِيبِهِمْ.

2721- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur'ân kılsaydık, diyecek-lerdi ki: Âyetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değil miydi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah şöyle diyor: Peygamber Arap olduğu halde onun âyetleri yabancı bir dilde açıklansaydı 'Bu Kur'ân yabancı dilde, bu Peygamber ise Arap' derlerdi. Bu da onların daha şiddetli bir şekilde yalanlamalarına neden olurdu."[908]

---

908 Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Süddî ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 168; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 136; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 113; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 103; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 367; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 520.

٢٧٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى} قَالَ: عَمُوا عَنِ الْقُرْآنِ وَصَمُّوا عَنْهُ.

2722- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kur'ân onlara kapalıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'a karşı kör ve sağır oldular."[909]

٢٧٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ: أرنا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سُنرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ} قَالَ: مَا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ الْقُرَى وَفِي أَنْفُسِهِمْ، قَالَ: فَتْحُ مَكَّةَ.

2723- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zeyd b. Eslem isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'في الآفاق/ ***Fi'l-âfâk (ufuklarda),'*** Allah'ın fethini nasip edeceği şehirler demektir. 'وفي أنفسهم/***Ve fî enfusihim (kendi nefislerinde)'*** ise Mekke'nin fethi demektir."[910]

٢٧٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ} قَالَ: هِيَ وَعِيدٌ.

2724- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Dilediğinizi yapın"***[911] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ifade, tehdit için söylenmiştir."[912]

---

909 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 126; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 114; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 369. Şevkânî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 520.

910 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 5; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 115; Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 374; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 505; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 105; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 523.

911 Fussilet 41/40.

912 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 124; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 561. Bu hadis Dahhâk ve Atâ el-Horâsânî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 366; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 366.

٢٧٢٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أرنا عُمَرُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ رَافِعٍ الطَّهْرَانِيِّ، عَنْ مُجَاهِدٍ، مِثْلَهُ، قَالَ: وَعِيدٌ.

2725- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ömer b. Habîb[913] > Abdülhamîd b. Râfi' et-Tahrânî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid önceki sözün aynısını söyleyip "Bu, tehdittir" demiştir.[914]

913 O, Ömer b. Habîb el-Mekkî'dir. Yemen'de ikâmet etmiştir. Yedinci tabakadan olup sika ve hafızdır. Bk. *Takrîb*, II, 52.

914 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

سُورَةُ حم عسق

42. HÂ, MÎM, AYN, SÎN, KÂF (ŞÛRÂ) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[915]

حم ﴿١﴾ عسق ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâ, Mîm. 2. Ayn, Sîn, Kâf.

٢٧٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حم عسق} قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2726- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**حم عسق/Hâ, Mîm, Ayn, Sîn, Kâf**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[916]

كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

---

915 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

916 Taberî ve Süyûtî bu hadisi zikretmemişlerdir. Ancak bilinmektedir ki Katâde, hurûf-u mukattaaları Kur'ân'ın isimlerinden kabul etmektedir.

3. *Azîz ve Hakîm olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.* 4. *Göklerde olanlarla yerde olanlar yalnız O'nundur. O, en yücedir, en büyük olandır.* 5. *Neredeyse yukarılarından gökler çatlayacak! Melekler de Rablerini hamd ile tesbih ederler ve yeryüzündekiler için mağfiret dilerler. Şunu bilin ki, muhakkak Allah günahları mağfiret edendir, çok merhamet edicidir.*

٢٧٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ} قَالَ: مِنْ جَلَالِ اللهِ وَعَظَمَتِهِ.

2727- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Neredeyse yukarılarından gökler çatlayacak!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın büyüklüğünden, yüceliğinden ve azametinden dolay (neredeyse gökler çatlayacak)."[917]

٢٧٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ} قَالَ: لِلْمُؤْمِنِينَ مِنْهُمْ.

2728- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Melekler de Rablerini hamd ile tesbih ederler ve yeryüzündekiler için mağfiret dilerler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yeryüzündeki mü'minler için (bağışlanma dilerler)."[918]

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ

---

917 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 7. Bu hadis İbn Abbâs, Dahhâk, Süddî ve Ka'bu'l-Ahbâr'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 391; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 4; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 106; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 526.

918 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 3; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 95; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 8; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 116; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 508.

يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾ فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾

6. O'ndan başka dostlar edinenlere gelince; Allah onların üzerinde bir gözetleyendir. Sense onların üzerinde bir vekil değilsin. 7. Şehirlerin anası (olan Mekke'de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için sana böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik. (İnsanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir. 8. Eğer Allah dileseydi onları tek bir ümmet kılardı. Fakat dilediği kimseyi rahmetine alır. O zalimlerin ise hiçbir dostu ve yardımcısı yoktur. 9. Yoksa onlar O'ndan başka dostlar mı edindiler? Hâlbuki dost yalnız Allah'tır. O, ölüleri diriltir, her şeye kâdirdir. 10. Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir. İşte benim Rabbim olan Allah O'dur. Yalnız O'na tevekkül ettim ve ben yalnız O'na dönerim. 11. O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendi nefislerinizden eşler ve hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. Bu suretle çoğalmanızı sağlamıştır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.

٢٧٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ} قَالَ: يُعِيشُكُمْ فِيهِ.

2729- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ*/yezraükûm fîh*" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sizi orada yaşatıyor."[919]

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ
يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12. Göklerle yerin anahtarları O'nundur. Dilediğine rızkı yayar ve daraltır. Çünkü O, her şeyi çok iyi bilendir.

٢٧٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ} قَالَا: مَفَاتِيحُ.

2730- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve Katâde, "**مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ*/mekâlîdü's-semâvâti ve'l-ardi*"** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Göklerin ve yerin anahtarları anlamındadır."[920]

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ
إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ
مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

13. O, "Dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Musa ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı. Senin onları kendisine davet ettiğin şey,

---

919 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 12. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 3.

920 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 14; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 9; İbn Manzûr, *el-Lisân*, V, 3718; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 474.

müşriklere ağır geldi. Allah dilediği kimseyi buna seçer ve içtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.

٢٧٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا} قَالَ: الْحَلَالُ وَالْحَرَامُ.

2731- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, 'Dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin' diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tavsiye edilen şeylerden kasıt, helâlleri ve haramlardır."[921]

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

14. Onlar ancak ilim kendilerine geldikten sonra aralarındaki düşmanlık sebebi ile ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden belirli bir süreye kadar bir söz geçmiş olmasaydı elbette aralarında hükmolunurdu. Onlardan sonra kendilerine kitap miras verilenler de muhakkak onun hakkında bir şüphe ve tereddüt içindedirler.

٢٧٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ} فَقَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ فَإِنَّهَا هَلَكَةٌ.

2732- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Onlar ancak ilim kendilerine geldikten sonra aralarındaki düşmanlık sebebi ile ayrılığa düştüler"*** âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: "Tefrika ve parçalanmadan sakının. Zira parçalanma helâke götürür."[922]

---

921 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 15. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 4; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 530.

922 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

فَلِذَٰلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

15. İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların arzularına uyma. Ve de ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz de sizedir. Aramızda tartışılabilecek bir konu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplar, dönüş de O'nadır." 16. Daveti kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri, Rableri katında boştur. Onlar için bir gazap, yine onlar için çetin bir azap vardır.

٢٧٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ} قَالَ: هُمُ الْيَهُودُ، وَالنَّصَارَى، قَالُوا: كِتَابُنَا قَبْلَ كِتَابِكُمْ وَنَبِيُّنَا قَبْلَ نَبِيِّكُمْ وَنَحْنُ خَيْرٌ مِنْكُمْ.

2733- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Daveti kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri, Rableri katında boştur. Onlar için bir gazap, yine onlar için çetin bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, 'Kitabımız sizin kitabınızdan öncedir. Peygamberimiz de sizin Peygamberinizden öncedir. Dolayısıyla biz sizden daha hayırlıyız' diyen Yahudiler ve Hıristiyanlardır."[923]

---

ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 4; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 119.

923 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 10; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 14. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk

﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾

17. Allah hak ile Kitab'ı ve mîzânı indirendir. Ne bilirsin, belki de kıyamet saati yakındır!

٢٧٣٤ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ} قَالَ: الْمِيزَانُ: الْعَدْلُ

2734- Ma'mer, Katâde'nin ***"Allah hak ile Kitab'ı ve mîzânı indirendir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'الْمِيزَانَ/***el-Mîzân,'*** adalet demektir."[924]

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾ ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

---

ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 4; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 119; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 531.

924 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 120. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 110; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 15; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 513; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 351.

18. Ona iman etmeyenler onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler ve onun hiç şüphesiz hak olduğunu bilirler. Bilin ki kıyamet saati hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler. 19. Allah, kullarına çok lütufkârdır. Dilediğine çok rızık verir. O, Kavî'dir, hüküm ve iradesinde galip gelendir. 20. Kim ahiret kazancını istiyorsa, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kârını istiyorsa ona da dünyadan bir şeyler veririz. Fakat onun ahirette bir nasibi olmaz. 21. Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır? Eğer ayırt edici söz olmasaydı muhakkak aralarında hüküm verilmişti bile. Doğrusu zalimler için can yakıcı bir azap vardır. 22. Kazandıkları şeylerden ötürü zalimleri korkuya düşmüş görürsün. Hâlbuki o, tepelerine inecektir. İman edip sâlih amel işleyenlere gelince; onlar cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri yanında istedikleri her şey vardır. İşte bu, büyük lütuf ve ihsanın ta kendisidir. 23. İşte Allah'ın iman edip iyi ameller işleyen kullarına müjdelediği şey budur. De ki: "Ben sizden buna karşılık akrabalık sevgisinden başka ücret istemiyorum." Kim bir güzellik kazanırsa biz de kendisine onun güzelliğini artırırız. Muhakkak Allah çok mağfiret edicidir, Şekûr'dur.

٢٧٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى} قَالَ: لَا أَسْأَلُكُمْ أَجْرًا عَلَى الَّذِي جِئْتُكُمْ بِهِ إِلَّا أَنْ تُوَادُّونِي لِقَرَابَتِي، قَالَ: فَكُلُّ قُرَيْشٍ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَابَةٌ.

2735- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben sizden buna karşılık akrabalık sevgisinden başka ücret istemiyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Akrabalığım için bana sevgi göstermenizden başka getirdiğim şeye karşılık, sizden hiçbir bedel istemem (diyor). Zira tüm Kureyşlilerin onunla bir akrabalığı vardı."[925]

---

925 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 24. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 564. Tirmizî hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 377; Ahmed

٢٧٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: إِلَّا أَنْ تَوَدَّدُوا إِلَى اللهِ فِيمَا يُقَرِّبُكُمْ إِلَيْهِ.

2736- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Sizi Allah'a yakınlaştıracak şeylere sevgi beslemeniz dışında (sizden hiçbir ücret istemem)."[926]

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَإِ اللهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

24. Yoksa onlar "Allah'a iftira etti" mi diyorlar? Allah dilerse senin kalbini de mühürler. Allah bâtılı yok eder ve hak olanı kelimeleri (vahyi) ile gerçekleştirir. Çünkü O, göğüslerin özünü çok iyi bilendir.

٢٧٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنْ يَشَأْ اللهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ} قَالَ: إِنْ يَشَأْ أَنْسَاكَ مَا قَرَأْنَاكَ.

2737- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah dilerse senin kalbini de mühürler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, dilerse sana verdiklerinin tümünü sana unutturur."[927]

---

b. Hanbel, *Müsned*, II, 286; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 216. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Müslim, Abd b. Humeyd ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 5-6. Bu hadis Mücâhid, İkrime, Katâde, Süddî, Ebû Mâlik, Abdurrahmân ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 112.

926 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 26; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 121; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 556; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 22; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 516; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 112. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 7; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 23.

927 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 27; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 174; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 25; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 517. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 857; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 535.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾

25. O, kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve ne işlemekte olduğunuzu bilendir.

٢٧٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ} أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ يَجِدُ ضَالَّتَهُ فِي الْمَكَانِ الَّذِي يَخَافُ أَنْ يَقْتُلَهُ مِنَ الْعَطَشِ.

2738- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"O, kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve ne işlemekte olduğunuzu bilendir"*** âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Allah, kulunun tevbe etmesine, kişinin yitik hayvanını susuzluktan ölmekten korktuğu bir yerde bulmasına sevinmesinden daha fazla sevinir."***[928]

وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

26. Allah, iman edip iyi işler yapanların tevbesini kabul eder ve onlara lütfundan daha fazlasını da verir. Kâfirlere gelince; onlar için çok çetin bir azap vardır.
27. Eğer Allah kullarına rızkı yaysaydı yeryüzünde elbette azgınlık ederlerdi. Fakat O, dilediğini bir ölçü ile indirir. Muhakkak O, kullarından haberdardır, çok iyi

---

928 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 114-115. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Zührî yoluyla Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 8; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 123. *Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere Müslim hadisi uzun bir şekilde rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 430. Muhammed Fuâd Abdulbâkî bu hadisi benzer şekilde İbn Mes'ûd'dan nakletmiştir. Bk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Lü'lü'ü ve'l-Mercân*, II, 370.

görendir. 28. O, ümitsizliğe düşmelerinden sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayandır. O, Velî'dir. Hamîd'dir.

٢٧٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا} قَالَ: قِيلَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: أَجْدَبَتِ الْأَرْضُ وَقَنَطَ النَّاسُ، قَالَ: مُطِرُوا إِذًا.

2739- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, ümitsizliğe düşmelerinden sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayandır. O, Velî'dir. Hamîd'dir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, kendisine "Toprak kurudu ve insanlar umutsuzluğa kapıldı" denilince "Öyleyse onlara yağmur gönderilir" dedi."[929]

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

29. Göklerle yerin yaratılışı ve onlarda yaydığı her bir canlı O'nun âyetlerindendir. Ve O, dilediği zaman onları toplamaya gücü yetendir. 30. Başınıza gelen herhangi bir musibet, ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir. BunuYla birlikte çoğunu da affeder.

٢٧٤٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ} قَالَ: الْحُدُودُ.

2740- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Başınıza gelen herhangi bir musibet, ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Musibetler ile kastedilen, had cezalarıdır."[930]

---

929 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 31; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 176. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 9.

930 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 32; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 30; Ebû Hayyân, *el-*

٢٧٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: وقَالَ الْحَسَنُ {فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ تُصِيبُهُ عَثْرَةُ قَدَمٍ أَوْ خَدْشُ عُودٍ، أَوْ كَذَا، إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا يَعْفُو اللهُ عَنْهُ أَكْثَرُ.

2741- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Başınıza gelen herhangi bir musibet, ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir. Bununla birlikte çoğunu da affeder"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize nakledildiğine göre, başınıza gelen bir çubuk çiziği veya ayağın tökezlemesi gibi şeyler, hep kişinin işlediği bir günahtan dolayıdır. Allah'ın affettikleri ise daha fazladır."[931]

٢٧٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ خَدْشِ عُودٍ، وَلَا عَثْرَةِ قَدَمٍ وَلَا اخْتِلَاجِ عِرْقٍ إِلَّا بِذَنْبٍ، وَمَا يَعْفُو اللهُ عَنْهُ أَكْثَرُ، ثُمَّ قَرَأَ {وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ}.

2742- Abdürrezzâk > Sevrî > İsmâil > Hasan (el-Basrî) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Bir çubuk çiziği veya ayağın tökezlemesi ya da damar seğirmesi, hep kişinin işlediği bir günahtan dolayıdır. Allah'ın affettikleri ise daha fazladır."*** Sonra da Allah Resûlü ***"Başınıza gelen herhangi bir musibet, ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir. Bununla birlikte çoğunu da affeder"*** âyetini okumuştur.[932]

Bahru'l-Muhît, VII, 519. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 10. İbn Kesîr de hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 110.

931 Sevrî, *Tefsîr*, s. 268. Taberî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 18; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 105. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Katâde'den benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 10.

932 Hâfız şöyle demiştir: "Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim bu hadisi İsmâil b. Seüleym > Hasan tarîkiyle rivayet etmişlerdir. Taberî ve Beyhakî hadisi Katâde'den rivayet etmişlerdir. Her iki rivayet de mürseldir. Abdürrezzâk bu hadisi Salt b. Behrâm > Ebû Vâil > Berâ tarîkiyle muttasıl olarak rivayet etmiştir." Bk. Hâfız, *Tahrîcu'l-Keşşâf*, IV, 177. Taberânî bu hadisi Berâ b. Âzib'den rivayet etmiştir.

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

31. Yeryüzünde (O'nu) âciz bırakamazsınız. Allah'tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır. 32. Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de onun âyetlerindendir. 33. Dilerse rüzgârı durdurur da o gemiler de üstünde akmaksızın kalırlardı. Şüphesiz ki bunlarda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır. 34. Yahut kazandıkları sebebi ile onları yok eder, birçoğunu da affeder.

٢٧٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا} قَالَ: بِذُنُوبِ أَهْلِهَا.

2743- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut kazandıkları sebebi ile onları yok eder"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sakinlerinin günahları sebebiyle (onları yok eder)."[933]

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

Heysemî, Taberânî'nin isnadı hakkında şöyle demiştir: "Salt b. Behrâm sikadır. Ancak Mürciî idi." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 127; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 166; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 9.

933 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 35; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 33; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 117. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 10.

35. Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler. 36. Size verilmiş herhangi bir şey dünya hayatının geçimliğidir. Allah'ın katındakiler ise iman edip Rablerine tevekkül edenler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır. 37. Onlar ki, büyük günahlardan ve fuhşiyattan uzak dururlar. Öfkelendiklerinde de bağışlarlar.

٢٧٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا الزِّنَا وَالسَّرِقَةُ وَشُرْبُ الْخَمْرِ؟. قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هُنَّ الْفَوَاحِشُ وَفِيهِنَّ عُقُوبَاتٌ.

2744- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar ki, büyük günahlardan ve fuhşiyattan uzak dururlar. Öfkelendiklerinde de bağışlarlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Zina, hırsızlık ve şarap içme nedir? Bilir misiniz?"*** deyince sahâbîler, "Allah ve elçisi daha iyi bilir" dediler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Bunlar, haklarında cezalar bulunan çirkin işlerdir"*** buyurdu."[934]

٢٧٤٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ: الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ.

2745- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hasan (el-Basrî) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Büyük günahların en büyükleri, Allah'a şirk koşmak, anne-babaya karşı gelmek ve iyi belleyin, yalancı şahitliktir."***[935]

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَاءُ

---

934 İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye*, III, 70.

935 Buhârî bu hadisi benzer şekilde Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Edeb, X, 405; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 92.

سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾

38. Onlar ki, Rablerinin çağrısını kabul ederler. Namazı dosdoğru kılarlar. İşleri de kendi aralarında istişare iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da infak ederler. 39. Ve onlar ki, kendilerine zulüm isabet ettiğinde yardımlaşarak zulme karşılık verirler. 40. Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Kim affedip düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez. 41. Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa, artık onlara yapılacak bir şey yoktur.

٢٧٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ} قَالَ: هَذَا فِيمَا يَكُونُ بَيْنَ النَّاسِ مِنَ الْقِصَاصِ، فَأَمَّا لَوْ أَنَّ رَجُلًا ظَلَمَكَ لَمْ يَحِلَّ لَكَ أَنْ تَظْلِمَهُ.

2746- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa, artık onlara yapılacak bir şey yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, insanlar arasında olan kısasla ilgilidir. Ancak bir adam sana zulmederse senin ona zulmetmen sana helâl kılınmamıştır."[936]

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾ وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا

---

936 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 11; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 41.

أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾ اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

42. Ancak insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır İşte bunlar için çok acıklı bir azap vardır. 43. Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu, üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir. 44. Allah kimi saptırırsa bundan sonra artık onun için hiçbir dost olmaz. Azabı gördüklerinde zalimlerin "Acaba geri dönüşün bir yolu var mı?" dediklerini görürsün. 45. Onların, ateşe arz olunduklarında zilletten boyunlarını bükmüş, göz ucuyla gizlice baktıklarını görürsün. İman edenler derler ki: "Muhakkak hüsrana uğrayanlar kıyamet gününde hem kendilerini hem yakınlarını kaybedenlerdir." Haberiniz olsun ki muhakkak zalimler sürekli bir azap içindedirler. 46. Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları olmaz. Allah'ın saptırdığı kimselerin yol bulmalarına imkân yoktur. 47. Allah'tan geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün gelmeden önce Rabbinizin çağrısını kabul edin. O günde sizin sığınacak bir yeriniz de olmaz, hiç inkâr da edemezsiniz. 48. Eğer yüz çevirirlerse Biz seni onlar için bir bekçi göndermedik. Sana düşen ancak tebliğdir. Muhakkak Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımızda bundan dolayı o sevinir. Ama elleriyle yaptıkları yüzünden onlara bir kötülük isabet etse o zaman insan şüphesiz nankörlük eder. 49. Göklerle yerin

mülkü yalnız Allah'ındır. Dilediğini yaratır, dilediğine kızlar bağışlar, dilediğine de erkek evlat bağışlar. 50. Yahut onlara erkekler ve dişiler olarak her ikisinden verir. Dilediğini de kısır bırakır. Muhakkak O, çok iyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

٢٧٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَالْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا} قَالَ: أَوْ يَجْمَعُ لَهُمُ الذُّكْرَانَ وَالْإِنَاثَ.

2747- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Yahut onlara erkekler ve dişiler olarak her ikisinden verir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Veya onlara erkek ve kız çocukları birlikte verir."[937]

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

51. Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izni ile dilediğini vahyeder. Şüphesiz O, çok yücedir, hikmeti sonsuz olandır. 52. Sana böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin. Fakat biz onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidayete ilettiğimiz bir nur kıldık. Muhakkak ki sen doğru yola iletirsin; 53. Göklerde ne var yerde ne varsa kendisinin olan Allah'ın yoluna. Şunu bilin ki bütün işler Allah'a döner.

---

937 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 45; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 128; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 48; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 526; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 121.

٢٧٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا} قَالَ: رَحْمَةٌ مِنْ عِنْدَنَا.

2748- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا/***Sana böylece emrimizden bir ruh vahyettik***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani sana katımızdan bir rahmet vahyettik."[938]

٢٧٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} {وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ}.

2749- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak ki sen doğru yola iletirsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***"Her kavim için de bir yol gösteren vardır."***[939]

---

938 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 26; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 563; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 54; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 527. Begavî bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 129; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 122; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 546.

939 Ra'd 13/7. Hadis içn bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 47; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 60. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 13. Müfessirlerin çoğuna göre, "Sıratu'l-Müstakîm"den kasıt, İslâm'a davettir.

سُورَةُ الزُّخْرُفِ

43. ZUHRUF SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[940]

حم ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâ, Mîm. 2. Apaçık ve açıklayıcı kitaba and olsun ki. 3. Muhakkak Biz onu akıl edip anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân kıldık. 4. O, katımızda bulunan Ana Kitap'ta (Levh-i Mahfûz'da) mevcut, yüce ve hikmetle dolu bir kitaptır.

٢٧٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا} قَالَ: فِي أَصْلِ الْكِتَابِ: وَجُمْلَتُهُ عِنْدَنَا.

2750- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, katımızda bulunan Ana Kitap'ta (Levh-i Mahfûz'da) mevcut, yüce ve hikmetle dolu bir kitaptır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân, asıl kitapta mevcuttur ve tamamı yanımızdadır."[941]

---

940 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

941 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 48; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 130; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 62; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 122; Hâfız, *el-Feth*, VI, 569. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-*

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٧﴾ فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَى مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

5. Siz, haddi aşan kimseler oldunuz diye, sizi Kur'ân'la uyarmaktan vazgeçelim mi? 6. Hâlbuki öncekiler arasında da pek çok peygamber göndermiştik. 7. Onlar, kendilerine bir peygamber gelince muhakkak onunla alay ederlerdi. 8. Biz onlardan kuvvet itibari ile daha çetin olanları helâk ettik. Öncekilerin misali daha önce geçmiştir.

٢٧٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَضَى مَثَلُ الْأَوَّلِينَ} قَالَ: عُقُوبَةُ الْأَوَّلِينَ.

2751- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz onlardan kuvvet itibari ile daha çetin olanları helâk ettik. Öncekilerin misali daha önce geçmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Öncekilerin cezaları (geçmiştir)."[942]

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

9. And olsun ki onlara "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Onları hüküm ve emrinde galip, her şeyi en iyi bilen yarattı" derler. 10. O ki, yeri size bir döşek kılmış ve yolunuzu bulabilmeniz için orada size yollar açmıştır.

Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 13.

942 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 51; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 130; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 64. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 6; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 123; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 569.

٢٧٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا} قَالَ: طُرُقًا.

2752- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O ki, yeri size bir döşek kılmış ve yolunuzu bulabilmeniz için orada size yollar açmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'سُبُلًا/***Sübülen,***' yollar demektir."[943]

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

11. O, gökten belli bir miktar ile bir su indirendir. Onunla ölmüş bir beldeyi canlandırdık İşte siz de böylece çıkarılırsınız. 12. O, bütün çiftleri yaratmış ve sizin için gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyleri yaratmıştır. 13. Ta ki onların sırtlarına binip kurulasınız sonra onların üzerine yerleşince Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve "Bunları hizmetimize veren, eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi" diyesiniz.

٢٧٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ} قَالَ: فِي الْعِتَادِ فِي الْقُوَّةِ.

2753- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi"*** âyeti hakkında

---

943 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 52; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 123; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 548; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1930.

şöyle demiştir: “Araç-gereç hazırlama ve kuvvet konusunda (gücümüz yetmezdi).”[944]

٢٧٥٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيًّا، حِينَ رَكِبَ، فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ، قَالَ بِسْمِ اللَّهِ، فَلَمَّا اسْتَوَى قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، ثُمَّ قَالَ: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ} لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ثُمَّ حَمِدَ ثَلَاثًا وَكَبَّرَ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، ثُمَّ ضَحِكَ، وَقِيلَ لَهُ مَا يُضْحِكُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ فَقَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَعَلَ مِثْلَ مَا فَعَلْتُ وَقَالَ مِثْلَ الذي قُلْتُ فَقُالْ: مَا يُضْحِكُكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ: الْعَبْدُ أَوْ قَالَ عَجِبْتُ لِلْعَبْدِ إِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، قَالَ: يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا هُوَ.

2754- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Ebû İshâk el-Hemdânî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali b. Rebîa[945] şöyle demiştir: “Ali *radıyallahu anh*, bineğine binerken ayağını üzengiye koyup “Bismillah” dedi. Bineğin üzerine oturunca “Elhamdülillâh” dedi. Sonra ***“Bunları hizmetimize veren, eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi”*** dedi. Sonra üç defa hamd edip üç defa “Allahu Ekber” diyerek sözlerine şöyle devam etti: “Ey Rabbim! Senden başka ilah yoktur. Ben kendime zulmettim, beni bağışla. Günahları senden başka kimse bağışlayamaz.” Bunları dedikten sonra güldü. Kendisine “Ey mü’minlerin emiri! Neden güldün?” diye sorulunca da şöyle dedi: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in benim bu yaptığım gibi yaptığını, benim söylediğim sözleri söylediğini sonra da güldüğünü gördüm. Bunun üzerine biz, “Ey Allah’ın Resûlü! Neden gülüyorsun?”

---

944 Abdürrezzâk bu hadisi benzer şekilde birkaç tarîkle rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 155; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXV, 55; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 123; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 561; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 14; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, IV, 548.

945 Mısır nüshasında Ali b. Ebî Rebîa şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır. Doğrusu, Ali b. Rebîa b. Nadle el-Vâlibî Ebu’l-Mugîre el-Kûfî’dir. Sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 37.

diye sorduğumuzda şöyle karşılık verdi: ***"Kulun, günahları O'ndan başkasının bağışlayamayacağını bilerek 'Ben kendime zulmettim, beni bağışla. Günahları senden başka kimse bağışlayamaz' demesini beğendim."***[946]

٢٧٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ إِذَا رَكِبَ قَالَ: بِسْمِ اللهِ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ هَذَا مَنُّكَ وَفَضْلُكَ عَلَيْنَا، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّنَا، ثُمَّ يَقُولُ: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ}.

2755- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Tâvus şöyle demiştir: "(Babam) Tâvus, bineğine binerken "Bismillah! Allah'ım! Lütfun ve ihsanınla bunu bana veren sensin. Rabbimiz! Hamd ancak sanadır" derdi. Sonra da ***"Bunları hizmetimize veren, eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi"*** derdi."[947]

وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

14. "Ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz" (demelisiniz). 15. O'na kullarından bir parça isnad edip yakıştırdılar. Muhakkak insan apaçık bir nankördür.

946 Ebû Davud, Kitâbu'l-Cihâd, III, 77. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu'd-Deâvât, V, 501; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 115; Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 396; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 131; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 68.

947 Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 396; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 54. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 14. Dârimî bu hadisi benzer şekilde İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Bk. Dârimî, Kitâbu'l-İsti'zân, II, 199.

٢٧٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا} قَالَ: أَيْ عِدْلًا.

2756- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O'na kullarından bir parça isnad edip yakıştırdılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "**جُزْءًا**/***Cüz'en,***'dengi (saydılar) anlamındadır."[948]

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

16. Yoksa Allah, yarattıklarından kızları kendisine aldı da oğulları size mi ayırdı? 17. Onlardan birine Rahmân'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse gam ve kederle dolu olarak yüzü simsiyah kesilir. 18. Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında (delilini erkekler gibi) açıklayamayanı mı (istemiyorlar)?

٢٧٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ} قَالَ: جَعَلُوا لَهُ الْبَنَاتِ وَهُمْ إِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِهِنَّ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ، وَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ} يَقُولُ: كُلَّ مَا تَكَلَّمَتْ بِهِ امْرَأَةٌ تُرِيدُ أَنْ تَتَكَلَّمَ بِحُجَّتِهَا، إِلَّا تَكَلَّمَتْ بِالْحُجَّةِ عَلَيْهَا.

2757- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında (delilini erkekler gibi) açıklayamayanı mı?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çocuk olarak kızları Allah'a layık görmüşlerdir. Ancak içlerinden birine kız

---

948 Buhârî, *Halku Ef'âli'l-İbâd*, s. 53; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 56; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 69. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 8. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 569. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 15.

çocuğunun doğduğu haberi verilince üzüntüden yüzü simsiyah kesilirdi. ***'Tartışma sırasında (delilini erkekler gibi) açıklayamayanı mı?'*** Kadın, her defasında kendi lehine olan bir kanıt söylemeyi isterken tersini yapıp aleyhine olan bir kanıt söyler."[949]

٢٧٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: ذُكِرَ لَهُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ: مَنْ يُحَلَّى بِمِثْلِ خَرْبَصِيصَةٍ يَعْنِي دَابَّةً صَغِيرَةً، فَقَالَ مُجَاهِدٌ: رُخِّصَ لِلنِّسَاءِ فِي الذَّهَبِ وَالْحَرِيرِ، ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ {أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ}.

2758- Abdürrezzâk > Sevrî > Alkame b. Mersed isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid'e insanların "Küçük bir canlı gibi kim süslenir?" dedikleri zikredilince Mücâhid "Kadınların ipek giyip altın takmasına izin verilmiştir" demiş ve şu âyeti okumuştur: ***"Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında (delilini erkekler gibi) açıklayamayanı mı?"***[950]

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾

19. Ve onlar bizzat Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışına şahit mi oldular? Onların bu şehadetleri yazılacaktır ve onlar sorgulanacaklardır. 20. Ve dediler ki: "Rahmân dileseydi

---

949 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 57. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 567. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 15; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 132; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 189; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 125.

950 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 57; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 71.

biz onlara ibadet etmezdik." Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak temelsiz bir zanda bulunuyorlar. 21. Yoksa biz onlara bundan önce bir kitap verdik de şimdi onlar buna mı tutunuyorlar? 22. Hayır. Onlar "Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyuyoruz" demişlerdir. 23. Senden önce de hangi kasabaya bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın şımarık varlıklıları bu şekilde "Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyuyoruz" demişlerdir.

٢٧٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا} قَالَ: مُتْرَفُوهَا رُءُوسُهُمْ وَأَشْرَافُهُمْ.

2759- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Senden önce de hangi kasabaya bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın şımarık varlıklıları bu şekilde 'Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyuyoruz' demişlerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***مُتْرَفُوهَا/Mütrafûhâ,'*** o memleketin başları, ileri gelenleri, eşrafı demektir."[951]

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾

24. "Ya ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirdi isem de mi" dedi. Onlar "Muhakkak bizler sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz" dediler. 25. Bunun üzerine biz de onlardan intikam aldık. Yalanlayanların akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak. 26. Hani İbrahim, babasına ve kavmine "Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım" demişti.

---

951 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 61; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 133.

٢٧٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ} قَالَ: إِنِّي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا الَّذِي خَلَقَنِي.

2760- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani İbrahim, babasına ve kavmine 'Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım' demişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ben, beni yaratanın dışında taptıklarınızdan uzağım."[952]

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

27. "Ancak beni yaratan müstesna. Gerçekten O, beni hidayete ulaştıracaktır." 28. Böylece onu -belki tekrar dönerler diye- kendisinden sonra gelecekler arasında kalacak bir kelime (kalıcı bir söz) kıldı.

٢٧٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ} قَالَ: التَّوْحِيدُ وَالْإِخْلَاصُ لَا يَزَالُ فِي ذُرِّيَّتِهِ مَنْ يَعْبُدِ اللهَ وَحْدَهُ.

2761- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Böylece onu -belki tekrar dönerler diye- kendisinden sonra gelecekler arasında kalacak bir kelime (kalıcı bir söz) kıldı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tevhidi ve ihlâsı (kalıcı bir söz yaptı). Onun soyu içinde hâlâ Allah'ın varlığına ve birliğine inananlar ve O'na ibadet edenler vardır."[953]

---

952 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 62; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 76; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 568.

953 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 63; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 133; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 77; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 126; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 567. Bu hadis Mücâhid, İkrime, Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir.

بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾

29. Doğrusu bunları da atalarını da kendilerine hak ve onu açıklayan bir peygamber gelinceye kadar geçindirdim. 30. Hak onlara gelince "Bu büyüdür. Muhakkak biz bunu inkâr ediyoruz" dediler. 31. Ve dediler ki: "Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"

٢٧٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ} قَالَ: الرَّجُلُ: الْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، قَالَ: لَوْ كَانَ مَا يَقُولُ مُحَمَّدٌ حَقًّا أُنْزِلَ عَلَيَّ الْقُرْآنُ أَوْ عَلَى أَبِي مَسْعُودٍ الثَّقَفِيِّ، وَالْقَرْيَتَانِ: الطَّائِفُ وَمَكَّةُ، وَأَبُو مَسْعُودٍ الثَّقَفِيُّ مِنَ الطَّائِفِ وَاسْمُهُ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ.

2762- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Velîd b. Mugîre, 'Şayet Muhammed'in dediği gerçekse bu Kur'ân'ın bana ya da Ebû Mes'ûd es-Sekafî'ye inmesi lazımdı' dedi. İki şehir ise Mekke ile Tâif'tir. Ebû Mes'ûd es-Sekafî, Tâiflidir, adı da Urve b. Mes'ûd es-Sekafî'dir."[954]

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾

---

954 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 65; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 133; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 95; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 83; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 126. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 16.

32. Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır. 33. Şayet insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması (tehlikesi) bulunmasaydı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık.

٢٧٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً} قَالَ: لَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ كُفَّارًا.

2763- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şayet insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması (tehlikesi) bulunmasaydı..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eğer bütün insanlar kâfir olacak olmasalardı..."[955]

٢٧٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَعَارِجَ} قَالَ: دَرَجٌ عَلَيْهَا يَرْتَقُونَ.

2764- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'مَعَارِج/Meâric,' kendisiyle yukarı çıktıkları merdivenler demektir."[956]

وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

34. Evlerinin kapılarını ve yaslandıkları tahtlarını da. 35. Altından süs eşyaları da. Bunların hepsi dünya

---

955 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 68; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 134; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 566; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 127. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 17.

956 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 134; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 127; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 554.

hayatının metâından başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise Rabbinin yanında takva sahiplerinindir.

٢٧٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَزُخْرُفًا} قَالَ: ذَهَبٌ.

2765- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**زُخْرُفًا/*zuhrufen*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**زُخْرُفًا/*Zuhrufen,'*** altın demektir."[957]

٢٧٦٦ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَزُخْرُفًا} قَالَ: بَيْتًا مِنْ ذَهَبٍ.

2766- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'**زُخْرُفًا/ *Zuhrufen,'*** altından ev demektir."[958]

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَالَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

36. Kim Rahmân'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır. 37. Muhakkak bunlar onları yoldan alıkoyarlar ve onlar da kendilerinin hidayette olduklarını sanırlar. 38. Nihayet o bize geldiğinde "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar bir uzaklık olsaydı. Sen ne kötü arkadaşmışsın" diyecek.

٢٧٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ الْكَافِرَ إِذَا بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ قَبْرِهِ سَفَعَ بِيَدِهِ شَيْطَانٌ، فَلَا يُفَارِقُهُ حَتَّى يُصَيِّرَ

---

957 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 71. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 127; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 134; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 87; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 127.

958 Bir önceki rivayetle aynı anlamdadır.

بِهِمَا اللهُ إِلَى النَّارِ فَذَلِكَ حَيْثُ يَقُولُ: {يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ} وَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيُوَكَّلُ بِهِ مَلَكٌ حَتَّى قَالَ: إِنَّمَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ أَوْ يَصِيرَ إِلَى مَا شَاءَ اللهُ.

2767- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd el-Cüreyrî,[959] ***"Kim Rahmân'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre, kâfir, kıyamet gününde mezarından kalktığı zaman bir şeytan elinden tutar ve Allah onları cehenneme gönderene kadar da ondan ayrılmaz. İşte kâfirin ***'Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar bir uzaklık olsaydı. Sen ne kötü arkadaşmışsın'*** sözünü söylemesi de bundandır. Mü'mine gelince; yanına bir melek verilir ve insanlar arasında hükmedilinceye veya ikisi Allah'ın dilediği yere gidinceye kadar bu melek onun yanından ayrılmaz."[960]

وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾
أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ﴿٤١﴾

39. Bugün size asla fayda vermeyecektir. Çünkü zulmettiniz. Elbette siz birlikte azap çekeceksiniz. 40. O sağırlara sen mi işittireceksin yahut kör olanları ve apaçık bir sapıklık içerisinde bulunanları sen mi hidayete ulaştıracaksın? 41. Biz seni onlardan alıp götürsek de yine onlardan intikam alırız.

٢٧٦٨- نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّهُ تَلَا {فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ} قَالَ: ذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبَقِيَتِ النِّقْمَةُ، وَلَمْ يُرِ اللهُ نَبِيَّهُ فِي أُمَّتِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ، وَلَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَطُّ، إِلَّا قَدْ رَأَى الْعُقُوبَةَ فِي أُمَّتِهِ إِلَّا نَبِيَّكُمْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

---

959 O, Saîd b. İyâs el-Cüreyrî Ebû Mes'ûd el-Basrî'dir. Beşinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 291.

960 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 74; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 90; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 128; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 135. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Saîd b. İyâs el-Cüreyrî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 17.

2768- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Katâde, ***"Biz seni onlardan alıp götürsek de yine onlardan intikam alırız"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Bu intikam gerçekleşmeden Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* gitti. Allah Teâlâ, Peygamberi'ne ümmetinden yana hoşuna gitmeyecek bir şeyi göstermedi. Oysa Peygamberiniz *sallallahu aleyhi ve sellem* hariç önceki tüm peygamberler, ümmetlerinin azabına şahit olmuşlardır."[961]

٢٧٦٩ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: وَذُكِرَ لَنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُرِيَ مَا يُصَابُ بَعْدَهُ فِي أُمَّتِهِ، فَمَا رُئِيَ ضَاحِكًا مُنْبَسِطًا حَتَّى قُبِضَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

2769- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bize anlatıldığına göre, kendisinden sonra ümmetinin başına gelecekler ona (Allah Resûlü'ne) gösterildi. Bundan dolayı onun, ruhunu teslim edene dek güldüğü ve neşelendiği görülmedi."[962]

أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

42. Yahut onları tehdit ettiğimiz azabı sana gösteririz. Çünkü biz onlara güç yetiririz. 43. O halde sana vahyolunana kuvvetle sarıl! Çünkü sen dosdoğru bir yol üzeresin. 44. Doğrusu Kur'ân, sana ve kavmine bir öğüttür. Yakında sorguya çekileceksiniz. 45. Senden önce gönderdiğimiz resûllerimize sor! Rahmân'dan başka ibadet edilecek ilahlar kılmış mıyız?

---

961 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 75. Begavî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 92; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 128. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Katâde ve Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 18.

962 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 75; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 128; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 136.

٢٧٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا} قَالَ: قَالَ فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ: وَسَلِ الَّذِينَ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِكَ رُسُلَنَا، يَقُولُ: سَلْ أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ كَانَتِ الرُّسُلُ تَأْتِيهِمْ بِالتَّوْحِيدِ؟ أَكَانَتْ تَأْتِيهِمْ بِالْإِخْلَاصِ؟

2770- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Senden önce gönderdiğimiz resûllerimize sor! Rahmân'dan başka ibadet edilecek ilahlar kılmış mıyız?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, bazı kırâatlerde 'وَسَلِ الَّذِينَ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِكَ رُسُلَنَا/***Veselillezîne erselnâ ileyhim min kablike rusulenâ (Senden önce kendilerine elçilerimizi gönderdiklerimize sor)'*** şeklindedir."[963] Diyor ki: Âyette diyor ki: Kitap ehline 'Peygamberler onlara tevhidle gelirler miydi? Peygamberler onlara ihlâsla gelirler miydi?' diye sor."[964]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَاأَيُّهَ السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾ وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَاقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

46. And olsun ki biz, Musa'yı âyetlerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. "Muhakkak ben, âlemlerin Rabbinin gönderdiği resûlüyüm" dedi. 47. Onlara âyetlerimizle

---

963 Mısır nüshasında silinmiştir. Bu, İbn Mes'ûd'un kırâatidir. Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve Süddî bu kıraâti, İbn Mes'ûd'dan rivayet etmişlerdir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 129; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 95.

964 Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 125; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 77. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 19; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 137; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 95.

geldiğinde onlar bunlara gülüverdiler. 48. Bizim onlara gösterdiğimiz her bir âyet mutlaka diğerinden büyük idi. Doğru yola dönsünler diye onları azaba uğrattık. 49. Bunun üzerine dediler ki: "Ey büyücü! Sana verdiği ahde göre bizim için Rabbine dua et; çünkü biz artık doğru yola gireceğiz." 50. Ama biz azabı üzerlerinden kaldırınca hemen verdikleri sözü bozdular. 51. Firavun, kavmi arasında seslenip dedi ki: "Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akan şu ırmaklar benim değil mi? Görmez misiniz? 52. Yoksa ben şu aşağılık olandan ve sözünü nerede ise açıklayamayandan daha hayırlı değil miyim? 53. Hem üzerine altın bilezikler bırakılmalı yahut onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi?"

٢٧٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ} قَالَ: أَيْ: مُتَتَابِعِينَ.

2771- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hem üzerine altın bilezikler bırakılmalı yahut onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Art arda gelen melekler (gelmeli değil miydi?)"[965]

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾
فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾

54. Kavmini böylece hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar bir fâsıklar topluluğu idi. 55. Nihayet onlar bizi öfkelendirince kendilerinden intikam aldık. Hemen onları topluca suda boğduk.

---

965 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 138; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 567. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 19.

٢٧٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمَّا آسَفُونَا} قَالَ: أَغْضَبُونَا.

2772- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet onlar bizi öfkelendirince..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bizi gazaplandırıp kızdırdıkları zaman..."[966]

٢٧٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ، قَالَ: يَقُولُ: لَوْلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى عَبْدِي الْمُؤْمِنِ لَجَعَلْتُ عَلَى رَأْسِ الْكَافِرِ إِكْلِيلًا مِنْ حَدِيدٍ، فَلَا يُصْدَعُ أَبَدًا، وَلَا يَحْزَنُ أَبَدًا وَلَا تُصِيبُهُ نَكْبَةٌ أَبَدًا.

2773- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebân[967] şöyle demiştir: Allah buyurur ki: ***"Eğer mü'min kulum üzülmeyecek olsaydı hiçbir ağrıyı hissetmemesi, hiç üzülmemesi ve hiçbir felakete uğramaması için kâfirin başına demirden bir taç koyardım."***[968]

فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾

56. Böylece onları, sonradan gelenlerin geçmişi ve bir ibret örneği kıldık. 57. Meryem oğlu bir misal olarak verilince, hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya koyuldu.

٢٧٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيَّ، يَقْرَؤُهَا: (يَصُدُّونَ)، قَالَ: يَضِجُّونَ قَالَ عَاصِمٌ: وَأَخْبَرَنِي أَبُو رَزِينٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، كَانَ يَقْرَؤُهَا: {يَصِدُّونَ}: يَضِجُّونَ

---

966 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 84. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Süddî, İbn Zeyd, İkrime ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 272; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, XVI, 102; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 38; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 130; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 566.

967 O, Ebân b. Ebî Ayyâş'tır.

968 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

2774- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âsım b. Ebi'n-Necûd şöyle demiştir: "Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'yi 'يَصُدُّونَ/**yesuddûne (gürültü yaparlar, bağırıp çağırırlar)'** şeklinde okurken dinledim."[969]

(Âsım b. Ebi'n-Necûd, Ebû Rezîn'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İbn Abbâs 'يَصِدُّونَ/**yesıddûne (gürültü yaparlar, bağırıp çağırırlar)'** şeklinde okuyordu.")[970]

وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾

58. Ve "Bizim ilahlarımız mı hayırlı yoksa İsa mı?" dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir toplulukturlar.

٢٧٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا ذُكِرَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ جَزِعَتْ قُرَيْشٌ، فَقَالُوا: يَا مُحَمَّدُ مَا ذِكْرُكَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ؟ وَقَالُوا: مَا يُرِيدُ مُحَمَّدٌ إِلَّا أَنْ يُصْنَعَ بِهِ كَمَا صَنَعَتِ النَّصَارَى بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا}.

2775- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: İsa b. Meryem zikredilince Kureyşliler endişeye kapıldı ve "Ey Muhammed! İsa b. Meryem'i neden anıyorsun ki?" dediler. "Muhammed, Hıristiyanların İsa b. Meryem'e yaptıklarının benzerinin kendisine de yapılmasını istiyor" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Ve 'Bizim ilahlarımız mı hayırlı yoksa İsa mı?'***

---

969 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 20.

970 Parantez içerisindeki kısım, Mısır nüshasında tamamen silinmiştir. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 20; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 33; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 200; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 103.

dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir topluluktturlar."[971]

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾﴾

59. O, sadece kendisine nimet verdiğimiz ve İsrâiloğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur.

٢٧٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ} قَالَ حَسِبْتُهُ قَالَ: آيَةً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ.

2776- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, sadece kendisine nimet verdiğimiz ve İsrâiloğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Öyle zannediyorum ki şöyle dedi: "İsrâiloğulları için (misal/örnek kıldık)."[972]

﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾﴾

60. Eğer dileseydik, sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik.

٢٧٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ} قَالَ: يَخْلُفُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا مَكَانَ بَنِي آدَمَ.

2777- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer dileseydik, sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Âdemoğullarının yerine peş peşe gelecek (melekler getirirdik)."[973]

---

971 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 86; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 132. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 20. Ebû Hayyân da hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 24; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 102.

972 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 89; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4134; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 139; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 20.

973 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 89; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 139; Kurtubî,

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

61. Şüphesiz ki o (İsa), kıyametin (ne zaman kopacağının) bilgisidir. Ondan hiç şüphe etmeyin ve bana uyun. Çünkü bu, dosdoğru yoldur.

٢٧٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ} قَالَ: نُزُولُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عِلْمٌ لِلسَّاعَةِ، وَنَاسٌ يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ عِلْمٌ لِلسَّاعَةِ.

2778- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz ki o (İsa), kıyametin (ne zaman kopacağının) bilgisidir. Ondan hiç şüphe etmeyin ve bana uyun. Çünkü bu, dosdoğru yoldur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İsa b. Meryem'in inmesi, kıyamet için bir alâmettir.[974] Bazıları ise 'Kur'ân kıyamet için bir alâmettir' diyor."[975]

وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾

62. Şeytan sizi asla alıkoymasın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır. 63. İsa onlara apaçık delillerle geldiğinde dedi ki: "Muhakkak ben size hikmeti getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz bazı şeyleri size açıklamak için geldim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. 64. Gerçek

---

Tefsîr, XVI, 105. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 132; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 138.

974 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 90. Bu hadis Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Ebu'l-Âliye, Ebû Mâlik, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 273; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 139; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 105; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 132; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 548.

975 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 91; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 25; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 562; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 105.

şu ki Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde yalnız O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur." 65. Sonra fırkalar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. Pek acıklı bir günün azabından dolayı zulmedenlerin vay haline!

٢٧٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ} قَالَ: هُمُ الْأَرْبَعَةُ الَّذِينَ أَخْرَجَهُمْ بَنُو إِسْرَائِيلَ يَقُولُونَ فِي عِيسَى مَا قَدْ كُتِبَ فِي سُورَةِ مَرْيَمَ.

2779- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra fırkalar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, İsa b. Meryem hakkında Meryem sûresinde yazılanları savunan İsrâiloğulları'nın ortaya çıkardığı dört topluluktur."[976]

٢٧٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنْ كَانَ مَا يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ حَقًّا فَهُوَ عِيسَى يَقُولِ اللَّهِ: {وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ}.

2780- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ebû Hureyre'nin dediği doğruysa ***'Şüphesiz ki o, kıyametin (ne zaman kopacağının) bilgisidir'*** âyetinden dolayı o, İsa *aleyhisselâm*'dır."[977]

٢٧٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ، عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: وَأَخْبَرَنِيهِ سُهَيْلٌ، عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: النُّجُومُ أَمَانٌ لِلسَّمَاءِ، فَإِذَا ذَهَبَتْ أَتَاهَا مَا تُوعَدُ، وَأَنَا أَمَانٌ لِأَصْحَابِي مَا كُنْتُ فِيهِمْ فَإِذَا ذَهَبْتُ أَتَاهُمْ مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي فَإِذَا ذَهَبُوا أَتَاهُمْ مَا يُوعَدُونَ.

2781- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Muhammed b. Sûka > Muhammed b. Münkedir > Süheyl > İbnu'l-Münkedir isnadıyla rivayet

---

976 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 93.

977 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 90; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 139; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 132; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 21.

edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Yıldızlar, gökyüzünün güvenceleridir. Yıldızlar gitti mi, gökyüzü için tehditler (kıyamet) gelir. Ben de ashâbım için güvenceyim. Ben gidince de ashâbım için tehditler (fitneler) gelir. Ashâbım da ümmetim için güvencedir. Ashâbım gidince de ümmetim için tehditler (sapmalar) gelir."***[978]

٢٧٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ} قَالَ: يُقَالُ مَنْ هَذَا الرَّجُلُ؟ فَيُقَالُ: مِنَ الْعَرَبِ، يُقَالُ: مِنْ أَيِّ الْعَرَبِ؟ يُقَالُ: مِنْ قُرَيْشٍ، يُقَالُ: مِنْ أَيِّ قُرَيْشٍ؟ يُقَالُ: مِنْ بَنِي هَاشِمٍ.

2782- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Doğrusu Kur'ân, sana ve kavmine bir öğüttür. Yakında sorguya çekileceksiniz"***[979] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'Bu adamlar kimlerdendir?' diye sorulunca 'Araplardan' denilir. 'Hangi Araplardan?' diye sorulunca 'Kureyşli Araplardan' denilir. 'Kureyş'ten kimlerdendir?' diye sorulunca da 'Hâşimoğulları'ndan' denilir."[980]

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾
الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

66. Onlar farkında değillerken kıyamet gününün kendilerine ansızın gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? 67. O günde takva sahipleri dışında, dostlar birbirlerine düşman olacaklardır.

---

978 Müslim bu hadisi Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, XVI, 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 399; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 128.

979 Zuhruf 43/44.

980 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 76; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 94. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Şâfiî, Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 18.

٢٧٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ} أَنَّ عَلِيًّا قَالَ: خَلِيلَانِ مُؤْمِنَانِ وَخَلِيلَانِ كَافِرَانِ، تُوُفِّيَ أَحَدُ الْمُؤْمِنِينَ فَبُشِّرَ بِالْجَنَّةِ فَذَكَرَ خَلِيلَهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّ خَلِيلِي فُلَانًا كَانَ يَأْمُرُنِي بِطَاعَتِكَ، وَطَاعَةِ رَسُولِكَ، وَيَأْمُرُنِي بِالْخَيْرِ، وَيَنْهَانِي عَنِ الشَّرِّ، وَيُنَبِّئُنِي أَنِّي مُلَاقِيكَ، فَلَا تُضِلَّهُ بَعْدِي، حَتَّى تُرِيَهُ مِثْلَ ما أَرَيْتَنِي وَتَرْضَى عَنْهُ كَمَا رَضِيتَ عَنِّي، فَيُقَالُ لَهُ: اذْهَبْ فَلَوْ تَعْلَمُ مَا لَكَ عِنْدِي لَضَحِكْتَ كَثِيرًا وَبَكَيْتَ قَلِيلًا، قَالَ: ثُمَّ يَمُوتُ الْآخَرُ فَيُجْمَعُ بَيْنَ أَرْوَاحِهِمَا فَيُقَالُ: لِيُثْنِ أَحَدُكُمَا عَلَى صَاحِبِهِ، فَيَقُولُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِصَاحِبِهِ: نِعْمَ الْأَخُ وَنِعْمَ الصَّاحِبُ، وَنِعْمَ الْخَلِيلُ، وَإِذَا مَاتَ أَحَدُ الْكَافِرِينَ فَبُشِّرَ بِالنَّارِ، فَتَذَكَّرَ خَلِيلَهُ فَيَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنَّ خَلِيلِي فُلَانًا كَانَ يَأْمُرُنِي بِمَعْصِيَتِكَ، وَمَعْصِيَةِ رَسُولِكَ، وَيَأْمُرُنِي بِالشَّرِّ، وَيَنْهَانِي عَنِ الْخَيْرِ، وَيُخْبِرُنِي أَنِّي غَيْرُ لَاقِيكَ، اللَّهُمَّ فَلَا تَهْدِهِ بَعْدِي حَتَّى تُرِيَهُ مِثْلَ ما أَرَيْتَنِي، وَتَسْخَطَ عَلَيْهِ كَمَا سَخِطْتَ عَلَيَّ، قَالَ: وَيَمُوتُ الْكَافِرُ فَيُجْمَعُ بَيْنَ أَرْوَاحِهِمَا ثُمَّ يَقُولُ لِيُثْنِ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا عَلَى صَاحِبِهِ، فَيَقُولُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِصَاحِبِهِ بِئْسَ الْأَخُ وَبِئْسَ الصَّاحِبُ وَبِئْسَ الْخَلِيلُ.

2783- Abdürrezzâk > İsrâil > Yûnus > Ebû İshâk el-Hemdânî > Hâris isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, ***"O günde takva sahipleri dışında, dostlar birbirlerine düşman olacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, mü'min iki dost ile kâfir iki dosttur. Mü'min dostlardan biri vefat edince cennetle müjdelenir. Müjdeyi alınca da dünyadaki dostunu hatırlar ve "Allah'ım! Dostum olan filan kişi, sana ve Resûlü'ne itaat etmemi söylerdi. Bana iyiliği emreder, beni kötülükten de sakındırırdı. Senin huzuruna çıkacağımı da bana haber verirdi. Allah'ım! Benden sonra onu yoldan çıkarma da bana burada gösterdiğini ona da gösteresin ve benden razı olduğun gibi ondan da razı olasın" der. Kendisine "Git! Şayet sana katımda neler hazırladığımı bilseydin çok güler, az ağlardın" denilir. Diğer mü'min öldüğü zaman ruhları bir araya getirilir. Onlara "Her biriniz dostunu övsün" denilince her biri, diğeri için "Ne güzel bir kardeş ne iyi bir dost ne iyi arkadaş" der. Dost olan iki kâfirden biri öldüğü zaman cehennemle müjdelenir. Bu müjdeyi alınca dünyadaki arkadaşını hatırlar ve "Allah'ım! Dostum

olan filan kişi, sana ve Resûlü'ne isyan etmemi emrederdi. Bana kötülüğü emredip beni iyilikten de sakındırırdı. Senin huzuruna da çıkmayacağımı söylerdi. Allah'ım! Benden sonra ona hidayeti nasip etme ki bana burada gösterdiğini ona da gösteresin ve bana öfkelendiğin gibi ona da öfkelenesin" der. Diğer kâfir de öldüğü zaman ruhları bir araya getirilir. Onlara "Her biriniz dostunu övsün" denilince her biri, arkadaşı için "Ne kötü bir kardeş ne kötü bir dost ne kötü bir arkadaştır" der."[981]

٢٧٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبْجَرَ، وَمُطَرِّفِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ مُوسَى سَأَلَ اللهَ، قَالَ: رَبِّ أَخْبِرْنِي بِأَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً، قَالَ: هُوَ رَجُلٌ يَجِيءُ بَعْدَ مَا يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، فَيُقَالُ لَهُ ادْخُلْ، فَيَقُولُ رَبِّ كَيْفَ وَقَدْ نَزَلَ النَّاسُ مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَخَذَاتِهِمْ؟ فَيُقَالُ لَهُ أَمَا تُرِيدُ أَنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مَا كَانَ لِمَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا؟ فَيَقُولُ: بَلَى أَيْ رَبِّ، فَيُقَالُ: إِنَّ ذَلِكَ لَكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ، فَذَكَرَ مِرَارًا، فَيَقُولُ: رَبِّ رَضِيتُ، فَيُقَالُ: فَإِنَّ هَذَا لَكَ أَوْ عَشَرَةُ أَمْثَالِهِ فَيَقُولُ: رَضِيتُ رَبِّ، فَيُقَالُ لَهُ: فَإِنَّ لَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ، فَيَقُولُ رَضِيتُ رَبِّ، فَقَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَبِّ فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَفْضَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً، فَقَالَ: عَنْ أُولَئِكَ سَأَلْتَ أَوْ ذَلِكَ أَرَدْتَ وَسَوْفَ أُخْبِرُكَ: غَرَسْتُ كَرَامَاتِهِمْ بِيَدِي، وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا فَلَمْ تَرَ عَيْنٌ، وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ، وَلَمْ يَخْطِرْ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ فَقَالَ: وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ}.

2784- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Abdülmelik b. Saîd b. Ebcer[982] > Mutarrif b. Tarîf isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: "Mugîre b. Şu'be'yi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şu hadisi rivayet ederken dinledim: ***"Musa, Rabbine sorarak 'Ey Rabbim! Cennet ahalisinin makam olarak en aşağıda olanını bana söyle' dedi.***

---

981 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 107; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 140; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 109; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 21-22.

982 O, Abdülmelik b. Saîd b. Ebcer el-Kûfî'dir. Altıncı tabakadan olup sika ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, I, 519.

Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: O, cennet ahalisi cennete girdikten sonra gelen kişidir. Ona 'Cennete gir' denilecek ve o 'Herkes kendi evine yerleşmiş ve alacağını almışken bu nasıl olacak?' diyecektir. Ona 'Dünya hükümdarlarından bir hükümdarın mülkü kadar bir mülkün senin olmasını istemez misin?' denilince 'Tamam ey Rabbim!' diyecektir. Bunun üzerine ona 'Bu ve bunun bir misli daha senindir' denilince bunu defalarca tekrarlayarak 'Ey Rabbim! Razı oldum' diyecektir. Bunun üzerine ona 'Bu ve bunun on misli daha senindir' denilince 'Ey Rabbim! Razı oldum' diyecektir. Bunun ardından ona 'Bununla beraber canının çektiği ve gözüne hoş gelen her şey senindir' denilince 'Ey Rabbim! Razı oldum' diyecektir.' Musa aleyhisselâm, 'Ey Rabbim! Cennet ahalisinin makam olarak en üstte olanını bana bildir' deyince Allah Teâlâ 'Şunları sordun veya onları kastettin. Sana onları bildireceğim. Onların kerametlerini (şeref ve üstünlüklerini) kendi ellerimle diktim ve mühürledim. Onlar için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiç kimsenin gönlüne gelmeyecek güzel nimetler vardır' buyurdu. Allah'ın Kitabı'ndaki 'Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez'[983] âyeti de bunu doğrulamaktadır."[984]

٢٧٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، أَنَّ عِكْرِمَةَ، أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا رَجُلٌ يَطَأُ جَمْرَةً يَغْلِي مِنْهَا دِمَاغُهُ[985]. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَمَا كَانَ جُرْمُهُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: كَانَتْ لَهُ مَاشِيَةٌ يَغْشَى بِهَا الزَّرْعَ، وَيُؤْذِيهِ وَحَرَّمَهُ اللهُ، وَمَا حَوْلَهُ غَلْوَةً السَّهْمِ، وَرُبَّمَا قَالَ رَمْيَةً بِحَجَرٍ، فَاحْذَرُوا أَنْ لَا يَسْحَتَ الرَّجُلُ مَالَهُ فِي الدُّنْيَا وَيُهْلِكَ نَفْسَهُ فِي الْآخِرَةِ، فَلَا تَسْحَتُوا أَمْوَالَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَتُهْلِكُوا أَنْفُسَكُمْ

---

983 Secde 32/17.

984 Müslim, Kitâbu'l-Îmân, III, 45. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 347; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 450; Dârimî, Kitâbu'r-Rikâk, II, 242; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 66. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, Taberânî, Ebu'ş-Şeyh, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Mugîre b. Şu'be'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 177.

985 Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 417; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 196; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 472.

فِي الْآخِرَةِ، وَكَانَ يَصِلُ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: وَإِنَّ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً وَأَسْفَلَهُمْ دَرَجَةً، لَرَجُلٌ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بَعْدَهُ أَحَدٌ، يُفْسَحُ لَهُ فِي بَصَرِهِ مَسِيرَةُ مِائَةِ عَامٍ فِي قُصُورٍ مِنْ ذَهَبٍ، وَخِيَامٍ مِنْ لُؤْلُؤٍ، لَيْسَ فِيهَا مَوْضِعُ شِبْرٍ، إِلَّا مَعْمُورًا يُغْدَى عَلَيْهِ وَيُرَاحُ كُلَّ يَوْمٍ بِسَبْعِينَ أَلْفَ صَحْفَةٍ مِنْ ذَهَبٍ لَيْسَ فِيهَا صَحْفَةٌ، إِلَّا وَفِيهَا لَوْنٌ لَيْسَ فِي الْأُخْرَى مِثْلُهُ، شَهْوَتُهُ فِي آخِرِهَا كَشَهْوَتِهِ فِي أَوَّلِهَا، لَوْ نَزَلَ بِهِ جَمِيعُ أَهْلِ الدُّنْيَا لَوَسِعَ عَلَيْهِمْ مِمَّا أُعْطِيَ، لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِمَّا أُوتِيَ شَيْئًا.

2785- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Cehennem ahalisi içinde azabı en hafif olan kişi, bir kor ateşine basınca beyni kaynayan kişidir" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir radıyallahu anh, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu adamın suçu ne ki?" diye sorunca Allah Resûlü sallallahu aleyhi ve sellem, "Bu adamın bir sürüsü vardı ve onları başkalarının ekinlerine uğratıp zarar verdirirdi. Oysaki Allah ekin tarlasını ve bir ok atımı -belki de "bir taş atımlığı" dedi- kadar olan çevresini de otlatmaya haram kılmıştır. Bundan dolayı kişi, dünyada malını haramdan kazanıp da ahirette kendini helâk etmekten sakınsın. Siz de dünyada mallarınızı haramdan kazanıp da ahirette kendinizi helâk etmeyin" buyurdu. Sonra şöyle devam etti: "Cennet ahalisi içinde de derecesi ve yeri en düşük olan kişi, cennete kendinden sonra kimsenin girmeyeceği kişidir. O kişiye gözünün gördüğü yüz yıllık bir yolculuk mesafesine ulaşan yerler verilir. Onun içinde altından saraylar, inciden çadırlar vardır. Orada mamur olmayan tek karışlık bir yer yoktur. Her günün sabahı ve akşamında kendisine altından yetmiş bin yemek tabağı getirilir. Her bir tabakta da diğerinde olmayan türde yemek bulunur. Son tabaktaki iştahı, ilk tabaktaki iştahı gibi olur. Tüm dünya ahalisi misafiri olsa kendisine verilenler, hepsine bol gelir ve bu, ona bağışlanan nimetlerden hiçbir şey eksiltmez."*** [986]

---

986 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 424. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in İkrime'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 22.

يَاعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾

68. Ey kullarım! Bugün sizin için bir korku yoktur, siz üzülmezsiniz de. 69. (Siz) ki âyetlerimize iman edenler ve teslim olmuş kimseler idi(niz). 70. Siz ve eşleriniz sevinç ve neşe içerisinde cennete girin.

٢٧٨٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ} قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْحَبْرُ؟ قَالَ: اللَّذَّةُ وَالسَّمَاعُ بِمَا شَاءَ اللَّهُ مِنْ ذِكْرِهِ.

2786- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Yahyâ b. Ebî Kesîr, ***"Siz ve eşleriniz sevinç ve neşe içerisinde cennete girin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **"Hıbr nedir?"** diye soruldu. Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"Lezzet, haz ve Allah'ın istediği zikrini dinlemektir."***[987]

٢٧٨٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُحْبَرُونَ} قَالَ: تُنَعَّمُونَ.

2787- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "تُحْبَرُونَ/***tuhberûn"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Nimetler bahşedilmiş halde demektir."[988]

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾

71. Altından tabaklar ve testiler dolaştırılır onlara. Orada canların istediği, gözlerin lezzet aldığı şeyler de vardır. Sizler orada ebedî kalırsınız.

---

987 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 95; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 111; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 428.

988 İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 428.

٢٧٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ كَعْبٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ} قَالَ: يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِسَبْعِينَ أَلْفَ صَحْفَةٍ مِنْ ذَهَبٍ فِي كُلِّ صَحْفَةٍ لَوْنُ طَعَامٍ لَيْسَ فِي الْأُخْرَى.

2788- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebân > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b, ***"Altından tabaklar ve testiler dolaştırılır onlara. Orada canların istediği, gözlerin lezzet aldığı şeyler de vardır. Sizler orada ebedî kalırsınız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar için yetmiş bin altın tepsi dolaştırılır ve birinde olan tat veya yemek çeşidi diğerinde yoktur."[989]

٢٧٨٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: وَأَلْفُ غُلَامٍ، كُلُّ غُلَامٍ عَلَى عَمَلٍ لَيْسَ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ.

2789- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bin hizmetçi de dolaşır. Her hizmetçinin sadece kendisinin sahip olduğu bir işi vardır."[990]

وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَامَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾

72. İşte bu cennet, yapageldiğiniz ameller sebebi ile size miras verilmiştir. 73. Sizin için orada çok meyveler vardır. Siz onlardan yersiniz. 74. Muhakkak günahkârlar cehennem azabında ebedî kalırlar. 75. Onlara hafifletilmez, onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklar. 76. Biz onlara zulmetmedik

---

989 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe'nin Ka'b'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 22; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 112.

990 İbnu'l-Mübârek bu hadisi Katâde > Eyyûb > Abdullah b. Amr tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 551; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 92.

fakat onlar bizzat zalimler idiler. 77. (Görevli meleğe) "Ey Mâlik! Rabbin hakkımızda hüküm versin" diye seslenecekler. "Sizler muhakkak böyle kalacaksınız" diyecek.

٢٧٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ وَأرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ} قَالَ: مَكَثَ عَنْهُمْ أَلْفَ سَنَةٍ، ثُمَّ قَالَ: {إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ} قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ: وَفِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ، {وَنَادَوْا يَا مَالُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ.}

2790- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Sevrî > Atâ b. Sâib > Ebu'l-Hasan[991] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, **"(Görevli meleğe) 'Ey Mâlik! Rabbin hakkımızda hüküm versin' diye seslenecekler. 'Sizler muhakkak böyle kalacaksınız' diyecek"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mâlik onlara bin yıl cevap vermedi.[992] Sonra da **'Sizler muhakkak böyle kalacaksınız'** dedi."[993]

Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd kırâatinde 'وَنَادَوْا يَا مَالُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ/**ve nâdev yâ mâlü li-yakdi aleynâ rabbüke'** şeklindedir."

٢٧٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عنْ عَطَاءٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ: يَقْرَأُ {وَنَادَوْا يَا مَالِكُ}.

---

991 O, Muhâcir et-Teymî el-Kûfî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. *Kütüb-i Sitte* ravilerindendir. Bk. *Takrîb*, II, 279.

992 Sevrî, *Tefsîr*, s. 274; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 99; Hâkim, *Müstedrek*, II, 488; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 117; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 135. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 23.

993 Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 116; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 28; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 568. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İbnu'l-Enbârî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 23.

2791- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > Atâ > Safvân b. Ya'lâ b. Ümeyye[994] isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası[995] (Ya'lâ b. Ümeyye) şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ***"(Görevli meleğe) 'Ey Mâlik! Rabbin hakkımızda hüküm versin' diye seslenecekler. 'Sizler muhakkak böyle kalacaksınız' diyecek"*** âyetini minberde okurken dinledim."[996]

٢٧٩٢ - أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُبْلِسُونَ} قَالَ: أَيْ: مُسْتَسْلِمُونَ.

2792- Ma'mer, Katâde'nin "***مُبْلِسُونَ/müblisûn***"[997] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Teslim olmuş, boyun eğmiş haldedirler."[998]

لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

78. And olsun biz sizlere hakkı gönderdik fakat çoğunuz hakkı hoş görmeyenler idiniz. 79. Yoksa onlar sağlam bir iş mi yapmışlar? Gerçekten biz de sağlam yapanlarız.

٢٧٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ} قَالَ: أَمْ أَجْمَعُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُجْمِعُونَ.

2793- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yoksa onlar sağlam bir iş mi yapmışlar? Gerçekten biz de***

---

994 O, Safvân b. Ya'lâ b. Ümeyye et-Temîmî el-Mekkî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 269.

995 O, Ya'lâ b. Ümeyye b. Ebî Ubeyde'dir. Meşhur sahâbîdir. Bk. *Takrîb*, I, 377.

996 Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 312, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 568; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 117. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Enbârî ve İbn Merdûye'nin Ya'lâ b. Ümeyye'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 23; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 568.

997 Zuhruf 43/75.

998 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 98. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 23; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 115.

sağlam yapanlarız" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yoksa bir şeyde ittifak edip kesin bir karara mı vardılar? Biz de kesin karara vardık."[999]

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾

80. Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar? Öyle değil. Hatta elçilerimiz yanlarındadırlar. Yazıp dururlar. 81. De ki: "Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, (ona) ibadet edenlerin ilki ben olurdum."

٢٧٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ} قَالَ: يَقُولُ إِنْ كَانَ لِلَّهِ وَلَدٌ فِي قَوْلِكُمْ، فَأَنَا أَوَّلُ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ وَوَحَّدَهُ وَكَذَّبَكُمْ بِمَا.

2794- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"De ki: Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, (ona) ibadet edenlerin ilki ben olurdum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sizin sözünüze göre, Allah'ın bir oğlu varsa ben, Allah'a ibadet eden, O'nu birleyen ve sizin dediğiniz sözleri yalanlayanların ilki olacağım."[1000]

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

---

999 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 100; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 118. Bu hadis İbn Zeyd ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 135; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 23; İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 268-269.

1000 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 584; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 101; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 210; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 119; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 136; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 567. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 24.

82. Göklerin ve yerin Rabbi ile Arş'ın Rabbi niteleyegeldiklerinden münezzehtir. 83. Bırak onları! Vaat edildikleri günlerine kavuşuncaya kadar dalsınlar, oynasınlar. 84. O, gökte de ilah olandır, yerde de ilahtır. O, Hakîm'dir, Alîm'dir.

٢٧٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ} قَالَ: يُعْبَدُ فِي السَّمَاءِ وَيُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ.

2795- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, gökte de ilah olandır, yerde de ilahtır. O, Hakîm'dir, Alîm'dir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Semada da O'na ibadet edilir, yerde de O'na ibadet edilir."[1001]

٢٧٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ جُرَيْجٍ، يَقُولُ: وَغَضِبَ فِي شَيْءٍ فَقِيلَ لَهُ: أَتَغْضَبُ يَا أَبَا خَالِدٍ، فَقَالَ: قَدْ غَضِبَ خَالِقُ الْأَحْلَامِ إِنَّ اللهَ تَعَالَى يَقُولُ: {فَلَمَّا آسَفُونَا}: أَغْضَبُونَا.

2796- Abdürrezzâk şöyle demiştir: İbn Cüreyc bir şeye kızmıştı. Kendisine "Ey Ebû Hâlid! Sen öfkeleniyor musun?" denilince şöyle dedi: "Ağırbaşlıların yaratıcısı da kızmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ***'Nihayet onlar bizi öfkelendirince kendilerinden intikam aldık. Hemen onları topluca suda boğduk.'***[1002] Yani onlar bizi kızdırıp sinirlendirince..."[1003]

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

85. Göklerle yerin ve ikisinin arasında olanların mülkü yalnız kendisinin olanın şanı ne mübarektir! Kıyametin bilgisi

---

1001 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 104; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 120. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 24; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 567.

1002 Zuhruf 43/55.

1003 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

de O'nun yanındadır ve yalnız O'na döndürüleceksiniz. 86. Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar, şefaat edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler bunun dışındadır.

٢٧٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ} قَالَ: الْمَلَائِكَةُ وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، وَعُزَيْرٌ، قَالَ: فَإِنَّ لَهُمْ عِنْدَ اللهِ الشَّفَاعَةَ.

2797- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar, şefaat edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler bunun dışındadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, melekler, İsa b. Meryem ve Üzeyr'dir. Zira onların Allah katında şefaat hakları vardır."[1004]

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾
وَقِيلِهِ يَارَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

87. And olsun ki sen onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan elbette "Allah" diyeceklerdir. O halde nasıl (Allah'a kulluktan) çevriliyorlar? 88. Onun "Ya Rab! Muhakkak ki onlar iman etmeyen bir topluluktur" demesine yemin olsun.

٢٧٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ} قَالَ: هُوَ قَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ.

2798- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun 'Ya Rab! Muhakkak ki onlar iman etmeyen bir topluluktur' demesine yemin olsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözüdür."[1005]

1004 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 105; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 122. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 24.

1005 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 106; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 124; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 137; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 569. Bu hadis İbn

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

89. Artık sen de onlardan yüz çevir ve "Selâm" de. Yakında bilecekler.

٢٧٩٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ} قَالَ: اصْفَحْ عَنْهُمْ ثُمَّ أَمَرَ بِقِتَالِهِمْ.

2799- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık sen de onlardan yüz çevir ve 'Selâm' de. Yakında bilecekler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sen onları hoşgör (dedi). Sonra onlarla savaşmasını emretti."[1006]

٢٨٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمَّا آسَفُونَا} قَالَ: حَدَّثَنِي سِمَاكُ بْنُ الْفَضْلِ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عُرْوَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَالِسًا وَعِنْدَهُ وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهٍ، فَأُتِيَ بِعَامِلٍ لِعُرْوَةَ فَشُكِيَ فَأَكْثَرُوا عَلَيْهِ، فَقَالُوا: فَعَلَ وَفَعَلَ وَثَبَتَتْ عَلَيْهِ الْبَيِّنَةُ، قَالَ: فَلَمْ يَمْلِكْ وَهْبٌ نَفْسَهُ فَضَرَبَهُ عَلَى قَرْنِهِ بِعَصًا، فَإِذَا دِمَاؤُهُ تَشْخَبُ، وَقَالَ: أَفِي زَمَنِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ يُصْنَعُ مِثْلُ هَذَا؟ قَالَ: فَاسْتَهَانَهَا عُرْوَةُ وَكَانَ حَلِيمًا أَيْضًا، فَاسْتَلْقَى عَلَى قَفَاهُ يَضْحَكُ وَقَالَ: يَعِيبُ عَلَيْنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْغَضَبَ وَهُوَ يَغْضَبُ، قَالَ وَهْبٌ: قَدْ غَضِبَ خَالِقُ الْأَحْلَامِ إِنَّ اللهَ يَقُولُ: {فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ} يَقُولُ: أَغْضَبُونَا.

2800- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Simâk b. Fadl, ***"Nihayet onlar bizi öfkelendirince kendilerinden intikam aldık. Hemen onları topluca suda boğduk"***[1007] âyeti hakkında şöyle demiştir: Urve b. Muhammed'in[1008] yanında oturuyordum. Yanında

Mes'ûd, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 142; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 24.

1006 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 107; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 124. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 24; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 568.

1007 Zuhruf 43/55.

1008 O, Urve b. Muhammed b. Atiyye es-Sa'dî'dir. Ömer b. Abdilazîz'in Yemen

da Vehb b. Münebbih vardı. O sırada Urve b. Muhammed'in âmili getirilip kendisinden şikâyetçi olundu. İnsanlar, ona yüklenip "Şöyle yaptı, böyle yaptı" dediler, aleyhindeki delil de sabit hale geldi. Bunun üzerine Vehb b. Münebbih, kendine hâkim olamayıp onun karnına asasıyla vurunca kanı akmaya başladı. O "Ömer b. Abdülazîz'in zamanında böyle bir şey yapılır mı?" dedi. Urve b. Muhammed yumuşak huylu biriydi. Bunu önemsiz görüp gülerek başının üzerine eğildi ve öfkeli olduğu halde "Ey Ebû Abdullah! Öfke bize yakışmaz" dedi. Bunun üzerine Vehb b. Münebbih şöyle dedi: "Ağırbaşlıların yaratıcısı da kızmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ***'Nihayet onlar bizi öfkelendirince kendilerinden intikam aldık. Hemen onları topluca suda boğduk.'*** Yani onlar bizi kızdırıp sinirlendirince..."[1009]

---

valisidir. Altıncı tabakadan olup makbuldür. Ebû Davud ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 19.

1009 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

سُورَةُ الدُّخَانِ

51. DUHÂN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1010]

حم ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâ, Mîm. 2. Apaçık olan Kitab'a yemin olsun ki. 3. Şüphesiz biz onu mübarek bir gecede indirdik. Muhakkak Biz korkutup uyaranlarız. 4. O gecede hikmetli her bir iş ayrılır.

٢٨٠١ - نا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ} قَالَ: هِيَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ {فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ} فِيهَا يُقْضَى مَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

2801- Seleme b. Şebîb > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz biz onu mübarek bir gecede indirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O gece, Kadir gecesidir. ***'O gecede hikmetli her bir iş ayrılır.'*** Yani o gece seneden seneye olacaklar hükme bağlanır."[1011]

1010 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1011 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 107. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

٢٨٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: يُؤْذَنُ لِلنَّاسِ بِالْحَجِّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَيُكْتَبُونَ بِأَسْمَائِهِمْ، قَالَ مُحَمَّدٌ، وَأَظُنُّهُ قَالَ: وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ لَا يُغَادِرُ أَحَدًا مِمَّنْ كَتَبَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، وَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ، ثُمَّ قَرَأَ عِكْرِمَةُ {فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ}.

2802- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muhammed b. Sûka şöyle demiştir: "İkrime'yi şöyle derken dinledim: "Kadir gecesinde o yıl hac için insanlara izin verilir ve isimleriyle birlikte yazılırlar. Bu gecede haccedeceği yazılanlardan hiç kimse de geride bırakılmaz. Onlara ne ilave ne de eksiltme yapılır." Sonra da ***"O gecede hikmetli her bir iş ayrılır"*** âyetini okudu."[1012]

أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

5. Tarafımızdan bir emir ile. Muhakkak Biz peygamberler göndermekteyiz. 6. Rabbinden bir rahmet olarak. Gerçekten O, her şeyi işitendir, her şeyi bilendir. 7. Eğer kesin olarak

---

zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 126; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 137.

1012 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 109; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 143; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 136. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Nasr ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 25.

inanıyorsanız (bilin ki Allah), göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. 8. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O, diriltir ve öldürür, sizin de Rabbinizdir, önceki atalarınızın da Rabbidir. 9. Ama onlar şüphe içindedirler. Oynayıp, eğlenirler. 10. O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle! 11. İnsanları bürüyecektir o. Bu pek acıklı bir azaptır. 12. (O zaman insanlar şöyle derler:) "Rabbimiz! Bizden bu azabı kaldır. Çünkü biz iman edeceğiz." 13. Onlar nerede, düşünüp ibret almak nerede? Hâlbuki kendilerine gerçeği açıklayan bir Resûl de gelmişti. 14. Sonra yine ondan yüz çevirdiler. Bir de "Kendisine öğretilmiş bir delidir" dediler. 15. Biz o azabı az bir zaman açıp kaldıracağız. Fakat şüphesiz siz yine (eski halinize) döneceksiniz. 16. En büyük yakalayışla yakalayacağımız gün şüphe yok ki biz, intikam alırız.

٢٨٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ} قَالَ مَسْرُوقٌ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا آنِفًا عِنْدَ أَبْوَابِ كِنْدَةَ، يَقُولُ: إِنَّهُ سَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ دُخَانٌ يَأْخُذُ بِأَنْفَاسِ الْكُفَّارِ، وَيَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كَهَيْئَةِ الزُّكْمَةِ فَغَضِبَ ابْنُ مَسْعُودٍ، وَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ شَيْئًا فَلْيَقُلْ، مَا يَعْلَمُ وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ} إِنَّ قُرَيْشًا لَمَّا آذَوُا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَذَّبُوهُ دَعَا عَلَيْهِمْ فَقَالَ: اللَّهُمَّ خُذْهُمْ بِسِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ، فَأَخَذَتْهُمْ سَنَةٌ أَهْلَكَتْ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى أَصَابَهُمْ جُوعٌ شَدِيدٌ وَجَهْدٌ حَتَّى أَكَلُوا الْمَيْتَةَ وَأَكَلُوا الْقَضْبَ، حَتَّى جَعَلَ أَحَدُهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَرَى مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ دُخَانًا، فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّكَ بُعِثْتَ بِالرَّحْمَةِ وَالْعَافِيَةِ وَالْخَيْرِ، وَإِنَّ قَوْمَكَ قَدْ هَلَكُوا، ثُمَّ تَلَا ابْنُ مَسْعُودٍ {فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ} حَتَّى بَلَغَ {كَاشِفُو الْعَذَابِ

قَلِيلًا} قَالَ: فَيُكْشَفُ عَذَابُ الْآخِرَةِ، ثُمَّ قَالَ: {يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى}: هَذَا يَوْمُ بَدْرٍ، وَاللِّزَامُ[1013]: الْقَتْلُ يَوْمَ بَدْرٍ وَقَدْ مَضَى هَذَا كُلُّهُ، وَآيَةُ الرُّومِ[1014] قَدْ مَضَتْ.

2803- Abdürrezzâk > Ma'mer > Mansûr > Ebu'd-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk, ***"O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Abdullah b. Mes'ûd'un yanında oturuyorduk. Adamın biri, Abdullah b. Mes'ûd'un yanına geldi ve "Bir adam, Kinde kapılarının yanında kıyamet gününde çıkacak olan bir dumanın kâfirlerin nefeslerini tıkayacağını (canlarını alacağını), mü'minleri ise nezleye maruz bırakacağını söylüyor" dedi. Abdullah b. Mes'ûd kızgın bir şekilde şöyle dedi: "Ey insanlar! İçinizden her kim bir şey biliyorsa, bildiğini söylesin! Ancak bir şey bilmiyorsa da 'Allah en doğrusunu bilir' desin! Zira Allah Teâlâ, Peygamberi'ne şöyle buyurmaktadır: ***'De ki: Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduranlardan da değilim.'***[1015] Kureyşliler, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayıp ona eziyet edince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onlara ***'Allah'ım! Yusuf'un yedi senelik kıtlığı gibi onlara kıtlık yılları ver!'*** diye beddua etti. Bunun üzerine öyle bir kıtlığa maruz kaldılar ki bu kıtlık her şeyi yok etti. Öyle şiddetli bir açlığa maruz kaldılar ki ölü hayvanları ve otları yediler. Bu durum insanları öyle hale getirdi ki kişi baktığı zaman açlıktan sema ile kendi arasını duman olarak görüyordu. Bunun üzerine Ebû Süfyân b. Harb, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip 'Ey Muhammed! Sen rahmetle, afiyetle ve hayırla gönderildin. Kavmin ise helâk oldu' dedi." Sonra İbn Mes'ûd şu âyetleri okudu: ***"O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle! İnsanları bürüyecektir o. Bu pek acıklı bir azaptır. (O zaman insanlar şöyle derler:) 'Rabbimiz! Bizden bu azabı kaldır. Çünkü biz iman edeceğiz.' Onlar nerede, düşünüp ibret almak nerede? Hâlbuki kendilerine gerçeği açıklayan bir Resûl de gelmişti. Sonra yine ondan***

1013 "اللزام" ile burada kastedilen şu âyetteki mânadır: "فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا/***Azap yakanızı bırakmayacaktır!"***

1014 "آيَةُ الرُّومِ" ifadesinden kasıt şu âyettir: ***"Rumlar mağlup edildiler. Arabistan'a yakın bir yerde, yeryüzünün en aşağısında. Fakat onlar, mağlubiyetlerinden sonra yakın bir zamanda tekrar galip geleceklerdir."***

1015 Sâd 38/86.

yüz çevirdiler. Bir de 'Kendisine öğretilmiş bir delidir' dediler. Biz o azabı az bir zaman açıp kaldıracağız. Fakat şüphesiz siz yine (eski halinize) döneceksiniz." (Ardından şöyle dedi:) "Bunun üzerine son azap kaldırılır. ***'En büyük yakalayışla yakalayacağımız gün şüphe yok ki biz, intikam alırız.'*** Bu, Bedir günüdür. Kaçınılmaz cezaları ise Bedir günü öldürülmek olmuştur." Bu hususların tümü daha önce geçmişti. Rumlarla ilgili âyet de daha önce zikredilmişti.[1016]

٢٨٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: آيَةُ الدُّخَانِ لَمْ تَمْضِ بَعْدُ يَأْخُذُ الْمُؤْمِنَ كَهَيْئَةِ الزُّكَامِ، وَيَنْتَفِخُ الْكَافِرُ حَتَّى يَنْقَدَ.

2804- Abdürrezzâk > İsrâil b. Yûnus > Ebû İshâk > Hâris isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Dumanın alâmeti henüz gelmedi. Bu duman, mü'minleri nezleye maruz bırakırken kâfiri şişirip parçalar."[1017]

٢٨٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أرنا ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَوْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ يَوْمًا، فَقَالَ لِي: لَمْ أَنَمِ الْبَارِحَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ، فَقُلْتُ: لِمَ؟ فَقَالَ: قَالُوا: طَلَعَ الْكَوْكَبُ ذُو الذَّنَبِ، فَحَسِبْتُ الدُّخَانَ قَدْ طَرَقَ، فَوَاللَّهِ مَا نِمْتُ حَتَّى أَصْبَحْتُ.

2805- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ebî Müleyke şöyle demiştir: "Bir gün İbn Abbâs'ın yanına girdiğimde İbn Abbâs "Dün sabaha kadar uyuyamadım" dedi. "Neden?" diye sorduğumda "Zira kuyruklu yıldız göründü. Ben de 'duman'ın ansızın

---

1016 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 363, 511; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfikîn, IV, 2155. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 380; Tayâlisî, *Müsned*, II, 23; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 138; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 145; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 138.

1017 Ebû Hayyân bu hadisi Ali ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 34; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 572. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 29.

çıkacağını zannettim. Bundan dolayı Allah'a yemin olsun ki sabaha kadar uyuyamadım" dedi."[1018]

٢٨٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّكُمْ عَائِدُونَ} قَالَ: عَائِدُونَ إِلَى النَّارِ.

2806- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz o azabı az bir zaman açıp kaldıracağız. Fakat şüphesiz siz yine döneceksiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cehenneme döneceksiniz."[1019]

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

17. And olsun ki onlardan önce Firavun kavmini denedik. Onlara çok yüce, çok şerefli bir resûl gelmişti.

٢٨٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَسُولٌ كَرِيمٌ} قَالَ: هُوَ مُوسَى.

2807- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki onlardan önce Firavun kavmini denedik. Onlara çok yüce, çok şerefli bir resûl gelmişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen peygamber, Musa *aleyhisselâm*'dır."[1020]

1018 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 113; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 573; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 139. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 29. Duman kelimesinin tefsiri ile ilgili üç farklı rivayet bulunmaktadır: Birincisi: Henüz gerçekleşmemiş olan kıyamettir. Bu şekilde rivayette bulunanlar, Ali, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Hureyre, Zeyd b. Ali, Hasan ve İbn Ebî Müleyke'dir. İkincisi: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yapmış olduğu beddua nedeniyle Kureyş ehlinin başına gelen kıtlıktır. Öyle ki İbn Mes'ûd'un rivayetine göre bir adam açlıktan gökyüzünü dumanlı görmektedir. Buhârî, Müslim ve Tirmizî bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmişlerdir. Üçüncüsü: Fetih günüdür ve o gün gökyüzünü toz kaplamıştır. Daha geniş bilgi için Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 114; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 131-132.

1019 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 116; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 140.

1020 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 118; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 140. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Taberî ve

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾

18. "Allah'ın kullarını bana geri verin. Şüphesiz ki ben size gönderilmiş çok güvenilir bir resûlüm" diyerek (gelmişti).

٢٨٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ} قَالَ: أَدُّوا بَنِي إِسْرَائِيلَ.

2808- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"'Allah'ın kullarını bana geri verin. Şüphesiz ki ben size gönderilmiş çok güvenilir bir resûlüm' diyerek (gelmişti)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani İsrâiloğulları'nı bana verin."[1021]

٢٨٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا: طُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَالدَّجَّالَ، وَالدُّخَانَ، وَدَابَّةَ الْأَرْضِ، وَخُوَيْصَةَ أَحَدِكُمْ، وَأَمْرَ الْعَامَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2809- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Şu altı şey gelmeden; güneşin battığı yerden doğmasından, Deccâl'den, dumandan, Dâbbe'den, birinizin hassaten başına gelecek ölümden ve kıyametin kopmasından önce amellere devam edin."***[1022]

٢٨١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: إِذَا رَأَيْتَ الْبِنَاءَ ارْتَفَعَ إِلَى أَبِي قُبَيْسٍ، وَجَرَى الْمَاءُ فِي الْوَادِي فَخُذْ حِذْرَكَ.

2810- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yezîd b. Ebî Ziyâd[1023] > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Amr şöyle demiştir:

İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 29.

1021 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 118; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 145; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 35; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 141.

1022 Bu hadis daha önce zikredilmişti. Bk. 2313 no'lu hadis.

1023 O, Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Hâşimî'dir. Zayıf bir ravidir, yaşlandığında hafızası

"Binaların Ebû Kubeys'e yükseldiğini ve vadiden su aktığını gördüğünde sakınıp tedbirlerini al."[1024]

وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾

19. "Ve Allah'a karşı üstünlük taslamayın. Çünkü ben size apaçık bir delil getiriyorum."

٢٨١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ}: أَيْ بِعُذْرٍ بَيِّنٍ.

2811- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve Allah'a karşı üstünlük taslamayın. Çünkü ben size apaçık bir delil getiriyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Apaçık bir mazeret (getiriyorum)."[1025]

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

20. "Ve muhakkak ki ben, beni taşlamanızdan benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olana sığındım."

٢٨١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ تَرْجُمُونِ} قَالَ: أَنْ تَرْجُمُونِ بِالْحِجَارَةِ.

2812- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"أَنْ تَرْجُمُونِ/en tercumûn"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Beni taşlamanızdan anlamına gelir."[1026]

---

bozulmuştur. Beşinci tabakadan olup Şiî'dir. Buhârî ve Müslim ondan muallak olarak hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 365.

1024 Kaynaklarda bu hadisi bulamadım.

1025 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 119; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 141; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 574.

1026 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 120; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 145; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 135; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 35; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 141.

﴿وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾﴾

21. "Eğer bana iman etmiyorsanız o halde benden uzak durun."

٢٨١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى:، {وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ} أَيْ: خَلُّوا سَبِيلِي.

2813- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer bana iman etmiyorsanız o halde benden uzak durun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Beni serbest bırakın."[1027]

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

22. Rabbine "Şüphesiz bunlar günahkâr bir topluluktur" diye seslendi. 23. Dedi ki: "O halde geceleyin kullarımı al, götür. Muhakkak ki siz takip edileceksiniz. 24. Denizi de olduğu gibi açık bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur."

٢٨١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا قَطَعَ مُوسَى الْبَحْرَ عَطَفَ لِيَضْرِبَ الْبَحْرَ، لِيَلْتَئِمَ وَخَافَ أَنْ يَتْبَعَهُ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ، فَقِيلَ لَهُ {وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا} يَقُولُ: كَمَا هُوَ طَرِيقًا يَابِسًا {إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ}.

2814- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm* denizi ikiye ayırdığında Firavun ve askerlerinin izini takip etmesinden korkup denizi birleştirmek için asasıyla vurmaya meyledince kendisine şöyle denildi: ***'Denizi de olduğu gibi açık bırak.'*** Olduğu gibi kuru bir yol olarak bırak bırak. ***'Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.'*** "[1028]

1027 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 120; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 145; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 141.

1028 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 121; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 145-146; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 138; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 36; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 570. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk

٢٨١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ} قَالَ: تَعْتُوا عَلَى اللَّهِ.

2815- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve Allah'a karşı üstünlük taslamayın"***[1029] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a karşı büyüklenmeyin."[1030]

٢٨١٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَهْوًا} قَالَ: الرَّهْوُ: الطَّرِيقُ الْيَابِسُ.

2816- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Denizi de olduğu gibi açık bırak"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'رهوا/***Rahven,'*** kuru toprak yol demektir."[1031]

﴿كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾
وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾
فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾

25. Onlar nice bahçeleri ve pınarları geride bırakmışlardı. 26. Nice ekinleri ve değerli konakları. 27. Zevk ve sefa sürdükleri nice nimetleri de. 28. İşte böyle! Biz onları başka bir kavme miras verdik. 29. Gök ve yer ağlamadı onlar için. Onlar mühlet verilenler de olmadılar.

---

ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 30. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Rebî' b. Enes, Dahhâk, Katâde, İbn Zeyd, Ka'bu'l-Ahbâr ve Simâk b. Harb'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 141.

1029 Duhân 44/19.

1030 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 119; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 145; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 135; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 35, 36; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 141.

1031 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 589; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 122; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 137; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 35, 36; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 141. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 30.

٢٨١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ} قَالَ: هِيَ بِقَاعُ الْمُؤْمِنِ الَّتِي كَانَ يُصَلِّي فِيهَا مِنَ الْأَرْضِ تَبْكِي عَلَيْهِ إِذَا مَاتَ، وَبِقَاعُهُ مِنَ السَّمَاءِ الَّتِي يُرْفَعُ فِيهَا عَمَلُهُ.

2817- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gök ve yer ağlamadı onlar için"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mü'minin yeri, üzerinde namazlarını kıldığı yerdir. Mü'min öldüğü zaman onun için ağlar. Gökteki yeri ise amellerinin yükseltildiği yerdir."[1032]

وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾

30. And olsun biz kurtardık İsrâiloğulları'nı o alçaltıcı azaptan.
31. Yani Firavun'dan. Çünkü o bir zorba idi, aşırı gidenlerdendi.
32. And olsun biz onları bilerek âlemler üzerine seçkin kılmıştık.

٢٨١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ} قَالَ: عَلَى عَالَمِ ذَلِكَ الزَّمَانِ.

2818- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun biz onları bilerek âlemler üzerine seçkin kılmıştık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O zamanın dünyası üzerine (seçkin kılınmışlardı)."[1033]

1032 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 126; İbnu'l-Mübârek bu hadisi Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 114. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'den de rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 140; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 37; İbn Kuteybe, *Müşkilü'l-Kur'ân,* s. 170; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 142; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 577. Tirmizî hadisi benzer şekilde merfû olarak Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 380.

1033 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 127; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 146; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 143; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 38; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 143. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk.

وَآتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُبِينٌ ﴿٣٣﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ
إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾ ﴿٣٤﴾
فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ
وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

33. Onlara, içinde açık bir imtihan bulunan işaretler verdik. 34. Şüphesiz bunlar elbette şöyle diyorlar: 35. "O ancak bizim ilk ölümümüzdür ve bizler diriltilip kaldırılacak değiliz. 36. Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi atalarımızı getirin." 37. Bunlar mı hayırlıdır yoksa Tübba' kavmi mi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler.

٢٨١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَوْمُ تُبَّعٍ}، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ تُبَّعٌ رَجُلًا صَالِحًا. وَقَالَ كَعْبٌ: ذَمَّ اللَّهُ قَوْمَهُ وَلَمْ يَذُمَّهُ.

2819- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Bunlar mı hayırlıdır yoksa Tübba' kavmi mi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler"**[1034] âyeti hakkında şöyle demiştir: Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Tübba' sâlih bir kişiydi."[1035]

Ka'b şöyle demiştir: "Allah, Tübba'ın kavmini kınadı fakat onu kınamadı."[1036]

Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 31. Hâfız da hadisi benzer şekilde Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 570.

1034 Duhân 44/37.

1035 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 129; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 149; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 570. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim'in Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 31.

1036 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 128; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 149; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 145. Zemahşerî şöyle demiştir: "Tübba', kavmi kâfirken kendisi mü'mindi, bu nedenle kavmi zemmedilirken o zemmedilmemiştir." Bk. Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 221. Zeccâc şöyle demiştir: "Tefsirlerde zikredildiğine göre, Tübba' melekti, mü'mindi. Ancak onun kavmi kâfirdi." Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 418.

٢٨٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أرنا مَعْمَرٌ، وَأَخْبَرَنِيهِ خُصَيْفُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، قَالَ: إِنَّ تُبَّعًا كَسَا الْبَيْتَ، وَنَهَى سَعِيدٌ عَنْ سَبِّهِ.

2820- Abdürrezzâk > Ma'mer > Temîm b. Abdurrahmân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Tübba', Beytullah'a örtü giydirmiştir."

Saîd de Tübba'ı kötülemekten sakındırmıştır.[1037]

٢٨٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا بَكَّارٌ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ سَبِّ تُبَّعٍ. قُلْنَا: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ وَمَا كَانَ تُبَّعٌ؟ قَالَ: كَانَ صَابِئًا، قُلْنَا: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ، وَمَا الصَّابِئُ، قَالَ: عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ، كَانَ إِبْرَاهِيمُ يُصَلِّي كُلَّ يَوْمٍ صَلَاةً، وَلَمْ تَكُنْ لَهُ شَرِيعَةٌ.

2821- Abdürrezzâk, Bekkâr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Vehb b. Münebbih'in, "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* Tübba'a dil uzatılmasını yasakladı" dediğini duyunca ona "Ey Ebû Abdullah! Tübba' da ne?" dedik. "O Sâbiî idi" deyince "Ey Ebû Abdullah! Sâbiî ne?" dedik. Bunun üzerine Vehb b. Münebbih, "İbrahim *aleyhisselâm*'ın dinindendi. İbrahim *aleyhisselâm* günde bir defa namaz kılardı ve onun bir şeriatı yoktu" dedi.[1038]

1037 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 129; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 44; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 570. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 31.

1038 Hâfız şöyle demiştir: "Abdürrezzâk bu hadisi, Ma'mer > İbn Ebî Zi'b > Makburî > Ebû Hureyre isnadıyla merfû olarak rivayet etmiştir." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 571. Bu hadisi İbn Ebî Hâtim ve Dârekutnî rivayet etmişlerdir. Ahmed de Sehl b. Sa'd'dan şöyle rivayet etmiştir: ***"Tübba'a dil uzatmayın. Çünkü o Müslüman olmuştur."*** Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 340. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in Vehb b. Münebbih'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 31.

٢٨٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا أَبُو الْهُذَيْلِ، قَالَ: أرني تَمِيمُ بْنُ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ لِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ: أَتَسُبُّونَ تُبَّعًا يَا تَمِيمُ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَلَا تَسُبُّوهُ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ نَهَى، عَنْ سَبِّهِ.

2822- Abdürrezzâk > Ebu'l-Hüzeyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Temîm b. Abdurrahmân şöyle demiştir: Atâ b. Ebî Rebâh, bana "Ey Temîm! Tübba'a dil mi uzatıyorsunuz?" deyince "Evet" dedim. Bunun üzerine "Ona dil uzatmayın. Zira Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Tübba'a dil uzatılmasını yasakladı" dedi.[1039]

٢٨٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ الصمدِ بْنُ مَعْقِلٍ، أَنَّهُ سَمِعَ هَمَّامًا، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ} قَالَ: قَالَ اللَّهُ لِنَبِيِّهِ: سَلْهُمْ يَعْنِي قُرَيْشًا أَهُمْ خَيْرٌ، أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ، فَقَدْ أَهْلَكْنَاهُمْ أَيْ: أَنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ.

2823- Abdürrezzâk > Abdüssamed b. Ma'kıl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hemmâm b. Münebbih, ***"Bunlar mı hayırlıdır yoksa Tübba' kavmi mi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e 'Onlar mı daha hayırlı yoksa Tübba'ın kavmi mi? Kureyşlilere sor. Biz onları helâk ettik' dedi. Yani Kureyşliler, onlardan daha hayırlı değillerdir."[1040]

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ

1039 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Asâkir'in Atâ'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 31. Ahmed b. Hanbel bu hadisi Sehl b. Sa'd'dan rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 340. İbn Hacer, *Tahrîcu'l-Keşşâf*'ta şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed, Taberânî ve İbn Ebî Hâtim, Sehl b. Sa'd'dan rivayet etmişlerdir. İsnadında Lehîa ve Amr b. Câbir bulunmaktadır ve bu ravilerin her ikisi de zayıftır. Habîb bu hadisi Ebû Hâzim ve Sehl tarîkiyle benzer şekilde rivayet etmiştir. Ancak Dârekutnî, Habîb'i zayıf kabul etmiştir." Ayrıca bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 221.

1040 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 147; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 144.

﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

38. Biz göklerle yeri ve ikisinin arasında olanları oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık. 39. Biz onları ancak hak ile yarattık fakat onların çoğu bilmezler. 40. Muhakkak ayırt etme günü (kıyamet günü) onların hepsi için tayin edilmiş bir vakittir. 41. O gün, dostun dosta hiçbir faydası olmaz, kendilerine yardım da edilmez. 42. Allah'ın rahmet ettikleri müstesna. Şüphesiz ki O, Azîz'dir, Rahîm'dir. 43. Şüphesiz ki zakkum ağacı. 44. O, büyük günahkârın yiyeceğidir. 45. Erimiş maden gibidir. Karınlarda kaynar. 46. Kaynar suyun kaynaması gibi. 47. Yakalayın onu, sürüyerek götürün cehennemin ortasına. 48. Sonra da o kaynar sudan dökün azap olarak başının üstüne. 49. Tat bakalım! Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin.

٢٨٢٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ فِي أَبِي جَهْلٍ {خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ} قَالَ قَتَادَةُ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا رَجُلٌ أَعَزُّ مِنِّي وَلَا أَكْرَمُ مِنِّي فَقَالَ اللّٰهُ {ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ}.

2824- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"Sonra da o kaynar sudan dökün azap olarak başının üstüne"*** âyeti inince Ebû Cehil, "Mekke'nin iki dağı arasında benden daha güçlü ve daha seçkin kimse yoktur" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Tat bakalım! Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin'*** âyetini indirdi."[1041]

1041 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 134; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 149; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 151; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 40. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 33.

إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

50. Muhakkak bu sizin önceden şüphe edegeldiğiniz şeydir. 51. Takva sahipleri ise muhakkak emin bir makamdadırlar. 52. Cennetlerde ve pınarlardadırlar. 53. Sündüs (ince ipek) ve istebraktan (kalın ipekten) giyerek karşılıklı otururlar. 54. İşte böyle. Hem biz, hûru'l-în'i de kendilerine eş yaptık.

٢٨٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِحُورٍ عِينٍ} قَالَ: بِيضٌ عَيْنٍ، وَفِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ، }بِعِيسٍ عِينٍ{.

2825- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**بحور عين/bi-hûrin în**" âyeti hakkında şöyle demiştir:[1042] "Beyaz gözlü anlamındadır." İbn Mes'ûd'un kırâatinde "'بعيس عين/***Bi-îsin în* (*kumral beyaz gözlü*)'** şeklindedir."[1043]

٢٨٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: سَأَلَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، الْحَسَنَ فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، مَا الْحُورُ الْعِينُ؟ قَالَ: عَجَائِزُكُمْ هَؤُلَاءِ الدُّرْدُ يُنْشِئُهُنَّ اللَّهُ خَلْقًا آخَرَ. فَقَالَ لَهُ يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ: عَمَّنْ يُذْكَرُ هَذَا يَا أَبَا سَعِيدٍ، قَالَ: فَحَسَرَ الْحَسَنُ عَنْ ذِرَاعَيْهِ ثُمَّ قَالَ: حَدَّثَنِي فُلَانٌ، وَفُلَانٌ حَتَّى عَدَّ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ خَمْسَةً، وَعَدَّ مِنَ الْأَنْصَارِ أَرْبَعَةً.

2826- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abbâd b. Amr şöyle demiştir: "Yezîd b. Ebî Meryem,[1044] Hasan'a

---

1042 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 136; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 139; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 135; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, II, 182; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 223; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 33; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 579.

1043 Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 44; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 223; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXVII, 2530; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 152; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXV, 136.

1044 O, Yezîd b. Ebî Meryem'dir. Babasının isminin Sâbir el-Ensârî Ebû Abdillah ed-

"Ey Ebû Saîd! '**بحُور عين/bi-hûrin în**' nedir?" diye sordu. Buna karşılık Hasan, "Onlar dişleri dökülmüş yaşlı kadınlarınızdır. Allah, onları tekrar yaratacak" dedi. Bunun üzerine Yezîd b. Ebî Meryem, "Bunu kimden rivayet ediyorsun ey Ebû Saîd?" deyince Hasan, kollarını kaldırıp açtıktan sonra "Bana falan, falan rivayet etti" dedi. Öyle ki Muhâcirlerden beş, Ensâr'dan ise dört kişiyi saydı."[1045]

٢٨٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَمَّنْ سَمِعَ الْحَسَنَ، يَقُولُ: الحُورُ الْعِينِ مِنْ نِسَاءِ الدُّنْيَا يُنْشِئُهُنَّ خَلْقًا آخَرَ، قَالَ وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَسْنَ مِنْ نِسَاءِ الدُّنْيَا.

2827- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "'**بِحُورٍ عِينٍ/Bi-hûrin în,**' Allah'ın yeniden yaratacağı dünya kadınlarıdır."

Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Onlar, dünya kadınlarından değildir."[1046]

٢٨٢٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي كَمْ خُلِقَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ؟ فَقَالَ: خَلَقَ اللَّهُ أَوَّلَ الْأَيَّامِ يَوْمَ الْأَحَدِ، وَخَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمِ الْأَحَدِ، وَيَوْمَ الِاثْنَيْنِ، وَخُلِقَتِ الْجِبَالُ، وَشُقَّتِ الْأَنْهَارُ، وَغُرِسَتْ فِي الْأَرْضِ الثِّمَارُ وَقَدَّرَ فِي الْأَرْضِ قُوتَهَا يَوْمَ الثُّلَاثَاءِ، وَيَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ {ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا، قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا} فِي يَوْمِ الْخَمِيسِ وَيَوْمِ الْجُمُعَةِ، وَكَانَ آخِرُ الْخَلْقِ آدَمَ فِي آخِرِ سَاعَاتِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ السَّبْتِ، لَمْ يَكُنْ فِيهِ خَلْقٌ، فَقَالَتِ الْيَهُودُ فِيهِ مَا قَالَتْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَكْذِيبَهُمْ {وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا} إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

2828- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ebû Saîd isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs'ın azadlı kölesi İkrime şöyle demiştir: "Peygamber

---

Dımeşkî olduğu rivayet edilmektedir. Buhârî ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 370.

1045 İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1354; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXVII, 253.

1046 Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXVII, 253; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXV, 136.

*sallallahu aleyhi ve sellem'*e ***"Gökler ve yer ne kadar zamanda yaratıldı?"*** diye soruldu. Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"Allah, ilk gün olarak pazar gününü yarattı. yeryüzü pazar ve pazartesi günlerinde yaratıldı. Salı ve çarşamba günlerinde dağlar yaratıldı, nehirler açıldı ve yeryüzünün besinleri takdir edildi. Perşembe ve cuma günlerinde 'Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi. Ona ve yere 'İsteyerek yahut istemeyerek gelin' dedi. İkisi de 'İsteyerek geldik' dediler. Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı, her bir göğe ona ait olan emri vahyetti. Yakın semayı kandillerle süsledik ve koruduk. Bu, gücüne karşı konulamayan mutlak galibin, her şeyi bilenin takdiridir.'***[1047] ***Cuma gününün son saatlerinde en son olarak Âdem aleyhisselâm yaratıldı. Cumartesi günü gelince artık o günde yaratılacak bir şey yoktu. Bundan dolayı Yahudiler***[1048]***, onunla ilgili akıllarına ne geldiyse söylediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onları yalanlayan şu âyeti indirdi*: *'And olsun, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde (altı evrede) yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.'"***[1049]

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

55. Onlar orada güven içinde her türlü meyveden isterler.
56. Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar.
Ve Allah onları cehennem azabından korumuştur. 57.

1047 Fussilet 41/11-12.

1048 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Katâde şöyle demiştir: Yahudiler dediler ki: "Şüphesiz ki Allah Teâlâ dünyayı altı günde yarattı ve Cuma günü yaratmayı bitirdi. Cumartesi günü ise istirahat etti." Allah Teâlâ onları şu âyet ile yalanladı: ***"Gökleri ve yeri altı günde yarattık da en küçük bir yorgunluk çekmedik."*** Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 110.

1049 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 385. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Nehhâs, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 360. Bu hadisin tahrici Bakara sûresinde zikredilmişti.

Rabbinden bir lütuf olarak. İşte bu, en büyük kurtuluş ve mutluluğun ta kendisidir. 58. Muhakkak Biz onu (Kur'ân'ı) öğüt alırlar diye senin dilinle kolaylaştırdık. 59. O halde gözetle! Çünkü onlar da gözetlemektedirler.

سُورَةُ الْجَاثِيَةِ

52. CÂSİYE SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1050]

حم ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâ, Mîm. 2. (Bu) Kitab'ın indirilmesi Azîz, Hakîm olan Allah tarafındandır. 3. Muhakkak ki göklerde ve yerde mü'minler için âyetler vardır. 4. Sizin yaratılışınızda da yaymakta olduğu her canlıda da kesin bir kanaate sahip bir topluluk için âyetler vardır. 5. Gece ve gündüzün değişip durmasında, Allah'ın gökten bir rızık indirip onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde ve rüzgârları evirip çevirmesinde de aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır.

1050 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

٢٨٢٩ - قَالَ: نا سلمة، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ،عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ} قَالَ: تَصْرِيفُهَا، إِنْ شَاءَ جَعَلَهَا رَحْمَةً، وَإِنْ شَاءَ جَعَلَهَا عَذَابًا.

2829- Seleme > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rüzgârları evirip çevirmesinde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Rüzgârları yönlendirmesiyle ilgili olarak isterse onları rahmet yapar, isterse azap yapar."[1051]

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩﴾ مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

6. İşte sana gerçek olarak okuduğumuz bunlar Allah'ın âyetleridir. Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar? 7. Çok yalancı ve çok günahkâr her bir kimsenin vay haline! 8. O, Allah'ın âyetleri kendisine okunurken işitir de sonra onları işitmemiş gibi büyüklük taslayarak ısrar eder. İşte ona çok acıklı bir azabı müjdele! 9. Âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde de o, onları alaya alır. İşte onlara alçaltıcı bir azap vardır. 10. Ötelerinde de cehennem vardır. Kazandıkları şeyler de Allah'ı bırakıp edindikleri dostlar da onlara hiçbir

---

1051 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 141; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 169; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 147; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 34.

fayda vermez. Büyük azap onlaradır. 11. Bu bir hidayettir. Rablerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince; onlar için en ağır türden ve can yakıcı bir azap vardır. 12. Allah o (yüce) varlıktır ki, emri gereğince içinde gemilerin yüzmesi ve lütfedip verdiği rızkı aramanız için ve de şükredesiniz diye denizi size hazır hale getirmiştir. 13. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi nezdinden size boyun eğdirmiştir. Muhakkak ki bunlarda düşünen bir topluluk için âyetler vardır. 14. Mü'minlere de ki: "Allah'ın günlerini beklemeyenlere aldırmasınlar. Çünkü Allah her bir topluluğa kazandıklarının karşılığını verecektir."

٢٨٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ} قَالَ: نَسَخَتْهَا {فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ}.

2830- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Mü'minlere de ki: Allah'ın günlerini beklemeyenlere aldırmasınlar. Çünkü Allah her bir topluluğa kazandıklarının karşılığını verecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyeti, ***'O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun. Onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir'***[1052] âyeti neshetmiştir."[1053]

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ وَآتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ

1052 Tevbe 9/5.

1053 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 144; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 218; Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 82; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 228; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 161; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 149; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 34.

الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا
عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ
﴿١٩﴾ هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ حَسِبَ
الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ
وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

15. Kim sâlih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. 16. And olsun ki biz, İsrâiloğulları'na kitabı, hükmü ve nübüvveti vermiştik. Kendilerini hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere üstün kılmıştık. 17. Onlara din hususunda apaçık belgeler de verdik. Onlar kendilerine ilim geldikten sonra ancak aralarındaki kıskançlıktan dolayı anlaşmazlığa düştüler. Muhakkak Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet gününde aralarında hüküm verecektir. 18. Sonra da seni din konusunda bir şeriat sahibi kıldık. Sen ona uy; bilmeyenlerin isteklerine uyma. 19. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olmaz. Şüphesiz ki zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takva sahiplerinin dostudur. 20. Bu (Kur'ân), insanlar için doğru yolu göstericidir. Kesin inanca sahip bir toplum için de bir hidayet ve rahmettir. 21. Yoksa kötülük yapanlar, kendilerini iman edip sâlih ameller işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar! 22. Allah, gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. Böylece herkes kazancına göre karşılık görür. Onlara haksızlık edilmez. 23. Heva ve hevesini ilah edinen ve Allah'ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de

perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? hâlâ ibret almayacak mısınız?

٢٨٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ} قَالَ: لَا يَهْوَى شَيْئًا إِلَّا رَكِبَهُ لَا يَخَافُ اللَّهَ.

2831- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hevâ ve hevesini ilah edinen... kimseyi gördün mü?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Canı ne isterse Allah'tan korkmaksızın onu işleyen kişiyi (gördün mü?)"[1054]

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

24. Dediler ki: "O, dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz, diriliriz ve bizi ancak zaman helâk eder." Hâlbuki onların bunlara dair hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak zanda bulunuyorlar.

٢٨٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ} قَالَ: قَالَ: ذَلِكَ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ، قَالُوا: وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ يَقُولُونَ إِلَّا الْعُمُرُ.

2832- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bizi ancak zaman helâk eder"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu sözü Kureyşli müşrikler söylediler. ***'Bizi ancak zaman helâk eder'*** derken 'Bizi ancak ömür yok eder' diyorlar."[1055]

1054 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 150; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 153; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 48; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 150; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 35; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 8.

1055 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 102; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 170; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 49; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 151; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 9.

٢٨٣٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللهَ يَقُولُ: لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ يَا خَيْبَةَ الدَّهْرِ، مَرَّتَيْنِ، فَإِنِّي أَنَا الدَّهْرُ أُقَلِّبُهُ لَيْلَهُ وَنَهَارَهُ، فَإِذَا شِئْتُ قَبَضْتُهُمَا.

2833- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Allah iki defa şöyle buyurdu: Hiçbiriniz, 'Kahrolsun zamana!' demesin. Zira zaman (dehr) benim. Gece ve gündüzü ben döndürüp dururum. Dilediğim zamanda da onları alırım."***[1056]

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

25. Kendilerine âyetlerimiz apaçık okunduğunda onların bütün delilleri "Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi babalarımızı getirin" demekten ibaretti. 26. De ki: "Allah sizi diriltir sonra sizi öldürür. Sonra kendisinde şüphe bulunmayan kıyamet gününde sizi toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler." 27. Göklerle yerin mülkü Allah'ındır. Kıyametin kopacağı günde, işte o günde bâtıl peşinde gidenler zarara uğrayacaklardır. 28. Her ümmeti diz çökmüş göreceksin. Her ümmet kendi kitabına çağırılır. (Onlara şöyle denilir:) "Bugünde sizlere işlediğiniz amellerinizin karşılığı verilecektir."

1056 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 574; Müslim, Kitâbu'l-Elfâz, IV, 1762; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 436; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 113; Mâlik, *Muvatta*, s. 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 35.

٢٨٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً} قَالَا: هَاهُنَا جَثْوَةً وَهَاهُنَا جَثْوَةً.

2834- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, ***"Her ümmeti diz çökmüş göreceksin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şurada burada diz çökmüş halde (göreceksin)."[1057]

٢٨٣٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عُمَرُ بْنُ حَبِيبٍ الْمَكِّيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ؟ قَالَ: مِنَ الْمَاءِ وَالنُّورِ وَالظُّلْمَةِ وَالرِّيحِ وَالتُّرَابِ. قَالَ: فَمِمَّ خُلِقَ هَؤُلَاءِ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي، قَالَ: ثُمَّ أَتَى عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، فَأَتَى ابْنَ عَبَّاسٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ؟ قَالَ: مِنَ الْمَاءِ وَالنُّورِ وَالظُّلْمَةِ وَالرِّيحِ وَالتُّرَابِ، قَالَ: فَمِمَّ خُلِقَ هَؤُلَاءِ؟ قَالَ: فَتَلَا ابْنُ عَبَّاسٍ {وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ} فَقَالَ الرَّجُلُ: مَا كَانَ لِيَأْتِي بِهَذَا إِلَّا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

2835- Abdürrezzâk > Ömer b. Habîb el-Mekkî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Humeyd el-A'rec şöyle demiştir: Adamın biri, Abdullah b. Amr b. el-Âs'a geldi ve "Yaratılanlar neden yaratıldı?" diye sordu. Abdullah, "Her şey su, ışık, karanlık, rüzgâr ve topraktan yaratıldı" dedi. Adam, "Peki, bunlar neden yaratıldı?" diye sorunca Abdullah, "Bilmiyorum" dedi. Daha sonra adam, Abdullah b. Zübeyr'in yanına vardı ve aynı şeyleri sordu. Abdullah b. Zübeyr, ona Abdullah b. Amr'ın söylediklerinin aynısını söyledi. Bunun üzerine adam, İbn Abbâs'a gidip "Her şey neden yaratıldı?" diye sordu. İbn Abbâs "Su, ışık, karanlık, rüzgâr ve topraktan yaratıldı" dedi. Adam, "Peki, bunlar neden yaratıldı?" diye sorunca İbn Abbâs, ***"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi nezdinden size boyun eğdirmiştir. Muhakkak ki bunlarda düşünen bir topluluk için âyetler vardır"***[1058] âyetini okudu.

1057 Bu hadis benzer şekilde Mücâhid, Ka'bu'l-Ahbâr ve Hasan el-Basrî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 152; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 351; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 10.

1058 Câsiye 45/13.

Bunun üzerine adam, "Böylesi bir cevabı ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ehl-i Beyt'inden biri verebilirdi" dedi.[1059]

٢٨٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ} قَالَ: مِنْهُ نُورُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ.

2836- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi nezdinden size boyun eğdirmiştir"***[1060] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Güneşin ve ayın ışığı O'nun katından gelir."[1061]

٢٨٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابَاهِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَأَنِّي أَرَاكُمْ بِالْكَوْمِ جَاثِينَ دُونَ جَهَنَّمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً}.

2837- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > Abdullah b. Bâbâh[1062] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ben, sizi 'Her ümmeti diz çökmüş göreceksin. Her ümmet kendi kitabına çağırılır. (Onlara şöyle denilir:) Bugünde sizlere işlediğiniz amellerinizin karşılığı verilecektir' âyetindeki gibi cehennemin önünde yüksek bir yerde diz çökmüş halde görür gibiyim."***[1063]

1059 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 377-389. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Hâkim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 34.

1060 Câsiye 45/13.

1061 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî ve Ebu'ş-Şeyh'in İkrime ve İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 34.

1062 O, Abdullah b. Bâbâh el-Mekkî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 403.

1063 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 105; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 174; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abdullah b. Ahmed, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Abdullah b. Bâbâh'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 152.

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾

29. İşte bu size karşı hakkı söyleyen kitabımızdır. Esasen biz sizin işlediklerinizi yazdırıyorduk. 30. İman edip sâlih amel işleyenlere gelince; Rableri onları rahmetine alacaktır. İşte bu, apaçık kurtuluşun ta kendisidir. 31. Kâfir olanlara gelince; "Âyetlerim sizlere okunmadı mı? Siz de büyüklük taslayıp günahkâr kimseler olmadınız mı?" denilir. 32. "Muhakkak Allah'ın vaadi haktır ve kıyametin kopacağında şüphe yoktur" denildiğinde siz derdiniz ki: "Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz, onun bir tahminden ibaret olduğunu sanıyoruz; (onun hakkında) kesin bir bilgi elde etmiş değiliz." 33. Onlara işlediklerinin çirkinlikleri apaçık görünmüş, alay edegeldikleri şey de kendilerini her yandan kuşatmış olacak. 34. Ve denilecek ki: "Bugün biz sizi unuturuz. Nitekim siz de bugününüze kavuşacağınızı unutmuştunuz. Yeriniz ateştir. Size yardım edecek kimseler de olmaz."

٢٨٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ} قَالَ: الْيَوْمَ نَتْرُكُكُمْ كَمَا تَرَكْتُمْ.

2838- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bugün biz sizi unuturuz. Nitekim siz de bugününüze kavuşacağınızı unutmuştunuz. Yeriniz ateştir. Size yardım edecek kimseler***

de olmaz” âyeti hakkında şöyle demiştir: “Siz daha önce terk ettiğiniz gibi bugün de biz sizi terk edeceğiz.”[1064]

ذَلِكُمْ بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

35. Bunun böyle olmasının sebebi şudur: Siz Allah'ın âyetlerini alaya aldınız, dünya hayatı sizi aldattı. Artık bugün ateşten çıkarılmayacaklardır ve onların (Allah'ı) hoşnut etmeleri de istenmeyecektir. 36. İşte hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. 37. Büyüklük ve azamet göklerde ve yerde yalnız O'nundur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

1064 el-Hâfız, *el-Feth*, VIII, 574. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 180; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXV, 158; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 154; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 153; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 37.

DİZİN

B

C

I

K

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Y

Z